

Clark Accord

Tussen Apoera en Oreala

een liefdesgeschiedenis in de regenwouden

Stichting Clark Accord Foundation 2022

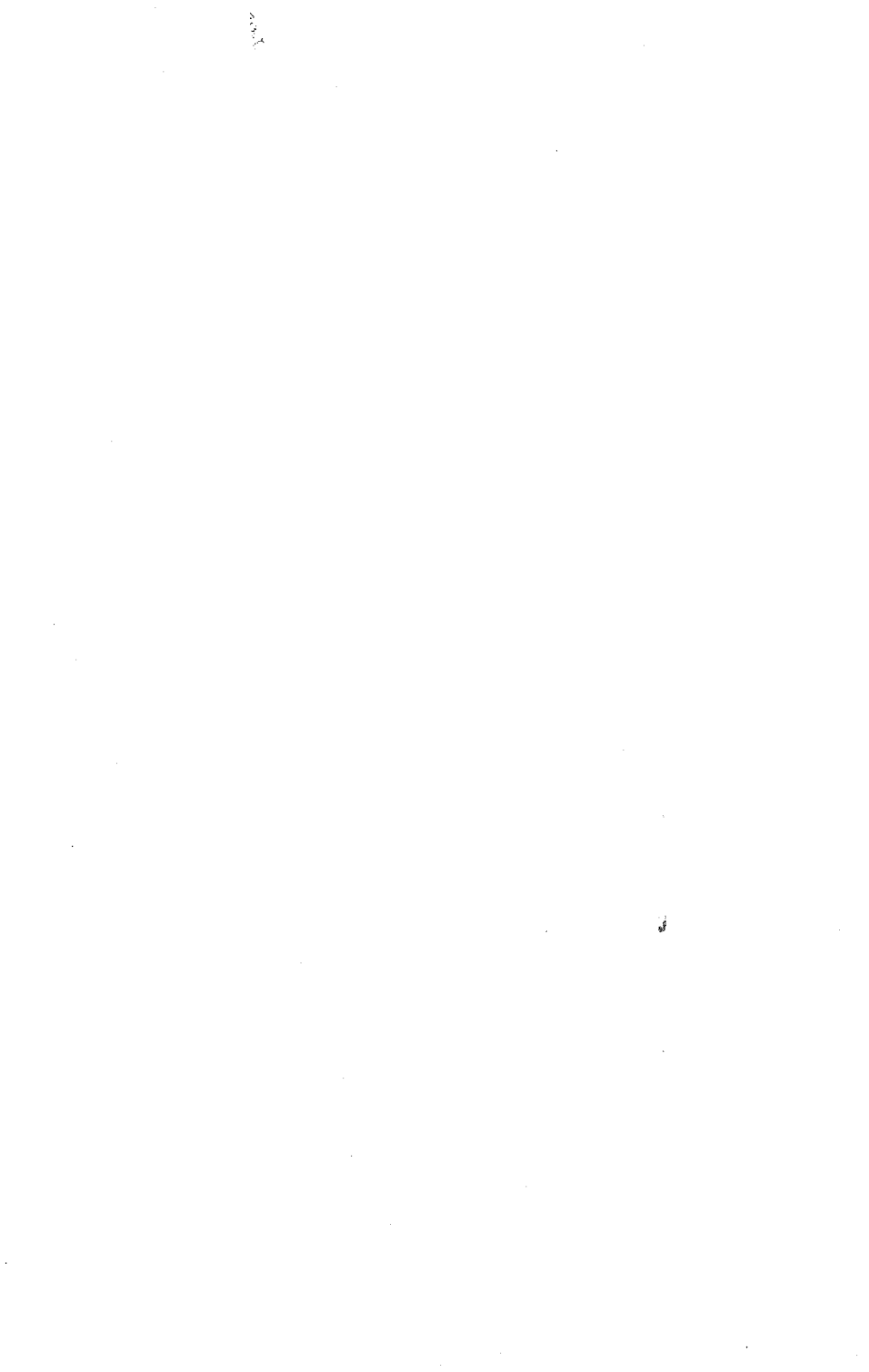
Copyright erven Clark Accord 2022

Dit is een geschiedenis van liefde, die ik opdraag
aan mijn moeder, mijn voorbeeld dat liefde een-
maal gegeven onvoorwaardelijk is.

Op jonge leeftijd beroofde ziekte mijn vader van
zijn kracht. Na vijftig jaar zijn ze nog samen.
Dat is liefde.

Proloog

Het vertrek van Joerhi-tokorho

Met vaste hand liet Joerhi-tokorho de in *koeswe* gedoopte nerf van het *warimbo*-palmblad over haar gezicht gaan. Gracieus danste de koele bloedrode vloeistof in vaste geometrische lijnen over haar huid. Nooit eerder had ze zo veel zorg besteed aan het versieren van haar gezicht als deze ochtend. Zelfs op de dag dat haar echtgenoot zijn hangmat verplaatste van de hut van zijn ouders naar die van haar had ze daar minder moeite voor gedaan. Het verse *awarra*-vet waarmee ze haar lichaam na het bad had ingesmeerd, vormde een goede ondergrond voor de rode kleurstof. Het zoetige aroma van de oranje palmvrucht hing in de hut. Niets in de kalme manier waarop ze haar gelaat sierde, deed vermoeden wat er stond te gebeuren.

De geluiden van het ontwakende dorp sijpelden via de dunne palmbladeren de hut binnen. De figuren die ze in de afscheidingsmatten had gevlochten waren de stille getuigen van haar voorbereidingen op de gebeurtenissen van vandaag.

De stemmen en keelklanken van passerende vrouwen, vermengd met die van de mannen kwamen op gedempte toon naar binnen. Vandaag hadden de meesten verstek laten gaan op de akkers en in de jacht- en visgebieden. Maar het waren de stemmen van de badende kinderen bij de waterplaats die als spetterende regendruppels boven alles uit te horen waren. De plek waar het water uit de verafgelegen rivier in grote aardewerken kruiken werd bewaard, was voor hen een favoriete speelplaats.

Joerhi-tokorho onderbrak het beschilderen van haar gezicht.

Aandachtig, met haar hoofd iets naar links, luisterde ze naar het leven buiten de hut. Haar blik verplaatste zich naar de hangmat die midden in de hut was vastgebonden, waar haar pasgeboren dochter vredig lag te slapen. Ze sloot haar ogen. De huid tussen haar wenkbrauwen trok samen tot een diepe geul. Ondanks haar gesloten ogen, was duidelijk zichtbaar dat ze ergens onder leed. De kalmte die kort daarvoor nog haar poriën uitwalmdde was nergens meer te bespeuren. Over haar gezicht hing een sluier van verdriet.

Een paar dagen geleden was Harijakoeja, de Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen, gevraagd het deksel van de kruik te nemen. Op die dag had Joerhi-tokorho's pasgeboren dochter haar naam gekregen, als gewoonlijk in aanwezigheid van het hele dorp – zo was men getuige van wat de nieuwe dorpsgenote, als ze eenmaal volwassen was, de gemeenschap te bieden zou hebben. In de namiddag kwam de naaste familie naar de hut van Joerhi-tokorho, daarna gingen ze gezamenlijk met haar en het kind in hun midden naar de grote gemeenschapshut midden in het dorp. Op een tafeltje midden in de hut stond een kalebas met verschillende planten – met wortel en al – en wat losse bladeren. Op een andere tafel stonden twee aardewerken kruiken, gevuld met een geurig aftreksel. Boven op het water dreven bloemen. Het aangename aroma dat het brouwsel verspreidde, vermengde zich met de rook van het in de vier hoeken van de hut brandende gras en reikte tot ver buiten de hut, die aan alle kanten open was.

Met gezang en smeekbeden werd de Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen naar Wajapoch gelokt. Door bezit te nemen van de *tokotsji* – de medicijnman – maakte ze haar aanwezigheid bekend. Bevangen door haar geest had hij een paar keer rond de wieg gelopen, waarin het kind rustig lag te slapen. In zijn hand hield hij een ratel van gedroogde kalebas. Zachtjes schudde hij die boven zijn hoofd heen en weer. De kleine lag rustig te slapen in haar wieg.

De dorpelingen keken met ingehouden adem toe om maar niets te missen van hetgeen Wajapoch over de nieuwe bewoonster te horen zou krijgen.

Met afgemeten passen liep hij naar een gesloten kruik midden in de tent. Zijn ratel ging steeds heftiger heen en weer terwijl hij het deksel oplichtte, het geluid dat de tegen elkaar slaande zaden veroorzaakten klonk steeds luider – de stilte die daarop volgde was oorverdovend.

Koket met zijn heupen wiegend stapte de *tokotsji* in de rondte. 'Haar ruggengraat zal zijn gelijk het schild van het gordeldier.' Op hogere toon ging hij verder: 'Ze zal nog net niet zelf de bomen vellen voor het aanleggen van haar akker. Onbevreesd zal ze de wereld tegemoet treden. Daarom schenk ik haar de naam Hijarobang.'

Rustig liet Joerhi-tokorho tot zich doordringen wat de *tokotsji* over het karakter van haar dochter had gezegd. Ze wist niet of ze blij moest zijn om wat ze had gehoord. Ze zou haar kind niet zien opgroeien, ze zou er niet bij zijn als ze afgezonderd zou worden in een hutje voor haar inwijding tot vrouw. Daarom stelden de woorden van de *tokotsji* haar enigszins gerust. Inwendig dankte ze Adjali voor een dochter die later in staat zou zijn voor zichzelf te zorgen. Dat de mensen zouden redeneren dat ze een kenau op de wereld had gezet, deerde haar weinig.

Aan haar man zag ze echter dat hij wel moeite had met het orakel. Terug in de hut zou ze hem aan het verstand proberen te brengen waarom de voorspelling zo slecht nog niet was. Een kind dat zonder moeder moet opgroeien, zal in staat moeten zijn van zich af te bijten.

Door haar hoofd te besprenkelen met druppels helder rivierwater maakte Joerhi-tokorho's moeder Hijarobang wakker. Daarna sprenkelde ze een naar munt riekend aftreksel uit een van de kruiken over haar heen – ze doopte er afwisselend een plant en een blad uit de kalebas in en liet de vloeistof op haar lichaam neerkomen, terwijl ze haar toesprak: 'Hijarobang, je zult altijd het recht hebben om in Wajapoch te wonen en je hier voort te planten. De stamouders zijn mijn getuigen. Niemand van de hier verzamelde dorpsgenoten, noch hun nakomelingen

zullen je rechten op grond in dit dorp ooit in twijfel trekken.' Ze overhandigde de kalebas met planten en bladeren aan het dorps-hoofd.

Onder het luide, ritmische geluid van de ratels en het monotone gezang van een oude vrouw nam hij het woord: 'Dit ritueel maakt je een onmiskenbaar onderdeel van de bevolking van Wajapoch. Hiermee worden je de rechten verleend die je nodig hebt om als dochter van Arowakai, de grote jaguar waar dit volk van afstamt, door het leven te gaan.' De hoge toon waarop de vrouw zong verheigde het magische karakter van het ritueel.

In kleine beetjes druppelde het water vanaf het blad op Hjarobang neer. Ze begon steeds harder te huilen, ze liep rood aan en sloeg om zich heen. Haar tandenloze mond stond wijd open.

'Je stamouders hebben hun wortels in Paramarebo, het oude dorp vanwaaruit we hiernaar toe verdreven zijn. Hier hebben we een nieuw thuis gevonden. Het zal je stamouders goed doen te weten dat er voor jou altijd een plek zal zijn in dit dorp.'

Ter afsluiting nam de *tokotsji* een slok *kasjiri*, die hij met flinke kracht over de baby heen uitspoog. Dit herhaalde hij drie keer. 'Zo, nu kan niets je meer kwaad doen,' zei hij en hing om Hjarobang's hals een ketting van gedroogde zaden met de hoektand van een jaguar, gevat in een omhulsel van piepkleine zaden. 'Als extra bescherming tegen kwaadwilligen. Want je ziet het gezicht van de mens, zijn hart kun je echter niet zien.'

Joerhi-tokorho kreeg een prachtige omslagdoek, behangen met katoenen kwastjes in allerlei kleuren. Voor de vader van het kind was er een krijgsbijl en een ketting. De *tokotsji* verzekerde hen ervan dat ze de opvoeding van Hjarobang serieus moesten nemen. Zijn ogen ontweken die van Joerhi-tokorho terwijl hij sprak. 'Laat haar opgroeien in de wetenschap dat tradities belangrijk zijn voor het voortbestaan van de Arowak en van dit dorp. Breng haar wijsheid en kracht bij opdat ze haar naam waardig zal dragen.' Joerhi-tokorho's ogen vulden zich met tranen.

De vrouwen uit het dorp hadden de vorige dag hun beste *koeswe*-peulen naar de hut gebracht. De hele dag had Joerhi-tokorho met haar moeder en zuster de zaden in een kruik met water gekneed, totdat ze hun rode pracht hadden afgestaan. De rode kleurstof, die in de huid van haar vingers was getrokken, vormde daar het bewijs van. Naast haar op de vloer van aangestampte aarde stond een grote kalebas vol bloedrode vloeistof. Ze zat op een houten bank in de vorm van een kikker. In het hout waren in dunne lijnen de vormen van het dier uitgesneden. Haar naakte lijf was iets naar voren gebogen en de oranje waas van het *awarra*-vet glansde in het ochtendlicht dat de schemer in de hut doorboorde. De rijpheid die de zwangerschap van haar eerste kind op haar huid had achtergelaten, versterkte haar vrouwelijkheid, en de massages en zitbaden van de vroedvrouw en de aftreksels die ze van haar moeder te drinken had gekregen, hadden haar mooie figuur verbazingwekkend snel terug doen komen.

Hijarobang lag rustig in de hangmat te slapen. Die ochtend had ze het kind bij een min laten zogen, waardoor haar borsten als overrijpe broodvruchten kaarsrecht vooruit stonden, klaar om bij de geringste aanraking hun witte vruchtsap naar buiten te persen. Als een fijnmazig netwerk waren de blauwe aderen onder haar huid zichtbaar. Niets aan haar gelaatsuitdrukking deed vermoeden dat ze last had van de stuwing van haar borsten.

Haar haar, dat van voren in een pony tot boven haar wenkbrauwen kwam en van achteren tot haar billen reikte, had ze als gewoonlijk in een vlecht bij elkaar gebonden. Een gebleekte visgraat stak als versiering door de huid van haar kin, net onder haar onderlip. Haar ellebogen steunden op haar knie. Met vaste hand verdeelde ze de rode kleurstof over haar gezicht. Cirkels, krullen, bogen en lijnen, van een sierlijkheid die elke vrouw jaloers zouden maken. Mannen daarentegen zouden hun ogen niet van haar af kunnen houden.

Gewoonlijk beschilderde Joerhi-tokorho haar gezicht op deze manier alleen voor feestelijke gebeurtenissen. Niet dat ze het nodig had om de aandacht op zich te vestigen – ook zonder opsmuk was ze veruit een van de mooiste meisjes van Wajapoch, en van de verder gelegen dorpen.

Het waren haar blauwzwarte, iets uit elkaar staande ogen, die omlijst werden door een waas van omhoogkrullende wimpers, die menig volwassen man om woorden verlegen deed zitten. De kracht van haar ovale gezicht dwong respect af. Het werd verder gedomineerd door haar sterke mond, waarvan de lippen bijna de gehele breedte van haar gezicht in beslag namen en altijd klaar leken te staan om in lachen uit te barsten.

Toen ze klaar was met haar gezichtsversiering deed ze de band van zaden om haar middel. Ze keek rond in het vertrouwde interieur van de hut en zuchtte diep. Ze verlangde heftig naar haar man. Enkele dagen geleden was hij vertrokken naar zijn familie, die in een ander dorp woonde. Op die manier hoefde hij geen getuige te zijn van wat er ging gebeuren. Hij had zich neergelegd bij de beslissing van zijn vrouw.

Een
Oreala

Adjali had niet de moeite genomen Harijakoeja, beschermvrouwe van de kinderen, Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen, naar deze wereld te sturen, want in tegenstelling tot de meeste kinderen in Oreala werd de naam van Binali – kleinzoon van Kolâsji en Sathobang en zoon van Sasamali en Sono – niet bepaald door tussenkomst van de *tokotsji*, omdat Kolâsji predikant was van het Anglicaanse kerkje in het dorp. Sathobang had na Binali's geboorte vier regentijden lang niet met Kolâsji gesproken.

Nu, tien jaar later, kon ze daar met gierende, meisjesachtige uithalen om lachen. Haar bovenlip krulde omhoog en gaf haar tandvlees en stompe tanden bloot, bruin van de tabak. Voor Sathobang had Harijakoeja wel de deksel van de kruik gehaald. Het was die lach waar ze haar naam aan dankte. 'Mijn taak als vrouw heb ik nooit verzuimd. Dat nooit. Om de goden niet nog meer voor het hoofd te stoten. Kolâsji daagt ze al genoeg uit. Dat de woorden in mijn mond stierven als hij in de buurt was moeten ze mij maar vergeven. Gelukkig heb ik erop gestaan dat het kind een indiaanse naam kreeg,' sloot ze stevast haar verhaal af als men haar vroeg naar de naam van het kind. 'Je hebt onheil over ons afgeroepen, Kolâsji, met die god van jou. Adjali hoede ons de dag dat we de rekening gepresenteerd krijgen.' Sathobang sprak haar man expres aan met de naam die Harijakoeja hem bij zijn geboorte had gegeven. Koppig weigerde ze hem Paul te noemen, de naam die hij bij zijn doop van de predikanten in het internaat in Georgetown had gekregen. De schaarse keren dat ze die verfoeide naam in haar mond

had genomen, had ze hem als slecht gebrouwen *kasjiri* weer uitgespuugd.

Ze had zich al zo vaak bij Kolâsji beklagd over de onheils-tijding die hij over hen had afgeroepen door bij de geboorte van het kind niet de wetten van de Arowak te eerbiedigen, dat hij en Binali vaak stiekem lachten wanneer ze voor de zoveelste keer waarschuwde voor het lot dat hen te wachten stond. In de vroegtijdige dood van haar enige zoon Sasamali, zijn vrouw Sono en Sono's doodgeboren kind zag ze ontegenzeggelijk de hand van het opperwezen Adjali.

Het was nog donker in de slaaphut. Sathobang en Kolâsji lagen ieder in hun eigen hangmat. Kolâsji had ze zo vastgemaakt dat ze elkaar net niet raakten – zo kostte het hem weinig moeite als hij de behoefte voelde met haar zachte vormen te versmelten om zijn vuur te blussen. Op dagen dat ze goed gestemd was vonden zijn handen in het donker makkelijk hun weg tussen de plooiën van haar rode hangmat, die ze had afgezet met witte, blauwe, rode en gele bolletjes katoen.

'Kolâsji... Kolâsji... het is tijd om op te staan.' Sathobang's gefluister fladderde in het donker omhoog en sloeg stuk tegen het *troeli*-palmbladeren dak van de hut. Zachtjes duwde ze tegen Kolâsji's hangmat.

Hij draaide zich behaaglijk van de ene zij op de andere.

'Kijk toch uit,' fluisterde Sathobang. 'Straks maak je die jongen nog wakker! Dan kun je de jacht voor vandaag wel vergeten. Binnenkort begint het regenseizoen, dat wil ik niet ingaan zonder goede vleesvoorraad, en ik lust zo langzamerhand wel een stuk vers vlees. Het droge vreten komt me m'n strot uit.' Ondanks de moeite die ze deed haar lach in te houden, krulden haar lippen omhoog en een hinnikende lach rolde haar hangmat uit.

Met een ruk veerde Kolâsji overeind. De oranje gloed van de nagloeiende houtskoolresten van de vuurplaats speelde op zijn

gezicht. De grote dwarsbalk waar het dak op rustte, kraakte als reactie op zijn plotselinge beweging.

Sathobang maakte meestal geen grappen waar het haar dagelijkse portie vlees betrof. Toen ze nog jong waren, durfde hij nauwelijks thuis te komen met een konijn of ander klein wild. In dat geval liet hij het beest meestal op het pad achter de hut liggen. Als Sathobang hem vroeg of hij iets had gevangen, zei hij van niet. Later op de avond, als ze met een gezicht dat op storm stond aanstalten maakte de maaltijd zonder vlees klaar te maken, stuurde hij Sasamali naar buiten om de buit te halen.

Als hij een flinke prooi mee naar huis nam, profiteerde het hele dorp ervan mee. Hoe laat het ook was, Sathobang stuurde Sasamali het bos in om hout te gaan zoeken. Het dier werd schoongemaakt en met zout ingewreven. Iedereen die langskwam kreeg een portie vers vlees mee naar huis. Een deel verdween in de pan en de rest werd boven het vuur gedroogd voor mindere tijden.

Kolâsji keerde zich op zijn andere zij. Opnieuw kraakte de dwarsbalk.

‘Man, kijk toch uit! Kun je niet wat voorzichtiger zijn,’ siste Sathobang tussen haar tanden door, ‘straks maak je de jongen nog wakker.’

Maar Binali lag al een tijdje wakker en glimlachte in de duisternis. Hij wist dat ze het niet zo slecht bedoelde. ‘Je opa is een groot kind,’ verzuchtte ze vaak tegen Binali. ‘En kinderen moet je strak houden. Anders loopt het slecht met ze af.’ Het metalen staafje dat haar onderlip sierde, volgde de maat van haar woorden. Haar donkere kraalogen, die onder de volle wenkbrauwen dicht bij elkaar in haar ronde gezicht stonden, blikten in Kolâsji’s richting. Het deerde haar niet dat hij haar kon horen.

Met zijn stem nog zwanger van de slaap, fluisterde Kolâsji: ‘Zal ik er dan maar voorzichtig uitgaan? Het wordt een ramp als de jongen wakker wordt.’ De dwarsbalk kraakte weer terwijl hij uit zijn hangmat kwam.

Sathobang keek geërgerd in zijn richting, ze hield haar wijsvinger voor haar mond en siste: ‘Als je hem wakker maakt

kun je de jacht vandaag wel vergeten.' Waarna ze zich met de gratie van een poema geruisloos uit haar hangmat op de vloer van aangestampte aarde liet glijden. Met een ijzeren pook schudde ze de witte as van de nagloeierende houtresten en legde daarna vers hout in de kachel. Zachtjes bewoog ze de waaier heen en weer totdat het vuur oplaaide. Uit de aardewerken kruik goot ze wat water in een pan, die ze op het vuur zette. Twee gedroogde bladeren van de *boesipapaya* verdwenen in de pan. Sathobang kon zich niet voorstellen de dag te beginnen zonder een beker hete thee. Dat spoelde het vet van de vorige dag uit je darmen.

Voorzichtig draaide Binali zich op zijn andere zij. Hij wilde niet dat de grote balk hem zou verraden. Door hoorbaar diep en regelmatig te ademen, veinsde hij te slapen. Die nacht had hij amper een oog dichtgedaan. Steeds opnieuw zag hij zijn grootvader, gehurkt in de gloed van de ondergaande zon, aan de oever van de rivier.

Gisteren, tegen het eind van de dag, speelde hij met een paar vriendjes tussen de enorme wortels van de ontelbare mangobomen die langs de Corantijn stonden. Ze verzamelden droge mangopitten, die ze straks zo ver mogelijk de rivier op moesten gooien. De kunst bestond eruit de pitten zo lang mogelijk over het wateroppervlak te laten scheren – wiens pit het verst kwam en daarbij zo min mogelijk rimpels veroorzaakte, had gewonnen.

Kolâsjî was plotseling uit de richting van het dorp komen lopen. Met grote passen liep hij naar de rivier. Na iedere paar stappen keek hij schichtig achterom. Binali werd nieuwsgierig. Hij liet het spel voor wat het was en ging Kolâsjî achterna.

Om zo min mogelijk lawaai te maken, zette hij zijn voeten voorzichtig neer. Hij verstopte zich in de uitlopers van de enorme stam van een mangoboorn. Kolâsjî hurkte aan de oever. Bedachtzaam keek hij nog een paar keer achterom en toen hij zich onbespied waande, haalde hij zijn jachtmes te voorschijn. De spieren in zijn schouders spanden zich en met lange halen liet hij de scherpe kant van het mes langs een natte slijpsteen walsen. Een gevoel van opwindning bekreop Binali. Het slijpen

van het mes hield maar één ding in: de volgende morgen vóór de eerste haan kraaide zou zijn grootvader zijn hangmat verlaten en zich gereedmaken voor de jacht. Wat er ook gebeurde, deze keer zou Binali zich door niets en niemand laten tegenhouden – hij zou zijn opa stiekem achterna gaan en pas te voorschijn komen als ze zo ver van het dorp waren dat hij hem niet terug naar huis kon sturen.

Terwijl de nachtgoden hun laatste resten duistere asem over het dorp uitbliezen, had Kolâsji de slaaphut al verlaten voor een bad in de rivier. Voordat hij terugging naar de slaaphut, maakte hij het vuur aan op de kookplaats van de grote hut. In tegenstelling tot de slaaphut, die aan alle kanten afgesloten was met palmbladeren matten, door Sathobang zelf gevlochten, bestond de grote hut slechts uit een palmbladeren dak op palen, met een gedeelte dat was afgeschermd als keuken. Kolâsji's zwarte kortgeknipte haar glinsterde van het water en versterkte de hoekige vormen van zijn gladde gezicht. Anders dan de andere mannen in het dorp, die zich bij het jagen slechts hulden in een lapje aan een koordje voor hun geslacht, droeg hij een kort afgeknipte kaki broek. Zijn door spieren getekende, korte bovenlijf was bloot.

Kolâsji had al op jonge leeftijd het dorp verlaten. De predikant die Oreala eens in de maand bezocht, had hem meegenomen en in de hoofdstad achtergelaten. Hij groeide op in het internaat van de Anglicaanse kerk in Georgetown. Op zijn negentiende keerde hij terug naar Oreala om, zoals hij zelf zei, de 'heidense dorpelingen van een plaats in het hemelse paradijs te verzekeren'. Hij was de enige persoon in het dorp die zo lang in de stad had gewoond, en dit gaf hem een zeker aanzien bij de rest van de dorpelingen. Als een van de weinigen kon hij schrijven, en hij had deze kennis op Binali overgedragen. Het dorpshoofd maakte dankbaar gebruik van zijn diensten – de officiële contacten met de autoriteiten in Georgetown liepen meestal via hem.

Terwijl hij zijn spullen voor de jacht bij elkaar zocht, keek Kolâsji regelmatig bezorgd in de richting van Binali. Als een dief die

bang was betrapt te worden, probeerde hij zo min mogelijk lawaai te maken.

Binali hield hém vanuit zijn hangmat in de gaten, terwijl hij nog steeds deed alsof hij sliep.

Sathobang rolde haar ogen in zijn richting en zuchtte. 'Die jongen slaapt vanmorgen als een os. Dat scheutje rum in zijn thee van gisteravond doet wonderen.'

'De Heer zij geprezen,' fluisterde Kolâsji. 'Vandaag hoef ik me geen zorgen te maken dat hij me weer stiekem achternakomt. Of dat ik hem voor de zoveelste keer moet uitleggen waarom hij niet mee mag. Ik weet niet waarom die jongen zo veel haast heeft. Bij God, zijn tijd komt nog. De jacht kent veel geheimen en hij is nog veel te jong om daarmee belast te worden. Als hij me weer achternakomt, laat ik hem in het bos achter. Ik bind hem vast aan een boom totdat ik terugkom. En dat is geen grap.' Met een ruk aan de riem van zijn jachtgeweer, trok hij het wapen op zijn plaats. De bijbehorende zak met geweerkruid en de stok om het kruid mee aan te stampen verdwenen in de rieten tas die aan zijn schouder hing.

Binali staarde als gehypnotiseerd naar de tas. De aantrekkingskracht die die op hem had was zo groot dat hij zich steeds moest inhouden er niet stiekem in te kijken. Kolâsji had hem verteld over de magische krachten die de tas bezat. 'Als je de vrijpostigheid hebt erin te kijken kom je daar wel achter,' had hij steeds op dreigende toon gezegd. De angst kennis te maken met Kolâsji's woede had het steeds van Binali's nieuwsgierigheid gewonnen. Vol ongeduld wachtte hij op de dag dat Kolâsji hem zou inwijden in de geheimen van de tas.

Binali wist niet meer hoe vaak hij in zijn hangmat Kolâsji's voorbereidingen voor de jacht had gadegeslagen. Eén keer was hij ongemerkt uit zijn hangmat gekropen. Voor alle zekerheid had hij er wat lappen stof in achtergelaten, zodat Sathobang hem niet zou missen. Iedere keer weer was het hem gelukt net op tijd het naast het voetpad gelegen bos in te kruipen als Kolâsji omkeek. Zo liep hij een tijd onopgemerkt achter hem aan. Toen hij na weer een keer op tijd het bos in te zijn verdwenen weer te

voorschijn kroop, stond Kolâsji midden op het pad met zijn geweer in de aanslag. Aan de loop van het geweer kleefden resten kruit. In een beweging gooide hij het geweer van zich af, als was het de bringer van een besmettelijke ziekte. In twee passen was hij bij Binali. Met zijn armen om hem heen geslagen knielde hij voor hem neer op de vochtige grond. 'Waarom speel je met je leven? Ik had je wel kunnen doden! Ik hoorde al een tijd voetstappen. Eerst kon ik het geluid niet thuisbrengen. Toen dacht ik dat er een dier op het pad liep, maar op een gegeven moment wist ik dat het een mens moest zijn. God zij geprezen, je oma had me dit nooit vergeven.' Hij drukte Binali stevig tegen zich aan. Zijn omhelzing was zo krachtig dat de lucht uit Binali's longen werd geperst. 'Beloof me dat je me nooit meer zult volgen. Voor alles is een tijd, je bent nog te jong.' Liefdevol streelde hij door Binali's haren.

'Maar opa, je zegt toch zelf dat ik een pientere jongen ben? Kijk hoe makkelijk ik heb leren schrijven. Ik zal je niet in de weg lopen. Ik help het vlees naar het dorp dragen.'

Kolâsji keek hem streng aan. 'We hebben het hier vaak genoeg over gehad,' zei hij boos. 'Voor sommige geheimen van de jacht moet je oud genoeg zijn. Je bent te jong, punt uit.' Plotseling veranderde de toon in zijn stem. 'Jij bent alles wat Sathobang en ik hebben. Je ouders heeft de Heer al vroeg tot zich geroepen. En je te vroeg geboren zusje ook. Wie zorgt er voor Sathobang en mij als we oud zijn?' Met waterige ogen staaarde hij hem aan. 'Kom, laten we naar huis gaan.' Kolâsji keek omhoog. Aan de stand van de zon kon hij zien hoe lang ze al onderweg waren. 'Je oma zal je nu wel missen. Ze zal zich zorgen maken.'

'Zal ze nu al gemerkt hebben dat ik weg ben?' vroeg Binali voorzichtig.

Kolâsji antwoordde niet. Hij wist dat Sathobang des duivels zou zijn. Zelfs hij zou de jongen niet uit haar om wraak schreeuwende handen kunnen helpen. Zonder een woord te zeggen liepen ze hand in hand in de richting van Oreala.

Binali wist wat hem te wachten stond. Straks terug in het dorp zou zijn oma haar woede op hem botvieren. Op steun van zijn grootvader hoefde hij niet te rekenen. Daar had hij in berust.

Ook al was hij nog maar acht jaar oud, hij zou niet rusten voordat hij mee mocht op de jacht. Hij had er genoeg van als een meid meegenomen te worden naar zijn oma's kostgrond. En wie moest er voor vlees zorgen als opa iets overkwam?

Ze waren nu vlak bij het dorp. De wind blies de dorpsgeluiden hun kant op. Door de bomen heen was de donkere, door voetsporen omgeploegde aarde van Backdam al zichtbaar, het brede pad dat in de regentijd in een modderpoel veranderde en dwars achter het dorp langsliep en het scheidde van het regenwoud.

Opeens zagen ze Sathobang van achter een van de laatste hutten van het dorp aan komen lopen. Als een wraakgodin op oorlogspad kwam ze met grote passen op hen af, met in haar kielzog een paar bemoeizuchtige vrouwen, een schare nieuwsgierige kinderen en een meute vrolijk blaffende dorpschonden.

Met een flinke ruk trok ze Binali los uit de veilige handen van Kolâsji en sleurde hem met op elkaar geperste lippen achter haar aan het pad af. Als door een onzichtbare hand was haar gevolg aan de dorpskant van Backdam blijven staan. Iedereen was stil. Zelfs de honden waren gestopt met blaffen. Binali wist dat door deze stille toeschouwers zijn straf genadelozer zou zijn – Sathobang zou hen laten zien dat ze haar taak als opvoeder serieus nam.

Bij de hut aangekomen pakte ze de uit palmnerven gevlochten zweep die aan een van de dakbalken hing.

Met grote precisie kwamen de slagen op zijn kuiten neer.

‘Je ouders zijn er niet meer. Harijakoeja verhoede dat je iets overkomt. Je vader en moeder zouden het me nooit vergeven. Had ik me maar nooit door Kolâsji en zijn god laten overhalen.’ Ze stopte even met slaan en hief haar handen ten hemel. ‘Adjali, wie zorgt er straks voor mijn cassavebrood? Wie staat me bij als de tijd me van mijn kracht berooft? Als dit kind me wordt afgenomen, ben ik overgeleverd aan de weldadigheid van vreemden...!’ Verwijtend rolde ze haar ogen in Kolâsji's richting. Voor Sathobang was iedere schram die Binali opliep een vingerwijzing van de Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen.

Die zou op bloed uit zijn omdat Kolâsji haar niet had geraadpleegd en zijn god boven Adjali had gesteld.

Binali staarde naar de gevlochten zweep, die dreigend op hem wachtte. Toch zou de herinnering aan het pak slaag van twee jaar geleden hem er niet van weerhouden zijn grootvader opnieuw achterna te gaan.

‘Stel dat je iets was overkomen?’ had zijn grootmoeder destijds gezegd. ‘Dat een tijger je pad had gekruist of dat een slechte bosgeest je had meegenomen? Wat voor ellendige oude dag wens je je grootvader en mij toe? Laat je ons liever over aan de goedhartigheid van vreemden? Eh, kun je niet wachten tot je tijd is gekomen? In ieder geval tot na je initiatie. Dan kan de geest van de mier je in ieder geval beschermen,’ herhaalde ze keer op keer als de dag dat hij zijn opa het bos in was gevolgd weer eens ter sprake kwam.

Kolâsji maakte zijn korte kapmes vast aan een van de riemlussen van zijn broek. Dit was het teken dat hij op het punt stond te vertrekken. Binali voelde het bloed door zijn lichaam razen, zijn hart klopte in zijn keel, met wijd opengesperde ogen volgde hij iedere beweging.

Sathobang zat op haar hurken bij het vuur. ‘Wat had je anders gewild? Natuurlijk moest je terugkeren. Hem alleen terugsturen zou veel te gevaarlijk zijn. En hem vastbinden aan een boom is helemaal van de gekke. Binali moet nog maar een paar jaartjes wachten. Hij is nog te jong voor de jacht. Hij is nog niet eens ingewijd.’ Terwijl ze fluisterde, goot ze voorzichtig dampende thee in twee kalebassen. Haar stem droop van het venijn.

Zonder een spier te vertrekken staarde Kolâsji haar streng aan. ‘De mierenproef? Mijn kleinzoon? Zo lang ik leef zal dat niet gebeuren! Die heidense praktijken wil ik in mijn hut niet hebben!’

‘Ssst!’ Sathobang smeed de doek waarmee ze de hete pan van het vuur had gehaald in zijn richting. ‘Straks maak je hem nog

wakker met die onzin. En vergeet een ding niet: het is ook mijn kleinzoon. Er is nog nooit een kind aan de mierenproef gestorven. Binali kan best wat van de vlijt van de mier gebruiken. Dan hoef ik me niet zo te vermoeien voor ik iets van hem gedaan krijg.' Venijnig spuwde ze op de vloer voor Kolâsji's voeten.

'Vrouw, ik—' Kolâsji hief zijn hand boven zijn hoofd, alsof hij haar zou slaan.

Sathobang dook in elkaar.

Kolâsji's gezicht brak open in een glimlach. Op de huid rondom zijn ogen verschenen ontelbare lachrimpels. 'Deze vrouw...' Hij schudde zijn hoofd, terwijl hij haar aankeek.

'Neem... drink je thee en verdwijn.' Ze duwde de dampende kalebas in zijn handen. 'Nog twee dagen en we zijn voor een stukje vlees afhankelijk van de liefdadigheid van anderen. Hier,' zei ze en gaf hem een stuk cassavebrood. Met moeite kon ze haar lach inhouden. Haar tot spleten getrokken ogen verdwenen in de vlezige plooien van haar ronde gezicht. Met zachte dwang duwde ze haar man de deur uit, maar niet nadat hij zijn kalebas had leeggedronken.

Aan de geluiden die door de kieren in de wanden van de hut sijpelden, was te horen dat het dorp langzaam wakker werd. Binali hield zich zo stil mogelijk. Sathobang zou hem laten slapen tot ze er zeker van was dat Kolâsji ver genoeg het bos in was en Binali zijn grootvader niet meer achterna zou gaan.

Slaap veinzend, lag hij in zijn hangmat te luisteren naar het leven buiten in het donker. Aan de keelklank die dorpelingen die de hut passeerden lieten horen, wist je om wie het ging – het geluid, dat achter in de keel werd gemaakt door de tong tegen de huig te drukken, diende als groet. Iedereen had zijn eigen specifieke klank. Sathobang's hoge keelklank leek op de roep van een nachtuil. Ze wist precies wie er voorbijkwam, en zonder haar bezigheden te onderbreken beantwoordde ze het geluid. Binali kon niet al de klanken van de verschillende dorpsbewoners herkennen, maar het lukte hem al aardig. Als Sathobang een klank niet herkende, kon je er zeker van zijn dat het een vreemdeling was.

Op dit vroege tijdstip hadden de meeste mannen het dorp al verlaten. In het donker waren ze op pad gegaan om te gaan jagen, vissen en houthakken. Net als de meeste vrouwen in het dorp maakte Sathobang zich klaar om naar haar kostgrond te gaan. Ze pakte de grote korf die aan de balk onder het dak hing en legde die naast de deur. De stok om wilde dieren te verjagen zette ze ernaast. Op de kostgrond stonden keurig in rijen geplante cassave, *napi* en *tayer*. Cassave was er in verschillende soorten, maar van de bittere cassave hadden ze de meeste planten. Sathobang en haar zus stonden bekend als de beste *kasjiri*-stokers van Oreala en de dorpen eromheen, en voor dit vocht, dat een boom van een kerel volledig van zijn zinnen kon beroven, was de bittere cassave het best te gebruiken.

Een keer was er plotseling een grote tijger de kostgrond komen oplopen. Binali was als versteend op zijn plek blijven staan, maar Sathobang en haar zus hadden moedig de aanval ingezet. Met grote gebaren zwaaiden ze met hun stokken in de richting van het enorme gevlekte beest. Ze maakten veel kabaal en liepen zijn richting op. Tot Binali's grote verbazing keerde het beest zich om en vluchtte het dichte bos in. Nog niet helemaal bekomen van het bezoek van de tijger zat Binali op zijn hurken met trillende vingers de groene sprietjes die het dichtst bij de planten stonden uit de aarde te trekken. Zijn benen hield hij stevig tegen elkaar gedrukt – zo lukte het hem de natte plek die in het kruis van zijn broek was ontstaan te verbergen. Hij kon zich niet voorstellen dat zijn oma en haar zus zo onverstoorbaar verdergingen met het verzorgen van hun aanplant. Hij was bang dat het op een dag mis zou gaan. Maar Sathobang en haar zus zwoeren bij hun stok. Volgens hen was die, in combinatie met een luide stem, het beste wapen dat een vrouw kon beschermen tegen wilde beesten. Het liefst ging hij nu naar huis, naar zijn opa. Als die erbij was geweest, had hij vanavond tiggervlees op zijn bord gehad. Even vergat Binali zijn angst. Hij dacht aan een heerlijk stuk vlees op zijn bord, en voelde het water zijn mond in stromen.

Binali was als de dood voor tijgers. Voor slangen was hij niet bang – zolang je op het pad bleef en goed voor je uit keek,

hoefde je ze niet te vrezen. En als het pad maar vaak gebruikt werd, waardoor de geur van mensen er bleef hangen, lieten slangen zich niet zien. Maar tijgers waren een heel ander verhaal. Niet zo lang geleden was iemand uit Siparoeta door tijgers opgegeten. Tijdens het vissen had hij de boot verlaten om in het bos op zoek te gaan naar iets eetbaars. Zijn zus, die in de korjaal was blijven wachten, vond dat hij lang wegbleef en ging kijken. Tevergeefs riep ze zijn naam. De volgende dag ging ze met een paar mannen uit het dorp terug om de zoektocht naar haar broer voort te zetten. Na een tijdje zoeken vonden ze een voet in het lage struikgewas. Niet ver daarvandaan troffen ze de bloederige, afgekloven botten van het slachtoffer aan. Aan de voetsporen bij de vindplaats was af te lezen dat het een moeder en haar jongen moesten zijn geweest die zich aan het macabere feestmaal hadden overgegeven.

Inwendig bad Binali tot Harijakoeja, de Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen en beschermvrouwe van de kinderen, dat zij hem zou beschermen. Hij smeekte Adjali hem zo snel mogelijk groot te laten worden. Nog even en Sathobang zou hem vragen haar te helpen met het spinnen van katoen. Zo werd hij nog het pispaaletje van Oreala. Hij hoopte dat hij snel met zijn opa op jacht mocht. Die had een geweer en een zak met kruid die hem tegen wilde dieren beschermden. Met zijn grootvader in de buurt hoefde hij niet bang te zijn dat hij ooit zou eindigen als die arme stakker uit Siparoeta.

Het dorp kwam langzaam tot leven. Steeds vaker moest Sathobang tijdens de voorbereidingen voor haar vertrek naar haar kostgrond de keelgroeten van voorbijgangers beantwoorden. Het grote kapmes, waarvan het lemmet was weggestopt in een kier in de muur, verpakte ze voorzichtig in een doek en liet die in de korf verdwijnen. Daarna wikkelde ze een paar stukken cassavebrood in een doek. Die legde ze in de korf naast het mes. Uit de ketel goot ze hete thee in een ronde fles waar ze de deksel met extra kracht op schroefde. Deze verdween eveneens in de korf. Sathobang was klaar. Ze keek even naar Binali, die haar door zijn ooggharen heen nauwlettend in de gaten hield.

Even stond zijn hart stil. Zou zij hem toch wekken om met haar naar de badplaats bij de rivier te gaan? In dat geval zou hij daarna zeker mee moeten naar de kostgrond. Hij zag zichzelf al lopen in het donker tussen de twee vrouwen in. Meestal zag je dan amper een hand voor ogen. Het eerste deel van de tocht naar de kostgrond voerde gelukkig over Cowtrack, een breed pad gevormd door de koeien die hout vanuit het bos naar de waterkant sleepten. Door het lichte zand was ook in het donker goed te zien waar je liep en door de sporen van het hout in het zand te volgen, kon je in een rechte lijn blijven lopen. Ze bleven het pad volgen totdat ze bij de grote *morisi*-palm aan de kant van de weg kwamen. Die stond als een soort wegwijzer te midden van het onmetelijke groen. Hier verlieten ze Cowtrack en sloegen ze het pad in dat naar de kostgrond van Sathobang en haar zus leidde. De meeste gronden lagen op één of twee uur lopen van Oreala, daarom moesten ze zo vroeg van huis. Op die manier konden ze terug in het dorp zijn vóór de zon hoog stond.

Sathobang zat op de aangestampte vloer. Haar benen had ze plat voor zich uitgestrekt en haar rug was kaarsrecht. Zachtjes wiegde ze heen en weer terwijl ze nauwelijks hoorbaar een lied neuriede. Zo wachtte ze geduldig op een teken van haar zus Benwa om naar de rivier te gaan voor het ochtendbad.

Binali had zijn gezicht in de kom van zijn elleboog gelegd. Zo kon Sathobang niet zien dat hij zijn ogen wijd open had. Vol ongeduld wachtte hij op het moment dat Benwa met haar vlakke hand op het water zou slaan, ten teken dat ze bij de rivier was om zich te wassen. In het dorp had iedereen naast een persoonsgebonden keelklank ook een eigen wijze om op het water te slaan om zijn of haar aanwezigheid bij de rivier kenbaar te maken. Zo kon je op grote afstand horen wie er bij het water waren.

Toen hij ging slapen had Binali stiekem zijn broek aangehouden en zo gauw de kans zich voordeed, zou hij de hut uit glippen. Als zijn grootmoeder maar in de waan was dat hij sliep. Vanaf de rivier kon ze de hut in de gaten houden. Ze ging er waarschijnlijk van uit dat hoe later het werd des te kleiner de kans was dat

hij zijn grootvader achterna zou gaan. Tevens was ze in de veronderstelling dat de rum die ze gisteravond in zijn thee had gedaan zijn uitwerking niet had gemist. Binali was haar echter te slim af geweest. Toen hij de kalebas met warme thee naar zijn mond bracht, sloeg de alcohollicht hem hard in het gezicht. Toen Sathobang en Kolâsji even niet opletten, gooide hij de thee op de vloer. Als een dorstige spons zoog de droge vloer het vocht meteen op.

De eerste zonnestralen hadden zich nog niet laten zien en het was nog steeds donker. Aan de geluiden die door de wanden heen kwamen, was te horen dat langs de steile oever van de Corantijn het baden op gang was gekomen. Sathobang kantelde haar hoofd, vernauwde haar ogen tot spleetjes en luisterde in uiterste concentratie naar de geluiden van de vrouwen bij de rivier. Een langgerekte klank fladderde de hut binnen. Het resultaat van een klap met de handpalm op het water. Sathobang ging onverstoord verder met het sorteren van de pepers, die ze straks, na terugkeer van de kostgrond, in de vissoep zou strooien. Enkele tellen later volgde een holle, harde klank. Sathobang zuchtte diep maar ging verder met de voorbereidingen voor de soep.

Sathobang en haar zus Benwa hadden afgesproken dat Benwa haar zou laten weten wanneer ze bij de rivier was. Iedere ochtend gingen de zusters samen naar hun kostgrond. Benwa's echtgenoot was gestorven nadat hij tijdens de jacht was gebeten door een *makka*-slang. Toen hij na drie dagen van huis weg te zijn geweest niet terugkeerde, gingen de mannen uit het dorp naar hem op zoek. Niet ver van het dorp, net achter Backdam, vonden ze zijn opgezwollen, paars verkleurde lijf. De stank die het lijk verspreidde had hen het zoeken vergemakkelijkt. Uit de aard van de bijtgaatjes boven aan zijn rechtervoet kon de *tokotsji* opmaken wat voor slang verantwoordelijk was voor zijn dood. Binali kon het zich nog herinneren alsof het gisteren gebeurd was. De manier waarop Benwa het dorp getuige had laten zijn van haar leed is hem altijd bijgebleven. Ze had zich door de

modder gewenteld en zich met verwilderde haren, grijs geworden van de natte aarde, de kleren van het lijf gerukt. Veilig met zijn armen om Sono's benen geslagen had hij vanaf een afstand toegekeken hoe Benwa als door waanzin gedreven door het dorp rende. Tot de dag van vandaag verbaasde hij zich erover waarom niemand, zelfs niet zijn grootmoeder, had geprobeerd haar tot bedaren te brengen.

Benwa was na het overlijden van haar man alleen gebleven. Omdat ze niemand had om het zware werk te doen dat hoorde bij het aanleggen van een kostgrond, bewerkte ze samen met Sathobang een akker.

Langzaam begon Binali zijn geduld te verliezen. De spieren in zijn onderrug begonnen stijf te worden. Hoe langer Benwa wegbleef, des te groter de kans dat Sathobang hem zou wekken om mee te gaan naar de rivier. Omdat Kolâsji dan al zo ver het bos in zou zijn, zou hij hem niet meer kunnen volgen. Ondanks de koele ochtend voelde hij hoe het zweet in stromen uit zijn poriën liep. Hij had de hoop dat zijn grootmoeder hem zou laten slapen al opgegeven toen plotseling het geluid van een doffe plons vanaf de rivier kwam aanzetten en tegen de muren van de hut stuksloeg. Van blijdschap kneep hij zijn vuisten samen. Zijn nagels boorden zich in zijn handpalmen. Hij kon een gil met moeite binnen houden. Sathobang legde de klos katoen die ze net in haar schoot had gelegd terug op zijn plaats en stond op. Voor ze de hut uit liep keek ze nog een keer naar Binali, die zijn ogen zo hard dichtkneep dat ze pijn deden.

Als de staart van een reuzenara spreidde de langzaam opkomende zon zijn kleurenpracht over de Corantijn uit. Het kleurspektakel kroop langs de nog donkere hemelboog en weerspiegelde in het rivierwater, waarin verschillende tinten rood en oranje werden afgewisseld met het modderige bruin van het water. Vlamme tongen dreven de donkere wolken snel uiteen. Hier en daar piepte de helderblauwe ochtendlucht al tussen de wolken door. Terwijl de zon zich langzaam losmaakte van de horizon, de ochtendnevel boven de rivier oploste, het

gefluit en gekrijs van de bewoners van het regenwoud en de zoete en indringende geur van de vele planten de nieuwe dag aankondigden, haastte Binali zich in de richting van het oerwoud.

Meteen nadat Sathobang de hut had verlaten om zich bij haar zuster aan de rivier te voegen, was hij zo snel zijn benen het hem toelieten onder bescherming van de ochtendschemer het dorp uit gelopen. Steeds verder liet hij Flatland, het gedeelte bij de rivier waar de hut stond, achter zich. In de verte doemde in het donker de schaduw van Chalkhill op. De lichten van de dorpen van de Wapisiana- en de Macoesi-indianen leken op ontelbare vuurvliegjes op de vlucht voor de ontwakende nieuwe dag. In elkaar gedoken liep hij in de richting van Backdam. Vandaaruit moest hij nog een stuk in oostelijke richting. Als alle jagers uit het dorp had Kolâsji zijn eigen pad waarlangs hij het oerwoud in trok. Dat kende Binali van al de keren dat hij hem stiekem had gevolgd en van die ene keer dat hij de moed had gehad verder achter hem aan te gaan. Zomaar een ander pad kiezen kon pech bij de jacht veroorzaken. Het was van belang dat hij vaart maakte, zodat hij zijn grootvader nog zag voordat hij dieper het oerwoud in trok. Dan zou Kolâsji het pad verlaten en zijn tocht voortzetten in het bos. 'Als je op het pad blijft lopen, hebben de dieren je al in het oog voordat je hen ziet,' had hij hem een keer verteld tijdens een van de vele verhalen over de jacht die hij hem soms 's avonds bij het vuur vertelde. Voor Kolâsji vormden de verhalen een voorbereiding op het echte werk, waar Binali volgens hem nog te jong voor was.

Binali haastte zich door het oerwoud. Om zo min mogelijk geluid te maken, zette hij zijn voeten alleen neer op de plekken waar de meeste rotte bladeren lagen. De frisse ochtendlucht beroerde zijn huid. Binali haalde diep adem. De geur van rotte bladeren, vermengd met die van het groen, streefde zijn neusgaten.

Toen zag hij zijn grootvader op het pad voor hem lopen. Het geweer, dat hij losjes op zijn rug had gehangen, bewoog mee op de maat van zijn passen. Binali hield zijn pas in en deed een stap opzij. Terwijl hij tussen het groen aan de rand van het pad stond

drukte hij zijn hand tegen zijn borst. Door rustig adem te halen bracht hij de storm die boven zijn middenrif woedde tot stilstand. Nu moest hij op zijn tellen passen. Het was van belang dat hij Kolâsji zo lang mogelijk bleef volgen zonder dat die hem in de gaten kreeg. Voorlopig bood de schemering nog wat bescherming. Af en toe verschool hij zich in de groene muur die het pad van het oerwoud scheidde. De zon had de laatste restjes ochtendschemer verdreven, maar de koelte die onder het gebladerte van de woudreuzen was blijven hangen konden de zonnestralen nog niet de baas. Toen hij voor de zoveelste keer uit zijn schuilplaats langs het pad kwam zag hij tot zijn grote verbazing dat Kolâsji niet meer op het pad liep. In de veronderstelling dat hij het pad had verlaten en het oerwoud in was gelopen, versnelde Binali zijn pas. Hij keek links en rechts tussen de bomen, maar van zijn grootvader was geen spoor te zien. Vertwijfeld bleef hij midden op het pad staan. Tranen van teleurstelling brandden achter zijn ogen.

Plotseling hoorde hij geritsel achter zich. Hij keerde zich om en verweet zichzelf dat hij geen stok had meegenomen om wilde dieren te verjagen. Zijn hart miste een slag.

Achter hem op het pad stond Kolâsji met zijn armen over elkaar. Zijn gezicht was vertrokken tot een grimas, maar in zijn ogen danste een lach. Binali rende op hem af en sloeg zijn armen om zijn middel. Kolâsji drukte het kind tegen zich aan.

Zo stonden ze een tijd midden op het pad.

Toen knielde Kolâsji voor hem neer. Met een strenge blik keek hij hem aan. 'Waarom ben je in 's hemelsnaam zo ongeduldig, kind. De tijd loopt niet weg. Waar ren je zo achteraan?'

Aan de toon van zijn stem te horen, wist Binali dat Kolâsji niet boos was. Hij had ook niet anders verwacht. Zijn grootvader was het probleem niet, het was de toorn van Sathobang die hij vreesde, straks terug in het dorp. Maar dat was van later zorg. Nu bad hij tot de god van Kolâsji dat hij met hem mee mocht op jacht.

Kolâsji was in tweestrijd. Nu terug naar het dorp gaan zou betekenen dat er die avond opnieuw geen vlees zou zijn. Hij kon het kind ook niet meenemen naar de plek die hij voor vandaag voor de jacht in gedachten had. Dat was te ver. Met grote,

smekende ogen keek Binali naar hem op. Kolâsji voelde zich vanbinnen week worden. In Binali zag hij zijn eigen zoon, die veel te vroeg naar de eeuwige jachtgronden was vertrokken. Het was moeilijk de jongen iets te weigeren.

Ongeveer twee weken voor de terugkeer van de rubbertappers was Kolâsji 's morgens vroeg uit zijn slaap gewekt. Sathobang was eerder dan normaal wakker geworden en had ruw aan de touwen van zijn hangmat getrokken in een poging hem wakker te krijgen. In de oranje gloed van de vuurplaats staarde ze metijd opengesperde ogen als een verwilderd dier voor zich uit. Haar gezicht was nat van het zweet en haar haar plakte in vochtige strengen tegen haar huid. Met de handen tegen haar buik gedrukt zat ze overeind in haar hangmat.

Kolâsji zat in een klap rechtovereind. Zijn hangmat zwiepte vervaarlijk heen en weer. 'Vrouw, wat heb je? Je ziet eruit alsof je in je slaap bent bezocht door een boze geest. Sathobang! Wat is er, geef antwoord!'

Zonder acht op hem te slaan, wiegde ze in haar hangmat van voren naar achter en weer terug. De dakbalk liet een droog piepend protest horen. 'Mijn ibili... mijn kind... ibili...' prevelde ze haast onverstaanbaar.

Kolâsji boog zich naar haar toe. Met grote, vragende ogen staarde hij haar aan.

Sathobang keek dwars door hem heen. Voor hij er erg in had stond ze naast haar hangmat en begon met een afwezige blik in haar ogen door de hut heen en weer te lopen.

'Vrouw, wat is er?' Kolâsji liep achter haar aan. Hij probeerde haar vast te pakken, maar steeds weer wrong ze zich los uit zijn omarming. 'Práát tegen me. Je maakt me bang. Wat heeft je slaap verstoord, Sathobang?' Een angstig gevoel bekreep hem. Hij begon te geloven dat de nacht haar van haar verstand had beroofd.

Plotseling keerde ze zich naar hem toe. 'Ik ben niet gék!' gilde ze alsof ze zijn gedachten kon lezen. Haar ogen schoten wild

heen en weer. 'Het is de straf van Adjali! Het is de schuld van die vervloekte god van jou! Ik heb je nog zo gewaarschuwd, Kolâsji, had maar naar mij geluisterd! Nu moeten we de tol betalen voor je koppigheid! Nú krijgen we de rekening gepresenteerd omdat we Harijakoeja niet hebben geraadpleegd toen Binali werd geboren,' jammerde ze terwijl ze haar lichaam heen en weer wiegde. 'Jij en je vleesetende god! Naar de onderwereld met jullie! Wat is dat voor een god die een hel heeft geschapen waar zij die zich niet willen onderwerpen verdwijnen in grote, borrelende potten vol poep, hars, gesmolten ijzer en andere viezigheid, om ze daarna het vlees van de botten te scheuren door reuzekannibalen! Wat voor god is dat dat je hem verkiest boven Adjali?' Sathobang was in een hoek van de hut, dicht bij de smeulende asresten, weggekropen. De verwrongen trek op haar gezicht was angstaanjagend.

'Wat heb je, vrouw? Hou toch eens op met die missionarispraatjes! Hoe vaak moet ik het nog zeggen? Dit is het soort geklets waarmee katholieken proberen zieltjes te winnen. Reuzekannibalen... dat is angst kweken. De god waar ik over praat, is een god van liefde!'

Kolâsji's bulderende stem leek Sathobang niet te deren. Onverschrokken staarde ze voor zich uit.

'Maar vertel me nu eens wat er aan de hand is.' Zijn stem was een octaaf gedaald.

'Sasamali heeft vannacht afscheid van me genomen,' jammerde ze. Alsof er duizenden onzichtbare insectenpootjes over haar huid trippelden, plukte ze aan haar nachtkleed. Uit haar keel ontsnapte een kreet die door merg en been ging.

Er trok een rilling door Kolâsji's lijf. Zijn zoon zou vannacht afscheid van haar hebben genomen? Nu wist hij zeker dat ze was opgeschrikt uit een boze droom! Sathobang was als een lappenpop in elkaar gezakt op de vloer en was met geen mogelijkheid overeind te krijgen – bij iedere poging gleed ze uit zijn handen. 'Vrouw, heb je soms je verstand verloren? Sasamali is ver weg in het bos. Ik heb die baan bij de Compagnie zelf voor hem geregeld. Zo na het regenseizoen zullen de bomen wel vol *balata*-melk zitten. Ik verwacht hem voorlopig niet terug.'

Sathobang duwde hem met zachte drang van zich af. 'Als je negen maanden een kind hebt gedragen dan voel je het. Mijn jongen leeft niet meer. Vannacht werd ik wakker omdat het leek alsof een aasgier mijn baarmoeder uit mijn lijf rukte, alsof een colonne mieren mijn lijf was binnendrongen, om mijn dorre schoot op te vreten. Van pijn kon ik niet weer in slaap komen. Instinctief gilde ik Sasamali's naam. Opeens stond daar zomaar uit het niets, de vrucht die mijn schoot heeft voortgebracht naast mijn hangmat. Wat was hij mooi...! Alsof zijn huid het licht weerkaatste...'

Kolâsji was er nu heilig van overtuigd dat ze haar verstand had verloren. Dit was waar hij al zo lang bang voor was. Ze had nooit kunnen berusten in het feit dat God haar na Sasamali geen kinderen meer had geschonken. Daar zag ze de hand van Adjali in, als zijn manier om Kolâsji te tonen dat hij meer macht bezat dan zijn 'mensenetende' God. Dat het haar ooit zou opbreken had hij zien aankomen, dat het haar zozeer tot waanzin zou drijven had hij niet verwacht. Ten einde raad knielde hij naast haar neer en legde zijn hand tegen haar voorhoofd. 'Heer, verlaat haar niet. Ik vraag U om vergiffenis in haar naam, omdat ze Uw grootheid niet erkent en Uw naam steeds zonder eerbied in haar mond neemt. Dit vraag ik U in naam van Uw Zoon Jezus Christus.'

Zijn gebed ging over in Psalm drieëntwintig. Die achtte hij passend voor dit moment. In snel tempo kwamen de woorden over zijn lippen.

De Heer is mijn herder, mij ontbreekt niets
Hij doet mij nederliggen in grazige weiden...

Steeds sneller kwamen de woorden uit zijn mond zetten.

Al moet ik door een dal van diepe duisternis...

Ze leken een kalmerend effect op Sathobang te hebben. Ze had haar ogen gesloten, en haar hoofd was iets opzij gezakt. Het leek net alsof ze sliep.

Opeens sperde ze haar ogen wijd open. ‘Sasamaliíííííííí, mijn kind!’ gilde ze. ‘Wie zal op mijn oude dag mijn kostgrond bewerken? Wie brengt me mijn cassavebrood?’ De tranen liepen vrij over haar wangen. ‘Kolâsji, kijk niet naar me alsof ik gek ben. Ik zweer het je, vannacht was hij hier! Zijn huid was ingesmeerd met de beste *koeswe*. Het rood van zijn lendendoek was zo hel dat het pijn deed aan mijn ogen. Boven op zijn schouderlange, gitzwarte haar prijkte een enorme verentooi met alle kleuren uit de staart van de reuzenara. Zijn ogen glansden helder en hij lachte zijn tanden bloot. Toen ik hem probeerde aan te raken, deed hij een paar stappen achteruit. De glimlach verdween van zijn gezicht. Met een ernstige trek rond zijn mond staarde hij me aan. “Zorg goed voor Sono en mijn nog ongebooren kind. En ook voor de kleine Binali.” Hij schonk me nog één trieste glimlach en toen was hij weg. O, Kolâsji, wat moet ik doen?’ Jammerend vleide ze zich tegen Kolâsji’s borst.

‘Het was maar een droom, liefje’ suste Kolâsji. ‘En zo slecht was de droom niet. Ik zou willen dat ik hem in mijn droom tegenkwam. Ik verlang er ook naar hem te zien.’

‘Kolâsji, het wás geen droom! Ik was klaarwakker. Sasamali stond in levenden lijve naast mijn hangmat. Hij kwam afscheid nemen. We zien hem niet meer levend terug. Daar ben ik van overtuigd. Als moeder voel je dat.’

‘Sathobang, kolibrietje, maak jezelf niet zo overstuur! Waar heb je je lach gelaten? Kom, laat me je tanden zien. Harijakoeja heeft je die naam niet voor niets gegeven!’ Hij probeerde Sathobang op te vrolijken, maar de verwarring was duidelijk van zijn gezicht af te lezen. Zijn glimlach had meer weg van een grimas.

‘Jij hebt hem niet negen maanden gedragen, hem niet aan de borst gehad. Hoe kan ik het je kwalijk nemen dat jij niet voelt dat ons kind niet meer leeft?’ Ze legde haar hand liefkozend tegen haar buik. Weggekropen tegen de naakte borst van Kolâsji, wiegde ze haar lichaam heen en weer. Op fluisterende toon zong ze Sasamali’s favoriete kinderlied.

Dag vader, dag moeder, dag lieve, lieve dag
Het woud gaat zo ook slapen
want straks waakt zoet de nacht
Kindje, oogjes sluiten
Droom maar van de dag
en slaap heel lekker zacht

Terwijl Kolâsi met wijd opengesperde ogen de donkere hut in keek viel ze tegen hem aan in een onrustige slaap.

Een tijdlang volgden ze het pad van platgetrapte bladeren dat de ontelbare jagers vóór hen hadden aangelegd. Het kostte Binali moeite zijn grootvader bij te houden.

Op een gegeven moment kwamen ze aan bij een kreek. Langs de oevers slingerden bomen omhoog, sommige beweeglijk en dun, andere zwaar en dik, sommige met bloeiende bloemen, alle in stille strijd verward het zonlicht te bereiken.

Binali, die nog nooit zo diep het bos in was geweest, vergaapte zich met grote ogen aan het machtige schouwspel.

De verscheidenheid aan boomsoorten was enorm. De bush-master die ze passeerden, met zijn hoge stam en wortels die in de oksels zo hoog waren dat een volwassen man zich erin kon verschuilen, dwong zijn respect af, mede door het geloof dat boze geesten zich eronder schuilhielden. Zijn aandacht werd eveneens getrokken door de *embrazer* – de dodelijke omhelzing waarmee die zijn gastheer omarmde, waardoor die uiteindelijk ten dode opgeschreven was, deed haast menselijk aan.

Binali hoorde een krassend geluid en keek omhoog. Tussen het intense groen schoten flarden rood, geel, blauw en oranje voorbij – een groep pagegaaien vloog als pijlen uit een onzichtbare boog luidruchtig voorbij.

Ze liepen dieper het bos in. Opeens klonk er het oorverdovend lawaai dat een groep orang-oetans boven hun hoofd veroorzaakte. Een eindje verder lagen de sporen van hun recente aanwezigheid – afgekloven brokstukken van bos-

vruchten – de dieren zelf waren nergens te zien. Van het ene moment op het andere was het volkomen stil.

‘Toch bekruipt me het gevoel dat we in de gaten worden houden,’ zei Kolâsji. Met zijn hand als toeter voor zijn mond bootste hij het geluid van de dieren na. Maar het bleef stil. De apen lieten zich niet door hem in de maling nemen.

Ze waren al een eindje doorgelopen toen ze opeens een exemplaar ter grootte van een uit de kluiten gewassen kind in het bladerdak van tak tot tak zagen slingeren. Binali krijste van enthousiasme toen hij het enorme beest zag.

Na een moeizame tocht die omhoogvoerde, kwamen ze bij een waterval. Klaterend stortte het heldere water zich van grote hoogte naar beneden op de immense rotsblokken. Het leek een welkomstgeschenk voor hun zweterige lijven. Ze maakten dan ook dankbaar gebruik van de gelegenheid.

Het koude water kwam hard op hun schouders en ruggen neer. De ijskoude stralen masseerden zijn huid en drukten zijn longen zowat uit zijn lijf. Het felle rood van de *palaeloe*-bloem die overal bloeide, stak plotseling nog scherper af tegen het groen. Het deed pijn aan zijn ogen. Langzaam aan veranderde de watermassa in een aangenaam bad, waardoor hij zich als herboren voelde.

Zonder een woord te zeggen haastte Kolâsji zich na het opont-houd door de lage vegetatie. Met moeite hield Binali hem bij. Kolâsji hoopte diep genoeg in het bos te zijn voordat de zon hoog aan de hemel stond. Dan zou het te warm zijn voor de jacht en op dat tijdstip zou het wild zich te diep in het oerwoud terugtrekken op zoek naar de nodige verkoeling.

Een enorme blauwe vlinder fladderde voor hen uit. De felle kleur aan de bovenkant van zijn vleugels, die het zonlicht reflecteerden, werd afgewisseld door het zwart aan de onderzijde, waardoor het de indruk wekte van een blauwe lamp die door een onzichtbare hand achter elkaar werd aan- en uitgeknipt. Als gehypnotiseerd staarde Binali naar het fladderende wonder.

De woorden van zijn grootvader brachten hem terug naar de werkelijkheid. 'Dat is de morpheus. Hij lokt kleine kinderen mee, diep het bos in. Die zien hun ouders nooit meer terug. Hij lokt ze naar de bosgeest.'

Binali schoot in de lach. Voorzover hij wist geloofde zijn grootvader niet in het bestaan van geesten. Dat had hij hem zelf verteld.

Kolâsji had sinds de ontmoeting met de morpheus niet meer tegen Binali gesproken. Hij was te druk bezig geweest met het bedenken van een strategie om te voorkomen dat ze met lege handen naar huis terugkeerden. Het was lang geleden dat hij de kruiden uit de leren buidel aan zijn riem had ingezet om de jacht te beïnvloeden. Maar met Binali als blok aan zijn been was hij bang dat hij de kennis die zijn vader hem had nagelaten zou moeten gebruiken.

'Kun je zien in welke richting het water stroomt?' verbrak Kolâsji de stilte.

Ze bleven aan de oever van de kreek staan.

Binali staaarde naar het water, dat de kleur had van heldere thee, het gevolg van de rottende bladeren die op de bodem lagen.

'Let op de golfjes. Kun je zien welke kant ze op stromen?'

'Ik zie niets,' zei Binali met een benepen stemmetje. Hij was bang dat zijn grootvader alsnog zou besluiten huiswaarts te gaan als hij hem tot last was.

Kolâsji knielde naast hem neer. Hij pakte zijn hand vast. 'Kom.' Hij trok de jongen naast zich op de zandige oever van de kreek. 'Steek je hand in het water.' Hij duwde Binali's hand met de vingertoppen naar beneden het water in, zodat het koele, helderbruine water tegen zijn handpalm stroomde. 'Zie je, dat is de richting waar het water vandaan stroomt. Dit is een belangrijk hulpmiddel bij het vinden van je weg in het oerwoud. De bomen kun je moeilijk uit elkaar houden, dus loop je met de stroom mee of tegen de stroom in. Op die manier weet je welke richting je de kreek moet volgen als je teruggaat. Daarom is stromend water het eerste waar je naar op zoek gaat als je het bos

in gaat. Ook de stand van de zon is van belang.' Kolâsji gebaarde omhoog. De zon was aan zijn reis langs de hemelboog begonnen en had zich al losgemaakt van de plek waar hij zich te rusten legde.

'Kom, laten we snel doorlopen,' zei Kolâsji. 'Als we straks zonder vlees thuiskomen zal oma een reden te meer hebben om boos op ons te zijn.' Met Binali's hand stevig in die van zijn grootvader weggestopt, volgden ze de rivier in oostelijke richting. 'De wolken kun je ook als richtingwijzer gebruiken,' zei Kolâsji terwijl hij met zijn vrije hand naar omhoog gebaarde. 'Zie je hoe de wolken zich langs de hemel voortbewegen?'

Binali knikte.

'Met de wolken werkt het net als met het water. Je loopt of mee in hun richting of je gaat tegen de richting in. Als je goed onthoudt wat je vanmorgen leert, kun je nooit de weg kwijtraken in het bos.'

Ze hadden het pad langs het water inmiddels verlaten. Op de plek waar ze het oerwoud in gingen, knakte Kolâsji een twijg. De vegetatie was dicht en onvoorstelbaar divers – bomen, kruiden, struiken, mossen, lianen, klimplanten en orchideeën zo ver het oog reikte. Tē midden van al dat groen hielden ze stil. Door het zonlicht dat hen tussen de bladeren door bereikte was het verre van donker. Als een warme, lichtgevende groene deken had het licht zich over het oerwoud neergelegd, waardoor het zich in al zijn verschillende tinten groen liet zien.

Het was muisstil. Af en toe werd de stilte doorbroken door de roep van een vogel die van de takken opsteeg, of door een aap die hoog in de bomen gezeten nieuwsgierig op hen neerkeek.

Binali zoog zijn longen vol. Een groot gevoel van vrijheid bekreep hem. Hier had hij zo lang naar uitgekeken! Hij wilde zo snel mogelijk leren jagen, zodat zijn oma zich geen zorgen meer hoefde maken wie haar op haar oude dag van vlees zou voorzien nu zijn vader zo vroeg gestorven was.

Voor Binali was zijn vader een vage herinnering. Hij was nog heel klein toen Sasamali stierf. Hoe hij aan zijn eind was gekomen wist Binali niet precies. 'Als je oud genoeg bent, vertel

ik je hoe je ouders om het leven zijn gekomen,' had zijn grootvader hem een keer gezegd toen hij ernaar vroeg. Daaruit had Binali begrepen dat doodgaan iets voor grote mensen was.

'Als je de mierenproef hebt doorstaan, ben je rijp genoeg om over het heengaan van je ouders te praten,' had Sathobang eraan toegevoegd.

Zoals gewoonlijk als de initiatie ter sprake kwam, draaide Kolâsji woest met zijn ogen in haar richting.

Van kinderen in het dorp had hij gehoord dat zijn vader de dood van een rubbertapper was gestorven. 'En ik heb gehoord dat het geen prettige manier is om aan je eind te komen,' had Mimijang gezegd. Ze was de dochter van Tjibi, een goede vriend van zijn vader. Tjibi was bij zijn vader in het bos toen die stierf en werkte nog steeds voor de Compagnie.

'Als we groot zijn, word ik je vrouw,' had Mimijang op een dag samenzweerderig tegen Binali gezegd, waarna ze in lachen uitbarstte. 'Dat heeft mijn vader jouw vader beloofd voor hij doodging.'

Binali kon er niet om lachen. Hij ging niet trouwen met Mimijang, die zo dik was dat haar ogen zowat schuilgingen achter het vet van haar bolle wangen. En wie moest voor zijn grootmoeder zorgen als hij zijn hangmat bij Mimijang en haar familie zou hangen? Ruw had hij aan haar haren getrokken – ze was in tranen uitgebarsten en weggelopen.

Hier, waar de zoetige lucht van verrotte bladeren hem omsloot, vervloekte hij inwendig het bos dat zijn vader van hem had weggenomen. Binali keek naar de grond. Het levensgrote tapijt van rottende bladeren dat daar lag, bestond uit verschillende tinten bruin, en er liep een colonne roodbruine parasolmieren overheen. Bijna allemaal hadden ze een stuk groen blad tussen hun kaken geklemd. Binali trok met een twijg een streep dwars door de colonne. Verstoord krioelden de insecten door elkaar heen op de plek waar hun pad was onderbroken. De verwarring duurde maar kort – sneller dan verwacht hadden de mieren de slechts voor hen zichtbare weg hervonden en zetten hun werk voort.

Kolâsji zat iets verderop. Hij zat gehurkt tussen de enorme wortels van een *kankatrie*. In zijn handen hield hij de leren zak die aan zijn riem had gehangen. Uit de zak haalde hij een bolletje dat gemaakt was van verschillende grassoorten. Hij legde het op de grond. Behoedzaam trok hij de grasbol iets uit elkaar. Hij maakte er alleen in noodgevallen gebruik van, zoals die ene keer dat hij na drie dagen weg van huis geen wild was tegengekomen. Zijn vader had hem verteld welke grassoorten hij had gebruikt. Hij had zijn wijsheid niet voor zichzelf gehouden.

Vandaag had hij geen tijd te verliezen. Thuis zou Sathobang duizend doden sterven, maar hij wilde niet met lege handen naar huis. Om zich tegenover God te verontschuldigen dat hij gebruik maakte van de heidense kennis van zijn vader, sloeg hij een kruis. Dat deed hij altijd als hij zich gedwongen voelde de tradities van de stam te gehoorzamen. Hij stak de grasbol in brand. Na een tijd doofde hij de vlam. De grasbol was veranderd in een smeulende oranje bol waaruit langzaam een rookpluim omhoogkringelde. Binali, wiens nieuwsgierigheid was gewekt, was langzaam naar zijn opa toe gekropen. De rook had zich in een buisvormige pluim geconcentreerd en waaide als een wegwijzer in de richting waar Kolâsji en Binali vandaan waren gekomen. Kolâsji volgde met zijn ogen de richting waar de rook naar toe waaide. Op zijn gezicht brak een glimlach door. Hij pakte een handvol van de vochtige, rottende bladeren en legde ze op de rokende bol. Toen hij zag dat er geen rook meer door de bladeren omhoogkroop, ging hij met zijn blote voet op de bladerhoop staan. 'Ga je mee?'

Binali keek hem vragend aan.

'Deze kunst heb ik van mijn vader geleerd. Ik maak er niet graag gebruik van, ik laat mijn succes bij de jacht liever aan de Heer over. Gelukkig is het bos vol wild, dus hoeft ik er amper gebruik van te maken.'

'Waar is het voor?'

'Het wijst me de plek waar ik verzekerd ben van wild.'

'Als je me leert hoe ik het kan maken, word ik de beste jager van het dorp, opa!' Opgewonden huppelde Binali om zijn grootvader heen.

‘Dat komt wel, maak je maar niet druk. En als je op de Heer vertrouwt zul je nooit van honger omkomen.’

‘Ik ben bang van de Heer,’ mompelde Binali.

‘Dat soort onzin wil ik uit jouw mond niet horen!’ Kolâsji’s stem doorbrak ruw de stilte die onder het bladerdak hing. Hij klonk écht boos.

‘Maar oma zegt—’

‘Vrouwenpraat! Luister niet naar die grootmoeder van je. Je weet dat haar mond haar straf is. Op een dag leg ik er een mat met mieren op.’ Geschrokken van zijn woedeuitbarsting knielde Kolâsji voor zijn kleinzoon neer. ‘Er is maar één God, en Jezus Christus is onze Heer. De dood van je vader heeft oma geen goed gedaan. Daarom moeten we voor haar bidden.’ Kolâsji nam Binali bij de hand en samen liepen ze in de richting die de rook hen gewezen had. ‘Kom, laten we vlees voor oma halen. Misschien zal je straf dan milder zijn als we terug in het dorp zijn.’

‘Hoe weet je zo zeker dat we daar wild zullen aantreffen?’ vroeg Binali.

‘Dat heeft het gras me verteld. En dat heeft me nog nooit teleurgesteld.’ Nog niet helemaal op zijn gemak sloeg hij wederom een kruis en smeekte God inwendig om vergeving. Hij had zich al een paar keer voorgenomen de grasbol niet mee te nemen. Hij maakte er amper gebruik van. Alleen de gedachte dat de Heer begrip zou hebben voor het feit dat hij in een nood-situatie verkeerde, stelde hem enigszins gerust.

De zon was nog net niet op zijn hoogste punt toen ze de terugtocht naar Oreala aanvingen. Normaal ging Kolâsji pas tegen de avond terug naar huis, maar met Binali als ballast en in de wetenschap dat Sathobang zich ongerust maakte, hield hij het voor gezien. Het gras had hem ook deze keer niet in de steek gelaten. In een vlechtwerk van palmladeren op zijn rug hing een groot hert. Nadat hij het dier had geschoten, hadden ze het samen op een palmtak gelegd. Behendig had hij Binali laten zien hoe je een draagmand maakte om het dier te vervoeren.

Binali liep trots naast zijn grootvader. Op zijn rug hing een

mand van palmladeren, met een *anamoe* erin. Kolâsji had hem laten zien hoe de niet al te slimme, gitzwarte loopvogel werd gevangen. Hij had zijn ene hand als een trechter voor zijn mond gedaan, en door met zijn andere hand een fladderende beweging te maken bij de uitgang van de trechter, had hij het tokkelende geluid van de vogel nagebootst. Dit hoefde hij maar een paar keer te herhalen. De vogel beantwoordde niet lang daarna Kolâsji's lokroep. Geruisloos liep Kolâsji in de richting waar het geluid vandaan kwam, met in zijn handen een bos twijgen die hij van een struik had afgebroken. Door de lokroep steeds opnieuw te herhalen lokaliseerde hij het beest. Veilig buiten het gezichtsveld van de tokkelende vogel, sleepte hij met de bos twijgen over de grond. Het geluid dat ontstond door de verschuiving van het bladertapijt, vertoonde een verrassende gelijkenis met dat van regen die over het oerwoud trok. In de veronderstelling dat het regende, stopte de boskip haar kop onder haar vleugels. Kolâsji sloop geruisloos dichterbij. Met een snelle handbeweging plukte hij de vogel tussen het struikgewas vandaan. Hij kon zijn geluk niet op. In het nest lagen vijf eieren. Behendig draaide hij de vogel de nek om. Daarna ging hij samen met Binali aan de slag om voor hem een draagmand te vlechten, waarmee hij zijn buit mee naar huis kon nemen.

Kolâsji was tevreden. Ze hadden een flinke buit en als ze nu terug naar het dorp gingen, zouden ze aankomen voordat de hete omstrengeling van de zon de wereld in zijn greep had. 'Als je het mij vraagt, Binali, moet ik je eerlijk bekennen dat ik de weg kwijt ben. Weet jij welke kant we op moeten om terug naar het dorp te gaan?' Hij veinsde een hulpeloze blik en keek ver twijfeld om zich heen.

'Weet je niet meer waar het dorp is?' Met grote ogen vol ongeloof keek hij naar zijn grootvader.

Kolâsji knikte. Zijn borstkast sprong bijna uit elkaar door de lach die zich onder zijn middenrif had vastgezet, maar het lukte hem een ernstig gezicht op te zetten.

Binali keek omhoog. Langs de hemel joeg de wind de wolken in volle vaart in oostelijke richting. Binali wees naar het westen. 'Die kant moeten we op.'

Met een diepe frons op zijn voorhoofd staarde Kolâsji omhoog. 'Ja, je hebt gelijk!' riep hij na een tijdje, gespeeld enthousiast. 'In die richting is de kreek. Wat een geluk dat ik jou bij me heb, anders zou ik niet weten hoe ik de weg naar Oreala teruggevonden zou hebben. Kom, laten we gaan voor de zon zijn tanden laat zien. Het begint al aardig warm te worden.'

'Misschien moet je tegen oma zeggen dat je was verdwaald en dat ik je heb geholpen de weg naar huis terug te vinden.' De angst voor wat hem straks te wachten stond begon langzaam bij Binali omhoog te komen.

Kolâsji glimlachte bemoedigend naar de jongen. Hij hoopte inderdaad dat Sathobang niet te hard zou zijn als ze straks thuis waren. In wat voor stemming ze ook verkeerde, aan hem zou Binali niets hebben, hij wist uit ervaring dat hij zich beter niet kon bemoeien met de wijze waarop Sathobang de opvoeding van hun kleinzoon ter hand nam. Hij hoopte dat God haar hart zacht zou maken jegens de jongen – tegen alle verwachtingen in had hij het fijn gevonden samen met hem op jacht te zijn.

Trots liep Binali met zijn buit op zijn rug, naast zijn grootvader. Wat hem ook te wachten stond straks in het dorp, zelfs de zweep van zijn grootmoeder kon hem de ervaring van deze morgen niet ontnemen. De lessen van zijn grootvader van vandaag hadden hem ervan overtuigd dat zijn grootouders niet zonder vlees zouden hoeven te zitten.

Nadat ze erachter was gekomen dat Binali niet meer in zijn hangmat lag was Sathobang alle plekken afgegaan waar hij zich volgens haar zou kunnen bevinden. Bij zijn favoriete speelplek aan het water tussen de wortels van de mangobomen was hij niet. De badende kinderen in de rivier hadden hem die ochtend niet gezien. Op de open plek in het bos achter de hut, waar hij soms pieren ging graven als aas voor zijn hengel, was hij ook niet. Het kon er bij Sathobang niet in dat hij Kolâsji achterna was gegaan. In dat geval zou die al lang rechtsomkeert gemaakt hebben naar het dorp. Toen een van de vrouwen haar vertelde dat ze die

ochtend een tijger in de buurt van het dorp had horen brullen was haar paniek compleet. Ten einde raad klopte ze aan bij Hononokwa, Sono's moeder. Zij was de laatste persoon tot wie je zou verwachten dat ze zich zou wenden – Hononokwa's gedrag tijdens de begrafenis van Sono en haar doodgeboren kind had Sathobang haar nooit vergeven.

Ten overstaan van het hele dorp had Hononokwa haar en Kolâsji uitgemaakt voor moordenaar. Ze had hen toegebeten hen verantwoordelijk te houden voor de dood van haar dochter en het kind. 'Waar is die god van jou gebleven?' had ze geroepen terwijl ze Kolâsji aanstaarde. 'Als hij zo machtig is als je beweert, waarom kon hij mijn dochter niet beschermen? Was het leven van jouw zoon niet genoeg?'

Aan Sathobang's keel was een ijzige schreeuw ontsnapt. Ze maakte een beweging alsof ze over het graf heen wilde springen om Hononokwa naar de keel te vliegen. Omstanders grepen haar stevig vast. Hononokwa liet van de andere kant van het graf een gil horen. Voordat men haar kon beetpakken, had ze zich op de grond laten vallen. Gillend wentelde ze zich in het stof. Terwijl ze haar haren zowat uit haar hoofd trok en zichzelf met haar vuisten bewerkte, riep ze om haar overleden dochter. Tot waanzin gedreven door haar verdriet beschuldigde ze Sathobang ervan een *kanaima* op haar dochter te hebben af gestuurd. Uit jaloezie, zodat Sono haar overleden zoon niet zou overleven. 'Zelfs het ongebooren kind is ten prooi gevallen aan je afgunst jegens mijn dochter!' gilde ze ten overstaan van de rouwenden aan het graf.

Macoesi's, Wapisiana's of leden van de Waiwai-stam waren volgens de inwoners van Oreala beduchte *kanaima*'s. Vooral in de droge tijd was men op zijn hoede voor deze moordenaars. De *kanaima* kwam naar de plek waar hij het slachtoffer verwachtte aan te treffen. Liep hij de persoon in kwestie mis, dan doodde hij in zijn moordzucht een willekeurig ander persoon. Bij voorkeur hielden ze zich schuil in het bos, waar ze hun aanwezigheid kenbaar maakten door 's nachts te fluiten en voorbijgangers met vruchten van de *awarra*-palm te bekogelen. Ze aten rauw vlees en spraken hun eigen taal. Om onopgemerkt hun duivelse werk

te kunnen doen veranderden ze zich in natuurlijke of door de mens vervaardigde objecten. Ze verstonden ook de kunst zichzelf onzichtbaar te maken. Mannelijke *kanaima*'s veranderden zich bij voorkeur in een boomstronk, waarna ze zich dwars over het pad legden. Zo konden ze onder de rokken van de vrouwen kijken. Soms hoorde je ze daarna hard lachen. Soms namen ze de gedaante aan van een oude man. Ze leken heel langzaam te lopen, maar je kon ze moeilijk bijhouden. Als je even niet keek, verdwenen ze uit het zicht. Net als de meeste mensen uit het dorp kende Sathobang de *kanaima*'s alleen van verhalen. Kolâsjî hield het erop dat die verhalen ontstaan waren in een tijd dat er in Oreala vrees heerste voor buitenstaanders, omdat men bang was dat die de samenhang in het dorp zouden verstoren. Door verhalen over *kanaima*'s van buiten het dorp rond te strooien, werd de angst voor vreemdelingen in stand gehouden.

Sathobang's eigen grootvader was zo'n buitenstaander. Hij was van een van de Wapisianadorpen hoog op Chalkhill naar beneden gekomen. De inwoners van Oreala en die van de Wapisiana- en Macoesidorpen op de heuvel zagen elkaar in die tijd zelden.

De liefde had Lokobja naar beneden gedreven. Alle praatjes ten spijt, maakte hij het Arowak-meisje uit Oreala, dat hij had ontmoet aan de oever van de Corantijn, tot zijn eerste vrouw. Iedere dag als hij zijn tocht naar de overkant maakte, waar hij in het oerwoud aan de Nederlandse kant werkzaam was in de houtkap, kwam hij haar tegen.

Ondanks dat hij meer dan vijftig jaar in Oreala had gewoond en daar een gezin had gesticht, bleven de geruchten dat hij een *kanaima* was aanhouden. Sathobang was ervan overtuigd dat de roddels over haar grootvader debet waren aan de beschuldigingen van Hononokwa, dat ze een van die moordlustige schepsels op haar dochter had af gestuurd.

Tot ver na zijn dood gonsde het rond dat Lokobja een machtig *obeabman* en *kanaima* was. Men vertelde dat hij zichzelf kon veranderen in een blad, een beker of zelfs in metalen voorwerpen, alles wat hem maar van pas kwam voor het uitoefenen

van zijn bloeddorstige taak. Op zijn kostgrond had hij een kalebas ingegraven waarin medicijnen zaten waardoor iedereen die zijn akker betrad, werd verdreven door een slang of gevaarlijke wespen die uit de kalebas kwamen.

Sathobang's grootvader had een hut op de Nederlandse rivieroever. In die hut bewaarde hij verschillende pagaaien, pijlen, bogen en andere gebruiksvoorwerpen. De deur van de hut deed hij nooit op slot – uit angst voor zijn slangen, wespen of giftige insecten, durfde niemand aan zijn spullen te komen.

Over Lokobja deden de wildste verhalen de ronde. Op een dag zou hij zich in een gevallen tak hebben veranderd, zodat hij onder de rokken van passerende vrouwen kon kijken. Zijn eigen vrouw kwam toevallig voorbij. Ze zag de tak op het pad liggen en hakte er met haar kapmes op in. Het is niet duidelijk of ze wist dat haar man daar lag. Een paar minuten nadat ze thuis kwam, kwam Lokobja mankend de hut binnen. In zijn been zat een diepe snijwond. Hij heeft nooit geweten of zij het expres deed en hem had herkend. Maar vanaf die dag heeft hij zich nooit meer in een tak veranderd.

Eens ontmoette hij een *kanaima* die was ingehuurd om hem te vermoorden. Onwetend dat hij degene die hij moest hebben voor zich had, informeerde hij naar waar ene Lokobja woonde. Aangezien hij meteen doorhad dat het om een *kanaima* ging, misleidde Lokobja de man door hem te vertellen dat degene die hij moest hebben aan de Nederlandse kant van de rivier woonde. Onverrichterzake keerde de *kanaima* terug naar de Berbice-rivier, waar hij vandaan kwam.

Sathobang's grootvader stierf op de leeftijd van tweeënzeventig jaar. Men zei dat hij het slachtoffer werd van zijn eigen slechtheid, maar in Sathobang's ogen was hij de liefste opa die ze zich kon wensen. Verhalen over *kanaima*'s nam ze daarom altijd met een korreltje zout.

De thee die ze die ochtend had gedronken ging als een tornado in haar maag tekeer terwijl Sathobang dichterbij Hononokwa's woonhut kwam. Anders dan de meeste woonhutten in Oreala, had Hononokwa een *dalibana*-hut. Die was, net als een slaaphut,

van alle kanten afgesloten met gevlochten matten van *dalibana*-palmladeren en stond, anders dan andere woonhutten, op palen. Het palmladeren dak van de ruime hut liep schuin af en tegen de voorkant van de hut was een afdak geplaatst om de zon buiten te houden als de voordeur openstond. Om die reden waren *dalibana*-hutten geliefd – hoe warm het buiten ook was, in de hut was het altijd koel.

Hononokwa stond bekend als gezegend met een schoot die veel jongens had voortgebracht. De Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen was negen keer naar beneden gestuurd om haar jongens – die allemaal nog in leven waren – een naam te geven. Met negen zoons kon Hononokwa zich de luxe van een *dalibana*-hut makkelijk permitteren. Het feit dat Adjali en Harijakoeja haar zo gunstig gezind waren geweest, was volgens haar de reden van Sathobang's jaloezie.

Sathobang klopte zachtjes aan. Toen ze geen reactie hoorde, sloeg ze met haar vlakke hand hard tegen de deur. Tot haar verrassing zwaaide die met een droog, piepend geluid naar binnen open. Ondanks dat de zon de duisternis al lang had verdreven en er een raam openstond, was het er donker. Toen haar ogen eenmaal gewend waren ontwaarde ze Hononokwa, die midden in de hut in haar hangmat zachtjes heen en weer schommelde. De geur van verbrande houtskool vermengd met die van ranzig *awarra*-vet sloeg Sathobang in het gezicht.

Sinds de dood van Sono en het kind, had Hononokwa niet meer zo veel zorg aan haar uiterlijk en haar huishouden besteed. Bij haar mondhoeken had zich een verbeterd trek vastgezet en twee diepe, verticale rimpels stonden in de huid aan weerszijden van haar mond gegrift. 'Je moest het kind toch zonodig hier weghalen,' beet ze Sathobang met samengeknepen lippen toe. Het nieuws van Binali's verdwijnen had haar reeds lang bereikt. Ze stond op uit de hangmat. Haar ogen, die diep weggezonden waren in de kassen van haar ingevallen gezicht, vernauwden zich tot spleetjes terwijl ze op Sathobang af liep.

Sathobang deed een paar stappen achteruit.

'Voor mij hoeft je niet bang te zijn! Jou met deze handen aan-

raken zou beneden mijn waardigheid zijn. Moordenares!' Met geopende handpalmen stak ze beide handen naar Sathobang uit. In de deuropening bleef ze staan.

'Hononokwa, ik smeeek je! Kunnen we geen vrede sluiten? Uit liefde voor het kleinkind dat we delen. Hoe moet ik je aan je verstand brengen dat ik niets te maken heb met Sono's dood? Ze was Kolâsji en mij dierbaar als was ze onze eigen dochter.'

'Bevuil de herinnering aan mijn kind niet met het uitkramen van nonsens,' probeerde Hononokwa haar te onderbreken.

Sathobang sloeg geen acht op haar woorden. Het leek alsof ze door de verdwijning van Binali haar scherpe tong had verloren. 'Alleen Adjali weet waarom wij dit leed moeten delen, Hononokwa,' vervolgde ze. 'Na de dood van Sasamali had ik niets liever gewild dan dat Sono en haar kind waren blijven leven. Dan had ik nog een dochter gehad.' Sathobang's anders zo krachtige stem klonk zwak. Ze wilde de boze vrouw niet meer tegen zich in het harnas jagen dan nodig was. Ze wilde alleen weten of ze wist waar Binali was.

'Sleur de naam van mijn kind niet door de drek door hem in je mond te nemen. Omdat je een slechte moeder bent, heeft Adjali je schoot verschrompeld achtergelaten na de geboorte van Sasamali. Dat was nog niet genoeg. Ook het enige levende wezen dat mij nog aan mijn dochter herinnert, laat jij aan zijn lot over.'

Hononokwa wist van een meisje dat ze Binali in de duisternis had zien rennen over Backdam, in de richting van het oerwoud.

Sathobang wilde niet geloven dat Binali opnieuw Kolâsji achterna was gegaan en op die manier liet zien dat hij haar gezag niet aanvaardde. Haar straf van de vorige keer was afdoende geweest, redeneerde ze. 'Hononokwa, ik smeeek je—' Sathobang's stem klonk alsof ze ieder moment in tranen zou uitbarsten.

'Niet alleen heb je mijn dochter van me afgepakt, ook mijn kleinkind heb je me ontnomen. Volgens de wetten van de stam maken Sasamali, Sono en hun gezin deel uit van mijn familie. Niet voor niets heeft Sasamali na zijn huwelijk met Sono zijn hut op onze grond gebouwd. De dag dat hij zijn hangmat uit jouw

huis losmaakte om hem in zijn nieuwe hut vast te binden, was hij geen onderdeel meer van jouw gezin. Ook kinderen uit dat huwelijk behoren mijn familie toe. Maar jij en Kolâsji denken boven de wetten van de Arowak te staan. Met zijn contacten in de stad heeft hij het zover kunnen krijgen dat de regels van de stamouders opzij werden geschoven. Zonder medelijden met mij hebben jullie Binali na de dood van Sono uit mijn hut gehaald. Je wilde hem zo graag hebben. Nu heb je hem en laat je hem als water door je vingers lopen.' Ze pauzeerde even om op adem te komen. Als de vleugels van een kolibrie fladderde haar borstkast op en neer.

Sathobang voelde zich steeds kleiner worden onder de gesel van Hononokwa's woorden. 'Ik sta voor je als moeder. In mijn wanhoop wend ik me tot je. Heb je Binali gezien? Zo niet, zeg het me, dan kijk ik verder. Het laatste waar ik op dit moment op zit te wachten is het aanhoren van jouw venijn. Ook ik heb een kind verloren. Maar het leven gaat verder.' Even was de oude strijd lust weer in Sathobang's stem te horen. 'Die jongen is nergens te vinden. Dus dacht ik, misschien is hij bij jou.'

'Bij mij?' Hononokwa barstte in geforceerd lachen uit. 'Wanneer denk je dat hij voor het laatst hier is geweest? Je hebt zijn hersenen zodanig vergiftigd dat ik niet meer dan een vreemde voor hem ben!'

In plaats van te reageren op Hononokwa's woedende beschuldigingen zei Sathobang: 'Misschien is hij weer achter Kolâsji aan het bos in gegaan. Die is vanmorgen vroeg vertrokken om te gaan jagen. We hebben ons nog wel zo ingespannen om hem niet te laten merken dat Kolâsji vandaag het oerwoud in zou gaan. Ik ben ten einde raad. Ik zou niet meer weten waar ik moet zoeken.'

Alleen bij de dood van Sasamali en die van Sono en haar kind had Hononokwa Sathobang zo radeloos meegemaakt. Opeens drong tot haar door dat Sathobang's leed groter was dan dat van haar. Ze beseftte dat Adjali, ondanks het feit dat ze Sono kwijt was, haar had gezegend met negen zonen – en die leefden allemaal nog. Negen keer was Harijakoeja de Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen, de beschermvrouwe van de kinderen,

voor haar naar beneden gekomen. Haar zonen waren allemaal groot en sterk geworden. Toen ze nog klein waren, was ze nooit bang geweest dat de Beeldschone een van hen zou opeisen. Ze was altijd een voorbeeldige moeder geweest. Al wat Sathobang nog had was Binali.

Met moeite hield Hononokwa haar tranen binnen. Het werd koud rond haar hart. In haar haat jegens Sathobang had ze er niet bij stilgestaan dat het ook háár vlees en bloed was dat moederziel alleen door het oerwoud liep. Ze verzocht Adjali hem te behoeden voor een ontmoeting met een *kanaima*. Geruchten deden de ronde dat er een paar van de heuvel naar het dal waren gekomen en zich ophielden in het bos achter het dorp, wachtend op het moment dat ze hun dodelijke taak konden volbrengen. 's Nachts zou je ze in het bos kunnen horen fluiten. Adjali zou haar straffen als ze haar haat jegens Sathobang liet prevaleren boven het leven van haar eigen kleinzoon. 'Iemand heeft hem vanmorgen vroeg bij Backdam het oerwoud in zien gaan.'

'Iemand? Wie? Waarom heeft niemand me dat verteld?' Aan Sathobang's stem was te horen dat Hononokwa's bekentenis voor haar geen echte verrassing was. Het bevestigde wat ze diep in haar hart al vermoedde.

'Dat durfden ze niet, uit angst voor jouw woedeaanvallen. De vorige keer dat Binali terugkeerde uit het oerwoud nadat hij Kolâsji achterna was gegaan, staat hun nog vers in het geheugen gegrift.' Hononokwa was verrast door het medeleven dat ze plotseling voor Sathobang voelde. 'Ga naar Marahakang, laat hem de geest van de tabak voor je raadplegen. Je weet maar nooit waar de jongen nu is. Het oerwoud is groot en ik heb geruchten gehoord over *kanaima*'s van boven op de heuvel die zich in het bos ophouden. De goden alleen weten waarnaar ze op zoek zijn.'

Sathobang reageerde er aanvankelijk niet op. Ze had zich nooit met *kanaima*'s beziggehouden. Toch voelde ze zich vanbinnen angstig worden. '*Kanaima*'s van boven op de heuvel? Wat moeten die hier?' vroeg ze.

Hononokwa liep de trap af en trok de deur achter zich dicht.

‘Kom, laat me met je meelopen,’ zei ze, ‘Binali is ook mijn vlees en bloed. We gaan kijken wat Marahakang voor ons kan betekenen.’

Die ochtend had Benwa met een klap op het water haar aanwezigheid bij de rivier aan Sathobang kenbaar gemaakt. De mannen en oudere jongens baadden op de plaats waar de korjalen werden aangelegd, de vrouwen gingen meestal met de meisjes en kleine jongens naar een plek in de bocht van de rivier waar een paar banken stonden waarop ze na het baden de roddels van de vorige dag met elkaar deelden.

Als gewoonlijk was het een vrolijk gekwetter, vermengd met het geluid van opspattend water. Enkele vrouwen hadden de was of wat vaatwerk bij zich, anderen hadden hun jongste kinderen meegenomen.

‘Waarom neem je Binali niet mee als je bang bent dat hij Kolâsji achterna gaat?’ vroeg Benwa aan haar zuster, terwijl ze haar linkerborst omhoogklapte, zodat ze de plooi eronder goed schoon kon maken – ondanks het feit dat ze nooit kinderen had gebaard, hingen haar borsten tot halverwege haar buik.

‘Dat heb ik wel overwogen.’ Terwijl ze praatte maakte Sathobang haar tanden schoon met een uitgekauwde stengel van een jonge bamboe. ‘Maar hij sliep zo vast door de scheut rum die ik gisteravond in zijn thee heb gedaan.’

‘Je heb wát...?’ Benwa gierde het uit van het lachen. ‘Sathobang, je bent me d’r ook eentje! Luister wat die malle zus van me nu weer heeft uitgevreten!’ riep Benwa tegen een paar vrouwen die iets verder bij hen vandaan stonden.

Sathobang porde haar in haar zij. ‘Wil je mijn schandaal over de rivier schreeuwen? Het gaat niemand wat aan. Heeft Hononokwa niet genoeg stof tot praten?’ Rondom haar mond verschenen ontelbare lachrimpeltjes. Met veel moeite kon ze haar lach inhouden. ‘Genoeg grappen. Je weet toch dat hij niet graag meer meegaat om te baden? Daar vindt hij zich nu te groot voor. En om je eerlijk te zeggen stond mijn hoofd vanochtend

ook niet naar een discussie. Dat gezeur over waarom hij niet meemag met Kolâsji... Je kent Binali, je weet hoe hij kan door-drammen.'

'Dat heeft hij niet van een vreemde,' zei Benwa plagerig.

'Bij mij komt hij er niet ver mee,' zei Sathobang. 'Kolâsji kan hij makkelijk om zijn vingers winden, die kan nooit nee zeggen, maar ik zeg hem precies waar het op staat. Als ik klaar ben met baden maak ik hem wel wakker. Ik hoop dat hij dan zijn roes heeft uitgeslapen. Dan kan hij zo meteen mee naar de kost-grond.' Sathobang liet zich op haar hurken in het water zakken, zodat ze ongezien haar vagina kon wassen. 'De cassave moet nodig geoogst worden. Daar kan hij goed bij helpen.'

Ze liepen door het ondiepe water langs de oever in de richting van een groepje vrouwen dat giechelend bij elkaar stond.

'Even mijn goeiemorgen wegspoelen,' hoorden ze een van de vrouwen zeggen, terwijl ze op haar hurken in het water ging zitten.

'Kijk uit dat de vissen er niet met je schat vandoorgaan!' riep een andere vrouw, wier huid zo droog was dat het de structuur van geloid leer had.

De vrouwen gierden het uit van het lachen.

'Steek ons maar de ogen uit, omdat jij vanmorgen een beurt hebt gehad. Weet je hoe lang deze poes al onaangeroerd is?' Met een theatraal gebaar wees de vrouw met de leren huid naar haar kruis. 'Vandaag of morgen bespring ik hem nog in zijn hangmat. Ook al moet ik hem berijden, alles zou ik ervoor doen om het bloed door zijn lul te voelen stromen.'

De vrouwen gilden het uit.

Sex was een favoriet onderwerp tijdens het baden. Sathobang en Benwa, die zich inmiddels bij de vrouwen hadden gevoegd, lachten luid mee. Sathobang's lach was boven iedereen uit te horen.

Plotseling beet de vrouw met de geloidde huid op haar onderlip. Met gemaakte onschuld keek ze in de richting van Morhomorhoro, een jonge vrouw met een engelachtige uitdrukking op haar gezicht, die haar naam dankte aan haar lichte huidskleur.

Morhomorhoro's natte, ravenzwarte haren likten als vlam-mende tongen haar gezicht. Haar asymmetrische gelaat met de opmerkelijk grijze ogen was van een ongebruikelijke schoonheid. Verlegen sloeg ze haar ogen neer. Er heerste een pijnlijke stilte. 'Ik loop maar vast terug.'

Het was Benwa die de stilte verbrak. 'Waarschuw me als je klaar bent om naar de akker te gaan,' zei ze tegen Sathobang. 'Op weg naar huis kijk ik hoe het met Binali gaat.' Ze pakte Morhomorhoro bij de hand, die haar met slepende tred volgde naar de treden die in het zand van de steile oever waren uit-gegraven.

Sathobang's ogen schoten vuur. 'Kunnen jullie haar niet met rust laten? Heeft ze het niet al zwaar genoeg?' beet ze de vrouwen toe, nadat Benwa en Morhomorhoro buiten gehoors-afstand waren.

'Het was niet mijn bedoeling haar van streek te maken. Ik was even vergeten dat ze in de buurt was. Je hoort haar ook nooit.' De vrouw met de gelooide huid sloeg haar hand voor haar mond, terwijl ze dubbelklapte van het lachen.

'Ach, je kletst!' Sathobang maakte een afkeurende beweging met haar hand. Op de oever verder dorpinwaarts liep Morhomorhoro met afgezakte schouders naast Benwa. Alle last van de wereld leek op haar schouders te rusten. Sathobang kon zich voorstellen dat haar zus de veel jongere vrouw in bescherming nam – beiden wisten wat het was om zonder man te komen zitten...

Enkele jaren geleden was Morhomorhoro samen met haar echtgenoot Blakka, een zwarte man die als rubbertapper in de buurt van Apoera werkte, de rivier overgestoken naar Oreala. Haar familie was fel gekant geweest tegen haar relatie met iemand van buiten, daarom had het stel Apoera verlaten. Eerst probeerden ze het in Siparoeta. Maar in dat kleine dorp hadden ze het snel bekeken. In het veel grotere Oreala werden ze aan-vankelijk met argwaan bekeken, maar toen de nieuwigheid eraf was, werden ze stilzwijgend geaccepteerd.

Hoe Blakka aan zijn eind was gekomen was in het dorp een

tijdlang gesprek van de dag geweest. Zelfs uit Siparoeta, Wasjabo en andere dorpen uit de omgeving waren mensen naar Oreala gekomen om zich te vergapen aan de vrouw die haar man als was ze een vent onder zich had gehad. Door haar opvallende verschijning was het voor haar bijna onmogelijk om aan de nieuwsgierige blikken te ontkomen. Ze hadden allemaal gehoord van de mysterieuze dood van Blakka, de zwarte man die van de Nederlandse kant van de Corantijn kwam.

Zonder aantoonbare oorzaken was Blakka's buik op een dag begonnen op te zwellen. Zijn gezondheid ging zienderogen achteruit, dus ging hij naar een *tokotsji*. Die onderwierp de arme man, die kreunend van de helse pijn in zijn buik op de bank voor hem zat, aan een onderzoek. Hij raadpleegde zijn orakels. 'Je bent... zwanger...' mompelde hij.

Blakka, die van schrik een seconde zijn pijn vergat, ging recht-op zitten. Zijn ogen puilden van verbazing uit hun kassen. 'Zwánger? Van een kind? Ik ben toch geen wijf!'

'Het komt niet vaak voor,' zei de *tokotsji* zacht. 'Het kan gebeuren als je zaad de kans krijgt terug te lopen.'

Blakka staarde hem aan alsof hij bezeten was geworden.

'Heb je je door je vrouw laten rijden?' De *tokotsji* verplaatste zijn blik van Blakka's gezicht naar een plek op de muur.

'Ik ga hier met jou toch niet zitten praten over wat er tussen de vier muren van mijn slaaphut gebeurt,' zei Blakka, met een stem die verzwakt klonk door de pijn.

'Als je wilt dat ik je help, heb je geen andere keus.'

Met tegenzin vertelde Blakka dat hij en Morhomorhoro regelmatig sex hadden waarbij Morhomorhoro in de dominante positie bovenop zat.

Dit was volgens de *tokotsji* precies de oorzaak van zijn zwangerschap. Hij gaf Blakka een drankje mee naar huis. Dat moest hij twee weken lang drie keer per dag drinken. De *tokotsji* zou gedurende die tijd via zijn stamouders met hem in contact staan. Die zouden ervoor zorgen dat de baby in zijn buik oploste, zodat Blakka hem gewoon kon uitplassen.

De *tokotsji* praatte natuurlijk zijn mond voorbij – als een lopend vuurtje ging het verhaal door het dorp. Niemand

twijfelde aan de diagnose. Blakka had zelf tegenover de *tokotsji* toegegeven dat hij zich als een wijf had laten berijden door Morhomorhoro.

Kort daarop stierf Blakka. Iedereen was ervan overtuigd dat de baby hem had gedood.

De dood van Blakka hield de gemoederen nog lang daarna danig verhit. Iedereen had er zo zijn mening over. 'Hij was een man en hij had geen vagina. Hoe zou hij het kind baren?' was een veel gehoorde opmerking. Sommigen vonden dat zijn dood zijn verdiende straf was geweest. Hoe kon hij zo zedeloos zijn en zo iets onnatuurlijks doen als neuken met de vrouw bovenop? Het kwam zelfs bijna tot een handgemeen toen een rubbertapper uit Crabwood Creek opmerkte dat hij niets verkeerd zag in de positie waarin Blakka en Morhomorhoro de liefde hadden bedreven. Volgens hem was er niets heerlijker dan dat. 'Wát? Zou jij je door je vrouw laten berijden?' vroeg een van de mannen uit zijn gehoor met een blik vol ongeloof. Als omstanders niet tussenbeide waren gekomen, had de rubbertapper zijn opmerking met een flinke mep moeten bekopen.

Terwijl Sathobang zich afdroogde, overdacht ze het ellendige lot van Morhomorhoro. Ze was voor het leven getekend. Haar enige redding was te vertrekken naar een dorp ver weg, waar niemand haar kende. Morhomorhoro had de geruchten nooit tegengesproken, maar had ook niet toegegeven dat ze haar echtgenoot had bereden. Sathobang gruwde bij de gedachte. Alleen daarom al zou ze zich nooit inlaten met lui van buiten. Ze was ervan overtuigd dat wat er ook in de slaaphut van Morhomorhoro en Blakka was voorgevallen, het de zwarte man moest zijn geweest die het arme schepsel tot zo'n een afschuwelijke daad had gedreven. Morhomorhoro was nooit verder geweest dan het gebied tussen de Orealakreek en de Kanoakaboerakreek. Ze was te veel een kind van deze streek om zo iets gruwelijks zelf te verzinnen. Sommige dorpelingen hielden het erop dat de dood van Blakka was veroorzaakt door een kwade geest waar de familie van Morhomorhoro hem mee had bezworen.

‘Sathobágggggg...!’ Van veraf bereikte haar de stem van Benwa. Sneller dan ze van haar gewend was haastte ze zich naar de rivier. Buiten adem stond ze daarna aan de oever. Haar ogen schoten verwilderd alle kanten op. Met haar hand tegen haar borst gedrukt, probeerde ze op adem te komen.

‘Wat is er?’ vroeg Sathobang. Bij de aanblik van haar zuster liet ze de handdoek waarmee ze zich stond af te drogen in het water vallen. Sneller dan de modderige bodem het toeliet liep ze naar de kant en tegen haar gewoonte in vergat ze de vette rivierklei die aan haar voeten kleefde weg te wassen.

‘Binali! Hij... hij... hij ligt niet in zijn hangmat,’ stamelde ze. ‘De kinderen bij de rivier met wie hij zich meestal wast hebben hem vanmorgen ook niet gezien. Ik heb mijn keel schor staan schreeuwen aan de rand van het bos achter de hut. Ik dacht, misschien doet hij zijn behoefte. Hij is nergens te vinden. Als hij maar niet—’

Sathobang gaf haar geen kans haar zin af te maken. ‘Nee, hij is niet achter Kolâsi aan het bos in gegaan. Als dat het is wat je daarnet wilde zeggen, kun je die gedachte maar beter uit je hoofd halen. Wil je me zeggen dat ik de jongen niet aankan? Heb je niet gezien hoe ik hem de vorige keer ervan langs heb gegeven? Dit keer laat hij het wel uit zijn hoofd.’

Benwa hield wijselijk haar mond. Tegen de woedeuitbarstingen van haar zus was zelfs Kolâsi niet opgewassen. Als Sathobang in zo’n staat verkeerde, kon je haar maar beter niet tegenspreken. Had Kolâsi de Beeldschone maar geraadpleegd! Hoe ze het ook had geprobeerd, tegen zijn argument dat Sathobang bij de geboorte van Sasamali haar zin had gekregen met haar afgoderij, waardoor het nu zijn beurt was om zijn god te behagen, viel niets in te brengen. Hoe Sathobang ook had gesmeekt de wetten van de Arowak te respecteren, Kolâsi was niet te vermurwen geweest. De Kruik met Namen zou gesloten blijven.

Toch had Kolâsi niet helemaal zijn zin gekregen. Sathobang had erop gestaan dat de jongen een Arowak-naam kreeg en niet, zoals Kolâsi had voorgesteld, naar een van de figuren uit het boek waarin hij zo vaak zat te lezen werd vernoemd.

Sindsdien was Sathobang langzaam veranderd. Haar hart versteende en haar tong werd in de loop der tijd almaar scherper. Haar omgeving moest het ontgelden – ze mopperde op alles en iedereen. Wat er ook misging, alles kwam volgens haar doordat Kolâsji de goden had uitgedaagd – in iedere tegenslag zag ze de hand van Adjali en Harijakoeja.

Sathobang onderbrak de gedachten van Benwa. ‘Heb je niet door dat Binali je gewoon in de maling neemt? Wacht maar tot hij te voorschijn komt. Ik zal hem leren...!’ Sathobang trok een wijde, lichtblauwe katoenen rok over haar hoofd en knoopte die net boven haar borsten vast. ‘Bináááááááááá!’ Terwijl Sathobang met lange uithalen Binali’s naam riep, werd ze nagestaard door de rest van de vrouwen, die nieuwsgierig bij de banken aan de oever waren blijven hangen. Doordat Benwa bij hen achterbleef, werd voorkomen dat Sathobang het mikpunt werd van hun geroddel.

Sathobang en Hononokwa hadden een flink stuk door het bos gelopen, toen ze bij de hut kwamen van de *tokotsji* Marahakang. Die stond op een afgelegen open plek in het bos.

Marahakang was oud. De jaren hadden zijn gestalte doen verschrompelen tot een gerimpelde leren zak met botten. Door het vet dat zich op zijn zwarte pupillen had afgezet, hadden die een onbestemde, vuilgrijze kleur gekregen. Zijn linkerooghoek traande aan een stuk door. De tijd had hem zo toegetakeld dat iedereen zich afvroeg wanneer de koningsarend hem zou meenemen naar de plek te midden van zijn stamouders, waar leeftijd geen rol meer speelde, waar hij zijn dagen zou doorbrengen omgeven door een overvloed aan wild en hij naar hartelust zou kunnen jagen.

Door de staar zag Marahakang zijn omgeving als in een waas. Hoe meer zijn zicht achteruitging, des te scherper werd zijn vermogen de orakels te interpreteren. Zijn reputatie was groot, tot ver buiten Oreala, zelfs uit Georgetown kwamen zwartmannen, witmannen en Oost-Indiërs naar het dorp om hem te

raadplegen. 'Mijn dagen hier op dit ondermaanse zijn geteld,' verzuchtte hij vaak met een stem die verrassend helder klonk voor de staat waarin zijn lichaam leek te verkeren. 'De zetel van mijn orakel heeft zijn plek te midden van mijn stamouders al ingenomen. Dit oude lijf heeft hier nog één zaak af te handelen...'

Iedereen wist dat hij daarmee doelde op de inwijding van zijn zoon, die op handen was. Zijn zoon zou de eerste in veertig jaar zijn die tot *tokotsji* zou worden gewijd in het dorp. Door de zware eisen die aan de persoon in kwestie werden gesteld, dankten velen voor de eer – in het uiterste geval kon de kandidaat zijn leven laten tijdens de ritën waarmee de inwijding gepaard ging.

De aankomende *tokotsji* werd veertig dagen en net zo veel nachten opgesloten in een *tokai*. In deze speciaal voor de gelegenheid gebouwde hut, kreeg hij slechts een keer per week een stukje cassavebrood en een gebakken kolibrie te eten. Verzwakt door het tekort aan voedsel kwam hij na het verstrijken van die tijd weer te voorschijn. Door de proef te doorstaan, liet hij de gemeenschap zien dat hij sterk genoeg was om de verantwoordelijke taak te dragen. Hij zou beslissingen moeten nemen die voor sommigen het verschil uitmaakten tussen leven en dood. De verleiding te zwelgen in de macht van zijn positie zou hij moeten kunnen weerstaan en bovenal zou hij zich ervoor moeten hoeden de kennis die hij vergaard had ten kwade in te zetten. Door zich uit te hongeren bracht hij zijn geest in een toestand waarin die de grens van de wereld van de stamouders kon overschrijden. Zo oefende hij zich in het onderhouden van de contacten tussen de levenden en de doden. Daarna werd hij met een boog en drie pijlen het oerwoud in gestuurd. De eerste drie dieren die zijn pad kruisten moest hij doden. Het maakte niet uit of ze zich op het land, in de lucht of in het water bevonden. Een pijl voor een dier. Als hij misschoot kon dat hem het leven kosten – bij voorbeeld in het geval van een jaguar. De geest van de dieren die hij ombracht, zouden vanaf die dag in hem huizen en hun kracht aan hem afstaan om zijn werk te kunnen doen. Zo zou de geest van de arend hem bij voorbeeld in staat stellen zijn geest door de lucht te verplaatsen en zich spiritueel over grote

afstanden te verplaatsen. Aan de hoofdtooi die hij tijdens zijn inwijding droeg konden de mensen zien welke geesten hem terzijde stonden in het uitoefenen van zijn taak.

Net als de meeste jongens die voorbestemd waren *tokotsji* te worden, kon de zoon van Marahakang al heel vroeg tabakswater drinken zonder daarbij over te geven of dronken te worden, terwijl dit normaal krachtig genoeg was om een volwassen man om te leggen.

De geest van de tabak was dan ook een van de machtigste helpers die de *tokotsji* terzijde stond.

Marahakang wist uit ervaring hoe zwaar de initiatie was, alhoewel hij al met een been in de andere wereld stond wilde hij zijn zoon tot op het laatste moment ondersteunen, om er zeker van te zijn dat alles goed afliep. Dan kon hij met een gerust hart sterven en zijn werk voortzetten in de wereld die op hem wachtte.

Nadat ze de hut betreden hadden, liet Marahakang Sathobang en Hononokwa naakt plaatsnemen op twee houten bankjes, gesneden in de vorm van een dier. 'Dan weet ik zeker dat er tussen jullie en mij geen enkele materie is die mijn ziensblik op een verkeerd spoor tracht te zetten.' De bank waar Sathobang op zat had de vorm van een schildpad, die van Hononokwa de vorm van een gordeldier.

De wanden en het plafond van de hut hingen vol relikwieën. In een hoek stonden een paar kruiken met vloeistof. Er hing de zoetige geur van gedroogde kruiden en de muffe lucht van gedroogde dierenhuiden, maar de geur in de kamer werd vooral bepaald door de penetrante lucht van urine, die uit een pot naast de deur kwam. Marahakang kon zijn water niet meer zo goed houden en hij liet de pot pas legen als die zowat tot de rand vol zat. Belegen urine was volgens hem een probaat middel om boze geesten te verdrijven. Wie hem bezocht op zoek naar hulp, moest er rekening mee houden dat een urinebad tot een van zijn geneesmethoden behoorde.

Marahakang sleepte zich over de vloer naar de twee vrouwen toe. Het klimmen der jaren had hem de macht over zijn benen

ontnomen. Met zijn vuilgrijze ogen, zijn druipende linkeroog en de paar grijze haren die hem restten zag hij er niet prettig uit. Even wenste Sathobang vurig dat Kolâsji bij haar was.

‘Wat brengt jullie hier?’ vroeg Marahakang. Als een slang die zich klaarmaakte om zijn prooi te bespringen, richtte hij zijn bovenlichaam op.

Hononokwa voerde het woord. ‘We zoeken onze kleinzoon. Hij is het oerwoud in gegaan. U weet zelf hoe nietig het dorp is in vergelijking met al het groen om ons heen. Wat is een kind van tien daarbij vergeleken? Kun u voor ons kijken of het goed met hem gaat en waar we hem moeten zoeken? Ik maak me zorgen, met al die geruchten over *kanaima*’s die zich in de buurt ophouden...’

Zonder iets te zeggen stak Marahakang een sigaar in zijn mondhoek. ‘In de hoek bij de vuurplaats ligt een lucifer.’ Hij gebaarde naar Sathobang, die volgezaam de sigaar aanstak. Met flinke trekken zoog Marahakang zijn longen vol. Het vuur in de punt van de sigaar gloeide op. Marahakang kroop om de vrouwen heen en blies de rook over hen heen. Na een tijd stond de hut volledig blauw.

Vervolgens ging Marahakang stil op de grond liggen. Met hypnotiserende ogen tuurde hij strak voor zich uit. Opeens draaiden zijn pupillen naar achter in hun kassen, waardoor slechts zijn gelig oogwit te zien was. Het water uit zijn linker-ooghoek stroomde meer dan tevoren over zijn wang en liet een glimmend spoor na. Marahakang prevelde iets, onverstaanbaar voor de vrouwen, pakte een vers tabaksblad van een bord naast hem op de grond, stopte dat in zijn mond en begon met zijn tandeloze kaken het blad fijn te malen. Het groene sap van de tabak mengde zich met zijn speeksel, liep langs zijn kin omlaag en druppelde op zijn blote borst. Hoe meer vocht er uit zijn mond stroomde, des te sneller begon hij te prevelen.

De rook was opgetrokken. Marahakang spuwde de uitgekauwde tabaksbladeren op de vloer. Hij sleepte zich tot vlak voor beide vrouwen. ‘Over de jongen hoeft je je geen zorgen te maken. Hij is bij zijn grootvader.’ Met die woorden verloor Marahakang de vrouwen van de spanning. ‘Ik zag ze eieren

rapen uit een *anamoe*-nest. Die jongen heeft een oude bosgeest. Dat is zijn beschermer. Het bos zit hem in het bloed. Maken jullie je geen zorgen. Hij wordt een groot jager. Ook de geest van zijn vader waakt over hem. Die gaat hem altijd voor. Voor hij ergens komt, weet hij al of de plek goed is. Zo niet, dan zorgt hij ervoor dat hij er niet terechtkomt.'

Sathobang haalde opgelucht adem. De spanning was van haar af gevallen en ze liet haar tranen de vrije loop. Hononokwa legde een hand op haar schouders. Marahakang lag uitgeput in een hoek van de hut, dicht bij de kookplaat, en warmde zijn botten aan het vuur, dat goed van pas kwam met de lage temperaturen in het oerwoud – naast zijn jeugd had ook de warmte zijn lichaam verlaten. 'Wie van jullie twee is de moeder van Sasamali?' vroeg hij ineens. Met die woorden dwong de oude medicijnman beide vrouwen, die aanstalten maakten van de bank op te staan, weer te gaan zitten.

'Dat... dat ben ik...' stamelde Sathobang, verrast door de onverwachte manier waarop de naam van haar zoon ter sprake werd gebracht.

'Je zoon heeft zich aan mij geopenbaard. Hij zegt dat je hart, ondanks dat hij afscheid van je heeft genomen, nog steeds zwaar is. Hij heeft me gevraagd je nog een keer in de gelegenheid te stellen hem te zien, als hoorde hij nog bij dit leven. Zou je dat willen?'

Sathobang begon onbeheersbaar te huilen. Door haar tranen heen staarde ze de man aan. In haar ogen was de pijn te zien, die zich alleen maar liet voelen aan degenen die hun kind hebben overleefd. Onzeker krulden haar mondhoeken omhoog tot een glimlach. 'Ja graag. Ik wil hem zo graag zien,' fluisterde ze.

Bij Hononokwa liepen de tranen nu ook over het gezicht. Ook zij zou haar dochter nog een keer terug willen zien, maar ze durfde het niet te vragen. Als het haar gegund was zou Marahakang er wel mee zijn gekomen. Dit bevestigde haar gevoelens van die ochtend, toen Sathobang als een zielig hoopje mens voor haar hut stond en het haar duidelijk werd dat haar leed niet half zo groot was als dat van Sathobang. Zij had immers nog negen zonen.

Marahakang wendde zich tot Hononokwa. 'Wilt u buiten wachten?'

Ze kleeedde zich aan en verliet de hut. Zeer tot haar verbazing voelde ze geen spoor van afgunst ten opzichte van de schoonmoeder van haar overleden dochter.

Toen hij met Sathobang alleen was, zei Marahakang: 'Ben je klaar voor de reis naar het land van de stamouders?'

Naakt op de bank gezeten met de verschrompelde man aan haar voeten knikte Sathobang. Opwinding over het feit dat ze haar verloren zoon terug zou zien deed haar borst zowat uit elkaar spatten.

Marahakang pakte de sigaar, en stak die opnieuw aan – dit keer deed hij het zelf. Weer vulde de kamer zich met rook. De attributen aan de muur en het plafond verdwenen in de mist. Ondanks de tabakslucht lukte het niet de pisgeur uit de hut te verdrijven. Al rook blazend cirkelde Marahakang om Sathobang heen. Daarna herhaalde het ritueel met de verse tabaksbladeren zich.

Door haar half geloken oogleden hield Sathobang hem in de gaten. Hij pakte de grote ratel die hij naast de bank klaar had staan. Met beide handen hield hij die vast en schudde hem heen en weer. Het geluid dat hij ermee veroorzaakte vulde de hut. Plotseling leek het geluid zich binnen in Sathobang's hoofd af te spelen. Steeds luider vulde het geratel haar hoofd. Ze hield het niet meer uit. Ze pakte haar hoofd vast en wiegde haar lichaam heen en weer.

Marahakang legde de ratel weer opzij. Hij pakte opnieuw de sigaar en wederom blies hij de rook over Sathobang.

In haar hoofd klonk onophoudelijk het geratel.

Opeens was het geluid verdwenen. In de rook doemde een groep mensen op. Sommigen droegen helderrode omslagdoeken en rijke verentooien. De naalden onder de lippen van de vrouwen blonken zo dat het bijna pijn deed aan haar ogen. Sommige vrouwen hadden in plaats van een naald een gebleekte visgraat door de huid van hun onderlip gestoken en waren net als enkele van de mannen spiernaakt.

Ze herkende Lokobja, haar grootvader, en ook haar eigen ouders zag ze staan te midden van de groep – ze lachten haar bemoedigend toe. Een figuur maakte zich los van de rest. Aan zijn manier van lopen herkende ze hem meteen – dit was haar zoon, met zijn borst naar voren, als een haan, levensecht. Ze zou zweren dat hij weer deel uitmaakte van haar wereld.

Sasamali glimlachte.

Een gevoel van intense gelukzaligheid trok door Sathobang's lichaam. Zo had ze zich lang niet meer gevoeld. Het was alsof ze haar eerste orgasme met Kolâsji tijdens haar huwelijksnacht opnieuw beleefde. Ze schaamde zich niet voor het feit dat het weerzien van haar zoon bij haar zulke seksuele prikkels opriep. Ze wilde haar armen om hem heen slaan. Ze hoefde ze maar te strekken en ze kon hem aanraken. Met een handbeweging hield Sasamali haar tegen. Een paar passen bij hem verwijderd bleef ze staan. In een hulpeloos gebaar liet Sathobang haar handen langs haar lichaam glijden. Voor het eerst sinds lange tijd werd ze een kleverige plek tussen haar benen gewaar.

'Jij en ik zijn niet van dezelfde wereld,' richtte Sasamali zich tot haar. 'Zoals je ziet, ons gaat het goed. Met mij en Sono en ons kind. Hier kan ik naar hartelust jagen. Er is vlees in overvloed. Moeder, haal het gal uit je hart. Zo vergooi je je jaren. En die van vader daarbij. Pas goed op mijn zoon. Laat je obsessie voor de Kruik met Namen varen. Al wat Harijakoeja van je vraagt is dat je goed bent voor het kind. Dat vader haar niet heeft geraadpleegd bij de geboorte van Binali is ze al lang vergeten.' Terwijl hij die woorden uitsprak gingen Sasamali en de rest van de groep langzaam op in de sigarenrook, waarmee de kamer nog steeds gevuld was.

Als verdoofd zat Sathobang op de bank. Ondanks de koelte binnen in de hut baadde ze in het zweet. In de hoek bij het smeulend vuur zat Marahakang. Zijn kin was op zijn borst gevallen, zijn ogen waren gesloten. Zacht sputterend kwam zijn ademhaling tussen zijn lippen naar buiten. Hij was in een diepe slaap verzonken.

Sathobang's gelukzalige gevoel over de ontmoeting met

Sasamali was van korte duur. Op weg terug naar het dorp, lopend onder het zware bladerdak van de imposante woudreuzen, waarvan sommige zo oud waren als het bos zelf, verlangde ze heviger dan ooit naar haar zoon. Als een lemmet van een jachtmes drong het ter hoogte van haar hart haar lichaam binnen, dwars door haar huid en botten heen zocht het zich een weg in haar borstkas. De nabijheid van het oerwoud, dat haar van haar kind beroofd had, perste als een enorme hand de lucht uit haar longen.

Om Hononokwa geen deelgenoot te maken van wat ze op dat moment vanbinnen voelde, liet ze happend als een vis op het droge de lucht in kleine teugjes tussen haar lippen door naar binnen en naar buiten. Op die manier probeerde ze haar ademhaling onder controle te krijgen. Het zou van ondankbaarheid getuigen als ze zich zo kort na de sessie bij Marahakang zou beklagen over het gemis van Sasamali. Zeker niet nu Hononokwa zich in allerlei bewoordingen had uitgelaten over hoe blij ze voor haar was, omdat ze haar overleden zoon even had mogen zien.

Sathobang haatte de onverschillige wreedheid van het oerwoud, ze was er zelfs bang voor. Als het niet nodig was bleef ze er zo ver mogelijk bij vandaan. Ze was duizend doden gestorven bij het idee dat Binali moederziel alleen in het bos ronddwaalde.

Ze wist dat het de levensader was voor het voortbestaan van het dorp. Maar zo lang ze leefde zou de intense verachting voor deze dief, die het leven van haar kind genomen had, blijven bestaan. Het feit dat hij zo'n onwaardige dood was gestorven deed haar meer pijn dan het gemis van zijn aanwezigheid.

Sasamali en Tjibi waren van kinds af aan onafscheidelijk geweest. Als Tjibi in de buurt was, werd er automatisch naar Sasamali gevraagd en omgekeerd. Niemand verbaasde zich er dan ook over dat Tjibi meeging toen Sasamali besloot de rivier over te steken om werk te zoeken bij de Skandinavia Compagnie. Anders dan zijn vader en diens stamouders vóór

hem, wilde Sasamali niet in zijn levensonderhoud voorzien door middel van jacht, visvangst en wat de kostgrond van zijn vrouw voortbracht. De tijden waren veranderd, en van ruilhandel alleen kon je geen gezin onderhouden. Het werk als rubber-tapper was zwaar, maar het verdiende goed. Meestal waren de mannen zes maanden achtereen weg van huis. Als het regen-seizoen begon, wanneer de weergoden hun pis over de aarde loslieten en het oerwoud in een moeras veranderde, wanneer muskieten en waterreptielen het verblijf in het bos tot een levensgevaarlijke onderneming maakten, keerden ze terug naar hun gezinnen.

Ze lagen naast elkaar in hun hangmatten. Tjibi had de zijne iets dichter bij het *morisi*-palmladeren dak vastgemaakt. Op die manier kon hij liggend in zijn hangmat op zijn vriend neerkijken. Die was er nog erger aan toe dan hij. Tjibi's tong voelde aan als boombast. Zijn hangmat was doorweekt van het vocht dat die nacht door het vuur van de muizenpeper uit zijn lijf was gedreven. Zijn hoofd voelde licht aan en hij had moeite scherp te zien, maar het gespannen gevoel in zijn buikstreek was verdwenen en de zwelling was zichtbaar afgenomen. Dit in tegenstelling tot Sasamali, wiens lichaam door zijn opgezwollen buik boven de rand van de hangmat uitstak. Het vocht had zich zichtbaar over de rest van zijn lichaam verspreid – anders dan bij Tjibi had de muizenpeper geen zichtbaar effect gehad op zijn toestand.

De hele week hadden de andere mannen in het kamp alle middeltjes die ze konden bedenken aangewend om verbetering te brengen in de toestand van de twee jongemannen. Liters palmboomrum hadden ze bij hen naar binnen gegoten, sloten koffiedik, dat urenlang op het vuur had staan pruttelen, hadden ze gedwongen naar binnen moeten werken, misselijk waren ze geworden van de kasterolie die hen door de strot was geduwd – niets hielp. De ziekte had hen zo in zijn omarming dat men er rekening mee hield dat iedere dag hun laatste kon zijn. Nu lagen ze meer dood dan levend in hun hangmatten, terwijl hun geest bevolkt werd door beelden van hun stamouders, die steeds

dichterbij kwamen, klaar om hen te begeleiden op hun reis naar de eeuwige regenwouden.

Samen met een groep mannen waren Sasamali en Tjibi in het concessiegebied van de Compagnie aangekomen. De mannen kwamen overal vandaan. Uit de omgeving had je Wapisiana's, herkenbaar aan hun hoog opgetrokken schouders, die bekendstonden als de beste gidsen in het oerwoud, Waraus, die je vanwege hun gesloten aard liever niet als collega had, Macoesi's, die wegens hun kennis van zwarte magie door eenieder werden gevreesd, en Arowak, de grootste stam in de omgeving. Verder bestond de groep rubbertappers uit zwartmannen en Oost-Indiërs uit zowel Nederlands als Engels gebied. Vrouwen maakten geen deel uit van de groep, de zes maanden die de mannen in het oerwoud verbleven, moesten ze het gezelschap van het andere geslacht missen. Op hun weg naar de concessie, deels over water, was het dorp Tapoeriepa, iets voorbij Arawara, de laatste plek waar ze vrouwen tegenkwamen. In dat dorp kwam je van alle indianendorpen langs de Corantijn de meeste mensen van gemengd bloed tegen.

De toestand waar Sasamali en Tjibi zich in bevonden, hadden ze aan hun eigenwijsheid te danken. Naast droog voedsel als rijst, bloem, gedroogd vlees en vis, zout en suiker, dat in metalen blikken werd gesoldeerd zodat het als het te water raakte op weg naar de concessie niet verloren ging, kreeg iedere tapper van de Compagnie plantjes van bladgroente en zaden mee. Er werd hen op het hart gedrukt meteen na aankomst een moestuintje met groenten en peulvruchten aan te leggen, op de plek waar ze hun kamp zouden opslaan.

Verblind door de hoeveelheid droog voedsel waarover ze beschikten en de gedachte dat ze daar met z'n tweeën voor zes maanden wel genoeg aan hadden, sloegen de beide vrienden de adviezen van de meer ervaren tappers in de wind. Het was hen niet aan het verstand te brengen dat het langdurig ontbreken van bepaalde vitaminen dodelijke gevolgen kon hebben.

Na aankomst op het placement had de groep haar kamp opgeslagen in de buurt van een kreek. Het bouwen van de hutten nam de rest van de dag in beslag. Omdat ze de eerste nacht niet onder de blote hemel wilden doorbrengen, werkten de mannen flink door. Sasamali en Tjibi zouden hun hut delen met een Oost-Indiër uit Georgetown die al vaker voor de Compagnie had gewerkt. Nadat het dak van de hut klaar was, gingen ze op zoek naar een boom met een dikke stam die ze van zijn bast konden ontdoen om als vloer te gebruiken. Toen de hut klaar was, bonden ze hun hangmatten vast en voor het avond-duister zich meester had gemaakt van het oerwoud, konden ze voor het eerst uitrusten van de vermoeiende reis die ze achter de rug hadden.

De volgende dag zwermde de mannen als mieren uit over het gebied, ieder op zoek naar een plek waar de balatamelk rijkelijk zou vloeien. Het zoeken naar de meest geschikte plek nam vaak ongeveer een week in beslag.

Doorgaans werkten de tappers in hun eentje op hun tapplaats, maar Sasamali en Tjibi besloten van deze gewoonte af te stappen en het werk samen te doen. Naast het feit dat ze graag bij elkaar waren, gingen ze er ook van uit dat ze op die manier productiever zouden zijn. De meer ervaren tappers verklaarden hen voor gek. 'Een goede balataboom is net een lekker wijf, die deel je ook niet met een ander,' vonden ze. Dat de nieuwelingen niet beseften dat het in het balatabos ieder voor zich was en alleen God op allen lette, weet men aan hun jeugdige onbezonnenheid. Hier en daar werden er zelfs weddenschappen afgesloten tussen degenen die dachten dat ze het, na dit eerste seizoen met al de ontberingen van het tappersbestaan, voor gezien zouden houden. Anderen vonden hen eigenwijs genoeg om het aan te kunnen. Weer anderen hielden het erop dat ze de concessie niet levend zouden verlaten.

De eerste dagen liepen Tjibi en Sasamali mee met Old Samson, de voorman, een boom van een zwartman uit Springland, wiens nekvel zo loszat dat het in drie dikke ringen zijn hoofd van zijn schouders scheidde. Achter zijn rug werd hij Rubberman

genoemd. Old Samson was een meester in het balatavak. Van hem leerden ze de eerste beginselen van het tapperswerk – welke voorbereidingen te treffen voor het echte werken begon, hoe een productieve boom te herkennen, de techniek van het bewerken van de zak waarin de melk wordt opgevangen, hoe de melk op te slaan, te drogen en klaar te maken voor vervoer.

Na een paar dagen met Old Samson snakten Sasamali en Tjibi ernaar aan het echte werk te beginnen. Ter afsluiting van hun training legde Old Samson ze nogmaals tevergeefs het belang uit van het aanleggen van een moestuin. Om van zijn gezeur af te zijn, snoerden ze hem de mond door te liegen over het feit dat hun tuintje al was aangelegd.

Op de eerste echte werkdag waren ze net als de rest al op voor- dat de zon de eerste bressen had geslagen in de inktzwarte hemelboog. Na een bad in de nabijgelegen kreek, bereidden ze de maaltijd voor die ze die dag zouden meenemen naar hun tapplaats. Op advies van Old Samson waren ze de avond tevoren met de voorbereidingen voor de maaltijd begonnen. Ze hadden zwarteogenbonen op het vuur gezet. Om het op smaak te brengen hadden ze er een stuk gezouten vlees en wat *powisie*, die Sasamali die dag had geschoten, bij gedaan. Het taaie vlees van de gitzwarte loopvogel maakte het noodzakelijk het de avond van te voren zacht te maken. Toen ze het eten klaar hadden en samen met de Oost-Indiër de hut hadden opgeruimd, verlieten ze samen met een groep tappers het kamp. Gewapend met eten, machete, rugzak en geweer liepen ze het ochtendgloren tegemoet.

Na een tijdje door het oerwoud gelopen te hebben, kwamen Sasamali en Tjibi op de tapplaats die ze met Old Samson hadden uitgezocht. ‘Hier staan een paar sappige memmen bij elkaar,’ had hij gezegd. De kruin van de eerste boom die ze vandaag zouden bewerken, keek vanuit de hoogte majestueus op hen neer. Aan de bast kon je volgens Old Samson zien dat hij zo vol zat ‘als de tietten van een jonge vrouw die pas een kind ter wereld heeft gebracht’. De boom zou zeker goed zijn voor een paar dagen werk.

Met een voldane grijns op zijn gezicht sloeg Sasamali met zijn vlakke hand tegen de stam. Daarna streek hij er liefkozend over. Tjibi en Sasamali waren er zeker van dat de ontberingen die hen de komende zes maanden te wachten stonden ruimschoots goedgeemaakt zouden worden als ze hard werkten. Ze zagen al voor zich hoe ze voor aanvang van het natte seizoen hun verdiende geld zouden ophalen op het kantoor van de Skandinavia Compagnie in Apoera...

Het eerste wat ze deden was het prepareren van de zak waarin ze de melk zouden opvangen. Sasamali hakte een gleuf in de boombast. Het witte vocht stroomde stroperig het litteken uit. Met een boterblik ving hij de melk op. Binnen de kortste keren was het blik gevuld. Hij goot de getapte melk over de jutezak. Toen de zak helemaal doordrenkt was, kneepte Tjibi het overtollige vocht eruit. Ze spanden de zak daarna op een gevorkte tak met de opening naar boven, en lieten hem drogen. Als de melk stijf en opgedroogd was, vormde die een waterdichte laag over de jute. Nu was het Tjibi's beurt om de machete ter hand te nemen. Behendig klauterde hij langs de stam van de boom omhoog. Op de terugweg kapte hij in visgraatmotief steeds een gleuf in de bast, waarna hij die met het mes iets opentrok. Als een meanderende rivier gleed het vocht via de littekens langs de boombast naar beneden, om vervolgens te eindigen in de zak die Sasamali onder aan de boom had vastgespijkerd.

Na de derde boom hadden Tjibi en Sasamali de techniek zo onder de knie dat de vierde heel snel klaar was. Toen ze aan hun maaltijd van gestoofde bonen met zoutvlees en *powisie* met cassavebrood begonnen, stond een flink aantal bomen al te bloeden. Na het eten controleerden ze de zakken. Die van de eerste bomen waren al zo vol dat het niet lang meer zou duren voordat ze de zakken konden losmaken en het witte vocht waar de rubber van gemaakt werd, konden overgieten in de *batam*.

Het maken van de *batam* was precisiewerk. Net als de jutezak werd die met balatamelk waterdicht gemaakt. Eerst maakten ze een houten bak. Als die klaar was, schepten ze er aarde in. Daarna sprenkelde Sasamali zeepsop over de aarde. Met de platte kant van zijn machete streek hij de vochtige aarde glad

tegen de gehele binnenkant van de bak. De hoeveelheid water luisterde nauw, als de aarde te modderig was, plakte het niet goed tegen de rand. Nu was het de beurt aan Tjibi, die het geduldigst was van de twee, om met een vogelveer de vochtige aarde met een dun laagje balatamelk te bedekken. Als de gehele binnenkant onder de melk zat, lieten ze de bak drogen in de zon. Dit proces werd een paar keer herhaald. Dan was de *batam* klaar om de melk uit de gevulde zakken op te vangen. Iedere dag voor ze de tapplaats verlieten, ontdeden ze de melk uit de zakken van onzuiverheden als boombastresten en goten de melk in de *batam*. Daarna bedekten ze alles met palmladeren. Toen de *batam* na een paar weken tappen vol was, goten ze de melk over in een *dable*, een grotere versie van de *batam*, waarin de melk indikte tot die gedroogd was.

De twee mannen genoten het meest van het oogsten van de gedroogde melk. Dit werk deden ze meestal op zondag. Het werk was zwaar en ze konden zich niet voorstellen dat de anderen het in hun eentje deden. Ze verlieten eerder dan normaal het kamp en gingen naar de plek waar de *dable* stond die ze die dag zouden oogsten. De ingedikte en door de zon gedroogde melk sneden ze met een mes los van de kant. Dit werd vergemakkelijkt door de laag aarde die ze tussen de balatamelk en de houten wand hadden aangebracht. Nadat ze de gedroogde melk hadden losgesneden, pakten ze de plak bij twee hoeken vast en klapten die dubbel. Daarna hesen ze de dubbelgeslagen plak melk uit de *dable* en hielden die een tijdje boven de *dable* zodat de melk die nog niet geheel gedroogd was, kon afdruipe in de bak. Op die manier raakte geen druppeltje verloren. De gedroogde melkplak hingen ze vervolgens op een balk die rustte op twee gevorkte takken boven de *dable* om goed in te drogen. Als de balata goed droog was, vouwden ze de lap zo klein mogelijk op en lieten ze hem op die plek achter.

Ze trokken verder het bos in op zoek naar de volgende plek waar balatabomen vol kostbaar vocht op hen wachtten. Aan het eind van het seizoen zouden ze terugkomen om de geoogste balata te verzamelen. Ze hoefden niet bang te zijn dat iemand er met hun oogst vandoor zou gaan. Het was een onuitgesproken

regel dat je afbleef van balata die je niet zelf had geoogst. Sommige tappers sneden de gedroogde lappen in stukken en sloegen ze op in het kamp. Weer anderen namen ze mee en legden ze klaar dicht bij de plek waar de boot lag die hen terug moest brengen naar de bewoonde wereld.

Sasamali was waanzinnig geworden van de helse pijn over zijn hele lichaam. Hij was zo ver heen dat hij zelfs Tjibi niet meer herkende. De dag voor Sasamali stierf had Old Samson besloten het laatste redmiddel in te zetten. Met een steen maalde hij wat muizenpepers – een van de heetste pepers die er bestond – fijn. De pulp deed hij in een beker die hij daarna met water vulde. Vervolgens drenkte hij een prop katoen in het mengsel.

Tjibi en Sasamali werden door een paar tappers in een stevige houdgreep genomen en hun handen werden aan de hoofdeinden van hun hangmat vastgebonden. Daarna duwde Old Samson enkele propen vochtige katoen in hun anus.

Sasamali, die al ver heen was, lag hallucinerend in zijn hangmat. De meest onsamenvattende zinnen kwamen over zijn lippen. Tjibi lag tussen slapen en waken heen te schelden van de pijn in zijn darmen. Ze zweetten zo hevig dat hun hangmatten kletsnat waren. Halverwege de nacht vielen ze beiden in een rusteloze slaap. Sasamali brabbelde aan een stuk door. Tjibi lag onrustig te wriemelen. Verschillende malen moest de Oost-Indiër met wie ze de hut deelden uit zijn hangmat komen om hem tot kalmte te manen.

Tegen de ochtend lag Tjibi te dromen. Een enorme jaguar was de hut binnengeslopen. De strepen in zijn vacht staken glanzendzwart af tegen de gelige ondergrond. Parmantig stapte hij door de hut. Bij de hangmat van Sasamali bleef hij even staan. Hij snuffelde eraan, wendde toen zijn kop af en keerde zich in Tjibi's richting. Met een stap was hij bij hem. Hij sperde zijn muil wagenwijd open. Uit zijn keel stroomde een goudkleurige mist, die over Tjibi heen kringelde. De spieren in zijn rug

spanden zich en zijn poten trokken diepe sporen in de boom-schors waarmee de vloer bedekt was. Hij maakte aanstalten om te springen. Plotseling zweefde hij door de lucht en ging hij op in de gouden mist die Tjibi omsloot.

Tjibi schrok wakker. Hij wist dat de jaguar de stamvader Arowakai was, die waakte over de Arowak, het volk dat haar oorsprong aan het dier dankte. Hij wreef de slaap uit zijn ogen terwijl hij overeind ging zitten. Hij voelde het bloed door zijn lichaam razen, alsof het het leven terug zijn lijf in pompte. Door de peper in zijn reet was de pijn die hem dagenlang gegijzeld had, samen met het zweet van de afgelopen nacht, zijn lichaam uitgedreven. De zwellingen hadden zijn lijf verlaten. Hij voelde zijn kracht terugkeren.

Hij prevelde een gebed tot Adjali en de Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen. Plotseling herinnerde Tjibi zich het deel van de droom waar de jaguar Sasamali's hangmat links had laten liggen.

Sasamali bewoog niet.

Aan de horizon waren de eerste zonnestralen reeds het gevecht aangegaan met de duisternis van de afgelopen nacht. Op de plek waar de aarde en de hemel elkaar raakten was als effect van hun strijd de hemel in verschillende tinten rood gekleurd en ter begroeting van de nieuwe dag had de haan van een van de rubbertappers een luide keel opgezet. Door het beetje licht dat als aankondiging van de nieuwe dag werd verspreid, vermengd met de gloed van het nasmeulend kampvuur, was te zien dat Sasamali's zwellingen waren toegenomen.

Tjibi voelde een intense leegte, die van onder zijn middenrif omhoogdreef. Hij viel in een diepe, droomloze slaap, niet verstoord door wezens die tot een andere wereld behoorden.

Toen hij later die ochtend wakker werd, voelde hij zich krachtiger dan hij zich de afgelopen tijd had gevoeld. De tappers hadden het kamp al verlaten. 'Sasamali, ben je wakker?' fluisterde hij vanuit zijn hangmat. Een rilling liep over zijn lijf. De ochtendzon was nog niet krachtig genoeg om de aarde te ver-

warmen. Als een ongenode gast sloop de kou van de afgelopen nacht dwars door de stof van zijn van zweet doordrenkte hangmat heen. 'Hoe voel je je? Ik voel me stukken beter. De peper is bijna uitgewerkt, al brandt het nog wel een beetje. Daar hoeven ze niet nog eens mee aan te komen, hoor. Maar hoe gaat het met jou?'

Het bleef stil. Tjibi richtte zich op. De balken van de hut piepten. Hij keek naar Sasamali. Zijn vriend lag er bewegingloos bij. Zijn huid was glazig en paars. Zijn aderen waren zichtbaar. Tjibi schrok van de omvang die Sasamali's lichaam had aangenomen. Het had veel weg van dat van een waterkoe op het droge. Opeens ontsnapte er een licht gekerm aan zijn lippen. Zijn ademhaling kwam luid snurkend naar buiten zetten. Blij met dit levensteken haalde Tjibi opgelucht adem. Hij hoopte dat zijn vriend, net als hij, de scheurbuik zou overleven. Inwendig vervloekte hij zichzelf, dat ze niet naar de raad van de Compagnie hadden geluisterd en een moestuin hadden aangelegd. In de wetenschap dat zijn vriend nog leefde viel hij weer in slaap.

Ondertussen lag Sasamali meer dood dan levend in zijn hangmat. Hij was zo ver heen dat zelfs de hitte van de peper in zijn ingewanden hem niet meer deerde. Ondanks dat de muizenpeper het vocht in sloten zijn lijf uit dreef, nam zijn lichaam in omvang toe. Alsof er ergens een sluis was opengezet, werd het water zijn organen uitgedreven. Het dreef het beetje lucht dat hij door diep en hoorbaar ademhalen binnen kon krijgen zijn longen uit – waardoor ze zich met vocht vulden – en zette zijn hersenpan zo onder druk dat hij in een delirium raakte. In combinatie met de pijn raakte hij steeds meer zijn bewustzijn kwijt. 'Haal die mieren weg!' riep hij. 'Laat ze teruggaan naar hun nest!' Wild maaide hij met zijn armen. 'Waaaaaiiiii! Tjibi, kom, laten we rennen! Ze komen achter ons aan! Tjibi, ze gaan ons pakken! Rén!'

Maar Tjibi was in een diepe slaap verzonken. Het geijl van zijn vriend drong niet tot hem door.

'Mama, papa, waar zijn jullie! Neeeeeeeeee! Ik ben zo bang!'

Nééééééé! Doof dat licht!’ Een heftige stuip trok door zijn lichaam. De palen waaraan de hangmat was vastgemaakt trokken de hut mee in de deining die Sasamali’s lijf veroorzaakte. ‘Ga alsjeblieft weg met die lamp. Dat licht is te fel...’ Sasamali’s stem klonk zwak. Door het felle licht heen ontwaarde hij menselijke gedaanten, die steeds vastere vormen aannamen. Pas toen het licht afnam in sterkte kon hij hun gezichten thuisbrengen. Een glimlach brak door op Sasamali’s gelaat toen hij de grootvader van Sathobang tussen de gedaantes herkende. ‘Opa Lokobja, wat doe jij hier in het balatabos?’

Op Lokobja’s hoofd prijkte de van arendveren gemaakte tooi, het symbool van Hariwari, ten teken dat hij een groot *tokotsji* was, de machtigste priester van de Arowak en tevens boodschapper van Adjali, die als enige levend deze wereld had verlaten – anders dan willekeurige stervelingen had hij de overgang naar de stamouders gemaakt zonder de stramme armen van de dood te voelen. ‘Blijf rustig, mijn zoon. Vecht niet. We zijn bij je,’ zei Lokobja op kalme toon. ‘Je staat er niet meer alleen voor. Kom met ons mee. We zullen je vergezellen op je reis naar daar waar het wild in overvloed aanwezig is en de dagen niet meer worden ingekort door de nachtrust van de zon. Daar waar de zonnestralen aanvoelen als fladderende kolibrieveugels. Waar je ooit verenigd zult worden met allen die je dierbaar zijn.’

De hut had zich nu gevuld met menselijke gedaantes. Steeds dichter dreven ze naar Sasamali toe. Tot ver buiten de hut kon hij ze zien hangen. Sasamali herkende verschillende familieleden en bekenden die reeds lang gestorven waren. De blik die uit hun ogen straalde, had een kalmerend effect op hem. Langzamerhand voelde hij zijn lijf niet meer. ‘En Tjibi...?’ Sasamali draaide zijn hoofd in de richting van Tjibi’s hangmat. Die leek plotseling heel ver bij hem vandaan.

‘Tjibi hoort niet meer bij jou. Jullie zijn niet meer van dezelfde wereld. Om hem hoeft je je geen zorgen te maken. Hij zal voor Sathobang als een zoon zijn. Cassavebrood en vlees zal hij haar niet onthouden.’

Sasamali voelde hoe hij uit zijn lichaam werd gezogen. Het leek alsof er een nest mieren op hem was losgelaten, maar in

plaats van hun kaken in hem te zetten, streelden ze met hun pootjes licht zijn huid. Het kietelde, en hij barstte uit in een onbedaarlijke lachbui. Een gevoel van intens geluk trok door zijn lijf terwijl hij door het niets dreef. Aan de zijde van Lokobja zweefde hij het ochtendlicht tegemoet. In de diepte dreven de boomtoppen steeds sneller aan hen voorbij. Op de open vlakke van de savanne weerkaatste het witte zand helder de duisternis van de laatste restjes nacht. Ze vlogen over linten van kreken en rivieren die het bladerdak doorkruisten. Vóór hen slingerde in het ochtendschemer traag de machtige Corantijn. De voortkabbelde golfjes hielden het vroege zonlicht in hun greep gevangen en toverden het donkere water om tot een vrolijk spel.

Alsof de tijd hen toebehoorde zweefden ze boven Oreala. Beneden was het dorp nog in diepe rust. Hier en daar gloeide het vuur van een kookplaat nog na.

‘Daar is je moeder.’ Lokobja wees naar de slaaphut van Kolâsji en Sathobang. ‘En daar liggen Sono en Binali te slapen.’ Hij wees in de richting waar de hutten van de familie van Hononokwa slaperig bij elkaar stonden. ‘Zeg je hen geen vaarwel?’

Voor het eerst sinds hij de hut in het balatabos verlaten had voelde zijn hart even zwaar aan.

Lokobja glimlachte hem bemoedigend toe. De door rimpels doorkliefde huid van zijn gezicht was nat van de ochtenddauw.

Sasamali trok zijn rode lendendoek recht, zette de tooi die Lokobja hem had opgedaan op zijn plaats en verdween in een duikvlucht naar beneden.

Tjibi werd wakker. Hij voelde zich stukken beter. Zelfs zo goed dat hij zijn ledematen strekte. Die voelden niet meer zo gespannen aan als gisteren voor hij ging slapen. De muizenpeper was wreedaardig geweest – zijn anus was er nog steeds niet van bekomen – maar had zijn uitwerking niet gemist.

Sasamali lag stil in zijn hangmat. Op zijn gezicht lag een serene trek. Hij had zijn ogen open. De zweetdruppels, waarvan

zijn huid de afgelopen dagen had geglinsterd als die van een ongeschubde vis, waren verdwenen.

Wat Tjibi het meest verheugde was het feit dat het vocht dat hem de afgelopen dagen in een zeekoe had doen veranderen was verdwenen. Liggend in zijn hangmat zond hij een dankgebed naar Adjali, dat zijn vriend zijn normale omvang terug had. 'Sasamali, ben je wakker?' Zijn gefluister fladderde door de hut, om door de open zijkanten in het niets te verdwijnen.

Het bleef stil. De lucht onder het palmladeren dak was gevangen in onheilspellende ledigheid. Buiten slepen de vogels hun keel om het hardst. In de verte was het gekrijs van een groep apen te horen. Opeens klonk het gebrul van een jaguar boven alles uit. Met woeste kreten onderwierp hij de omgeving aan zijn macht. Het geluid ging door merg en been. Tjibi voelde hoe een rilling onder aan zijn rug begon en sidderend omhoogtrok, om vervolgens tussen zijn schouderbladen te eindigen. Het werd hem koud rondom het hart. Gedurende een paar seconden was het doodstil. Alsof het bos rondom hem de adem inhield. Even leek het erop alsof ze zich zo neerlegden bij het onheil dat onomkeerbaar was.

Toen brak het geluid van baltsende vogels en spelende apen weer los alsof het nooit was weggeweest. Tjibi huiverde. De droom van afgelopen nacht stond hem plotseling weer helder voor ogen. Hij keek naar Sasamali, die met open ogen in zijn hangmat lag. In zijn droom had de stamvader van de Arowak zijn vriend links laten liggen! In paniek sprong hij uit zijn hangmat. Verzwakt van de koorts stond hij onvast op zijn benen. Zijn ledematen voelden slap aan en in zijn hoofd duizelde het.

Terwijl hij zich aan zijn hangmat vasthield, schoof hij met kleine passen dichterbij Sasamali toe. De geluiden rondom de hut had hij buitengesloten. Zachtjes duwde hij tegen de hangmat. Stram zwiepte die heen en weer.

Opeens voelde Tjibi zijn benen niet meer. Als een lege zak zakte hij door zijn knieën op de vloer terwijl hij steun zocht aan de hangmat van zijn vriend. Achter zijn borstbeen leek het alsof een enorme vuist zijn binnenste naar buiten sloeg. Uit zijn keel ontsnapte een gorgelend geluid. Terwijl de tranen vrij over zijn

wangen stroomden en Sasamali's borst bevochtigden omarmde hij het lichaam van zijn vriend, wiens warmte had plaatsgemaakt voor de ijzige greep van de dood. 'Sasamali! Waar ben je? Mijn vriend! Word wakker...!' De tranen stokten in zijn keel. Als een zombie hees hij zich weer overeind. Hoe moest hij straks in Oreala Sathobang, Kolâsji en Sono onder ogen komen?

Als in een reflex pakte hij het geweer van zijn vriend. Huilend en in een soort trance liep hij naar buiten. Drie keer achter elkaar schoot hij in de lucht. Het geluid droeg ver. Waar de tappers zich op dat moment ook mochten bevinden, voor hen was dit het signaal dat de dood haar asem over het kamp had laten waaien en dat het balatabos weer een mensenleven had geëist.

Op de dag dat de rubbertappers uit het gebied vertrokken, was Tjibi's hart zwaarder dan ooit. Als verdoofd was hij de mannen naar de waterkant gevolgd. Zittend op zijn stapel gedroogde balata, keek hij toe hoe ze de boten die hen naar de bewoonde wereld zouden brengen onder het water vandaan visten.

Met de tijd waren de boten steeds verder de kreek in gezakt. Ze hadden zich met water gevuld, en sommige waren zelfs naar de modderige bodem van de kreek gezonken. Nadat ze de boten op het droge hadden getrokken, ont deden ze ze van het slib dat het kreekwater erop had achtergelaten.

Ondanks de ingetogen stemming die onder de mannen heerste, kon je merken dat ze tevreden waren. De oogst was goed geweest. Tjibi kon het niet schelen, wat hem betrof bleef zijn oogst hier achter. Als hij hier maar zo snel mogelijk weg kon.

Het eerste deel van de reis hadden ze afgelegd in de twee platbodems die gedurende de maanden dat ze in het gebied waren op de bodem van de kreek hadden gelegen.

Ze hadden veel minder proviand bij zich dan op de heenreis, en de ruimte die zo was ontstaan, werd ingenomen door de balen

gedroogde balata. Wat niet aan boord mee kon werd met touwen aan het achterstevan door het water meegesleept.

Bij Powisieboetoe – waar de kreek in de Corantijn overvloeit – waren ze overgestapt in de veel grotere barka die hen naar Apoera zou brengen en die door een motor werd voortgedreven.

Vanaf de aanvang van de reis had Tjibi zich afgezonderd van de rest van de mannen. Als een bij elkaar geraapt hoopje zat hij op het onderdek, waar het vanwege de hoge brandbaarheid van de opgestapelde balata ten strengste verboden was een lamp aan te steken – hij zag geen hand voor ogen. De bittere geur van de balata mengde zich met die van de garnalen die bovendecks werden klaargemaakt – het maakte hem onpasselijk.

Ergens in het donker tussen de balata zat een bosvarken in een houten kooi. In het pikdonker maakte hij knorrend en scheten latend zijn aanwezigheid kenbaar terwijl hij aan het hout van de kooi knaagde.

Toch verkoos Tjibi het onderdek boven het gezelschap van de mannen op het bovendek. Steeds opnieuw liet hij de afgelopen dagen door zijn hoofd spelen. Dat hij en Sasamali in hun jeugdige overmoed een van de belangrijkste regels van het balatabos hadden overschreden, drong zich in alle hevigheid aan hem op. Honend hadden ze de andere tappers de mond gesnoerd, toen ze hen het belang van het aanleggen van een moestuin probeerden bij te brengen.

‘Dat is wijvenwerk,’ hoorde hij Sasamali met veel branie zeggen. ‘We gaan hier toch niet als de eerste de beste vrouw akkers verbouwen?’

‘De tijd dat we achter de rokken van onze moeders aan de grond bewerkten, kan ik me niet meer herinneren,’ had Tjibi er lachend aan toegevoegd.

Het beeld van Sasamali drong zich aan hem op. Niet zoals hij de laatste dagen als een opgeblazen pad in zijn hangmat had gelegen, glinsterend van het zweet, maar zoals hij eruitzag voordat ze aan dit vervloekte avontuur begonnen, met zijn gedrongen lijf, waarvan alle spieren onder de huid zichtbaar waren. De typische wijze waarop hij met zijn borst naar voren parmantig door het oerwoud liep, zijn hoekige gezicht, waarin

zijn ogen wegzonken als hij zijn hoofd achterovergooide en in lachen uitbarstte, zijn mond, die altijd klaarstond om te lachen...

De pijn van de wetenschap dat hij Sasamali – die door het leven ging alsof Adjali de wereld voor hém geschapen had – nooit meer zou zien ging als de punt van een giftige pijl door hem heen. In zijn onderbuik draaiden zijn darmen langzaam om elkaar heen, om in een knoop ter hoogte van zijn navel te eindigen. Het duizelde hem en met moeite kon hij de gil die zich achter zijn strottenhoofd had gevormd binnenhouden. Hij zou zijn leven geven om zijn vriend nog een keer te horen lachen...

Boven hem, op het voordek, zat Old Samson met zijn benen over de rand van het schip. Ondanks de prikkelende geur van de gebakken riviergarnalen, had hij geen eetlust. Voor Old Samson was het overlijden van Sasamali een persoonlijk verlies. Nooit eerder had hij een van zijn jongens aan deze ziekte verloren. Waarom had hij net als de andere tappers de jongens niet wat uit zijn moestuin gegeven? Hij had te veel vastgehouden aan de wet van het balatabos – ieder voor zich en God voor ons allen.

Zijn schuldgevoel werd vergroot door het feit dat hij Kolâsji persoonlijk kende. Ze waren oude vrienden. Dank zij hem was Sasamali, hoewel hij nog erg jong was, door de Compagnie aangenomen. Kolâsji vreesde dat zijn zoon het dorp zou verlaten en naar de stad zou trekken op zoek naar werk, dus had hij Old Samson gevraagd hem een baan te bezorgen bij de Compagnie. Zolang de jongen binnen de omhelzing van het oerwoud bleef, hoefde hij niet te vrezen hem kwijt raken aan de geneugten van de stad. Kolâsji had er zijn jeugd doorgebracht en wist wat voor verleidingen er lonkten voor een jongen uit het regenwoud. Vooral de vrouwen en de drank waren verlokkingen waar een man die zijn hele leven binnen de beschutting van de wildernis had doorgebracht zijn zinnen totaal aan kon verliezen.

De zon was al een tijd geleden ondergegaan, maar de drukkende hitte was nog altijd niet te harden. De lucht was zwanger van het vocht. Old Samson's overhemd plakte tegen zijn rug.

De olielamp die voor op het schip bengelde, had een enorme

aantrekkingskracht op rondvliegende insecten. Nerveus zwermden ze rond in de gele gloed die de lamp verspreidde, zo nu en dan sloegen ze kapot tegen de lamp en belandden stuiptrekkend op het dek. In de duisternis lichtten vuurvliegjes op.

De stank en de hitte onder in het schip hadden Tjibi uiteindelijk naar het bovendek gedreven. Zonder een woord te zeggen hadden hij en Old Samson een tijdje naast elkaar op het voordek gezeten. De wind, die vruchteloze pogingen deed de hitte die de dag had achtergelaten te verdrijven, deed het haar, dat halverwege zijn nek hing, naar achteren waaien. Hij haalde diep adem. Zijn longen vulden zich met de naar rivierklei geurende wind. Tjibi keek omhoog. Langs de inktzwarte hemelboog schitterden miljoenen sterren in hun overweldigende pracht. Het leek alsof ze hem op die manier troost probeerden te verschaffen voor het gemis van zijn vriend.

‘Kijk, daar heb je Hitji-Koeja,’ zei Tjibi terwijl hij de Powisiester aanwees.

‘Weet je hoe ze aan die naam komt?’ Old Samson probeerde boven het geluid van de motor uit te komen en sprak luid. Hij was blij dat de stilte tussen hen was verbroken. De warme avondwind nam zijn stem mee en voerde die ver over het water.

Old Samson ging ervan uit dat hij het verhaal van Hitji-Koeja niet kende – Tjibi was nog zo jong – en wachtte zijn antwoord niet af. ‘Vroeger, heel lang geleden, woonde Hitji-Koeja als een prachtige jonge vrouw op aarde. Ze was zo mooi dat iedereen jaloers op haar was. Daarom probeerden ze haar te doden. Vanuit hoge bomen werd ze ’s nachts in de gaten gehouden. Om aan haar belagers te ontsnappen, steeg ze steeds hoger aan de hemelboog. Om zich te wreken kwam ze terug als ster om de *powisies* te waarschuwen als er jagers aankwamen. Voor de jagers vormden deze loopvogels een ware delicatessen. Maar Hitji-Koeja’s verschijnen aan de hemel is reeds voldoende om de *powisies* uit hun slaap te wekken, zodat de jagers hen niet ongezien kunnen besluipen. Kun je je voorstellen waarom bij haar opkomst alle *powisies* wakker worden en haar met luide vreugdekreten begroeten?’

Tjibi kende het verhaal al lang. Lokobja had het hem verteld,

op een avond lang geleden toen hij nog klein was. Na het invallen van de duisternis waren ze de rivier opgegaan om vallen uit te zetten om *anjoemara* te vangen. Van deze vis, berucht om zijn vervaarlijke graten, die dwars door het overheerlijke witte vlees staken, maakte Lokobja de lekkerste peperwater: Tjibi moest toegeven dat zelfs de soep van zijn moeder daar niet aan kon tippen.

De verschijning van Hitji-Koeja aan de hemel was geen toeval. Tjibi zag het als een teken dat Sasamali zich met zijn stamouders had verenigd en dat, waar hij zich op het moment ook mocht bevinden, Lokobja zich over hem had ontfermd. Die wetenschap maakte de wijze waarop hij zijn vriend in het balatabos had achterlaten een klein beetje goed. Sterven in het balatabos was geen pretje, dat had hij vaker gehoord. De dood van zijn makker was daar het keiharde bewijs van.

Tjibi's gedachten dwaalden af naar de dag dat zijn vriend begraven werd. Nadat hij de tappers met gewerschoten had laten weten dat de dood in het kamp had huisgehouden, waren de mannen teruggekeerd voor de begrafenis. Dit moest snel gebeuren. In het regenwoud veranderde een lijk binnen de kortste keren in een hoop kriewelende maden. Diep in het oerwoud, ver weg van de hutten van de tappers, groeven ze een kuil. Die plek hadden ze via verschillende omwegen bereikt – zo verzekerden ze zich ervan dat Sasamali's geest de weg niet terug zou weten te vinden naar het kamp. Ze waren bang dat hij terug zou komen om zich op hen te wreken voor zijn nodeloze dood. Niemand zei het hardop – ook Tjibi niet – maar ze voelden zich allemaal mede schuldig.

Door de vochtige aarde vulde de grafkuil zich al snel met grondwater. Hoe vaker de schop in de vette zwarte aarde verdween, des te meer water borrelde er op. Om Sasamali's lichaam niet oneerbiedig in het water te dumpen, legden ze een paar palmtakken over elkaar heen op het water. Tevergeefs probeerde Tjibi de mannen over te halen een doodskist te maken van de bast van de *barmanie*-boom. Dit zou te veel tijd in beslag nemen en de tappers gingen het liefst zo snel mogelijk terug naar hun werk. Ze bedekten het dode lichaam met zijn eigen laken en

rolden het in zijn hangmat. Aan de touwen waarmee de hangmat onder het dak werd vastgemaakt, lieten ze het in het graf zakken.

Ondersteund door Old Samson en de Oost-Indiër met wie ze de hut hadden gedeeld, stond Tjibi aan de rand van het graf. De aanblik van zijn overleden vriend, die gewikkeld in zijn hangmat ondanks de palmtakken half was weggezakt in het modderkleurige water, werd hem te veel. Hij raakte het gevoel in zijn benen kwijt. Als Old Samson en de Oost-Indiër hem niet hadden ondersteund was hij zijn vriend de vochtige kuil in gevolgd.

Old Samson las een tekst voor uit de Bijbel en er werd een lied gezongen. Daarna werd het graf dichtgegooid. De kluiten aarde kwamen met doffe slagen, als het geroffel van een doodstrommel, op het ontzielde lichaam neer.

‘Ai, de dood in het balatabos is niet prettig. Dit wens je zelfs je ergste vijand niet toe. Zo hier achterblijven, in een naamloos graf vol water midden in het oerwoud,’ verzuchtte een van de mannen toen ze op weg terug waren naar het kamp. ‘Daarom werk ik hard om niet langer dan nodig in dit door God vergeten oord te hoeven blijven.’ De magere zwartman, aan wiens huid en ledematen te zien was dat hij ooit lepra onder de leden had gehad, spuugde om zijn woorden te bekrachtigen met een grote boog op de met verrotte bladeren bedekte grond onder zijn voeten.

Old Samson stond op. Alsof hij Tjibi's gedachten kon lezen, zei hij: ‘Ik kan me voorstellen dat je nog steeds zit met het feit dat we voor Sasamali geen doodskist hebben gemaakt. Maar weet je dat de Arowak vroeger hun doden in zittende houding begroeven, gewikkeld in hun hangmat? Na de begrafenis verlieten ze die plek om elders opnieuw een dorp te stichten. Door alle regels van de Kerk en de autoriteiten uit de stad zijn ze op vaste plekken gaan wonen en houten doodskisten gaan gebruiken. Eigenlijk heeft je kameraad een echte Arowak-begrafenis gehad.’

Tjibi bleef alleen achter. Hij zat op de voorste punt van de boot. Zijn benen bungelden langs zij, ze raakten het water net niet. In

zijn hand hield hij een olielamp. De woorden van Old Samson spookten door zijn hoofd. Hij verbaasde zich er telkens weer over hoe goed de zwartman op de hoogte was van de gebruiken van zijn volk.

Als wat hij zei klopte, hoopte Tjibi dat deze wetenschap Sasamali's moeder enigszins gunstig zou stemmen. Zij stelde veel belang in Arowak-gebruiken. Zijn vader daarentegen zou er minder blij mee zijn. Hij wist dat het idee dat Sasamali's dode lichaam gewikkeld in zijn hangmat en begraven in een vochtig graf in ongewijde grond de pijn van het verlies voor hem zou versterken. Hij nam zich voor nooit aan iemand te vertellen hoe hij zijn vriend in het bos had achtergelaten.

Tjibi strekte de hand met de olielamp uit, zodat een gele gloed over het water scheen. Zijn ogen gingen turend over het water. Dank zij het schijnsel kon hij de stuurman waarschuwen voor visnetten, nu ze op het gedeelte van de rivier waren met dorpen aan beide kanten. Het oerwoud was geworden tot een verzameling dreigende schaduwen die hoog boven hen uit torenden.

Opeens zwenkte het schip naar links. Tjibi sprong overeind. Terwijl hij druk met zijn lamp gebaarde, gilde Tjibi aanwijzingen naar de stuurman.

In het licht van de lantaarn doemde de zanderige oever hoog uit het water op, terwijl in de verte de lichtjes van Apoera scherp afstaken tegen het donker van de nacht.

Kolâsji herinnerde zich de dag dat Tjibi na zes maanden terugkeerde naar het dorp nog goed.

Sinds de ochtend dat ze hem ruw uit zijn slaap had gewekt en had gejammerd dat Sasamali niet meer tot deze wereld behoorde, had Sathobang de slaaphut niet meer verlaten. Ze kwam er niet eens uit voor een bad in de rivier. Als ze al naar buiten ging, was het om haar behoefte te doen in het bos achter de hut.

Benwa waakte ervoor dat ze niet helemaal verslonsde. Twee keer per dag liep ze met een kruik water op haar hoofd van de rivier naar Sathobang's hut.

Het verdriet om haar zoon had haar flink in gewicht doen afnemen. Haar ogen stonden hol in hun kassen en de huid van haar wangen stond zo strak over haar jukbeenderen gespannen dat die er glazig uitzag. Haar tot dan toe zwarte haren, vertoonden hier en daar grijze draden.

Het onderscheid tussen dag en nacht was ze volledig kwijt. Het grootste deel van de dag bracht ze in haar hangmat door. Vaak werd ze gillend wakker uit haar slaap en riep ze luidkeels de naam van haar zoon. Soms moest Kolâsji het ontgelden. 'Als die god van jou zo machtig en rechtvaardig is als je zegt, waarom ontnemt hij me dan het enige wat me dierbaar is op deze wereld?' riep ze dan, terwijl haar ogen wild heen en weer gingen in hun kassen. 'Zie je niet in dat Adjali zich van ons heeft afgekeerd? Jij daagde hem uit, en nu laat hij je zijn macht voelen. Zolang ons volk deze aarde bewoont, hebben we volgens zijn regels geleefd. Door Hariwari en Harijakoeja komt hij tot ons. Maar jij, Kolâsji, denkt hem straffeloos te kunnen veronachtzamen. Ik zou je kunnen vervloeken, maar wat voegt dat toe aan de vloek die al op je rust? Vervloekt is de dag dat je je hangmat naast de mijne vastknoopte!'

Als Sathobang zo tekeerging, ging Sono met Binali naar de hut van haar moeder. Sono begon zich stiekem ongerust te maken over Sasamali. Ze begreep niet waar Sathobang de zekerheid vandaan haalde dat haar echtgenoot niet meer tot deze wereld behoorde.

Als ze er met haar moeder over sprak, zei Hononokwa: 'Ach, luister niet naar dat mens. Ze is langzamerhand haar verstand aan het verliezen. Dat komt door de zonden van haar grootvader Lokobja. Hij was een slecht mens en daar boet zij nu voor. Snap je nu waarom ik ertegen was dat je met iemand uit die familie een hut ging delen? Jammer genoeg heeft je vader zich laten verblinden door Kolâsji's positie.'

In het dorp hield het gedrag van Sathobang de gemoederen danig bezig. Sommigen waren het erover eens dat haar gekte als boetedoening voor de zonden van Lokobja gold, anderen hielden het erop dat ze het slachtoffer was van een *jorka perie* (deze boze geest werd op zijn slachtoffer afgestuurd met als doel

de ongelukkige volledig tot waanzin te drijven en was een geliefd middel om een tegenstander uit te schakelen – een onbehandelde *jorka perie* kon tot de dood leiden). Weinigen geloofden het verhaal dat haar zoon haar in levenden lijve had bezocht.

In zijn wanhoop wendde Kolâsji zich tot haar zuster. Hij en Benwa hadden het vaker over haar kuren gehad. Wat er ook gebeurde, de liefde van Kolâsji voor zijn vrouw zat diep. Nu zij hem de toegang tot de slaaphut had ontzegd, gingen zijn gedachten vaak terug naar de eerste keer dat hij haar ontmoette.

Hij was voor een paar dagen in het dorp tijdens een van zijn vakanties van het internaat. Sathobang liep met soepele passen van de rivier terug naar het dorp, met verschillende kalebassen met water in haar handen en een kruik op haar hoofd. Haar prachtige lichtbruine huid stond strak over haar licht gespierde lichaam, dik zwart haar viel tot over haar schouders, en een korte, rechte pony bedekte haar voorhoofd. Onder haar beide ogen had ze een verticale streep van rode *koeswe* getrokken en om haar ellebogen en polsen had ze dunne bandjes van gevlochten palmnerven gebonden.

Haar verschijning sloeg hem als een aangename klap in het gezicht. Hoe ze over het pad liep, haar voeten in kleine passen de een voor de ander zettend, en hoe haar lichaam gracieus meedeinde op het ritme van haar gang. Haar jongmeisjesborsten staken fier vooruit boven haar zacht gewelfde buik. Zoals de gewoonte was bij de vrouwen uit het gebied, waren haar kuitën geaccentueerd door repen stof die er net onder de knieën strak omheen gebonden waren. Net als op de meeste mannen hadden dikke vrouwenkuitën op Kolâsji een zinnenprikkelend effect.

Los van haar adembenemende verschijning was haar lach hem het meest bijgebleven. De wijze waarop haar lippen omhoogkrulden en haar korte, regelmatige voortanden blootgaven, veroorzaakte bij hem het gevoel alsof er een zwerm libellen om zijn hoofd fladderde.

In de ban van haar verschijning, informeerde hij naar wie ze was. Groot was zijn verbazing toen hij hoorde dat het de klein-

dochter van Lokobja was die zich tot zo'n prachtige jonge vrouw had ontpopt.

Maar het was haar lach die zijn hart definitief in vervoering had gebracht. Het was die lach die maakte dat hij geen moment aarzelde Lokobja om haar hand te vragen, waarmee hij inging tegen de wens van zijn ouders, die liever niet hadden dat hij zich inliet met Lokobja – diens reputatie als kwade *tokotsji* was alom bekend.

Het was diezelfde lach die ondanks alles het vuur voor haar brandende had gehouden, ook nu, jaren later, nu ze er niet meer zo scheutig mee was, was één lach van haar genoeg om hem alle ellende te doen vergeten en het bloed sneller te doen stromen door zijn lijf.

'Waarom is Sathobang zo bitter, Benwa?' opende hij het gesprek met zijn schoonzuster. 'Wat maakt dat ze jaren na de naamgeving van Binali nog altijd wrok jegens mij koestert? Ik maak me zorgen om haar.'

Benwa zat met haar handen in haar schoot naast Kolâsji. Als twee lamme vogeltjes rustten haar handpalmen tegen elkaar. Af en toe trilden ze licht.

Ze zaten op een bank, in de schaduw van de vruchtbomen die het stuk grond dat Kolâsji en zijn familie toebehoorde scheidde van dat van de buren. Het zoete aroma van de overrijpe papaja die in de boom hing en waar de vogels zich aan te goed deden, hing zwaar in de lucht. Als een vurige oranje wond met een zwart hart hing de belaagde vrucht aan de boom.

Kolâsji's hart voelde zwaar aan. De geur van de papaja bracht herinneringen naar boven aan de nachten die hij en Sathobang in het bos achter de hut hadden beleefd in de tijd dat het leven haar nog niet als een dief in de nacht van haar lach had beroofd.

Hun liefdesspel begon meestal in de beslotenheid van de slaaphut. Ze daagde hem uit door hem vastberaden en volgens een steeds weerkerend ritueel met alle kracht die haar fragiele lichaam bezat, de toegang te ontzeggen. Het ging er dan zo heftig aan toe dat ze als wilde beesten door de slaaphut rolden.

Als water gleed ze door zijn vingers, om vervolgens uitgeput als een vis in een verdroogde rivierbedding naar lucht te happen.

Als ze ten slotte haar kracht hervonden had, hervatten ze hun paringsritueel, waarbij het er soms op leek dat ze elkaar naar het leven stonden. Als Kolâsji boven op haar lag om haar met zijn lichaamsgewicht in bedwang te houden, bevrijdde ze zich door haar tanden in een van zijn schouders te zetten of haar nagels diep in het vlees van zijn rug te boren. Met zijn hoofd achterovergeklapt gilde hij het uit. Maar de magie van het moment zorgde ervoor dat ze geen onderscheid wisten te maken tussen pijn en genot. Hoe feller ze zich verzette, des te sterker werd de drang die hij voelde haar aan zijn verlangens te onderwerpen. Uit alle macht spande hij zich in om haar tot overgave te dwingen, hij probeerde haar wriemelende lichaam te vangen met een vastberadenheid die hem haast tot waanzin dreef en met het afnemen van haar kracht voelde hij haar hete adem tegen de huid van zijn hals, het leek alsof een onzichtbare hand kriebelend over de hele lengte van zijn naakte lichaam gleed. Dit was het moment waarop hij wist dat ze gereed was zich te onderwerpen aan zijn onstuitbare behoefte haar geheel en al te bezitten.

Met haar polsen tegen de grond gedrukt, bleven ze als één lichaam een poos op de vloer liggen, gevangen in elkanders greep. Ze lag bewegingloos, met wijd opengesperde ogen, in de damp die zijn verhitte huid door zijn poriën naar buiten liet komen. Weerloos in het licht van de olielamp, voelde ze het kokende bloed naar haar hoofd stijgen, met moeite hield ze zich in, door niet haar instinct te volgen en zijn gezwollen penis in een keer in haar te laten verzinken en zo de opgebouwde spanning te snel weg te doen vloeien. Ze klemde haar dijen stevig tegen elkaar.

Als hun razende ademhaling ten slotte was gaan liggen en het kokende bloed enigszins tot bedaren was gekomen gleed hij van haar af. Beheerst liet hij zijn handen over haar lichaam gaan.

Ze lag bewegingloos naast hem en gaf ze zich over aan de dwingende en onderzoekende kracht van zijn vingers, die minutieus iedere plek van haar lichaam aftastten. Hij vlocht zijn vingers tussen die van haar en fluisterde zoete beloften in haar

oren, die zachte kreetjes aan haar lippen deden ontsnappen. Terwijl hij tegen haar bleef praten liefkoosde hij haar hals met het puntje van zijn tong. Haar ogen draaiden met een hemelse blik naar achter in hun kassen. Teder streekte hij met zijn vingertoppen in cirkelvormige bewegingen de huid rondom haar navel en door het uiterste van zichzelf te vragen wist hij zijn speurtocht niet verder door te zetten naar het gebied onder aan haar venusheuvel. Nog steeds in de ban van de bijna gewelddadige paringsdans, kostte het hem moeite zich te beheersen en wat hem toebehoorde niet meteen op te eisen. Zo lagen ze een tijdje naast elkaar op de vloer, genietend van slechts het geluid van elkaars ademhaling. Nooit kwam bij Sathobang de gedachte op zijn geslacht met haar vingers te beroeren.

Hij draaide zich op zijn zij. Zachtjes duwde hij met twee vingers haar schaamlippen uit elkaar om vervolgens met een vinger in haar vochtige warmte te verdwijnen. Gretig zochten zijn vingers naar de plek waar haar kracht verborgen zat. Met zacht gekreun en omhooggekrulde lippen als zou ze ieder moment in lachen uitbarsten liet ze hem begaan. De zachte druk van zijn vingertoppen deed de kruik met levenssap overlopen. Zijn vingers verdronken in haar vocht.

Met volle maan was dit voor hen het punt om de hut te verlaten en in het bos erachter hun spel voort te zetten terwijl hun naakte lichamen baadden in het licht. Het nachtelijk hemellicht speelde zo'n fraai spel op haar huid dat Kolâsji haar minutieus onder kleine kusjes bedolf, langzaam omhoogkruipend totdat zijn lippen zachtjes haar tepel beroerden. Met heftige schokbewegingen gaf ze zich over aan de sensatie die dit in haar lijf teweegbracht. Dit was voor hem een uitnodiging zijn liefkozing van haar borsten te intensiveren.

Om haar kreten te smoren beet Sathobang op haar onderlip. In golfjes liet hij zijn handen over haar buik naar beneden glijden. Door diep in te ademen snoof hij de vertrouwde geur van haar hals als een levenselixier zijn longen in. Met minuscule kusjes volgde hij het pad van zijn vinger en van genot klauwde Sathobang met haar korte nagels in de huid van zijn rug.

Kolâsji's vingers zakten weg in het vlees van haar brede heupen. Ze kwam hem tegemoet door kleine, roterende bewegingen met haar onderlijf te maken. Hij trok haar naar zich toe. Als een afrodisiacum verspreidde de smaak van haar natheid zich langs de binnenkant van zijn mond. Met een krachtige greep tilde hij haar billen van de met mos beklede aarde. Hij verdrong zijn penis in haar nauwe vochtigheid en Sathobang ontving hem met een ingehouden gil van pijn die al snel overging in kreten van verrukking.

Kolâsji gromde verrast, als was het de eerste keer dat hij haar warme, nauwe sensatie ervoer. Sathobang's lippen krulden opnieuw omhoog. De lach die diep uit haar binnenste omhoogborrelde deed haar lichaam verstijven. Ze gooide haar benen omhoog. Terwijl hij met zijn vinger het zachte vlees van haar kuiten masseerde, liet hij haar zijn kracht voelen. Met haar handen op haar mond gedrukt om niet ál te veel lawaai te maken, paste ze zich aan zijn ritme aan. Als lianen die de stam van een woudreus omstrengelden, had ze haar benen om hem heen geslagen. Hij zakte weg in haar overdadige natheid waardoor hem niets anders restte dan met een laag, grommend geluid zich in haar uit te storten. Dit was voor Sathobang het teken om voor een paar seconden de wereld te vergeten. Met een onbedaarlijke lachbui ontving ze hem.

'Ik maak me net zo veel zorgen om haar als jij.' Benwa's woorden brachten Kolâsji ruw terug naar de werkelijkheid. 'Ik bid elke dag tot Adjali dat ze er niet in blijft.'

'Jij kent haar langer dan ik. Wat heeft haar zo gemaakt?'

Even bleef Benwa het antwoord schuldig. 'De afgelopen tijd denk ik daar ook vaak over na. Zo erg als nu heeft ze zich nog nooit gedragen.'

'Waarom maakt ze zich na al die tijd nog zo druk over het feit dat Harijakoeja niet is geraadpleegd bij de geboorte van Binali? Behalve die ene concessie die ze heeft moeten doen, hebben we ons toch aan de regels gehouden? Sasamali is na de geboorte van het kind toch keurig een paar dagen thuisgebleven? Hij heeft geen bomen omgehakt en is niet op jacht gegaan. Ook daar ben

ik in meegegaan, ook al geloof ik niet in die onzin. Voor mij zijn al die regels vreemd. Die god van haar is wat mij betreft een dode god aan een hanger om haar hals.'

Benwa zat met wriemelende vingers naast Kolâsji op de bank. Normaliter waakte ze ervoor met de man van haar zuster alleen te zijn – dat was tegen de regels van de stam. Daarom zaten ze hier, zichtbaar voor het hele dorp. Zo kon niemand hen ervan beschuldigen stiekem achter Sathobang's rug met elkaar aan te pappen.

Benwa zuchtte diep. Haar handen lagen rusteloos in de schoot van de lange katoenen jurk, die bij een schouder samengebonden was. Ze hield meer van haar zusje dan van zichzelf. Ze vond dat ze haar veel verschuldigd was. Na de dood van haar man was Sathobang haar steun en toeverlaat geweest. Haar zus zo te zien lijden zonder dat ze daar iets aan kon doen maakte dat ze zich schuldig voelde. 'Heb geduld met haar, Kolâsji. Straks als Sasamali terug is, zal ze zienderogen opknappen. Door die droom is ze uit evenwicht geraakt.'

'Ja, maar ook als hij terug is zijn we er nog niet. Er hoeft maar dít te gebeuren...' Kolâsji hield zijn duim en wijsvinger dicht bij elkaar. '...en het is weer ellende. Hoe ik mijn kop er ook over breek, het zal me nooit lukken Sathobang's gedrag te verklaren. Elke dag lees ik de Bijbel en vraag ik de Heer om Sathobang's hart te redden. Als ze maar een keer met me samen zou bidden. Hij kan grote dingen doen. Hij is niet voor niets voor ons aan het kruis gestorven. Ook jij kan Hem leren kennen, Benwa. Als je Hem zou toelaten—'

Benwa maakte een afwerend gebaar. Ze had ook niet zo veel op met die god van Kolâsji. Met lede ogen zag ze aan hoe steeds meer mensen hun heil zochten bij deze god. Als je het haar vroeg deden ze dat alleen maar omdat de missionarissen, die steeds vaker het gebied bezochten, hen met allerlei cadeautjes voor zich wisten te winnen. Sommige dorpingen waren gelegenheidsgelovigen, afhankelijk van hoe het hun uitkwam. De meeste mensen in het dorp maakten geen echte keuze en bepaalden per moment of ze zich tot Marahakang of tot Kolâsji wendden. 'Om eerlijk te zijn heb ik ook niet zo'n

hoge dunk van die god van jou, Kolâsji. Als ik zo brutaal mag zijn. Maar het is bij mij niet zo erg als bij mijn zus. Een ding moet je niet uit het oog verliezen: Sathobang is niet opgegroeid in de hut van onze ouders. Ze is door mijn opa Lokobja en zijn tweede vrouw grootgebracht, en die hebben haar ingepeperd de wetten van de Arowak boven alles te stellen. Je weet dat Lokobja een geducht *tokotsji* was. Hij heeft Sathobang ingeprent te waken voor alles wat van buiten komt. Hij heeft het nooit verwerkt dat men hem hier altijd als een buitenstaander is blijven zien – ondanks dat hij het grootste deel van zijn leven in Oreala heeft gewoond, bleef hij “die man die uit de heuvels omlaag was gekomen”. Zijn bitterheid heeft hij als een vergif in haar hersenen geplant. Keer op keer hield hij haar de heldendaden van onze stammoeder Joerhi-tokorho voor. Hij wilde dat ze háár als voorbeeld nam.’

‘Maar wat heeft dat met mij te maken? Ik ben toch in dit dorp geboren?’ Kolâsji hief zijn handen ten hemel.

Benwa staarde hem een tijdje aan zonder iets te zeggen. ‘Ja, dat klopt, maar hoe zit het met die god van jou? Díe is níet van hier.’

‘God woont in ons allen. Hij is overal en nergens,’ protesteerde Kolâsji.

Benwa glimlachte om de jongensachtige, verongelijkte manier waarop hij zijn punt wilde maken. ‘Ik denk dat Sathobang zich niet goed realiseerde dat ze het zichzelf niet makkelijk heeft gemaakt door uitgerekend met een man te trouwen die in een andere god gelooft. Dat die goden wel eens hun hangmat tussen jullie in zouden kunnen plaatsen. Het heeft me dan ook hogelijk verbaasd dat ze toestond dat jullie huwelijk op christelijke wijze werd voltrokken.’

Kolâsji glimlachte ondeugend. ‘Kun je zien hoe verliefd ze op me was.’

Ze waren even stil.

‘De tijd is haar niet goed gezind geweest. Ze was niet bestand tegen de slagen die het leven voor haar in petto had. En ze is te veel verwend door mijn grootvader en diens vrouw.’

‘Maar kijk naar jezelf. Jij heb het toch ook niet makkelijk gehad? Toch heb je je er niet onder laten krijgen.’

Een glimlach die halverwege vast bleef zitten trok over haar gezicht. 'Mijn schoot heeft nooit de kans gekregen vruchten voort te brengen. Ik heb dat geluk niet mogen proeven, daarvoor is mijn man veel te vroeg aan zijn eind gekomen. En het verdriet om zijn heengaan heeft mij ervan weerhouden een nieuw leven te beginnen. Toen ik daar klaar voor was, was het te laat. De tekenen van de tijd hadden hun tol geëist en mijn kansen op de markt tot niets gereduceerd. Met slechts een verlepte verpakking werd ik achtergelaten. Jij, Sathobang en de jongen zijn alles wat ik heb. Ik ben voor mijn oude dag aan jullie overgeleverd...'

'Over je oude dag hoeft je je geen zorgen te maken. Sasamali is voor jou ook als een zoon. Hij zal je nooit aan je lot overlaten.'

'Als je het mij vraagt had Sathobang liever een dochter gehad... Wat niet wegneemt dat ze zielsveel van Sasamali houdt...'

'Kraam geen onzin uit, vrouw. Je gaat op die zus van je lijken!' Kolâsji deed zijn best niet in lachen uit te barsten.

'Luister eerst naar me voor je me opeet. Eens vertelde ze me dat ze graag een meisje had gehad. Aan jongens heb je alleen wat als ze jong zijn, als ze groot worden verplaatsen ze hun hangmat naar de familie van het meisje en vanaf die dag moeten ze zweten om het hun schoonfamilie naar de zin te maken. Met een dochter had ze er een zoon bij gehad.'

'Dat is onzin. We kunnen toch altijd een beroep op Sasamali doen? Hij deelt altijd zijn buit van de jacht met ons.'

'Dat weet ze, maar ze gelooft dat het een kwestie van tijd is voordat Hononokwa en Sono hem zodanig hebben ingepalmd dat wij slechts vage bekenden voor hem zijn.'

Vanaf de rivier kwam Binali zo vlug als zijn benen het hem toelieten aangerend. 'Opa! De drijvende winkel van meneer MacDonald is in aantocht! Papa en de mannen van de Compagnie zijn aan boord!' riep hij toen hij Kolâsji en Benwa dicht genoeg genaderd was. Daarna haastte hij zich in de richting waar de hutten van Hononokwa en haar familie stonden om zijn moeder het goede nieuws te brengen.

Kolâsji sprong op van de bank. Zijn gezicht brak open in een

brede glimlach. Vlug liep hij naar de hut, waar Sathobang met gesloten ogen in haar hangmat lag.

‘Sasamali is in aantocht!’ riep Kolâsji toen hij de hut binnenliep. ‘Ze zitten op de boot van meneer MacDonald uit Springland!’

Met ogen groot van ongeloof keek Sathobang hem aan. Ze was meteen klaarwakker. ‘Is hij terug?’ fluisterde ze vol ongeloof.

Kolâsji knikte.

Met een katachtige sprong stond Sathobang naast de hangmat. Zo kende Kolâsji haar weer. Ze pakte een kam van een plank en begon met vlugge bewegingen haar haar te kammen – vanaf de dag dat Sasamali haar bezocht had, had ze, zoals de gewoonte was bij het overlijden van een naast familielid, haar haar niet meer verzorgd. Ook alle opsmuk die ze om die reden had afgedaan deed ze weer om: de gouden oorbellen met *powisie*-veren die Kolâsji voor haar had meegenomen van een van zijn reizen naar Georgetown, de zilveren armbanden, een geschenk van haar moeder op de dag dat Kolâsji zijn hangmat naast de hare had vastgemaakt, en het dunne gouden kettinkje uit de nalatenschap van de tweede vrouw van Lokobja. Voor het eerst sinds tijden voelde ze het leven weer door haar lijf trekken. Ze was bijna dronken van geluk, alsof ze zich te goed had gedaan aan meer *kasjiri* dan goed voor haar was. Vanaf nu zou ze weer water halen, koken en naar de rivier gaan om te baden. Nu Sasamali terug was kon ze het rouwkleed dat zich de afgelopen twee weken als een spinnenweb over haar heen had gelegd van zich afwerpen.

Sathobang trok haar fleurigste jurk aan. De amulet met de jaguartand gevat in een buidel van zaadjes tegen het boze oog die ze van Lokobja had gekregen hing ze demonstratief boven op het gouden kettinkje om haar hals om zich te beschermen tegen de jaloerse blikken van dorpsbewoners die haar het geluk misgunden dat haar zoon heelhuids was teruggekeerd. Ze wist hoe er in Oreala over haar werd gedacht. In het dorp dienden praatjes eerder het doel anderen in diskrediet te brengen dan om informatie uit te wisselen, en wel op zodanige wijze dat de praatjesmaker te voorschijn kwam als een beter persoon met een hogere moraal. Maar daar stoorde ze zich niet aan.

Op weg naar de rivier liepen Sathobang en Kolâsji Hononokwa, Sono en Binali tegen het lijf. De twee oudere vrouwen wisselden ijzige beleefdheden uit.

Hononokwa verbaasde zich over de plotselinge metamorfose die Sathobang had ondergaan. Meer uit bemoeizucht dan iets anders had ze haar bezocht, toen ze ellendig in haar hangmat lag te treuren dat haar zoon niet meer leefde. Ze had meer op een zombie geleken dan op iets anders. De krachtige *peprewatra* van gedroogde vis – die zo scherp was dat je er een dode mee tot leven kon wekken – die Hononokwa tijdens het bezoek had meegenomen had ze geen blik waardig gekeurd. Als een vrouw in diepe rouw had ze erbij gelegen. Het ongekamde, doffe haar had alle kanten uit gestaan.

En nu straalden haar ogen alsof er vuurvliegjes achter haar pupillen dansten en glansde haar huid alsof ze zich met liters *awarra*-vet had ingesmeerd. Haar haren hadden hun natuurlijke gloed teruggekregen. Deze plotselinge ommekeer in Sathobang's uitstraling versterkte Hononokwa's vermoeden dat er, net als bij Sathobang's opa, een duistere kant in haar school.

Tussen Sono en Sathobang was er nooit echt sprake van een warme band, toch was ze blij dat haar schoonmoeder was opgeknapt. Nu hoefde ze in ieder geval niet te vrezen dat Sasamali, nu hij terug was, zich acuut zou moeten ontfermen over zijn moeder.

Ook Binali was blij dat Sathobang weer was opgeknapt. Hij pakte haar bij de hand. De afgelopen dagen had hij iedere dag vruchten voor haar geplukt, die ze onaangeroerd had laten liggen. Zelfs de *maripa*'s, waar ze anders zo dol op was, hadden dagenlang op de plek gelegen waar hij ze had achtergelaten. Toen ze waren uitgedroogd had Kolâsji ze samen met de andere bedorven vruchten naar buiten gesmeten.

Met z'n allen liepen ze naar de oever. Van mensen die ze passeerden hoorden ze dat de drijvende winkel zich westelijk van het dorp bevond, ter hoogte van Chalkhill, een hoog uit het water stekende kalkrots in de bocht van de rivier. Niet lang geleden was er een steengroeve aangelegd en verschillende mannen uit

het dorp hadden er werk gevonden. Kolâsji was betrokken geweest bij de besprekingen over de activiteiten in de groeve en Sathobang had erop aangedrongen dat hij zijn invloed zou aanwenden om Sasamali en Tjibi als ze terug waren een baan in de groeve te bezorgen. Ze vond het maar niets dat de jongens zo lang weg bleven voor het verdienen van een paar centen. Als ze zonodig geld moesten verdienen dan kon dat wat haar betrof dichter bij huis.

Als een groep doodskopapen op zoek naar voedsel had de boodschap dat de drijvende winkel van meneer MacDonald het dorp naderde en dat de mannen die naar het balatabos waren vertrokken aan boord waren, zich door het dorp verspreid. Tijdens een verkoopstop bij Apoera, waar de barkas de rubber-tappers hadden afgezet, waren de tappers uit Oreala of dorpen verder weg langs de rivier aan boord gegaan.

Het hele dorp was uitgelopen. Vrouwen die nog bezig waren hun haren in orde te brengen, moeders met kinderen op de arm, mannen met ontblote bovenlijven, nog nat van het zweet van de arbeid die ze abrupt hadden verlaten, kinderen die hun spel hadden gelaten voor wat het was en zelfs ouderen die nog net goed genoeg ter been waren haastten zich naar de oever.

Daar was het dan ook een gekrioel van mensen. Mannen, vrouwen en kinderen stapten in korjalen en voeren de drijvende winkel tegemoet. De verkoop vond midden op de rivier plaats. In plaats van te betalen met geld rekenden sommigen af met producten die de natuur hen schonk. Vooral *pom tayer* was een geliefd ruilmiddel. De enorme aardvruchten werden voor goed geld verkocht aan de Hollandse oever. Daar werden ze gebruikt voor het bereiden van pom, de nationale lekkernij. Ook de vette *anoemara*-vissen deden het goed. Sommige dorpelingen hadden hun korjalen volgestouwd met gebruiksvoorwerpen: vlechtwerk, kruiken, pijl en bogen, sieraden gemaakt van zaden en dierentanden, gedroogd vlees en dierenhuiden... De drijvende winkels waren niet echt groot, maar het was onvoorstelbaar wat ze allemaal aan boord hadden. Al wat nodig was om het leven in het oerwoud aangenaam te maken voerden ze in hun buik met zich mee. Naast producten uit Engeland – Vicks, Canadian Oil

en Scots Emulsion – vond je er rijst, zout, suiker, olie, petroleum, lucifers en medicijnen. Daarnaast had men zaken als keukengerei, kleding, lappen stof, kammen, haarspelden en naaigerei in de aanbieding. Bij de oudere vrouwen waren met name de kopspelden in trek – die gebruikten ze om de visgraat in hun onderlip mee te vervangen.

Sathobang, Hononokwa en Sono stonden reikhalzend aan de waterkant te wachten. Ongeduldig verplaatste Sathobang haar gewicht van het ene been op het andere. Met haar hand boven haar ogen zocht ze de gezichten van de mannen die op het dek stonden af.

Kolâsji was in zijn korjaal de drijvende winkel nu dicht genoeg genaderd om de gezichten aan boord duidelijk te herkennen. Voor in de korjaal zat Binali – alsof zijn leven ervan afhing zwaaide hij naar de mannen die aan de reling stonden. Zijn ogen zochten ondertussen naarstig naar zijn vader. Ook Kolâsji keek vol ongeduld uit naar zijn zoon. Sommige tappers waren al overboord geklommen in de korjalen van familieleden die hen ophaalden. Het viel Kolâsji op dat de gezichten van de mannen ernstig stonden.

Tjibi had zich verdekt opgesteld tussen de mannen aan boord van het schip. Het liefst keerde hij ogenblikkelijk terug naar de plek waar hij zijn vriend had achtergelaten in diens vochtige graf, maar er was geen weg terug. Hij moest de ouders en de echtgenote van Sasamali in de ogen zien en hun het verschrikkelijke nieuws brengen. De afgelopen dagen had hij zich steeds opnieuw afgevraagd waarom hij niet samen met Sasamali deze wereld had verlaten. Meerdere malen had hij zijn vriend de huid vol gescholden. Vooral als hij 's nachts in zijn hangmat lag. Tijdens dat soort momenten had hij zichzelf meestal huilend in slaap gesust.

Vanwaar hij stond, kon hij Kolâsji en Binali in de korjaal zien zitten. Tjibi had het gevoel dat zijn borstkas ieder moment zou exploderen. Hij ademde diep in. Het was alsof hij zich moed inademde door het extreme geurmengsel van alle verschillende producten aan boord in zich op te nemen. Hij deed een stap naar voren.

Hun blikken kruisten elkaar.

Geestdriftig ging Kolâsji rechtop staan. De korjaal schommelde vervaarlijk. Verschrikt klampte Binali zich vast aan de zijplecht. Door te blijven staan en met zijn lichaamsgewicht te balanceren wist Kolâsji de korjaal weer in evenwicht te brengen. Vanwaar hij stond zag hij dat Tjibi's vader met zijn korjaal de winkel dicht genaderd was. Tjibi klauterde over de reling. Behendig liet hij zich in de korjaal zakken.

'Waar is Sasamali?' riep Kolâsji, die tevergeefs had gezocht naar zijn zoon aan boord van het schip.

Tjibi gebaarde zijn vader om Kolâsji tegemoet te varen.

Opeens werd Kolâsji zich de blikken gewaar van de mensen om hem heen. Vluchtig fladderende oogbewegingen, mensen die snel de andere kant op keken uit angst zijn blik te kruisen. De tijd leek stil te staan. Zelfs het woud en de rivier leken hun adem in te houden. Onderzoekend ging zijn blik langs de gezichten van de mannen die nog aan boord van het schip waren en weer terug naar die van Tjibi en zijn vader. 'Waar is mijn zoon!' gilde hij tegen de weinige mannen die nog op het schip waren.

Tjibi en zijn vader waren hem nu dicht genoeg genaderd. Tjibi's ogen stonden hol en zijn jukbeenderen staken scherp onder zijn huid af.

'Waar is mijn zoon...' fluisterde Kolâsji.

Zonder een woord te zeggen, staarde Tjibi hem aan.

Kolâsji's woorden kwamen met korte ademstoten naar buiten zetten. 'Waar... is... mijn... kind...' Terwijl hij sprak voelde hij hoe zijn maag zich in hem omkeerde. Door zijn hand tegen zijn mond te drukken wist hij de inhoud binnen te houden. 'Dit overleeft Sathobang niet,' fluisterde hij meer tegen zichzelf dan tegen wie ook.

Aan de waterkant keken de drie vrouwen reikhalzend uit naar wat zich op de rivier afspeelde. Onafgebroken beklagde Sathobang zich over het feit dat ze niet met Kolâsji was meegegaan, tot groot ongenoegen van Hononokwa en Sono, die elkaar steelse blikken toewierpen.

Sathobang had haar ogen tot spleetjes geknepen in de hoop zo haar zoon te herkennen, maar de brede Corantijn maakte dat onmogelijk. 'Waarom het schip uitgerekend vandaag zo ver moet liggen is toch onbegrijpelijk.'

'Een beetje geduld, moeder. Het kan niet lang meer duren eer Sasamali van boord gaat. Vader en Binali zijn al bij de winkel,' probeerde Sono haar en zichzelf gerust te stellen.

'Daar heb je Tjibi! Kijk daar, in de korjaal van zijn vader!'

'Waar? Ik zie hem niet,' zei Sono.

'Daar in de korjaal met zijn vader! Ze staan nu stil bij Kolâsji. Zie je ze niet? De korjaal die nu in de richting van Kolâsji vaart! Hij zit voorin!'

'O ja, nu kan ik hen zien... Maar waar blijft Sasamali?' Voor het eerst klonk de onrust ook in Sono's stem door.

Hononokwa, die naast haar stond, staarde zonder een woord te zeggen naar de activiteiten op de rivier. Ook zij vroeg zich af waar Sasamali bleef. Als hij niet aan boord van het schip was, dan was hij volgens haar blijkbaar in Apoera achtergebleven. Ze zei dat tegen haar dochter.

'Zoiets zou Sasamali nooit doen. Dat doet hij mij echt niet aan. Zo goed heb ik hem wel opgevoed hoor,' sneerde Sono.

De eerste rubbertappers die door hun familie van boord waren gehaald, kwamen aan land. Sathobang pakte de zoom van haar jurk bij elkaar en haastte zich naar de in de oever uitgehakte treden waar de mannen aan land kwamen. 'Waar is mijn zoon? Waar is Sasamali? Hebben jullie hem gezien?'

De mannen bleven halverwege de trap staan. Alle ogen waren op Sathobang en Sono, die achter haar was komen lopen, gericht.

'Waar is Sasamali? Ik heb hem nog niet gezien,' vroeg Sono met een benepen stemmetje.

Een van de tappers keek achterom naar de plek waar de korjalen van Tjibi's vader en Kolâsji bij elkaar lagen. Toen keerde hij zijn hoofd weer in de richting van Sathobang en Sono.

'Waar is mijn zoon?! Jij was toch ook mee naar balatabos?!' gilde Sathobang hysterisch.

Met afgewend gezicht en zijn kaken op elkaar geklemd liep de

man haar voorbij. Zijn ogen glinsterden glazig terwijl hij zijn kinderen tegen zich aan drukte.

De rest van de mannen passeerde de vrouwen eveneens zonder antwoord te geven op hun vragen.

De boot waar Tjibi en zijn vader in zaten, was inmiddels bezig zich naar de kant te manoeuvreren. Terwijl de vader zijn blik op het touw gericht hield, dat hij omstandiger vastmaakte dan ooit tevoren, stapte Tjibi aan wal. Zijn verschijning zond een rilling door het groepje mensen bij de aanmeerplaats. Vooral zijn ogen, die als zwarte gaten in zijn uitgemergelde gezicht rustten, deden bij Sathobang het koude schuim in haar maag omhoogborrelen. Deze jongen droeg de dood met zich mee.

Verderop op de rivier, ter hoogte van de drijvende winkel van Meneer MacDonald, zaten Kolâsji en Binali als bevroren bij elkaar.

Het was Sathobang die als eerste de stilte verbrak. 'Waar is hij?' Aan de toon van haar stem was duidelijk te horen dat ze niet hoopvol was gestemd.

'Waar is Sasamali?!' gilde Sono.

'Ik wil mijn zoon...' fluisterde Sathobang met een angstig stemmetje.

Tjibi zuchtte diep. Gedurende de afgelopen dagen had hij dit moment zo vaak in zijn fantasie beleefd. Hoe hij troostend een arm om Sathobang en Kolâsji zou slaan als hij hun het nieuws bracht. Hun zou zeggen dat het hem speet dat hij was teruggekeerd in plaats van hun zoon. En vooral hoe moedig Sasamali tot het laatste moment was gebleven... Nu het zover was, met Sathobang en Sono handenwringend binnen handbereik en Kolâsji en Binali verderop, midden op de rivier, kon hij de geofende woorden niet meer vinden. 'Het... het spijt me... het spijt me te moeten vertellen... dat... dat Sasamali het niet heeft gered,' fluisterde hij. 'We hebben hem moeten achterlaten...'

'Achterlaten?! Jullie hebben hem moeten áchterlaten?! Wat bedoel je?!' Sathobang's stem droeg ver. Verschillende hoofden keerden zich in haar richting.

Tjibi begon onbeheerst te snikken. Met keiharde vuistslagen bewerkte hij zijn borst.

‘Má! Kom me helpen!’ gilde Sono. ‘Hij is dood!’

Hononokwa, die Sathobang’s luide stem had gehoord, liep in de richting waar Sono en haar schoonmoeder te midden van enkele dorpelingen stonden. Toen ze het gegil van haar dochter hoorde versnelde ze haar pas.

Sono en Sathobang hadden zich op de aarde geworpen. Terwijl ze aan hun haren en kleren rukten, gilden ze het binnenste uit hun lijf. ‘Néééééé, niet mijn kind! Adjali, nee, niet mijn baby! Néééééé! Waaaaaáíííííí! Ibíííííí!’ gilde Sathobang terwijl ze door het stof rolde. Verwilderd sloegen ze om zich heen terwijl hun ogen als wilde beesten in hun kassen heen en weer draaiden. Het gegil werd op de wind meegenomen en weerkaatste tegen de bast van de woudreuzen terug de rivier op, waar Kolâsji in zijn korjaal in elkaar gedoken zat met zijn hoofd in zijn handen.

Sathobang’s gegil klauwde zich vast in zijn borst. Als de nagels van een jaguar reet het zijn borstspieren uit elkaar op zoek naar een plekje achter zijn borstbeen, waar niemand het verwijderen kon. Instinctief reikten zijn handen naar het kind van zijn gestorven zoon. Het gegil van zijn moeder en grootmoeder had hem vanaf de waterkant bereikt. Van schrik was hij in tranen uitgebarsten. Kolâsji was tot niets meer in staat dan de jongen tegen zich aan drukken en voor zich uit staren.

Voorbijgangers restte niets anders dan hen achter hun korjaal aan op sleeptouw te nemen terug naar het dorp.

Twée
Wajapoch

Anders dan de andere dorpen in het kustgebied, die soms honderden jaren oud waren, was Wajapoch vrij jong. Joerhi-tokorho had de geboorte ervan nog meegemaakt. Net als het overgrote deel van de inwoners uit het dorp kwam ze oorspronkelijk uit Paramarebo, het dorp aan de Paramarebokreek waar ooit het grootopperhoofd van de Arowak zetelde. De vele omzwervingen om uit handen van de Ekekoeli te blijven hadden hen naar de plek midden in het oerwoud geleid waar het nieuwe dorp werd gesticht. Sommigen waren onderweg achtergebleven op plekken die ze geschikt achtten om er dorpen te stichten. Soms waren het ruzies die ertoe leidden dat groepjes mensen zich afscheidten en hun eigen weg gingen – waardoor de groep steeds verder werd uitgedund. Zo waren er vanuit Paramarebo verschillende nederzettingen in de kuststreek en het achterliggende gebied ontstaan.

Sinds jaar en dag teisterden de vreemde indringers het gebied. Met hun kleurloze huid, gele haar, woeste baard en schilden die gemaakt leken van het pantser van een gordeldier – waardoor giftige pijlen hen niet deerden – waren ze op een dag in door de wind voortgedreven korjalen, opgetuigd met vervaarlijke koppen, de grote rivieren op komen varen. Aanvankelijk waren de mensen in de veronderstelling met geestverschijningen van doen te hebben. Maar door de wreedaardige manier waarop ze huishielden werd die illussie hun snel ontnomen.

Met de overgebleven groep was Joerhi-tokorho ver landinwaarts getrokken, totdat ze zich ver genoeg van de kust verwijderd achtten, ver van de plek waar de Ekekoeli rond-

hingen, buiten het bereik van die vreemde wezens, die de verhoudingen in het gebied zo ruw waren komen verstoren.

Paramarebo was tot de komst van de indringers een van de belangrijkste plekken van haar volk geweest. Daarvoor woonden de Arowak in grote nederzettingen bij elkaar. De moordlust van de behaarde mannen had hen over kleine dorpen over een groot gebied verspreid. Het dorp vormde eeuwenlang het centrum waar de Arowak tot ver uit het achterland een keer per jaar naar toe gingen om het offerfeest te vieren en verslag uit te brengen van de gebeurtenissen van het afgelopen jaar. Dagen achtereen werd er gefeest, waarbij de *kasjiri* rijkelijk vloeide.

Het dorp was tevens van belang omdat Zemeo, een van de machtigste *tokotsji's*, het tijdens het offerseizoen met een bezoek vereerde. Hij was even geliefd als gevreesd en men kende hem zo veel macht toe dat alleen al het uitspreken van zijn naam de mensen angst inboezemde. Alleen gedurende het grote feest begaf hij zich onder de mensen. Dan verliet hij zijn verblijfplaats om in Paramarebo de offerande te leiden, zieken te genezen en voorspellingen te doen. Men geloofde dat hij de macht bezat het hemellicht te doven. Op de plek waar hij woonde scheen de zon niet. In dit duistere landschap huisde hij samen met allerlei demonen. Er werd gefluisterd dat hij er verbleef om de demonen in bedwang te houden, zodat ze de mensen geen kwaad konden doen. Als het gedurende de regentijd hard waaide, zeiden de mensen: 'Hoor hoe Zemeo tegen de demonen tekeergaat, opdat ze ons mensen met rust laten.' Andere *tokotsji's* bejegenden hem met respect. Ze erkenden in hem hun meerdere.

De mensen waakten ervoor Zemeo tegen zich in het harnas te jagen, uit angst dat hij de boze geesten uit zijn duistere wereld tegen hen op zou zetten – Zemeo vocht zijn strijd nooit persoonlijk uit: als hij het nodig achtte stuurde hij zijn demonische leger af op degenen die hem onwelgevallig waren.

In de Ekekoeli zagen de mensen echter een macht die die van Zemeo evenaarde. De beestachtige wijze waarop ze in de dorpen huishielden, waarbij ze vrouwen, kinderen en bejaarden niet

spaarden, hadden ze zelfs bij hun ergste vijanden niet meege-
maakt.

Ten einde raad hadden de verschillende *tokotsji's* – die normaliter in onmin met elkaar leefden – hun vetes gestaakt en de koppen bij elkaar gestoken. Na rijp beraad besloten ze gezamenlijk naar Zemeo te gaan.

Zingend en ratelend lokten ze hem uit de duisternis.

'Wat brengt jullie hierheen?' vroeg Zemeo toen hij hen bij elkaar zag staan, verbaasd als hij was over het onverwachte bezoek. 'Daar moet een dringende reden voor zijn.'

'Het gaat om de Ekekoeli. Wat we ook proberen, hoeveel geesten we ook tegen hen opzetten, hoe hard de mensen ook terugvechten, het helpt niet. De smaak van ons vlees en de rijkdommen van onze grond doen hun als bloeddorstige beesten tekeergaan. Ze vormen een meer dan geduchte tegenstander,' zei een van de jongere vrouwen.

'Mijn hele dorp is uitgeroëid. Niemand komt meer naar mijn hut voor hulp. Ik had het geluk dat ik elders bezig was een demon te verdrijven, anders had ik hier niet voor u gestaan....!' jammerde een oude *tokotsji*.

'En wat verwachten jullie van mij?' Zemeo keek het gezelschap afwachting aan.

Een vrouw nam het woord. Haar tengere gestalte en popperige gezicht stonden niet in verhouding tot haar reputatie – ze stond bekend als een excellente gifmengster, wier werk geen sporen naliet. 'Kun je je demonen niet op hen loslaten?' vroeg ze met schorre stem.

Leunend op zijn stok staarde Zemeo hen aan. Hij zocht naar woorden. De plaag van de Ekekoeli was hem natuurlijk niet ontgaan. Ook hij maakte zich zorgen om wat ze sinds hun komst onder de mensen hadden aangericht. Ook hij was bang dat het gezag van de *tokotsji's* ondermijnd zou worden als ze zo doorgingen. Als de mensen doorhadden dat die geen oplossing wisten voor het probleem, zouden ze het geloof in hen kwijtraken.

'Ja, laat je demonen op hen los!' kraste een andere oude man.

'Jarenlang heb ik me in duisternis opgehouden om de mensen

te beschermen tegen hen die niets liever willen dan al het leven dat hun pad kruist te vernietigen. Als zij hun zin kregen, zouden ze de meest vreselijke ziektes over de mensen uitstrooien. Als ik ze loslaat, zouden ze geen onderscheid maken tussen Ekekoeli, Kalinhia, Warau, Macoesi of Arowak. Al wat ze tegenkomen zullen ze aan hun macabere lusten onderwerpen. De wereld zal nog onherbergzamer worden dan nu met de komst van de mannen met de kleurloze ogen.'

'Maar door niets te doen verliezen we het respect van de mensen! We kunnen hen niet meer beschermen!' riep een van de *tokotsji's*.

Druk begonnen ze door elkaar heen te praten. Talloze oplossingen tegen het kwaad dat van buiten over hen was gekomen en hun macht tartte vlogen over en weer.

'Hoe we Adjali ook smeken om hulp, je zou denken dat hij zich van ons heeft afgekeerd!' riep de jonge vrouw die als eerste had gesproken.

'Dat is zijn straf voor jouw soort praktijken!' riep een oude vrouw. 'Daarom laat hij ons aan ons lot over. De wereld rekent nu met ons af.'

Door zijn stok te heffen probeerde Zemeo ze tot kalmte te manen. 'Luister! Luister...! Lúister!' Hij moest een paar keer roepen voordat hij hun aandacht had en ze enigszins tot bedaren waren gekomen. 'Geef mij de tijd om mijn orakels te raadplegen. Ik heb me te lang afzijdig gehouden van dit probleem. Binnenkort, bij het grote feest, horen jullie van me.'

Niet geheel tevreden met de uitkomst van hun bezoek keerden de *tokotsji's* huiswaarts. De macht van Zemeo had in hun ogen een deuk opgelopen. Ze hadden van de oude *tokotsji* meer verwacht dan de toezegging dat ze nog een paar maanden moesten wachten. Uit angst voor de macht die hij over de demonen had durfden ze dat niet hardop te zeggen in zijn nabijheid, maar op de terugweg waagden sommigen het hun twijfels uit te spreken.

Groot was de teleurstelling bij de bewoners van Paramarebo bij de terugkeer van de *tokotsji's*. De boodschap dat Zemeo pas

tijdens het grote feest met een oplossing zou komen legde een domper op het dorp. Tegelijkertijd zorgde het ervoor dat er met meer spanning dan normaal werd uitgekeken naar het feest, hoewel sommigen vreesden dat het dorp tegen die tijd al lang van de aardbodem weggevaagd zou zijn – de Ekekoeli zouden het veroveren en wie niet op tijd maakte dat hij wegkwam zou als voer dienen tijdens hun dis voor het overwinningsfeest, of opgesloten worden in de grote ijzeren kooien waarin ze hun gevangenen vasthielden.

Er werden dit jaar meer mensen verwacht dan ooit tevoren. Zelfs uit de dorpen ver in het achterland, die ook ten prooi begonnen te vallen aan de vreemde indringers, werden er meer gasten dan normaal verwacht.

Vol aandacht luisterde Joerhi-tokorho, wier borsten nog maar net begonnen te rijpen, naar de verhalen van de grote mensen. Ondanks haar leeftijd had ze Adjali al verschillende malen stiekem de kracht gevraagd om de vreemdelingen verdrijven.

Met steeds grotere aantallen kwamen de Ekekoeli naar het gebied. Met meerdere schepen tegelijk deden ze hun macht onder de mensen gelden. Hun jacht op het goud, dat door de indianen uit het verre achterland ter versiering en voor het vervaardigen van gebruiksvoorwerpen werd gebruikt, had ze naar deze streken gelokt. In het voorland hadden de mensen geen kennis om metaal te bewerken. Zij gebruikten wat het tropische regenwoud, de rivier en het gesteente hun verschaften. Dus dienden zij de Ekekoeli als werkkracht en proviand tijdens hun reis naar het achterland, waar het goud in de grond op hen wachtte.

Tijdens het grote feest zou Zemeo met hen afrekenen, daar werd door de mensen die beducht waren voor zijn reputatie van uitgegaan.

Radeloos door de ongelijke strijd tegen de vreemdelingen waren de mensen op de grote dag in groten getale komen aanzetten.

Daags van te voren sloegen zij die geen familie in het dorp hadden, hun kamp in de omgeving op. Sommigen hadden er weken over gedaan om Wajapoch te bereiken. Veel vrouwen durfden niet meer naar hun akker en het offer aan aardvruchten, groente en maïs was magerder dan ooit. Ook de hoeveelheid wild, vis en gevogelte stak armoedig af tegen dat wat in de jaren voordat de vreemde plaag over het gebied was gekomen werd aangeboden. Om de magere oogst te compenseren bracht men meer mensenoffers dan in voorgaande jaren. Vele families offerden een lid, die straks persoonlijk hun zaak bij de goden kon bepleiten.

‘Hoe denkt men Adjali met zo’n karige oogst tevreden te kunnen stellen?’ verzuchtte Joerhi-tokorho’s moeder terwijl ze haar armen beschermend om haar twee dochters sloeg. ‘In ieder geval wordt er genoeg bloed geofferd dit jaar.’ Ze stond vooraan te wachten op de dingen die komen gingen. Haar man was kort geleden ten prooi gevallen aan de mensenjagers.

‘Als ik oud genoeg was zou ik ook naar Adjali gaan om hem te vragen ons van die boze mannen te bevrijden,’ zei Joerhi-tokorho strijdlustig tegen haar moeder.

Met een por in haar rug werd ze tot zwijgen gemaand. ‘Je vader is reeds naar het land van de stamouders getrokken, wat denk jij daar te bereiken dat hij niet kan?’ siste ze tussen haar tanden. Ze drukte de meisjes dichter tegen haar naakte lijf, waarvan slechts haar schaamstreek was bedekt met een stukje boomschors aan een touw.

‘Zo krijg ik amper lucht,’ klaagde Joerhi-tokorho’s zusje terwijl ze zich uit haar moeders omarming bevrijdde.

Ondanks de ernst van het moment, schoten ze alledrie in de lach.

Ineens verstomde het gegons van stemmen. De menigte week uiteen. Alle hoofden wendden zich naar een kant.

Zemeo baande zich een weg door de massa. Met zijn tengere gestalte en zijn kleine kraaienogen, die verrassend helder in zijn gezicht stonden en bewegingloos in het niets staarden, zag hij er vastberaden uit. Zijn zwarte loshangende haren, waarin zaden en dierenbotten verknoopt zaten die bij iedere beweging op en neer

dansten, veroorzaakten bij iedere stap een droog geluid. Voorovergebogen en leunend op zijn stok liep hij naar de offerplek.

Bij de offerplaats aanbeland zette hij zijn stok tegen de afgeplatte rots die dienst deed als offersteen. Met een wijd gebaar hief hij zijn armen ten hemel. De huid van zijn magere benen hing als los leer in plooiën naar beneden, terwijl zijn puntige knieën iets naar binnen gebogen stonden, waardoor hij iets weg had van een reiger. In zijn rechterhand prijkte een mes, geslepen uit het gewei van een hert. Met gesloten ogen liet hij zijn luide stem over de menigte gaan:

Adjali, Schepper van de aarde, die geeft wat dagelijks van node is, o, grote Godheid die het hemelwater schenkt, en onze dorst lest, Gij, Meester, die aan de horizon het licht doet opgaan, Bewaker van de poort naar het land van onze stamouders...

oreerde hij terwijl de menigte Adjali bad naar hem te luisteren,

O, machtige Grootheid, rechtvaardige Heerser van de wereld der levenden, God van de stamouders en van de dodenakkers, Heerser over wat goed en wat kwaad is: vreemde wezens zijn ons land binnengedrongen, ze hebben onze hutten tot angstheden gemaakt en de mensen tot prooidieren. O, grote God van de Arowak, hoor ons aan, aanvaard deze nederige offers, ons bloed dat wij U offeren. Geef de mensen de wijsheid en kracht bij al wat te gebeuren staat...

‘O, grote Adjali, hoor ons aan! O, grote Adjali, hoor ons aan!’ riepen de mensen luidkeels door elkaar heen.

Wankel op zijn benen, zonder gebruik te maken van zijn stok, liep Zemeo in de richting van de mensen wier bloed geofferd zou worden. Ondanks dat ze zich vrijwillig hadden opgegeven,

zaten ze met de handen op de rug bij elkaar gebonden op de grond bij de offersteen. Rieten banden om de enkels weerhielden degenen die zich op het laatste moment zouden kunnen bedenken ervan zich uit de voeten te maken. Met vaste hand sneed Zemeo de halsslagaders door, waarna het bloed door leerling-*tokotsji's* in aardewerken kruiken werd opgevangen.

Luidkeels riep de menigte Adjali's naam en die van hun respectievelijke stamouders aan.

Dronken van het tabakssap dat de slachtoffers van tevoren te drinken hadden gekregen, gaven de meesten zich al hallucinerend over aan het mes. Degenen bij wie het sap zijn werk onvoldoende had gedaan probeerden zich te verzetten. Zonder mededogen werden ze door stevige helpers in bedwang gehouden, zodat de oude *tokotsji* zijn werk kon doen.

Terwijl de macabere slachtpartij voortduurde, bleven de mensen steeds luider 'Adjali, Adjali!' roepen en de namen van hun stamouders scanderen. Door de geëxalteerde devotie verkeerden sommigen in trance. Het gejammer dat aan hun kelen ontsnapte, werd opgezweept door het geroffel op de enorme trommels, die in geluidssterkte wedijverden met hun geschreeuw. Met wijd opengesperde ogen stapten sommigen in het rond. Gedreven door de geesten van hun stamouders bewogen ze zich voort, woeste kreten slakend. Hun gezicht brak open in een brede grijns als ze een aards familielid herkenden, uit blijdschap met de tijdelijke hereniging.

Joerhi-tokorho hield haar moeders hand stevig vast. Ze deed haar uiterste best haar niet in de menigte kwijt te raken. Het was niet haar eerste offerfeest, maar nooit eerder had ze de mensen zich op zulk een wijze zien laten gaan – moe van de constante aanvallen van de Ekekoeli, gaven ze zich geheel en al over aan het offerritueel. Plotseling voelde ze zich licht in het hoofd worden. Haar knieën dreigden het te begeven en de greep van haar hand in die van haar moeder verslaptte. Ze verwijderde zich van haar en met wijd opengesperde ogen stond ze opeens in de deinende massa. Haar vingers waren tot klauwen gekromd met haar handpalmen naar boven gekeerd. Haar moeder probeerde zo veel mogelijk ruimte om haar heen te creëren, zodat ze nu ze

voor het eerst begeesterd was door een van de geesten van haar stamouders niet door de krioelende menigte vertrappt zou worden. Met wijde armgebaren probeerde ze de mensen van haar weg te houden.

Toen opende Joerhi-tokorho haar mond. Eerst was ze moeilijk te verstaan. Hakkelend kwamen de woorden uit haar mond zetten. Langzaam aan was ze beter te verstaan. 'Joerhi-tokorho zal voortleven, van generatie op generatie zal haar naam bij het kampvuur worden genoemd...' bracht het meisje in een onafgebroken woordenstroom naar buiten, 'eeuwige dank zal haar deel zijn, sta haar bij in de dingen die komen gaan...'

Uit verbazing dat de stamouders haar zo jong al hadden uitgekozen, kon haar moeder slechts knikken, ook al begreep ze niet precies wat deze boodschap te betekenen had.

Ten teken dat ze uitgesproken was en de stamouders op het punt stonden haar geest te verlaten omhelsde Joerhi-tokorho haar zus en vervolgens haar moeder. Haar lichaam verstijfde plotseling, en ogenblikkelijk daarna viel ze slap als een liaan tegen haar moeders lichaam. Midden in het tumult, wiegde de vrouw haar dochter zachtjes in haar armen.

Zemeo had inmiddels het opgevangen bloed over de offergaven gestrooid.

O, grote Heerser, aanvaard deze gift van Uw
nederige dienaren, de karige vruchten een jaar
lang hard werken...

De mensen vielen hem bij:

O, Adjali, hoor ons aan! Hoor ons aan, Adjali!

Zemeo hief zijn stok ten hemel. De zon, die daarnet nog aan de hemel brandde, was plots achter een stapel wolken verdwenen die zich stroperig langs de hemel verspreidden. Hun grijze vacht benam het zicht op de blauwe lucht.

Angstig geworden kropen de mensen dicht tegen elkaar aan,

bang als ze waren dat Zemeo de duisternis over hen had afgeroepen, zodat hij zijn demonen op hen af kon sturen. Nooit eerder waren ze in aanraking gekomen met deze wezens, van wie werd gezegd dat ze de gedaante van een mens zonder hoofd hadden en hun gezicht op hun borst droegen. Ze waren van een dusdanig weerzinwekkende lelijkheid dat één blik voldoende was om je de dood boven het leven te doen verkiezen.

‘Zoals beloofd zouden we vandaag het probleem van de Ekekoeli oplossen,’ besloot Zemeo de ceremonie.

Onzeker van de dingen die komen gingen, vielen de mensen stil.

Zemeo herhaalde hetgeen hij gezegd had.

Een voorzichtig ‘Ja, zo is het’ klonk op uit de mensenmassa.

‘Het was geen makkelijke klus de orakels te raadplegen over hoe we deze vloek kunnen keren.’ Zemeo pauzeerde voor een moment. Van de zelfverzekerde uitdrukking die zijn gezicht had gesierd tijdens de offerande was niets meer te bekennen. ‘Deze plaag komt uit een wereld die de orakels onbekend is. De Ekekoeli zullen blijven komen, hebben ze gezegd. Dat zegt zelfs Hariwari, de grote *tokotsji* die als enige levend deze wereld heeft verlaten.’

De ingehouden kreten van de mensen zongen als een rouwklacht in het rond toen ze te horen kregen dat zelfs de grote *tokotsji* die als enige priester in contact stond met Adjali geen remedie wist om de kleurloze mannen te verslaan.

‘Als de ontelbare druppels van de grote regens die het oerwoud geselen, zullen ze zich over ons grondgebied verspreiden,’ deelde Zemeo zijn gehoor mee. ‘Na hen zullen andere Ekekoeli komen, met nóg meer honger naar de gele aardkorrels dan deze. Met moorddadiger wapens, waarbij die waar we nu mee maken krijgen in het niet zullen vallen.’

De angst was van de gezichten van de mensen af te lezen.

‘Ze zullen in zulke groten getale blijven komen om hun hebzucht te stillen met de vruchten waarmee Adjali onze grond gezegend heeft. Op den duur zullen er van ons volk weinigen overblijven.’ Hij pauzeerde even om zijn woorden tot de mensen door te laten dringen. Het brengen van deze boodschap viel hem

zichtbaar zwaar. Zijn vel leek plotseling nog losser om zijn karkas te zitten – het was alsof je er dwars doorheen kon kijken – en zijn ogen stonden vermoeid in hun kassen.

Joerhi-tokorho en haar kleine zus waren dicht tegen hun moeder aan gaan staan. Aandachtig luisterden ze naar hetgeen er werd gezegd. Aan niets was te zien dat kort tevoren een stam-ouder bezit van haar had genomen.

‘Wat staat er nu te gebeuren?’ vroegen de mensen zich vertwijfeld af. ‘Moeten we afwachten tot we van de aardbodem zijn weggevaagd?’ De slechte tijding van de *tokotsji* had ze nog radelozer gemaakt dan ze vóór zijn komst al waren. Het ging als een lopend vuurtje door de voorste gelederen en verplaatste zich naar de mensen die verderop stonden, tot hen die helemaal bij de kreek stonden. Het golfde door de menigte. En het feit dat de zon zich nog steeds niet liet zien, versterkte het collectieve angstgevoel.

Zemeo hief opnieuw zijn hand met zijn stok. ‘Als oplossing voor de plaag van de Ekekoeli heeft u twee keuzen.’

De mensen maanden elkaar tot stilte.

‘U kunt hier blijven en verder het achterland in trekken, waar de Ekekoeli u uiteindelijk zullen vinden. Of u volgt mij naar de onderwereld – en dat kan alleen maar plaatsvinden onder de bescherming van de duisternis. Wanneer dat gebeurd is, zal de zon zich opnieuw laten zien.’

De mensen keken elkaar aan. Ze wisten niet wat ze aanmoesten met de woorden van de oude man.

‘De duisternis heb ik nodig voor wat er straks te gebeuren staat. De deur naar de onderwereld gaat alleen dan open als de zon zich te rusten heeft gelegd. Ook kan ik mijn demonen alleen onder bescherming van het duister meenemen. Ik kan ze hier niet achterlaten – ze zouden vrij spel hebben onder de achterblijvers. Straks vraag ik de bewaker van de poort naar de onderwereld me binnen te laten. Wie wil mag me volgen. Mijn werk hier is ten einde. De Ekekoeli zullen we nooit verslaan. Als ze ons niet met hun wapens uitroeien dan zullen het hun ziekten zijn die ons het leven zullen kosten. Als volk kunnen we een goed leven hebben in de onderwereld. Dat hebben de goden mij

beloofd. Wie hier blijft zal het niet makkelijk hebben. Tegen hebzucht zijn geen medicijnen te brouwen.'

De mensen begonnen druk door elkaar te praten. In de onderwereld leefden de aardgoden. Ze hadden vaker van een poort naar die wereld gehoord, maar wisten niet waar die was.

Gebruik makend van de verwarring die er was ontstaan en om hen geen tijd te geven lang na te denken, pakte Zemeo een kalebas met water. Hij sloeg geen acht meer op de mensen. Binnensmonds prevelend smeekte hij de bewaker van de poort van de onderwereld hem de toegang te verschaffen. Steeds sneller verlieten de woorden zijn lippen terwijl hij water op de grond sprenkelde. Op de plek waar de druppels neerkwamen ontstond een gat dat steeds groter werd, tot er een heuse opening in de grond was ontstaan, groot genoeg om een mens door te laten. 'Wie wil mag me volgen. U bent vrij in uw beslissing. Laat alles achter wat je hierboven bezit. Beneden wacht ons een nieuwe wereld. De aardgoden hebben alles in gereedheid gebracht voor onze komst. Wie hier blijft wens ik sterkte toe. Die zult u nodig hebben. De Ekekoeli is niet te overwinnen.' Steunend op zijn stok verdween Zemeo de grond in.

De mensen twijfelden.

Het was het dorpshoofd van het dorp aan de Paramarebokreek die hen over de streep trok: 'Liever de onzekerheid daar beneden dan hier wachten om als ongedierte door de Ekekoeli te worden uitgeroeid!' riep hij. Zonder om te kijken volgde hij de oude priester naar beneden.

Dat was het teken voor sommigen om zijn voorbeeld te volgen. Bij bosjes tegelijk volgden de mensen de twee oude mannen naar beneden.

Toen de grond zich weer boven hen had gesloten, had slechts minder dan een derde van de mensen gekozen voor een bestaan boven de grond.

Joerhi-tokorho en haar familie hoorden bij de groep die het niet hadden aangedurfd de reis naar de onderwereld te maken.

Het lijnenspel dat over de huid van haar gezicht danste volgde speels de rondingen van haar gelaat. Haar hoge jukbeenderen waren opgesierd met cirkeltjes ten teken dat ze geen maagd meer was – als stil protest prijkten ze op haar gezicht.

Toen Joerhi-tokorho klaar was met haar gezichtsversiering had ze Hjarobang voor de laatste maal de borst gegeven. Nu hield ze het kind stevig tegen zich aan gedrukt. Ze wilde nog één keer met haar spelen. De aanraking van de zachte huid van haar baby deed de tranen in haar ogen opwellen. Voorzichtig ving ze ze op met haar vingers, zodat ze zich niet vermengden met de rode kleurstof op haar gezicht en haar werk voor niets geweest zou zijn.

Het kind lag ontspannen tegen haar aan. Nu ze haar maag had gevuld brabbelde ze tevreden. Van Joerhi-tokorho mocht dit moment eeuwig duren. Maar de tijd stond niet aan haar kant.

Het was alweer een paar jaar geleden dat ze Wajapoch hadden gesticht. Het was haar gelukt met haar groep uit handen van de Ekekoeli te blijven.

Op een dag stuitten ze op een van hun kampen. Ze waren ontzet bij het zien van de grote ijzeren kooien midden in het kamp, waar de Ekekoeli hun buit gevangenhielden. Ze bleven een paar dagen rond het kamp hangen om hen te bespieden. De kooien raakten steeds voller.

Een paar dagen later waren ze getuige van een slachtpartij. Toen ze zagen hoe de gevangenen als maaltijd dienden voor de behaarde mannen, besloten ze te blijven wachten tot de gelegenheid zich voordeed hen te bevrijden. Plat op hun buik, liggend in het struikgewas, hielden ze het kamp in de gaten.

Na enkele dagen werd hun geduld beloond. De Ekekoeli verlieten op twee man na het kamp. Niet wetend dat ze in de gaten werden gehouden vielen de twee in slaap. De Arowak overvielen hen en koelden hun woede door ze in stukken te hakken.

In de kooien waren de mensen buiten zinnen van blijdschap. Tot hun grote verbazing bleef een aantal van hen zich echter vastklampen aan de spijlen van de kooi. Deze mensen leefden al

zo lang in gevangenschap dat ze niet de moed hadden te vluchten. Hoe men ze ook smeekte mee te gaan, het was aan dovemansoren gericht. Zelfs het dreigement dat ze in de kookpotten van de Ekekoeli zouden eindigen had op hen geen effect. De mensen gaven het op.

Bij terugkomst waren de Ekekoeli zo boos dat ze terstond alle achtergebleven gevangenen afslachtten. Joerhi-tokorho, die verscholen in het oerwoud getuige was van de afschuwelijke slachtpartij, was dagenlang ziek van wat zich voor haar ogen had afgespeeld. Nooit eerder had ze zo iets beestachtigs gezien. Nu realiseerde ze zich pas echt goed hoezeer ze aan de Ekekoeli een geduchte vijand hadden.

Na dagen lopen hadden ze de plek gevonden waar ze Wajapoch zouden stichten – midden in het bos, omgeven door rotsen en ver weg van het water, waar de Ekekoeli de mensen zochten. De eerste jaren konden ze daar in betrekkelijke rust leven. Het leven was hard door het gebrek aan water, en hierdoor was er ook weinig wild in de omgeving. Ze durfden geen akkers aan te leggen uit angst dat die hun aanwezigheid zouden verraden en ze leefden voornamelijk van wilde wortels en planten. Maar ze verkozen het harde bestaan boven opgejaagd te worden als wilde beesten. Hier hadden ze geen last van de Ekekoeli.

Het gerucht over hun betrekkelijk veilige nederzetting verspreidde zich onder de mensen, en Wajapoch breidde zich snel uit.

Maar ook aan deze rust kwam een eind. Steeds sterker werden de geluiden dat de Ekekoeli zich almaar dichterbij het dorp waagden. Hun kampvuren met menselijke resten vormden het macaber bewijs.

Op een dag was Joerhi-tokorho met een aantal vrouwen uit Wajapoch het oerwoud in getrokken op zoek naar wortels en eetbare bessen. Ze waren zo ver mogelijk van het dorp verwijderd, zodat de sporen van hun arbeid de Ekekoeli niet naar hun dorp zouden leiden. Terwijl de vrouwen in stilte bezig waren met het verzamelen van het voedsel, hoorden ze stemmen

dichterbij komen. Voor ze zich goed en wel realiseerden wat er gebeurde, verscheen er een groep Ekekoeli tussen de struiken. Joerhi-tokorho, die enkele weken zwanger was van haar eerste kind, zag de beelden van de slachting van de mensen in de kooien weer voor zich. Instinctief sloeg ze haar handen om haar buik, die de toestand waarin ze verkeerde nog niet aan de buitenwereld prijs gaf.

Gedurende een paar seconden stond ze stokstijf. Haar blik werd gevangen door de ogen van de grootste Ekekoeli die ze van haar leven had gezien. Nooit eerder was ze hen van zo dichtbij genaderd – ze kon zelfs de pupillen in zijn kleurloze ogen zien.

De prille zwangerschap had een rijpe gloed over haar huid gelegd en de glans van haar haar verhoogd. Ze straalde een oneindige schoonheid uit zonder zich daar volkomen bewust van te zijn.

Zijn mond was opengevallen. Hij staarde haar aan. Het leek alsof de aanblik van deze vrouw hem voor een moment zijn tegenwoordigheid van geest deed verliezen.

In afwachting van het commando van de grote Ekekoeli staarden zijn mannen elkaar vertwijfeld aan en Joerhi-tokorho maakte van de gelegenheid gebruik om de vrouwen te waarschuwen, waarna ze zich snel uit de voeten maakten. Hun kennis van het gebied was groot, en de Ekekoeli hadden het nakijken.

Sinds die dag kwamen de Ekekoeli steeds frequenter het gebied in en naderden ze het dorp steeds dichterbij. Zij die de voorspelling van Zemeo met een korreltje zout hadden genomen, wensten dat ze die dag mee waren gegaan naar de onderwereld. Als het de Ekekoeli lukte Wajapoch te lokaliseren, waren ze verloren.

Ze waren zo bang dat ze amper durfden te praten. Om elkaars aandacht te trekken begonnen ze keelgeluiden te maken, zodat de wind hun stemmen niet mee kon nemen naar de Ekekoeli die zich in de buurt van het dorp bevonden.

De gebeurtenissen volgden elkaar snel op. Het hoogtepunt kwam toen twee mannen na een paar dagen vermist te zijn geweest naar het dorp terugkeerden. Ze hadden een paar dagen

geleden vroeg in de morgen met een groep mannen het dorp verlaten om te gaan jagen. Ze begaven zich in gezelschap van het dorpshef naar de hut van Joerhi-tokorho en haar echtgenoot. Toen ze zich daar aandienden kon Joerhi-tokorho aan hun blik zien dat ze de dood in de ogen hadden gezien.

De mannen vertelden dat ze tijdens het jagen verrast waren door een groep Ekekoeli. 'Nadat ze ons bij elkaar hadden gedreven, namen ze ons mee naar hun kamp,' zei de ene. Zijn metgezel stond er met neergeslagen ogen bij. Af en toe loerde hij stiekem naar Joerhi-tokorho. 'Hun kamp ligt langs de grote rivier westelijk van het dorp, waar de rotsen bij laag water droog liggen, zodat je met droge voeten naar de overkant kunt lopen. Daar zitten ze. Sommigen van ons waren zo bang dat ze hun uitwerpselen lieten lopen toen ze de leider zagen. Zo'n grote Ekekoeli heb ik van mijn leven niet gezien, hij torende boven de anderen uit, die ook al niet de kleinsten zijn. Maar het waren zijn ogen, die de kleur van de dood hadden, die ons het meest angst aanjoegen. Zijn haar had hij in twee vlechten bij elkaar,' zei de man, terwijl zijn vriend met zijn grote teen figuurtjes in het zand tekende.

Joerhi-tokorho voelde een koude rilling over haar rug lopen. Ze ging iets dichtër bij haar man staan. Ze vroeg zich af waar ze dit late bezoek aan te danken hadden en waarom de mannen het woord steeds tot haar richtten. Voor zover ze wist bevonden er zich geen familieleden van haar onder de groep jagers. Die wetenschap maakte haar nog ongeruster.

De aanwezigheid van het dorpshef versterkte haar gevoel dat dit geen beleefdheidsbezoek was.

Tussen de hutten aan de overkant verscheen de figuur van haar moeder. Haar handen had ze op haar hoofd gelegd, terwijl ze sneller dan haar benen het toelieten hun kant op kwam. Joerhi-tokorho voelde hoe het kind langzaam iets van plaats verschoof in haar buik. Een pijnscheut trok van haar liezen naar haar onderrug. Zonder een spier te vertrekken, masseerde ze met beide handen het vlees van haar buik.

Opeens leek het alsof de avond plaats had gemaakt voor de

dag, alsof de goden vergeten waren het licht te ontsteken en dat alsnog deden. Het was plotseling druk in het dorp.

Joerhi-tokorho zocht steun bij haar echtgenoot. Wat het ook was, ze was ervan overtuigd dat ze zo meteen iets zou horen dat de loop van haar leven voorgoed zou veranderen.

Haar moeder was nu vlakbij. Met een handbeweging gebaarde het dorpshef haar te blijven waar ze was. Van een afstand zochten haar ogen die van haar dochter. Haar gezicht was vertrokken tot een grimas terwijl ze nerveus aan haar haren plukte. Vanaf een afstand volgde het dorp het gebeuren. Ze wisten dat hun lot in handen lag van de jonge vrouw die op het punt stond haar eerste kind ter wereld te brengen.

‘De grote Ekekoeli wil dat je zijn vrouw wordt. In ruil daarvoor laat hij Wajapoch met rust,’ zei het dorpshef ten slotte aarzelend tegen Joerhi-tokorho.

‘Wat is dit voor onzin! Zijn jullie gek geworden?’

De woorden van haar man drongen van veraf tot Joerhi-tokorho door. Ze zag opnieuw het gezicht met de bleke ogen voor zich. Haar maag keerde zich om.

‘Hij kan doodvallen. Nog niet over mijn lijk verlaat deze vrouw mijn hut. Ze draagt mijn eerste kind.’ Met overslaande stem bepleitte haar man zijn zaak. ‘Maak dat je wegkomt!’ Hij maaide met zijn handen in het rond.

De mannen waren uit voorzorg op een veilige afstand gaan staan.

Joerhi-tokorho voelde hoe het kind zich opnieuw van de ene kant naar de andere draaide. Dit keer was de pijn zo scherp dat ze naar adem hapte. Toen hervond ze zichzelf. Een gevoel van kalmte was over haar neergedaald. ‘Ik sta op het punt een kind ter wereld te brengen en mijn plek is hier, bij de familie van mijn man. Jullie kunnen dit niet van mij vragen.’

Het dorpshef schraapte zijn keel. ‘Hij heeft zelfs beloofd Wajapoch bescherming te bieden als jij je hangmat naar zijn hut verplaatst. Dat wil zeggen dat de voorspelling van Zemeo aan ons dorp voorbij zal gaan. We zullen blijven leven. Wajapoch zal blijven bestaan. Ons lot ligt in jouw handen. Ook jij en je kind zullen blijven leven. We zullen dit kunnen navertellen aan ons

nageslacht. Als je weigert zullen de Ekekoeli niet rusten voor ze het dorp hebben gevonden en zal niemand het levend verlaten. Behalve jij misschien... Het is een kwestie van tijd. Ze zullen ons weten te vinden.'

Voor Joerhi-tokorho doemde het gezicht op van de enorme Ekekoeli met de gele vlechten onder zijn kin. Weer zag ze hoe zijn mond met de dunne lippen was opengevallen de dag dat hij haar met de andere vrouwen op de akker was tegengekomen. 'Hoe weten jullie dat ik degene ben die hij zoekt?' bracht ze zwakjes uit.

'Zoals hij je heeft beschreven in zijn gebrekkige taaltje is er geen andere vrouw in de wijde omgeving te vinden. Hij heeft ons laten leven zodat we zijn boodschap konden overbrengen.'

Haar moeder stond nu dicht bij haar. De begeestering van haar dochter tijdens het grote feest jaren terug, stond haar weer duidelijk voor ogen. Toen was Joerhi-tokorho voor het eerst in haar leven in de ban van een van de geesten van haar stamouders. Die hadden haar toen voorbereid op deze dag. Ze had het er nooit met haar dochter over gehad. Ze wilde dat ze onbezorgd opgroeide. Maar ze wist dat de goden haar lot hadden bepaald.

'Jullie zijn gek geworden!' gilde haar echtgenoot. 'Dit is mijn vrouw! Haar hangmat hoort in mijn hut!' Hij pakte haar vast en trok haar ruw achter zich aan de hut binnen.

'We zullen je beslissing respecteren. Maar weet dat ons lot in jouw handen ligt,' zei het dorpshoofd. 'Bij de volgende volle maan, als het water in de rivieren op z'n hoogst is, verwacht hij je in zijn kamp.' Met die woorden verwijderde hij zich samen met de twee jagers van de hut.

De omstanders trokken zich zwiingend terug onder de palmbladeren daken van hun hutten om zich klaar te maken voor de nacht, die de langste zou zijn uit de geschiedenis van Wajapoch.

De angst was zo sterk dat het hen uit de poriën kwam zetten. Bij de eerste ochtendschemer, toen de jonge lichtstralen de horizon in vlam zetten, had heel Wajapoch geen oog dichtgedaan.

Tegen de ochtend waren Joerhi-tokorho en haar echtgenoot ervan overtuigd dat er geen andere keuze was dan toe te geven

aan het verzoek van de grote Ekekoeli. Haar moeder had haar er eerder op de avond aan herinnerd wat er jaren geleden tijdens het grote feest was voorgevallen – hoe de geest van een stamouder bezit van haar had genomen en had voorspeld dat ze voorbestemd was grote dingen voor haar volk te doen. Dat ze in trance was geraakt tijdens het grote feest waar een deel van haar volk de wereld van de mensen had verlaten, wist Joerhi-tokorho alleen omdat haar moeder haar daar een paar keer aan had herinnerd.

Angstvallig was het dorp in afwachting van de eerste lichtstralen die de horizon in vlam zouden zetten, waarmee de goden feestelijk de geboorte van een nieuwe dag zouden aankondigen.

Ook Joerhi-tokorho en haar man deden die nacht geen oog dicht. Hun hangmatten hadden ze dichter dan normaal bij elkaar gebonden, waardoor ze zowat in elkaars armen lagen. De katoenen slaappleats kon het bonzen van hun beider hart niet voor de ander verborgen houden. Als gekooide vogels lagen ze in hun hangmat. Eerst hadden ze een tijdje stil naast elkaar gelegen. Zonder een woord te zeggen staarden ze de duisternis in, zich meer dan duidelijk bewust van elkaars aanwezigheid.

Joerhi-tokorho's man verbrak de angstaanjagende rust door een paar maal ongecontroleerd van de ene kant op de andere te keren.

'Je weet dat ik alleen van jou hou en dat wat er ook gebeurt altijd zal blijven doen,' fluisterde Joerhi-tokorho ten slotte in het donker, alsof ze bang was dat de palmbladeren wand haar liefdesverklaring zou prijsgeven.

Hartstochtelijk gesnik schudde zijn hele lijf door elkaar.

Nu hij zich zo liet gaan wist Joerhi-tokorho dat de kracht voor hen beiden bij haar lag. Als zij zich nu ook zo zou laten gaan, zou de ellende niet te overzien zijn. 'Het spijt me dat we door mijn toedoen in deze boze droom terecht zijn gekomen, lief. Terwijl het leven ons leek toe te lachen, zo met ons eerste kind op komst.' Ze was uit haar slaappleats geklommen, ze stond nu naast zijn hangmat en streelde hem over het hoofd. Liefdevol streek ze de haren die op zijn gezicht plakten naar achteren en

ze blies zachtjes tegen zijn ogen, zoals ze deed als hij de slaap niet kon vatten.

Normaal was dat een probaat slaapmiddel, nu joeg hij met knipperende ogen de slaap op de vlucht. 'Laat dat,' zei hij. 'Je denkt toch niet dat ik vannacht een oog dichtdoe! Als de dag begint zullen we Wajapoch moeten vertellen wat je besloten hebt.' Ook hij klom uit zijn hangmat, hij ging achter haar staan, met een hulpeloos gebaar drukte hij haar tegen zich aan en legde zijn hand op haar buik, die duidelijk de staat waarin ze verkeerde prijs gaf. 'Ik kan me niet voorstellen dat je ons kind niet zult zien opgroeien,' fluisterde hij, bijna meer tot zichzelf dan tegen haar, zijn stem achter haar was amper te horen.

Joerhi-tokorho voelde de leegte vanbinnen, die almaar groter werd, alsof het kind haar nu al werd ontnomen. Tegelijkertijd kwam er een woede in haar binnenste op die als een alles verzen-gend vuur haar ingewanden verteerde. Ze legde haar hand op de zijne.

Met zijn vinger volgde hij de lijn die ten gevolge van haar zwangerschap het midden van haar buik sierde.

Zo stonden ze een tijdje stil tegen elkaar aan, ieder met zijn eigen gedachten.

Joerhi-tokorho's denken werd beheerst door een stemmetje diep vanbinnen dat haar aanspoorde samen met haar man, midden in de nacht het dorp te verlaten en zich elders te vestigen. De drang weg te lopen werd zo groot dat ze zich voorzichtig uit zijn omarming losmaakte en door de hut begon te ijsberen. Ze was bang dat ze haar verstand zou verliezen als ze stil bleef staan. Ondanks de drang die ze voelde haar ideeën met hem te delen hield ze die voor zich – ze wist dat hij als ze eenmaal dat zaad in hem zou hebben geplant, niet zou rusten voor ze het in uitvoering brachten. Hoezeer ze ook wenste dat ze figureerden in een boze droom waar ze uiteindelijk uit zouden ontwaken, ze besepte dat er geen ontkomen was aan haar lot. Het was onafwendbaar. Weglopen had geen zin. Het zou de ondergang van Wajapoch betekenen en geen enkel dorp zou haar binnen zijn grenzen opnemen als men wist dat de Ekekoeli naar haar op zoek waren. Dat het oerwoud waar ze zo

veel van hield, dat geen geheimen voor haar verborgen wist te houden, haar in dezen geen hulp kon bieden. Hun restte geen keus. Ook het leven van het kind dat in haar groeide lag in haar handen. Dat was voor haar van nog grotere doorslag dan het redden van Wajapoch.

Zo wist ze hem er ten slotte van te overtuigen dat ze maar beter op de wens van de vreemdeling in kon gaan. Ze zwoeren elkaar eeuwige liefde en voordat de duisternis het dorp uit haar greep bevrijdde namen ze een besluit. Joerhi-tokorho en haar man zouden instemmen onder voorwaarde dat ze pas ná de geboorte van het kind naar het kamp van de Ekekoeli zou gaan en dat het kind zoals de traditie wilde bij zijn familie zou opgroeien. Wajapoch zou de bloeddorst en hebzucht van de vreemde mannen bespaard blijven. Zo zouden de Arowak deze bodem blijven bevolken.

Wat haar betrof mocht niets verkeerd gaan. Wat als de Ekekoeli zich bedacht? Als hij toch niet zo in de ban van haar zou blijken te zijn als ze die dag in zijn ogen had menen te zien? Dan bestond de kans dat hij haar terugstuurde en het dorp alsnog ten prooi zou vallen aan hun moordlust. Ze nam zich voor meer zorg dan ooit te besteden aan het opsieren van haar gezicht. Als hij haar zag moest zijn mond nog meer openvallen dan de eerste keer dat hij haar tegenkwam. De rode kleurstof moest zo sierlijk zijn aangebracht dat zijn kleurloze ogen uit hun kassen zouden rollen.

Door de manier waarop de mensen in het dorp haar aangaapten wist ze dat ze in haar opzet was geslaagd.

Zonder om te kijken verliet ze, vergezeld door een aantal mannen, het dorp. Ze zouden haar tot aan de rivier begeleiden, dan hoefde ze vandaaruit alleen maar de loop van de rivier naar beneden te volgen. Via het pad aan de westzijde verliet Joerhi-tokorho Wajapoch.

De zaadjes in verschillende kleuren die ze als lap voor haar kruis aan elkaar geregen had, maakten bij iedere stap een knisperend geluid. Haar gang naar het kamp van de grote Ekekoeli leek daardoor begeleid door feestelijk geratel.

Drie
Apoera

Sathobang had haast. Ze wilde zo snel mogelijk weg uit het gehate oerwoud. Nu Marahakang haar ervan had verzekerd dat Binali veilig bij Kolâsji was, hoefde ze zich om hem geen zorgen te maken. Met grote passen liep ze voor Hononokwa uit. Ze spoedde zich voorbij de woudreuzen met hun enorme stammen. Het zachte bruine tapijt van dode bladeren week uit elkaar onder het geweld van haar blote voeten.

Hononokwa had moeite haar bij te houden. De vrouwen wisselden geen woord. Hononokwa hield het erop dat Sathobang gauw thuis wilde zijn om de jongen een geducht pak rammel te verkopen – wat hij volgens haar ook had verdiend.

De zon hing al laag en de lichtbundels die op de heenweg kaarsrecht tussen de bladeren naar beneden stonden en het woud veranderden in een feestelijk spel van verschillende tinten groen, waren verdwenen. Het zou niet lang meer duren voordat de duisternis over het oerwoud zou vallen en de nachtelijke wezens het tot hun demonische rijk zouden omtoveren. *Kanaima's* zouden hun schuilplaatsen verlaten, op zoek naar slachtoffers om hun bloeddorstige opdrachten uit te voeren. Geesten van overledenen die de toegang tot de wereld van de stamouders was ontzegd als straf voor de slechte daden tijdens hun leven, zouden ronddwalen om passanten de stuipen op het lijf te jagen. Hononokwa rilde bij de gedachte aan de wilde dieren die bij het invallen van de avond uit hun holen zouden komen op zoek naar prooi. Ze versnelde haar pas.

Toen Kolâsji en Binali aan het begin van de avond in het dorp

terugkeerden, troffen ze tot hun grote verbazing een opgeruimde en ontspannen Sathobang aan. Ze knielde bij de jongen neer en drukte hem tegen zich aan. Terwijl ze haar ogen op Kolâsji gericht hield streek ze door zijn haar. Kolâsji sloeg zijn ogen neer, verward door het gedrag van zijn vrouw en de manier waarop ze naar hem had gekeken.

Hij liep onder het dak van de hut vandaan. 'Ik ben bij de rivier. Ik ga het vlees in stukken verdelen.'

'Ik ga met je mee, dan kan ik mijn *anamoe* meteen schoonmaken.'

Voordat Binali Kolâsji achterna kon gaan pakte Sathobang hem vast. 'Dat gaat niet zomaar. Jij gaat je wassen en naar je hangmat. Pas op dat ik me niet bedenk en de zweep alsnog van de balk haal.' Ze drukte Binali opnieuw tegen zich aan. 'Wat moeten we met je aan? Heb je zo'n haast om volwassen te worden?'

Binali wist niet wat hij van het gedrag van zijn grootmoeder moest denken. Hij bevrijdde zich uit haar omarming. Ongemakkelijk door haar affectie, waar ze doorgaans niet zo scheutig mee was, deed hij een paar stappen terug. Hij wist dat Sathobang van mening was dat een kind slechts met harde hand iets leerde. Alleen dan was je later een aanwinst voor de gemeenschap. De liefdevolle manier waarop ze hem nu bejegende bracht hem in de war. Hij wist dat hij het niet verdiend had.

Het beeld van de kinderen in het dorp die hem nariepen dat zijn oma ze niet allemaal op een rijtje had, drong zich bij hem op. In de war bleef hij onder het palmladeren dak staan.

'Ga je wassen,' zei Sathobang zacht. 'Ik ga je grootvader helpen met het schoonmaken van het vlees. Zorg ervoor dat je bast gewassen is als ik terug ben, anders zwaait er wat.'

Hij keek haar na, hoe ze de hut verliet en in de duisternis daarbuiten oploste.

Op de onderste trede van de in de hoge oever uitgesneden trap zat Kolâsji. Zijn voeten bungelden in het water. Met gesloten

ogen en zijn lichaam iets achterovergeheld, terwijl zijn ellebogen op de trede achter hem steunden, luisterde hij naar het gekrijs van de brulapen en het gekwaak van de kikkers die hun slaapplaats in het gras opzochten.

Ondanks zijn aanvankelijke tegenzin, was hij blij dat hij de dag met Binali had doorgebracht. Zo alleen met de jongen had hij geen rekening hoeven houden met Sathobang, die op onverwachte momenten haar wil aan het kind kon opdringen. Als het aan hem lag nam hij Binali vaker mee als hij ging jagen of vissen. Hij besloot te polsen hoe Sathobang daarover dacht. Hoe nukkig ze ook mocht zijn, soms was ze voor rede vatbaar.

Haar gedrag bij zijn terugkomst had ook hem verbaasd. Hij had verwacht de volle lading te krijgen. Wat hem het meest verraste was het feit dat ze Binali geen pak rammel had verkocht en hem in plaats daarvan met knuffels had overladen. Kolâsji glimlachte stilletjes voor zich uit terwijl hij met zijn hoofd schudde. Zolang hij leefde wist hij dat hij zijn vrouw nooit zou weten te doorgronden. Diep vanbinnen wist hij dat dit een van de redenen was waarom hij van haar hield. Ze gaf hem steeds weer het gevoel dat er nog iets te overwinnen was, iets te ontdekken.

Plotseling schoot de blik hem te binnen waarmee ze hem had aangekeken terwijl ze de jongen tegen zich aan drukte – heel even hadden haar ogen gegloeid met het vuur dat hij lang dood achtte, haar ogen hadden zich samengeknepen en haar pupillen hadden zich vernauwd tot speldenknoppen. Kolâsji had zich er ongemakkelijk bij gevoeld en was er zeker van dat zijn fantasie met hem aan de haal ging. Hij had zich verzoend met de gedachte dat hij slechts zoete herinneringen had, die hij moest koesteren.

‘Denk aan je leeftijd,’ beet ze hem vaak toe als hij tegen beter weten in weer eens een poging waagde. ‘Vergeet niet dat we al grootouders zijn. Wat moet die jongen ervan denken als hij weet dat we nog zo gek doen?’

Haar afkeer de liefde met hem te bedrijven was sinds Sasamali's overlijden alleen maar toegenomen. Ze waren op een punt gekomen dat ze hem hoogstens een enkele keer toeliet zijn

behoefte te bevredigen. Van de wilde stoeipartij die als een paringsdans aan het neuken voorafging kon hij alleen maar dromen. Bewegingloos lag Sathobang onder hem tot hij zijn zaad in haar stortte. Haar ongeduld was soms zo voelbaar, dat alle lust hem verging.

Opeens hoorde hij een geluid boven op de oever. Als in een reflex greep hij naar zijn jachtmes, dat naast het karkas van het dode hert lag. Ondanks de kalmte die hij kort daarvoor nog uitstraalde, stond hij razendsnel overeind.

In plaats van de lichtgevende ogen van een tijger die op de geur van het dode dier afkwam, was het Sathobang, die stokstijf van schrik boven aan de trap stond. Ze had haar hand voor haar mond geslagen om de schreeuw die zich achter in haar keel had gevormd binnen te houden.

‘Ik had je wel kunnen doden!’ Van schrik liet Kolâsji het mes uit zijn handen vallen. Zijn schrik maakt gauw plaats voor verbazing. ‘Wat doe jij hier? Waar is Binali?’

Sathobang barstte in een onbedaarlijke lachbui uit. Ze stond voorovergebogen en had haar hand op haar borst gelegd. ‘Je had je gezicht moeten zien! Weet je hoe lang ik hier al sta? Als ik een wild dier was had ik je al lang van achteren besprongen.’

Blij verrast haar lach weer eens te horen, mengde zijn lach zich met de hare. ‘Ik heb je niet aan horen komen. Kun je nagaan hoe moe ik ben van de jacht.’

‘Heeft Binali je te veel vermoeid?’ Ze keek hem aan met een blik alsof ze zich wilde verontschuldigen dat ze niet beter op Binali had gelet.

‘O, de jongen... Nee, we hadden het fijn samen. Het deed me denken aan vroeger met Sasa—’ Kolâsji kon zijn tong wel afbijten. Onzeker keek hij haar aan.

‘Zoals vroeger met Sasamali,’ zei ze. ‘Mis je hem ook zo?’

Kolâsji werd overvallen door de ontspannen manier waarop ze over hun zoon sprak. Wat hem het meest verraste was de glimlach bij het noemen van zijn naam.

‘Ja, ik mis hem nog iedere dag,’ zei hij voorzichtig.

Sathobang was de trap afgelopen en stond nu een tree hoger dan hij. ‘Kom, ik help je. Begin jij maar met het hert. Ik doe die

anamoe wel. Heeft hij die echt zelf gevangen?’

Kolâsji keek naar haar op. Haar tot spleten vernauwde ogen keken op hem neer. Het licht van de maan leek als een vurige bol te weerkaatsen in haar ogen. Hij voelde het bloed langs zijn slapen razen. Verward knielde hij neer bij het hert. Hij wilde niet dat ze zag in wat voor staat hij verkeerde. Hij begon de huid van het vlees los te snijden.

Sathobang ging op haar hurken naast hem op de onderste trede zitten. Het effect dat ze op hem had was niet ongemerkt aan haar voorbijgegaan. Ondeugend glimlachte ze de schemer in. Vanuit haar ooghoeken sloeg ze hem gade, bewonderde de manier waarop zijn sterke handen in de opengereten buik van het dier verdwenen. Het liefst trok ze hem nu het water in en liet ze zich in het licht van de volle maan ter plekke door hem nemen. De gedachte aan Morhomorhoro was het enige dat haar tegenhield. Wat zou Kolâsji niet denken als ze zich aan hem zou geven zonder dat hij daar moeite voor zou moeten doen? Zo iets lichtzinnigs zou ze nooit doen.

Zonder een woord te zeggen, gaven ze zich over aan het schoonmaken van het vlees. De spanning die tussen hen in hing maakte woorden overbodig.

Sathobang had de onderkant van haar jurk tussen haar benen bij elkaar gehouden, waardoor haar dijen grotendeels ontbloot waren. In gehurkte houding schoof ze stiekem zijn richting op. Het bleke vlees van haar naakte dijbeen raakte zijn bovenarm.

Als getroffen door een sidderaal, stopte Kolâsji ogenblikkelijk waar hij mee bezig was. De aanraking van haar huid deed het vuur dat hem vanbinnen verteerde nog hoger opvlammen. Het stevige, kneedbare vlees van haar dijen brandde uitnodigend op zijn netvlies.

Ze draaide haar gezicht in zijn richting.

Dit keer wist Kolâsji dat hij het zich niet inbeelddde.

Toen ze die avond laat de hut binnenkwamen, lag Binali nog klaarwakker in zijn hangmat. De opwindning van de afgelopen dag in het bos met zijn grootvader en de vraag waar zijn grootouders bleven hadden hem al die tijd beziggehouden. Toen

hij op het punt stond zijn hangmat te verlaten en te gaan kijken of ze nog bij de rivier waren, hoorde hij ze aankomen. Meer dan hun late thuiskomst verbaasde hem het meisjesachtige gegiechel waarmee Sathobang de hut binnenkwam.

De daaropvolgende dagen sprak Sathobang honderduit en haar heldere lach was hoorbaar vanaf het ontwaken tot het moment dat ze haar hangmat opzocht.

Kolâsji, die niet wist waar de verandering aan te wijten was, genoot met volle teugen van de ommekeer in haar gedrag. Ze had hem niets verteld over het bezoek aan Marahakang en haar ontmoeting met de geest van Sasamali en hij liet zich haar plotselinge verhoogde behoefte aan intimiteit welgevallen. De littekens die haar nagels in zijn huid achterlieten koesterde hij. Hoewel ze zich aanvankelijk als een wilde kat verzette wist hij dat haar vochtigheid hem vertelde hoe graag ze hem had.

Binali had nooit getwijfeld aan de liefde die zijn grootmoeder voor hem koesterde, maar de manier waarop ze hem ineens liefelijk haar affectie toonde, was hij ongewoon – hij bleef het liefst zo ver mogelijk bij haar uit de buurt.

Benwa maakte zich zorgen om haar zus. De verandering in haar gedrag was tijdelijk, daar was ze van overtuigd. Daarvoor kende ze Sathobang te goed. Ze wist ook niet of ze blij moest zijn met de nieuwe Sathobang. Dat ze van de ene op de andere dag als een kameleon van kleur veranderde leek haar niet gezond. Dat was de goden verzoeken. Ze was bang dat het niet lang zou duren eer haar gedrag gespreksstof zijn zou bij de badplaats van de vrouwen. Ze begreep niet dat Kolâsji dat niet inzag. Maar hij genoot zichtbaar van de verandering in Sathobang's karakter en ze wilde geen spelbreker zijn. Benwa hield wisselijk haar mond.

Benwa kreeg gelijk.

Terwijl Kolâsji op een middag achter de hut bezig was met het snijden van bladeren van palmtakken voor nieuwe wanden, kwam Sathobang hem gezelschap houden. Ze nam plaats op de

bank die hij in de schaduw van de mangoboom had gemaakt. Nog niet helemaal gewend aan de attenties waarmee zij hem de afgelopen weken overlaadde, glimlachte hij onzeker in haar richting.

Ze zat een tijdje voor zich uit te kijken. De stilte die voelbaar tussen hen in hing bevreemde hem. Sinds haar metamorfose had haar mond geen seconde stilgestaan. Terwijl het mes het zachte vlees van de palmtakken doorkliefde, werd zijn onbehagen steeds groter – haar stilte maakte meer kabaal dan tien tetterende Sathobangs bij elkaar.

‘De vrouw van Tjibi was vandaag bij me,’ klonk het ineens.

Ondanks haar zachte stem, galmden de woorden keihard na in zijn hoofd. Het mes bleef halverwege steken in de nerf. ‘Verdomme,’ vloekte hij binnensmonds.

Ze had het nooit met zo veel woorden gezegd, maar Kolâsji voelde aan hoe ze over de vriend van hun overleden zoon dacht. Ze had hem nooit vergeven dat niet hij, maar Sasamali in een eenzaam graf in het oerwoud was achtergebleven. Daarom meed ze het contact met hem en zijn vrouw. Dat ze over hen begon kon weinig goeds betekenen.

Met grote inspanning had Kolâsji zich uiteindelijk neergelegd bij het heengaan van zijn zoon. Hij geloofde dat God hem op de proef stelde. Daarom klaagde hij niet. Had God ook niet Zijn enige Zoon naar de wereld gezonden om voor de zonden van de mensen aan het kruis te sterven? redeneerde hij om zichzelf moed in te praten tijdens moeilijke momenten. Wie was hij om zich te beklagen? Hij dankte God iedere dag omdat Sasamali hun een zoon had nagelaten.

Dat Sasamali niet het laatste avondmaal toegediend had gekregen voor hij stierf, vond hij heel erg. Dat hij op die manier de Schepper tegemoet trad, wenste Kolâsji niemand toe. En zeker niet als zoon van de predikant van de dorpskerk.

Ondanks zijn sterke geloof in God en het feit dat hij ervan uitging dat de dood van zijn zoon Diens wil was, voelde hij zich diep vanbinnen schuldig. Als hij er niet bij Old Samson op had aangedrongen de jongens een baantje bij de Skandinavia Compagnie te bezorgen, dan leefde zijn zoon vandaag de dag nog.

Kolâsji vreesde dat het bezoek van de vrouw van Tjibi de voorbode was van slechte tijden. 'Hoe maakt ze het?' probeerde hij gemaakt luchtig. Volledige concentratie veinzend, ging hij verder met het lossnijden van de bladeren.

'Goed. Ze maken het goed.' De woorden verlieten staccato haar mond.

Hij kon zich niet goed meer op het werk concentreren. In afwachting van de dingen die komen gingen, sneed hij verder. Hij hoefde het haar niet te vragen. Als ze ergens op zat te broeden, kwam het er vanzelf wel uit. Dan hield niets haar tegen, als een watervloed bij een dambreuk, nam ze alles op haar pad met zich mee.

'Mimijang heeft een paar dagen geleden haar eerste menstruatie gehad. Ze heeft haar isolatieperiode al achter de rug. Binnen niet al te lange tijd zal ze haar initiatie ondergaan. Ik wil dat Binali daarna meedoet met de initiatie van de jongens van haar leeftijdsgroep. Je weet dat het Sasamali's wens was dat zij de proef samen zouden ondergaan. Dat is besloten toen de kinderen nog klein waren.'

Het mes dat door het sappige vlees van de palmtak kliefde, bleef halverwege steken. Met een ruk kwam Kolâsji overeind. 'Wát voor voorbereidingen? Wélke mierenproef?' bulderde hij. 'Hoe váák moet ik je nog aan het verstand brengen dat geen enkel kleinkind van mij meedoet aan die heidense rituelen?! Nee, ik wil dat kind niet bij die ongein zien. Wie zijn kinderen aan die nodeloze marteling wil overleveren moet dat zelf weten, wij doen er niet aan mee. Kun je me uitleggen waar het goed voor is? Ik zie het nut er niet van in!'

Binali, die verderop met het aapje dat hij van zijn grootvader had gekregen aan het spelen was, keek op. Hij zette het dier op zijn schouders en maakte zich uit de voeten. Hij had geen zin in een ruzie tussen zijn opa en oma.

Hij wist dat hij zijn vriendjes zou aantreffen op de plek waar de vrouwen de vaat deden. Rond deze tijd van de dag waren ze daar meestal visjes aan het vangen met bolletjes cassavemeel aan een touw. De etensresten die tijdens de afwas in de rivier terecht-

kwamen maakten dat het er wemelde van de vissen, die zo een gemakkelijke prooi waren.

Tijdens het gesprek tussen zijn grootouders had Binali zijn naam verscheidene malen horen vallen. Ook was het hem duidelijk dat de ruzie iets te maken had met de aanstaande mierenproef, waar verschillende jongens in het dorp het over hadden. Stoer spraken ze over de proef, die zoals sommigen het van hun vader te horen hadden gekregen, een van de belangrijkste gebeurtenissen in hun leven zou zijn. Het was hun niet toegestaan de mierenproef bij te wonen vóór de dag van hun eigen initiatie, maar ze waren allemaal wel eens gebeten door een mier, dus konden ze zich voorstellen dat het geen pretje zou zijn.

Zijn grootvader had nooit met hem over de mierenproef gesproken. Binali wist dat hij niet zo veel op had met de traditioneel indiaanse gebruiken.

Dat de mierenproef onderwerp was van ruzie voorspelde niet veel goeds. Deze strijd zou niet ongemerkt aan hem voorbijgaan, daar was hij van overtuigd. Hij had alleen geen zin er nu bij betrokken te raken. Met de aap op zijn schouders stond hij voorzichtig op. In twee passen verdween hij uit het zicht door beschutting te zoeken achter een bos hoge struiken, die de markering aangaf van het stuk grond dat eigendom was van Kolâsji en zijn familie. Hij hield zijn aap vast en rende zo vlug hij kon in de richting van de waterkant, zo ver mogelijk bij zijn ruziënde grootouders vandaan.

‘Kolâsji, je weet dat Sasamali en Tjibi hebben afgesproken dat hun kinderen gelijktijdig hun initiatie zouden ondergaan. Sasamali leeft niet meer. Het is aan ons om die wens in vervulling te doen gaan. De vrouw van Tjibi kwam speciaal naar me toe omdat ook zij zich die afspraak herinnerde. Het kan me niet schelen wat jij ervan vindt, wat er ook gebeurt, Binali zal erbij zijn als de jongens straks de proef ondergaan. Zowaar ik Sathobang heet. Dat ben ik aan Sasamali verschuldigd.’

‘Weet je hoe lang geleden die afspraak is gemaakt? Toen lagen de kinderen nog aan de borst! Stoere praat van twee jonge

vaders. Weet jij veel hoe Sasamali vandaag de dag daarover zou denken! Ben je vergeten hoe hij er dank zij jouw koppigheid na die nodeloze marteling zelf aan toe was? Toen hij zich beschut achtte binnen de muren van de slaaphut? Als je het mij vraagt is het gewoon domme mishandeling.'

'Maar hij is er toch niet aan doodgegaan? In ieder geval niet aan de mierenproef!' Sathobang's ogen vulden zich met tranen. Woest veegde ze ze weg. 'Maar dank zij jouw hardnekkige afwijzing van de gebruiken van ons volk. Je hebt je zoon opgeofferd voor een god die zijn eigen kind laat sterven. Wat voor god is dat?' Wild staarde ze uit haar betraande ogen. 'Alleen door de geest van de mier tot hem toe te laten, zal hij recht op zijn afkomst kunnen doen gelden! Pas dan is hij een echte Arowak! Een trotse afstammeling van Arowakaja, de grote jaguar waar we allemaal uit zijn voortgekomen! Ben je het verhaal van Joerhi-tokorho vergeten? Hoe ze zich heeft opgeofferd voor haar mensen? En dan zou vandaag de dag haar nakomeling zich onttrekken aan de plichten die hij moet voldoen om een echte Arowak te zijn? Denk goed na, Kolâsji, er zijn redenen genoeg om trots te zijn op je afkomst.' Haar gezicht was helemaal nat van de tranen, die via haar hals naar haar borst liepen. 'Ook zonder zijn vader zal de proef doorgaan. Daar kan die god van jou niets aan veranderen!'

Kolâsji bleef stil. Hij wist dat hij nergens was als Sathobang Sasamali's dood erbij haalde. Dan kon hij geen goed meer doen en moest hij haar laten uitrazen. Ze zou hem zijn dood tot haar laatste adem blijven nadragen. Hoe had hij het in zijn hoofd gehaald Binali in de kerk te laten dopen in plaats van de *tokotsji* te vragen de godin van de Kruik met Namen te raadplegen...?

In zijn gebeden smeekte hij God steeds opnieuw haar hart te raken. Dat ze weer veranderde in het meisje dat hij op die dag op het pad bij de rivier was tegengekomen en wier glimlach zo'n indruk op hem had gemaakt dat hij zijn leven met haar wilde delen.

Na zijn terugkeer van de jacht, samen met Binali, had het erop geleken dat zijn gebeden waren verhoord. Vuriger dan ooit sprak hij op de zondagen tijdens de dienst over het rotsvast

vertrouwen dat je als christen in de Heer dient te stellen. Hij was niet ontevreden over het langzaam groeiende aantal mensen dat zijn diensten bezocht. Met de nieuwe Sathobang in gedachten drukte hij hun op het hart niet te twifelen aan de almacht van de Heer en hun lot geduldig te dragen. Was hij wat dat betrof daarvan niet het levende bewijs? Sathobang's hart was van de ene op de andere dag door God geraakt...

Kolâsi bad inwendig vurig dat hun verschil van mening over Binali's initiatie hen niet terug bij af zou brengen. Hij smeekte zijn Schepper haar te blijven raken. Hij hoopte dat de verandering die er in haar had plaatsgevonden niet te niet gedaan zou worden. Maar hij wist heel goed dat hij zich geen illusies hoefde te maken. De rusteloze blik in haar ogen zei hem genoeg. De harde trek rond haar mond, die in twee verticale lijnen aan weerszijden daarvan haar gezicht sierde, was terug. Met pijn in zijn hart moest Kolâsi bekennen: dit was de oude Sathobang.

Hij wist dat het zinloos was op dit soort momenten tegen haar in te gaan. Het beste was het onderwerp voorlopig te laten voor wat het was. Als ze gekalmeerd was zou hij haar ervan proberen te overtuigen dat wat hem betrof de jongen de nodeloze marteling bespaard bleef. Maar diep vanbinnen wist hij dat hij het onderspit zou delven.

Terwijl hij naar de verbeterde trek rond haar mond keek, overviel hem plotseling de heftige behoefte zo ver mogelijk bij haar vandaan te zijn. Nooit eerder had hij zo'n afkeer jegens haar gevoeld, hoe onmogelijk ze zich in het verleden ook gedragen had. Hij wilde alleen zijn. Dan kon hij zijn gedachten ordenen. 'Als je me nodig hebt, ik ben bij de rivier,' zei hij en beende weg.

Uit de hut haalde hij de aardewerken kruik waar hij die ochtend aan begonnen was. Hij had hem in een vochtige doek gewikkeld zodat de klei niet hard werd. Alsof de wereld op zijn schouders rustte, sjokte hij ermee in de richting van het water.

Sathobang twijfelde er niet aan dat ze haar zin zou doordrukken. Binali zou bij de jongens zijn die de proef zouden ondergaan. Met een brede glimlach op haar gezicht vierde ze bij voorbaat al haar overwinning. Haar gedachten waren al bij de voorbereidin-

gen voor de grote dag terwijl ze zag hoe Kolâsji tussen de hutten verdween. Hij mocht zich gelukkig prijzen met haar als vrouw. Dank zij haar was hem heel wat onheil bespaard gebleven. Door de wetten van de Arowak te volgen had ze de goden enigszins gunstig kunnen stemmen. De angst voor de wraak van Harijakoeja, die zou betekenen dat ze het kind terug zou nemen, zat er bij haar nog in. Door zich streng aan de tradities te houden, hoopte ze haar gunstig te blijven stemmen.

De zon, die reeds aan de andere zijde van de hemelboog aan de afdaling begonnen was, hield het dorp nog steeds gevangen in zijn benauwde greep. Desondanks had Sathobang het koud vanbinnen. De gedachte aan een oude dag zonder iemand die voor haar zorgde, joeg haar de rillingen over het lijf. Wat als Binali haar door toedoen van Kolâsji werd afgenomen...? De gedachte verdrong ze zo snel mogelijk naar de achterste kamers van haar hersenen. Ze haastte zich naar de hut van Benwa om de voorbereidingen voor Binali's mierenproef te bespreken.

Ze besloot Morhomorhoro te vragen mee te helpen met het bereiden van de verschillende lekkernijen. Zo kwam zij ook eens onder de mensen, in plaats van een leven te leiden alsof ze deze wereld reeds verlaten had. Wat Sathobang betrof was ze wel genoeg gestraft voor haar losbandigheid.

Dank zij de goede cassaveoogst dit jaar zou ze flink wat liters *kasjiri* kunnen maken. Voor gewone genodigden zou er *baka kasjiri* zijn en de *koemani kasjiri* zou ze klaarmaken voor de *tokotsji's* en ouderen.

Sathobang was blij dat het bereiden van de *kasjiri* niet meer op de traditionele manier ging. In haar kinderjaren zaten haar moeder en tantes rondom grote aardewerken kruiken, waar ze de cassave die ze eerst fijn hadden gekauwd in spuwden. Speeksel versnelde het gistingsproces. Het op die manier bereiden van de tijdens feesten zo geliefde drank was een hels karwei. De vrouwen hielden aan die klus verlamde kauwspieren over. Tegenwoordig werden raspen gebruikt om de cassave fijn te maken, waardoor het gistingsproces wel een stuk langzamer ging, maar de kracht van de *kasjiri* er niet minder op werd.

Ze had twee soorten peperwater op het menu staan: ze zou de

soep zowel van wild als van vis maken. Haar mond stroomde vol bij de gedachte aan de pasteitjes van vlees en vis in cassavedeeg die in palmbiad gewikkeld werden en in de hete as van de kookplaat werden geroosterd. Voor de kinderen zou ze suikerrietsap persen en flinterdunne, krokante flensjes van cassavemeel en stukjes gebakken zoete aardappel maken.

Als een kind zo blij was ze nu weer. Niets of niemand kon haar haar plan verijdelen. Ze zou erop toezien dat Sasamali's kind opgroeide tot een waarachtige Arowak. Dat Kolâsji maar niet begreep dat de jongen nooit een volwaardig lid van de stam zou worden zonder de geest van de mier in zich toe te laten, ging haar verstand te boven.

Maar de gedachte aan hem liet haar koud. De passie die haar sinds het bezoek aan Marahakang vanbinnen opvrat als ze aan hem dacht, was als een vlam gedoofd. Slechts een holle leegte vanbinnen was er overgebleven. Was ze niet door toedoen van hem en zijn god haar grote, sterke zoon in de kracht van zijn leven kwijtgeraakt? De verzekering van een zorgeloze oude dag was van de ene op de andere dag in een boze droom veranderd. Ze verdrong de bittere gevoelens die omhoog kwamen borrelen. Veel liever hield ze zich bezig met de voorbereidingen van het feest. Als ze zich daarop concentreerde overviel haar een aangenaam gevoel, alsof ze omhoogsteeg, alsof ze zich te goed had gedaan aan tabakswater van uitzonderlijk goede kwaliteit. Nu ze haar kracht in zich voelde terugstromen, wist ze dat geen Kolâsji met zijn mensetende god haar weer terug op de aarde zou kunnen werpen. Ze had weer een stukje van de schuld ingelost waarmee Kolâsji de nakomelingen van Joerhi-tokorho had belast. Met grote passen en een tevreden trek op haar gezicht haastte ze zich in de richting van de hut van haar zus.

In de wereld van de stamouders, waar geen levende ziel – uitgezonderd Hariwari – ooit een voet zette, waar een overvloed aan wild, vis en gevogelte het leven aangenaam maakte en waar de misère die de wereld van de mensen teisterde niet bestond, keek

Joerhi-tokorho toe hoe haar verre nazaat Sathobang steeds dieper verstrikt raakte in het web dat ze voor zichzelf had gesponnen.

Als geen ander begreep ze Sathobang's verzet tegen de gevaarlijke vreemde invloeden. Ooit had zij zichzelf opgeofferd aan de grote Ekekoeli om haar dorp Wajapoch van de ondergang te redden. Ze had daarmee ook het leven van haar kind gered. Haar bloed bewandelde in de personen van Sathobang en Binali nog steeds de mensenwereld, ze had indirect haar bijdrage geleverd aan het feit dat de Arowak vandaag de dag nog de aardbodem bevolkten.

Met het felle rood van de *koeswe*, dat sterk afstak tegen de kaneelachtige huid van haar gezicht, was ze het kamp van de Ekekoeli binnengelopen. Die onderbraken terstond hun bezigheden toen ze de omheining binnentrad, totaal in de ban van haar fragiele maar indrukwekkende verschijning. De zon stond midden aan de hemel. Het felle licht deed de rode kleur die haar gezicht sierde nog heftiger lijken. Het effect was oogverblindend.

Haar hart klopte in haar keel. Toch deed haar angst voor de brute wezens haar geen moment twifelen aan de juistheid van haar beslissing. Ze moest dit doen. Voor Wajapoch, en voor Hijarobang, de dochter die ze in het dorp had achtergelaten. De woorden van Zemeo schoten haar te binnen. Hoe hij de mensen vertelde over het lot dat hen te wachten stond. Over de onverzadigbare honger van de Ekekoeli. Hoe ze in steeds grotere aantallen naar deze streken zouden komen om zich gelijk dieven te storten op de rijkdommen die het Opperwezen ten behoeve van de mensen in de grond had gestopt. Dat de strijd die daarmee gepaard zou gaan de mensen in aantal zou doen afnemen, hen zo goed als van de aardbodem zou doen verdwijnen. Joerhi-tokorho had haar lot aan dat van de mensen verbonden. Daarom was ze vandaag op deze plek.

Haar komst naar het kamp was niet onopgemerkt voorbijgegaan aan de vrouwen in het kamp. De Ekekoeli namen hun eigen vrouwen niet mee op hun tochten naar deze kant van de

wereld. Daarom roofden ze vrouwen uit de Arowak-dorpen. Toen Joerhi-tokorho de bamboepalissade binnenliep, staarden ze haar vol ontzag aan. Door haar beschilderde gezicht en haar rug zo recht als van een woudreus, scheen het hun toe alsof Harijakoeja in hoogsteigen persoon het kamp bezocht.

Aan de andere kant deed de aanblik van de vrouwen, die hun bezigheden hadden onderbroken, Joerhi-tokorho voor het eerst twijfelen aan de juistheid van haar beslissing. Sterker dan ooit tevoren realiseerde ze zich de reden van haar aanwezigheid hier. Walging bij de gedachte het lot van deze vrouwen te moeten delen, deed haar de angst om het hart slaan. Hun ellendige blikken spraken boekdelen.

Maar het waren de kinderen die haar het meest van haar stuk brachten. Vol walging keek ze naar de onbestemde kleur van hun huid, die, al was ze minder doorzichtig dan die van de baardmannen, haar toch vreemd voorkwam. Nooit eerder had ze zulk haar gezien, van een kleur die veel weg had van de smeulende resten in de kookplaats. De manier waarop ze uit hun ogen keken, alsof ze al in de wereld van de stamouders waren beland, beangstigde haar. Doordat de kleur van de iris gelijkenis vertoonde met de hemel voor het losbarsten van een zware regenbui, leek het alsof het leven hun ogen reeds verlaten had. Zo'n kind zou ze nooit op de wereld zetten! Ter plekke besloot ze er alles aan te doen om dit te voorkomen – alle kennis die ze bezat van kruiden en wortels zou ze daarbij inzetten.

De bamboepalissade was niet het enige waar Joerhi-tokorho zich over verbaasde. De wijze waarop de hutten in een cirkel rondom een open plek waren neergezet kwam haar vreemd voor.

De grote Ekekoeli, door een van zijn mannen op de hoogte gebracht van haar komst, verscheen in de met hertenhuid afgeschermd deuropening van zijn hut, die groter dan de rest was en afgezonderd van de andere dicht bij de rivier stond. Getroffen door haar verschijning zakte zijn bebaarde kin naar beneden. De rode, geometrische versiering van haar gezicht had op hem het effect van een afrodisiacum. Het liefst was hij meteen op haar toegelopen en had hij haar zijn hut in gesleurd

om daar met haar de liefde te bedrijven. Hij had lang genoeg op deze dag gewacht. Maar iets in haar houding, de trotse manier waarop ze haar rug iets naar achter helde en de priemende blik in haar ogen, hielden hem tegen. Haar blik leek dwars door hem heen te gaan. In plaats van zijn eerste gedachte te volgen sloeg hij zijn ogen neer. Hij beseftte dat hij slaaf was van de lust die deze tengere vrouw bij hem opriep. Hij moest haar voor zich winnen. Sinds hij haar in het woud had verrast, had hij gedroomd van dit moment, maar diep vanbinnen voelde het niet als een overwinning, hoe blij hij ook was met haar komst.

Het leek alsof ze zijn gedachten kon lezen en zijn twijfels bespeurde. De angst dat hij haar terug zou sturen, waardoor Wajapoch alsnog ten prooi zou vallen aan de bloeddorst van de vreemde indringers, was verdwenen. Ze toverde een glimlach op haar gezicht. Hij zou nooit haar ziel bezitten.

De grote Ekekoeli zag haar vastberadenheid, maar het kon hem niets schelen. Als ze maar bij hem was. Hij hield het erop dat hij de tijd aan zijn zijde had. Ze zou van hem leren houden. Hij verheugde zich er al op zich te goed te doen aan de nectar die ze binnen haar kleurige bloembladen voor hem verborgen hield en gebaarde haar hem de hut in te volgen.

In haar borst ging haar hart als een gekooid vogeltje tekeer. Maar voor ze de hut binnenging ontdekte ze de metalen kooien bij de bosrand. Ze waren in omvang groot genoeg om de mannen die erin gevangen zaten te laten staan. Vanwaar ze stond las ze angst op de gezichten en een rilling doorvoer haar. Dit lot was Wajapoch bespaard gebleven. Door haar toedoen. Ze stapte naar binnen.

Joerhi-tokorho lag op het met dierenhuid bedekte bed. Het uit touwen vervaardigde matras deed pijn aan haar rug. Binnen in de hut was het minder koel dan ze gewend was van thuis. De wanden van mest en aangestamppte aarde hielden de warmte vast. Er hing een bedompte lucht. De rieten dakbedekking maakte het er niet beter op – die liet minder lucht toe dan de palmbladeren daken van de hutten van de mensen. De warmte was haast ondraaglijk. Haar transpiratievocht mengde zich met het

rood van de *koeswe* op haar gezicht. Het veranderde de tekeningen in rode vlekken die uitliepen in haar hals en haren. Door het *awarra*-vet waarmee ze zich had ingesmeerd gleed het vocht in grote druppels van haar lijf. Ze had haar ogen gesloten.

De grote Ekekoeli gleed gretig met zijn vingers over haar vet glanzende huid. Terwijl ze zijn liefkozingen onderging, smeekte ze Adjali, Harijakoeja en al haar stamouders haar te helpen bij het dragen van dit nieuwe bestaan, dat ze hetgeen haar te wachten stond moedig zou weten te doorstaan. Flitsen van de mensen in de grote metalen kooien afgewisseld met die van Hijarobang, die ze in Wajapoch had moeten achterlaten, schoten door haar hoofd op het moment dat hij met een haast dierlijke aandoende kreet zijn zaad in haar stortte.

De Ekekoeli waren als een allesvernietigende zwerm sprinkhanen over het gebied uitgewaaierd – alles wat ze op hun pad tegenkwamen werd aan hun wil onderworpen. Maar de grote Ekekoeli had woord gehouden en Wajapoch was een eiland van rust te midden van het geweld gebleven. In andere dorpen werden mensen geroofd, vermoord en verkracht en wie niet in de vleespotten terecht kwam, werd ingezet bij het werken aan de infrastructuur die de Ekekoeli hadden opgezet om zich het leven in de nieuwe wereld gemakkelijker te maken. Met de tijd waren hun kampen in grotere nederzettingen veranderd. Ze lieten nu zelfs mondjesmaat hun vrouwen en kinderen overkomen – voor de mensen een teken dat ze niet van plan waren terug te gaan naar waar ze vandaan kwamen.

Wajapoch was uitgegroeid tot een groot dorp en steeds meer mensen zochten er hun heil. De afspraak geen nieuwelingen toe te laten werd door het dorp niet nauwgezet nageleefd, en de Ekekoeli lieten het oogluikend toe.

Vanuit Wajapoch waaierden de mensen op een gegeven moment weer over het gebied uit. Ruzies over vrouwen of meningsverschillen over de wijze waarop het dorp werd geleid waren meestal de reden dat groepen mensen wegtrokken om

elders een nieuw dorp te stichten. Langzaam aan begon het gebied zijn vroegere structuur van verspreid levende gemeenschappen terug te krijgen.

De Ekekoeli hadden hun plek in de nieuwe wereld verworven en door de jaren heen met de mensen leren samenleven. Door zich te verzekeren van de meest strategische plekken met de vruchtbaarste grond, was hun noodzaak tot oorlog voeren afgenomen. De bloeddorstige slachtpartijen behoorden tot het verleden. Ze kwamen nog sporadisch voor, als strafexpeditie om de mensen niet te doen vergeten wie de baas was in het gebied.

Vele van hen waren weggetrokken naar gebieden dieper het achterland in, waar het goud 'voor het oprapen' lag, doordat de mensen die er woonden het reeds eeuwen uit de grond haalden. Verwerkt tot prachtige voorwerpen lag het opgeslagen in gigantische uit rotsblokken vervaardigde bouwwerken, tempels uit vervlogen tijden en culturen.

Tijdens een van de verhuizingen naar het achterland, hadden ze Joerhi-tokorho meegenomen. De grote Ekekoeli was alweer enkele jaren geleden gestorven en als zijn weduwe was ze niet onbezoldigd achtergebleven.

Ook al had ze na zijn dood de kans terug te gaan, ze had Wajapoch sinds de dag van haar vertrek nooit meer teruggezien. Het dorp lag op een dag lopen van het kamp, maar de schande dat ze de Ekekoeli tot vrouw had gediend, maakte dat ze de mensen niet onder ogen durfde komen. Ze bleef.

De belofte die ze zichzelf had gedaan op de dag dat ze het kamp was binnengekomen had ze waargemaakt. De grote Ekekoeli had haar lichaam bezeten, maar haar ziel had ze hem nooit geschonken. Hij was goed voor haar, maar er kleefde bloed van haar volk aan zijn handen.

De vruchten die het gevolg waren van hun samenleven, vernietigde ze in haar schoot. Zonder dat hij het wist nam ze kruidenaftreksels in. Als dat niet werkte beroofde ze ze van het leven door een priem in haar vagina in te brengen, waardoor ze via haar baarmoedermond het ongeboren kind bereikte.

Op hoge leeftijd verliet ze deze wereld, ver verwijderd van het dichte regenwoud, waar de nachten zo aangenaam koel konden zijn, in tegenstelling tot de benauwende hitte van overdag, anders dan de zon en de droogte die de grond in het achterland van alle vocht beroofden. De zandstormen die er bij tijd en wijle heersten, waardoor ze soms geen hand voor ogen zag en die droge graspollen als op hol geslagen bosvarkens voor zich uit dreven, maakten van haar een droevige oude vrouw. Het verlangen ooit weer het licht door het dichte bladerdak te zien schitteren, waardoor de verschillende tinten groen zich in al hun verscheidenheid en pracht lieten zien, had haar geest nooit verlaten. Tot aan haar dood maakte ze ontelbare nachtelijke reizen naar de wereld waar ze zo veel van hield.

Hier, waar de Ekekoeli de mensen hutten uit steen hadden leren bouwen, aan weerskanten van een wirwar van paden die met kiezels waren belegd, stierf Joerhi-tokorho. Dat haar dochter Hijarobang haar bloedlijn zou voortzetten, was een troostrijke gedachte tijdens haar laatste dagen in deze wereld. Van mensen die in Wajapoch waren geweest had ze gehoord dat haar dochter het eerste vrouwelijke hoofd van het dorp was geworden. Joerhi-tokorho wist niet wat ze daarvan moest denken. In een wereld waar de taakverdeling tussen mannen en vrouwen volgens vaste patronen verliep kon ze zich niet voorstellen dat haar dochter de leiding over het dorp had. Ze betrapte zichzelf erop dat ze vasthield aan de oude verdeling, waar de mannen jaagden, akkers bouwrijp maakten, bomen omhakten, hutten bouwden, wapens vervaardigden en de gemeenschap leidden, en de vrouwen kinderen grootbrachten, akkers bewerkten, water haalden van de rivier en de huishouding deden. Maar diep in haar hart was ze trots op de manier waarop haar dochter de haar geschonken naam recht deed. Die wetenschap maakte het iets draaglijker dit leven te verlaten zonder een familielid in de nabijheid om haar voor het laatst een slok water te geven. Ze kon zich moeilijk neerleggen bij de gedachte dat ze dank zij vreemde mensen de reis naar de wereld van de stamouders niet met een droge keel hoefde aan te vangen.

Na de ruzie over Binali's mierenproef zat Kolâsji bij de rivier, zijn favoriete plek om zijn gedachten te ordenen als Sathobang weer eens een van haar buien had. De snel stromende Corantijn had een kalmerende werking op zijn geest – de brede, majestueuze rivier deed hem de kracht van de Schepper boven alles uit voelen.

Voorovergebogen, met zijn hoofd iets tussen zijn schouders gezakt, zat hij tussen de hoge wortels van een mangoboom. Het water stond laag. De krabbenholen, die normaal onder de waterspiegel bleven, lagen bloot. Het paarsrood van de krabben-schalen contrasteerde fel met het gelige, modderige rivierzand.

Met veel zorg plakte Kolâsji dunne reepjes klei in een geometrisch patroon tegen de kruikwand. Hij dacht aan zijn eigen initiatie, die plaatsvond tijdens een van zijn vakanties van het internaat. Midden in de nacht had zijn vader hem gewekt. 'Kom mee,' had hij kortaf gezegd. Verder werd hem geen uitleg gegeven.

In het dorp was het de voorafgaande dagen nergens anders over gegaan, dus Kolâsji wist wat hem te wachten stond. De andere jongens hadden met bravoure gesproken over de mierenproef die aanstaande was.

In het donker volgde hij zijn vader naar de grote hut die voor de gelegenheid midden in het dorp was opgezet. Het leek alsof de nacht zich had veranderd in de dag. Het hele dorp was aanwezig. Druk door elkaar pratend, waren ze in afwachting van de dingen die komen gingen. Het hele dorp zou getuige zijn van de initiatie waarmee de jongens volwaardig lid van de stam zouden worden.

Kolâsji zag verschillende van zijn vrienden op een lange houten bank naast elkaar zitten. Sommigen lachten zenuwachtig terwijl ze hun vrienden aanstootten, anderen staarden stoer voor zich uit.

Kolâsji had de woorden van zijn vader in zijn hersenen geprent. 'Als je huilt zullen ze je uitlechen. Alle volwassenen van

het dorp zullen erbij zijn om te zien of je het waard bent jezelf een Arowak te noemen. Maak me niet te schande.'

Net als de rest van zijn vrienden had hij de afgelopen tijd lopen opscheppen hoe stoer hij zich zou houden wanneer de mieren hun kaken in zijn huid zouden zetten.

Nu het zover was, merkte hij dat hij net als de meeste van hen, niet meer zo'n held was. Hun angst was voelbaar en daalde als als een nevel over hem neer. Hij was wel eens door mieren gebeten, maar dat was anders. Je kon weglopen en ze van je afslaan. En dan waren het meestal nog de kleine rode miertjes. Voor de mierenproef werd de *joko* gebruikt. Die liet niet los als hij zijn kaken eenmaal in je had gezet.

Kolâsji had gehoord dat de mieren met *kasjiri* werden gevangen. Met een in drank gedrenkte katoenbol werden ze dronken gevoerd, waarna ze in een potje werden gestopt. Daarna werden de dronken mieren een voor een met hun kop vastgemaakt in een rieten mat die speciaal voor die gelegenheid gevlochten was. Als de alcohol was uitgewerkt, konden ze geen kant op, waardoor ze bijzonder agressief werden. De mat werd op de huid gelegd en de getergde mieren gaven hun kaken flink de kost.

Toen alle jongens die aan de proef deel zouden nemen er waren, pakte de *tokotsji* de mat met mieren en blies er met tabaksrook overheen. Hij smeekte de geest van de mier de jongens met zijn kracht en vlijt te verrijken.

'Heb je dat gehoord?' hoorde Kolâsji iemand zeggen die achter hen stond. 'Het gaat er niet om hoe goed je de pijn kunt verdragen. Je krijgt de geest van de mier, waardoor je net zo sterk en vlijtig wordt als hij. Meestal heeft men een verkeerde voorstelling van zaken.'

Kolâsji wist niet wat hij ervan moest denken. 'Als je de Heer om hulp vraagt heeft hij altijd een luisterend oor,' had de godsdienstleraar op het internaat gezegd. 'Bid en je zult gehoord worden.' Met gesloten ogen en gevouwen handen bad hij in gedachte het Onze Vader.

Halverwege het gebed hoorde hij links van hem een van de jongens keihard om zijn moeder roepen. Een luid lachsalvo was zijn deel.

Kolâsji onderbrak abrupt zijn gebed. Zijn ogen sprongen wagenwijd open. Hij zag hoe de jongen in bedwang werd gehouden. Zijn vader gaf hem een harde klap tegen zijn hoofd, wat opnieuw op de lachspieren van de omstanders werkte.

Kolâsji's ogen kruisten die van zijn vader. Zijn blik zei hem genoeg. De man met de mat kwam steeds dichterbij. Hij drukte de mat bij iedere jongen op een ander plek. De meeste jongens hielden zich groot en gaven geen krimp. Maar de uitdrukking op hun gezicht vertelde een ander verhaal. Een van de jongens viel languit op de grond. Door water in zijn gezicht te sprenkelen probeerde men hem weer bij zijn positieven te brengen.

Onverstoord door wat er om hem heen gebeurde ging de man met de mat verder met zijn werk. Van de ouders van de jongens die de proef ondergingen, kreeg hij te horen waar de mat moest worden aangebracht. Niet al te slimme jongens kregen de mat op hun hoofd, klets-kousen kregen hem op hun mond en luilakken op hun handen.

Het was de beurt aan Kolâsji. Omdat hij altijd sjokte als hij liep, vroeg zijn vader of de mat op zijn benen geplaatst kon worden. Kolâsji kneep zijn ogen dicht. Hij voelde hoe de man zijn been vastpakte. De mat schraapte langs zijn been. Meteen daarna voelde hij een stekende pijn, die zich over zijn gehele been verspreidde en dwars door zijn botten leek te gaan. Kolâsji beet zijn tanden op elkaar. De pijn verplaatste zich naar zijn bovenbeen. Het leek alsof zijn been in brand stond. Het bloed van zijn onderlip mengde zich met zijn speeksel. De pijn was zo ondraaglijk dat het scherpe flitsen door zijn ruggenmerg naar zijn hoofd stootte. Hij had zijn ogen gesloten, maar alles om hem heen begon in een steeds sneller bewegende cirkel rond te draaien. Hij voelde zich licht worden in zijn hoofd. Ergens ver weg voelde hij hoe de mat met mieren van zijn been werd weggenomen.

De pijn was nog steeds ondraaglijk. Zijn benen klopten alsof er vanbinnen wild op trommels werd geslagen. Hij ging ervan uit dat hij het ergste nu had gehad. Hij opende zijn ogen en stond op van de bank. Zo goed en zo kwaad als het ging mankte hij in de richting van zijn ouders.

Vol trots stonden ze naast hem. Zijn moeder hield een kalebas met *kasjiri* aan zijn mond. 'Drink, dan is de pijn beter te verdragen.'

De eerste paar slokken maakten hem misselijk. Dit was de eerste keer dat hij cassavebier dronk. Hij deed moeite niet te kokhalzen. Toch dronk hij de hele kalebas leeg.

De ene na de andere kalebas kreeg hij aangereikt. Het kloppende gevoel in zijn benen bemoeilijkte hem het staan. Toch bleef hij moedig overeind.

Op een gegeven moment was zijn maag zo vol dat het leek alsof zijn borstkast uit elkaar zou spatten. Hij drukte zijn hand tegen zijn borst.

Trots als een pauw sloeg zijn vader hem op de schouder. 'Stop je vinger in je keel. Dan ga je overgeven. Dan maak je ruimte om door te drinken.'

Kolâsji stopte zijn vinger in zijn keel. Met grote kracht kwam de *kasjiri* naar buiten zetten. Om hem heen waren steeds meer jongens aan het overgeven. Tot zijn opluchting was de druk op zijn borst ineens verdwenen.

Hij bleef *kasjiri* naar binnen werken. Hij werd licht in het hoofd. Een aangenaam gevoel trok door zijn lichaam. De pijn in zijn benen was plotseling draaglijk geworden. Nooit eerder had hij zich zo vrolijk gevoeld.

Inmiddels had een aantal mannen trommels te voorschijn gehaald. Kolâsji voegde zich bij de dansenden, die, met de handen op de schouders van degene naast hen, in een cirkel rondansten. Hun bovenlijf ging op de maat van de muziek naar achter en naar voren. Steeds sneller draaiden ze rond. Kolâsji keek om zich heen. De tanden van de lachende meisjes schitterden witter dan hij ze ooit had gezien.

*Wandabôthe, wandabôthe,
wasjikwa wajâthe*

*We zijn aangekomen, we zijn aangekomen
vanuit ons dorp*

zongen de vrouwen op hoge toon, waarna de mannen het van hen overnamen.

De trommels begeleidden het gezang op monotone toon. Daarboven was het geluid van de ratels te horen. Kolâsji danste naar hartelust. Hij voelde de pijn helemaal niet meer.

Hij kon zich niet herinneren hoe hij in de hut terecht was gekomen. Al helemaal niet wie hem in zijn hangmat had gelegd. Hij werd gewekt door de stekende pijn in zijn benen, die opgezet waren en onder de rode bulten zaten en warm aanvoelden. Voorzichtig probeerde hij zich op zijn kant te draaien. Het leek alsof er duizenden doorns bij iedere beweging dieper zijn hersenen in gedrukt werden.

Hij was alleen in de hut. Zijn ouders waren buiten het dorp in de weer. Hij voelde koortsig aan.

Een week lang kon hij zijn hangmat niet uit komen. Op een bepaald moment waren zijn benen zo opgezet dat hij ze amper kon bewegen. Alleen de aloë waarmee zijn moeder ze insmeerde, hielp de pijn draaglijk te houden.

Terug in het internaat vroeg Vader Michael Anthony Bennets hem waar hij de littekens – die nog niet geheel verdwenen waren – vandaan had. ‘Die heb ik overgehouden aan de mierenproef. En ik heb echt niet gehuild, hoor!’ Kolâsji stak trots zijn borst naar voren. ‘U had het gezicht van mijn vader moeten zien. Hij straalde omdat ik me zo goed had gehouden. Hij zegt dat ik nu een echte Arowak ben.’ Met een glimlach die dwars over zijn hele gezicht trok keek hij naar het hoofd van het internaat op.

‘De mierenproef?!’ De woorden kwamen zijn mond uit alsof hij iets bitters uitspuugde. ‘De mierenproef?! Hoe vaak zeg ik jullie niet dat je je niet inlaat met dat soort heidense zaken! Waar is zo’n marteling goed voor?! Nu je de Heer tot je leven hebt toegelaten heb je dit soort onzin niet nodig. Hoe vaak heb ik je niet verboden je als een bosmens te gedragen? Dit is een gruwel in de ogen van de Heer.’

Hoe roder Vader Michael Anthony Bennets aanliep, des te

kleiner voelde Kolâsji zich worden. Hij wist waar dit zou eindigen. Na uitgeraasd te zijn zou het hoofd hem sommeren de lat te gaan halen en hem een flink pak slaag verkopen, om, zoals hij het vaak zei, 'het bos uit hem te slaan', dat zou hem leren dat de Heer boven alles staat. Hij zou hem toegilllen dat hij zichzelf gelukkig mocht prijzen dat hij een plek had in het internaat. Later, als hij groot was geworden, zou hij het hoofd dankbaar zijn dat hij hem had gered van zo'n zondig leven. En terwijl de striemen van de lat nog nabrandden in zijn huid zou hij de man moeten bedanken – omdat hij het beste met hem voorhad.

Huilend van schaamte en pijn liep Kolâsji, die in het internaat Paul werd genoemd, naar de enorme, goed onderhouden tuin.

Achterin stond een grote boom. De stam was zo dik dat hij er helemaal achter kon verdwijnen. Totaal in de war van wat er net was voorgevallen, kroop hij weg tegen de ruwe boomstam. De trots die hij had gevoeld bij het doorstaan van de mierenproef, was er door Vader Michael Anthony Bennets met flinke stokslagen uit geslagen. Zittend achter de boom, bad hij de Heer om vergiffenis. Hij beloofde Hem zich niet meer in te laten met welk 'heidens ritueel' dan ook.

Sathobang kreeg haar zin. Wat Kolâsji ook als argument tegen de mierenproef inbracht, het leek niet tot haar door te dringen. Aan het feit dat het niet in de Bijbel voorkwam, had ze al helemaal geen boodschap. Hij probeerde haar ervan te overtuigen dat de proef in vroeger tijden werd gebruikt als geneesmiddel en niet als marteltuig, omdat het zuur van de mieren een helende werking had, maar dat dit tegenwoordig niet meer nodig was – er bestonden genoeg middelen tegen de meeste kwalen. Maar Sathobang was niet te vermurwen. 'Waarom denk je dat het vandaag de dag nog wordt toegepast bij mensen met ernstige reumatische pijnen en dat dat nog effect heeft ook?' probeerde hij zijn standpunt te verduidelijken. 'Het

is onzinnig kinderen aan een dergelijke mishandeling te onderwerpen als hen niets mankeert.'

Hij had zich net zo goed tegen de palmladeren wand kunnen richten. Voor haar was het een uitgemaakte zaak. De jongen zou er die dag bij zijn. Wie was Kolâsji om de gebruiken die de stamouders hen hadden nagelaten in twijfel te trekken? 'Zijn we niet genoeg gestraft door Adjali? Je koppigheid heeft ons al een sterke zoon gekost. Als Binali iets overkomt overleef ik het niet. Maar als dat is wat je wilt, draag me dan nu maar vast naar mijn graf. We moeten de wraak van Harijakoeja breken.' En daarmee deed ze er het zwijgen toe. Alsof er geen vuiltje aan de lucht was ging ze door met de voorbereidingen voor de grote dag. Binali's schouderdoek, die hij zou dragen op het feest na zijn initiatie, had ze al klaarliggen. Ze had hem zelf gemaakt – een rode, driehoekige doek, afgezet met katoenen bolletjes in verschillende kleuren, die aan lange slierten gesponnen katoenen draden naar beneden hingen.

Nu was ze bezig met zijn hoofdtooi. Daarvoor had ze bij de jagers uit het dorp kleurige parkieten-, papegaaien- en toekanveren gekocht. Ze maakte de tooi zodanig dat de veren in twee banen aan beide kanten van zijn nek langs zijn schouders vielen.

'Ik houd Kolâsji van alles op de hoogte wat er gebeurt,' zei ze tegen Benwa. 'Dan kan hij me later niet verwijten hem er niet bij betrokken te hebben.'

Benwa, die haar zus niet tegen zich in het harnas wilde jagen, hield wijselijk haar mond. Met de dag maakte ze zich steeds meer zorgen om haar gedrag. Ze was benieuwd hoe dit zou aflopen.

'Wat mij betreft doet de jongen niet mee aan die onzin!' was Kolâsji's reactie als ze hem op de hoogte bracht van de ontwikkelingen in verband met de mierenproef. Verder bleef hij zo veel mogelijk bij haar uit de buurt.

Binali kon het zo langzamerhand niet meer schelen of hij meedeed aan de proef of niet. Wat hem betrof was die dag liever gisteren dan vandaag voorbij. Hij hoopte alleen maar dat

de rust daarna weer terugkeerde in de hut. Sathobang had de vervelende gewoonte hem in de aanwezigheid van Kolâsjî te vragen wat hij van de voorbereidingen vond. Om niet verzeild te raken in het conflict van zijn grootouders, bleef hij zo veel mogelijk bij hen uit hun buurt.

Op een dag trof hij Mimijang alleen aan bij de waterkant. Sinds ze door haar ouders een tijdje in een hut was afgezonderd, had hij haar niet meer alleen te spreken gekregen. Vanaf die dag hield ze zich op bij de volwassen vrouwen en was ze niet meer bij de badplaats voor de kinderen geweest.

Er werd verteld dat ze ongesteld was geworden. Binali wist niet wat dat was. Toen hij Sathobang ernaar vroeg, stuurde ze hem met rollende ogen de hut uit. Het moest iets zijn waar je niet over sprak en waar je geen vragen over stelde. Het deed hem denken aan die ene keer dat hij met een paar vrienden stiekem een stel achterna was gegaan, dat ertussenuit was geglipt tijdens de viering van de afsluiting van een rouwperiode. Toen ze zich onbespied achtten, ver genoeg van de feestende en *kasjiri* drinkende mensen, gingen ze op een stam van een omgevallen boom zitten. Eerst spraken ze zachtjes tegen elkaar, daarna schoof de jongen steeds dichtër naar het meisje toe. Opeens leken ze te vechten. Als een wilde kat sloeg ze hem van zich af. De jongens schrokken zo van wat ze zagen dat ze zich uit de voeten maakten. Terug op het feest ging hij naar Sathobang toe. 'Oma, een jongen en een meisje zijn verderop in het bos met elkaar aan het vechten.'

Voor hij doorhad wat er gebeurde, kwam haar vlakke hand hard boven zijn oor terecht. 'Jongen, ga zitten en stop met die vrijpostigheid! Wil je soms sneller groot worden dan de tijd die Adjali je heeft gegund? Bemoei je niet met grotemensenzaken.'

Bij Kolâsjî hoefde hij al helemaal niet aan te komen. Die stuurde hem juist meestal naar zijn grootmoeder als hij hem iets vroeg wat niet met jagen, vissen of hutten bouwen te maken had.

Hij knielde naast Mimijang neer zoals hij gewend was als hij haar bij het water tegenkwam. 'Hoe gaat het?'

Mimijang schoof een eind opzij. Ze sloeg haar ogen neer.

‘Ben je weer beter?’

‘Ik was niet ziek.’ Haar stem klonk zacht. Geconcentreerd ging ze verder met het wassen van de kleren die ze in een mand bij zich had.

‘Waarom was je in de hut opgesloten? Had je iets verkeerd gedaan?’

Vanuit haar ooghoek keek ze hem aan. Rond haar mond speelde een glimlach.

‘Waarom doe je zo gek?’ In Binali’s stem was lichte irritatie hoorbaar.

Ze schaterde het uit van het lachen. ‘Vind je dat ik gek doe?’

Blij de oude Mimijang terug te zien, duwde Binali met zijn schouders tegen haar aan. Door steun te zoeken bij de traptree voorkwam ze dat ze zijwaarts viel. ‘Kijk uit!’ Ondanks de boze toon van haar stem, brak haar gezicht open in een lach.

‘Vertel, wat is er gebeurd?’ Binali klonk ongeduldig.

‘Nee, ik heb niets verkeerd gedaan, Binali. Dat deden ze omdat ik zoals mijn moeder zegt een groot meisje ben geworden. Daarom werd ik afgezonderd. De details zal ik je besparen want daar begrijp je vast niets van.’ Het kostte haar moeite niet te lachen.

‘En daarom word je opgesloten in een hut?’

Ze keek ernstig. ‘Geloof maar wat je wilt. Ik heb een week in de hut gezeten. Gelukkig kwamen mijn grootouders iedere dag langs. Verder zag ik geen ziel. Van mijn oma kreeg ik iedere dag een kolibrie en een stukje cassavebrood te eten. Meer kreeg ik niet.’

‘Zo weinig?’ Binali’s ogen stonden wijd open van ongeloof.

‘Oma kamde iedere dag mijn haar en vertelde me ondertussen wat het inhield een volwassen vrouw te zijn. Ook vertelde ze wat me te wachten stond als ik straks een eigen gezin heb.’

‘En je opa? Bezocht die je ook iedere dag?’

‘Hij kwam twee keer per dag. Om mijn hangmat op te hangen en weer los te maken.’

‘Waarom deden ze dat?’

‘Weet ik ook niet. Mijn oma zei dat ik niets mocht doen omdat

mijn lichaam zich aan het reinigen was. Daarom moest ik me afzonderen. Gelukkig mocht ik na een week weer naar buiten. Het feest daarna maakte heel wat goed.'

Binali herinnerde zich die dag nog goed. Hoe mooi gekleed ze de tent binnen kwam lopen. Ze was de laatste jaren flink afgeslankt. De versiering van rode *koeswe* op haar gezicht... je kon niet anders dan haar aanstaren.

Ze werd door haar moeder begeleid naar een houten bank in de vorm van een schildpad die bij het vuur stond. Ze ging zitten. Haar gezicht stond ernstig. Ze was overduidelijk gespannen.

Toen ze eenmaal zat gooide haar oma stukjes gesponnen katoen in het vuur. De brandende katoen steeg als vlammeende vlokjes omhoog. Door ze tussen haar handpalmen uit te klappen, moest zij ervoor zorgen dat ze niet op de grond terecht kwamen. Steeds sneller na elkaar stegen de vuurvlokjes omhoog. Met moeite kon Mimijang het tempo bijhouden. Aan haar gezicht te zien had ze pijn.

'Dat wordt een vlijtige huisvrouw,' hoorde Binali iemand achter hem fluisteren. 'Moet je zien hoeveel van die vuurtongen ze met haar handen heeft gedooft!'

Door haar naam te scanderen moedigden de genodigden haar aan. Haar moeder stond met een trotse blik in haar ogen en haar armen voor haar borst gekruist toe te kijken.

Toen alle katoen in het vuur verdwenen was, steeg een goedkeurend gemompel op onder de aanwezigen, ten teken dat ze bewezen had een vlijtige huisvrouw te worden.

Haar moeder gaf haar een enorme kalebas met *kasjiri* te drinken. Na de eerste slok trok ze een vies gezicht. Toen ze de kalebas van haar mond wilde halen, moedigde haar moeder haar aan verder te drinken. 'Ga door tot je overgeeft,' zei ze. 'Dan ben je klaar voor het leven dat je te wachten staat.' Met duidelijke tegenzin dronk Mimijang verder. Ze begon te kokhalzen. 'Drink door!' riep haar moeder. Mimijang hield de kalebas tegen haar lippen gedrukt. Haar borstkast ging heftig heen en weer. Opeens spoot de *kasjiri* met enorme kracht uit haar mond. Mimijang klapte dubbel. De omstanders applaudis-

seerden luid. 'Nu ben je echt een grote meid,' zei haar moeder. Ondertussen veegde haar grootmoeder de *kasjiri*-resten van haar mond en kin. Mimijang kreeg een schaal met cassavebrood en geroosterde kolibrie. Die deelde ze uit aan de gasten.

In een mand die bij de bank stond deponeerden de mensen geschenken die ze voor haar hadden meegenomen. De avond werd afgesloten met een dansfeest dat tot het aanbreken van de dag voortduurde.

'Sinds het feest heb ik je niet meer bij de rivier gezien.'

'Klopt, ik baad tegenwoordig met mijn moeder bij de vrouwen,' zei ze verlegen, alsof ze zich daarvoor schaamde. 'Omdat ik een volwassen vrouw ben geworden,' zei ze met onverholen trots in haar stem. 'Na de mierenproef hoor jij ook bij de grote mensen.'

Binali haalde zijn schouders op. 'Nou, als het aan mijn opa ligt gaat het niet door. Hij noemt het "heidense praktijken" en "mis-handeling". Ze zijn er iedere dag over aan het bakkeleien. Ik merk het wel als ze erover uit zijn. Je weet hoe het eraan toe gaat, als opa ja zegt, zegt oma nee, en omgekeerd.'

Ze schoten beiden in de lach.

'Ik moet maar eens gaan. Straks ziet iemand me met je praten. Van mijn moeder mag ik niet meer met jongens omgaan.' Gehaast raapte ze haar spullen bij elkaar. 'Ik kom wel kijken bij je mierenproef, ik wil wel eens zien hoe stoer je bent.'

Hoezeer Kolâsji zich er ook tegen verzette, Sathobang was doorgegaan met de voorbereidingen voor de grote dag. Hoe meer hij protesteerde, des te fanatieker was ze te werk gegaan. Ze had zo veel *kasjiri* laten maken dat ook al had ze bij wijze van spreken alle bewoners van alle dorpen in de buurt uitgenodigd er nog genoeg te drinken zou zijn geweest. De zure geur van het cassavebier hing nog dagen na de proef als een dik kleed over de hut.

Om het dorp niet nog meer stof tot praten te geven, had

Kolâsji op het laatste moment besloten aanwezig te zijn bij de initiatie. Ook wilde hij er zijn voor Binali. Triomfantelijk had Sathobang erbij gestaan. De glimlach, die op haar gezicht gegraveerd leek, bleef lang nadat de gasten tegen het vallen van de nacht naar huis waren gegaan, haar gezicht sieren.

Binali lag in zijn hangmat. De ergste pijn was achter de rug. Buiten begonnen de vroege lichtstralen het dorp al te strelen.

‘Jongen, als ik je nog een keer moet roepen, krijg je een kruik water over je heen!’ Sathobang zwaaide met de lepel waarmee ze de wilde papjabladeren in het hete water had geroerd in zijn richting. ‘Sta op, kom wat thee drinken en ga je bast wassen!’

Binali rekte zich uit in zijn hangmat. De balk waaraan zijn hangmat hing kraakte. Het was de eerste nacht sinds zijn initiatie dat hij doorgeslapen had. De voorgaande dagen had hij door de pijn amper een oog dichtgedaan. Nu hij goed geslapen had, voelde hij zich lekker loom en wilde hij het liefst nog even blijven liggen. Zijn armen zaten onder de korsten. ‘Die zul je nu wel vaker laten wapperen,’ had Sathobang daags na de proef gezegd.

‘Jongen, ik zeg het niet nog een keer. Het lijkt wel alsof die mieren je niet goed genoeg te pakken hebben gekregen! In plaats van hun vlijt lijkt het alsof ze melasse in je lijf gepompt hebben.’ Ze draaide haar ogen in Kolâsji’s richting. ‘Kun je die jongen niet zeggen dat hij op moet staan?’

Zonder haar een blik waardig te keuren doopte Kolâsji zijn stuk cassavebrood in een kalebas met vissoep en stopte het in zijn mond.

‘Aan jou heb ik ook niets.’ Sathobang veegde haar handen af aan haar jurk en liep in de richting van de deur. ‘Ik vraag me af waarom ik een man in huis heb als alles op mijn schouders neerkomt. Die jongen doet wat hij wil omdat hij weet wat voor slappeling je bent,’ snauwde ze.

‘Waar zie je een jongen?’ Overdreven speurend keek Kolâsji om zich heen. ‘Hij moest van jou toch zonodig die mierenproef ondergaan? Hij is nu dus geen kind meer. Voor je het weet is hij getrouwd en wel met zijn eigen hut.’ Zijn treiterende lach vulde

de ruimte. 'Je hebt je potje gekookt, dan moet je het maar alleen opeten.'

Met één beweging was Binali uit zijn hangmat. Zonder een woord te zeggen liep hij de deur uit. Hij haatte de sfeer die hier al een tijd hing. Sathobang en Kolâsji spraken niet met elkaar, alleen zoals nu, wanneer ze aan het ruziën waren. Hoe meer Kolâsji tegen haar zweeg, des te meer greep Sathobang alles aan om hem verwijten te maken.

'Zie je, nu jaag je die jongen zonder ontbijt naar buiten.'

'Welke jongen?' Kolâsji keek haar spottend aan. 'In deze hut wonen geen jongens meer. Hier wonen alleen twee mannen.'

'Noem je dat een man?' Sathobang priemde met haar vinger in zijn richting.

Kolâsji stond op. In twee passen was hij bij haar. Ruw pakte hij haar bij haar hals. Met de tanden op elkaar geklemd siste hij: 'Vrouw, ik bezorg je nog een ongeluk!' Hij bracht zijn gezicht vlak bij het hare.

Als in een reflex kwam haar hals naar voren. Haar tanden verdwenen diep in het vlees van zijn wang. Ze sloeg wild om zich heen.

Kolâsji duwde haar van zich af. Zijn uitgestoken voet raakte haar in haar buik.

Kermend klapte ze voorover. Ze greep met beide handen naar haar buik.

Kolâsji trok haar aan haar haren tegen de vloer. 'Ik heb genoeg van die kuren van je! Wanneer ga je je gedragen zoals het hoort! Wat voor een beest is er in je gevaren?! Je bent gewoon niet goed bij je hoofd! Gék ben je! Ik heb er genoeg van!'

Sathobang had zich huilend in een hoek van de hut teruggetrokken. Haar handen had ze voor haar gezicht geslagen. Zolang ze zich kon herinneren was het niet voorgevallen dat hij haar geslagen had. Nooit had hij haar zo vernederd. Gelukkig was Binali niet in de hut. Ze voelde een enorme woede omhoogkomen. 'Maak hem af,' fluisterde een stem in haar hoofd, 'dit laat je toch niet zomaar gebeuren?' De woede die ze voelde ging gepaard met zo veel kracht dat ze er duizelig van

werd. Vanuit haar ooghoek loerde ze naar het jachtmes dat aan de muur hing, daarna zochten haar ogen Kolâsji, die bij de deur stond met zijn handen strak naast zijn lijf en zijn ademhaling onder controle probeerde te krijgen. Met de souplesse van een tijger kwam Sathobang overeind. In een sprong had ze het mes in haar handen. 'Ik vermóórd je! Hoe durf je me aan te raken!' Ze haalde naar hem uit.

Kolâsji deed een stap opzij. Het mes gleed dwars door de palmladeren wand.

Even keken ze elkaar verbaasd aan. Maar Sathobang hervond zichzelf, ze sprong boven op hem en klauwde met haar nagels in zijn gezicht. Vechtend rolden ze door de hut, alles met zich meenemend dat ze tegenkwamen.

Benwa, die door een van de burens gewaarschuwd was, kwam de hut binnenrennen. 'Bij Adjali, zijn jullie gek geworden? Wat is hier aan de hand?'

Samen met de toegesnelde burens haalde ze de twee uit elkaar. Sathobang werd door een paar mannen de hut uit gedragen. Volledig buiten zinnen klauwde ze om haar heen en slaakte onverstaanbare kreten. Kolâsji zat met zijn hoofd in zijn handen midden in de hut. Het was een ravage.

'Hoe heeft dit zo ver kunnen komen?' vroeg Benwa terwijl de tranen vrij over haar gezicht liepen. 'Jullie zijn de enigen die ik nog heb! Wat moet er van ons worden? Kijk hoe Sathobang eraan toe is...'

Kolâsji stond op en liep zonder een woord te zeggen en haar maar een blik waardig te keuren langs haar de hut uit. Hij wist zelf niet wat voor duivel er in hem gevaren was. De afgelopen tijd had Sathobang het bloed onder zijn nagels vandaan gehaald, maar dít had hij niet gewild.

Bij de rivier zakte hij op zijn knieën en vouwde zijn handen. 'Lieve Heer, ik smeed u om vergiffenis. Als man van God had ik dit nooit mogen doen. Ik wend me tot U in alle nederigheid. Ik weet niet meer wat ik moet doen. In mijn huis leeft geen liefde meer. Toch probeer ik mijn lot met geduld te dragen. Geef me een teken hoe ik deze cirkel kan doorbreken.' Hij had zijn han-

den voor zijn gezicht geslagen. Ze bedekten de tranen die uit zijn ogen stroomden. Hij snikte luid. Het kon hem niet schelen of iemand hem hoorde. Alle pijn die hij de afgelopen tijd had opgeslagen kwam als een zondvloed naar buiten zetten. Lang nadat iedereen in het dorp ontwaakt was, zat hij nog aan de rivier. Over een ding was hij zeker. De Sathobang op wie hij ooit verliefd geworden was zou nooit meer terugkeren.

Opeens verlangde hij terug naar de tijd in het jongensinternaat aan de Durbanstraat, naar de beslotenheid van het witte koloniale gebouw met de bruine luiken, de plek die ondanks de Spartaanse opvoeding die hij er genoot een veilige haven was geweest...

Joerhi-tokorho had een familieberaad bijeengeroepen. Ze maakte zich ernstig zorgen om haar telg Sathobang, en wilde de situatie bespreken met Lokobja, die zich in een tak kon veranderen en de vrouwen onder hun rokken kon kijken, Sasamali, wiens lichaam in een eenzaam graf midden in de jungle begraven lag, Hijarobang, de dochter die ze in Wajapoch had achtergelaten en die aan het hoofd van haar krijgers ten strijde was getrokken tegen vijandige stammen, en de andere stamouders van haar familie die reeds de wereld van de mensen vaarwel hadden gezegd.

Het ging haar eigenlijk vooral om Binali. Haar familielijn dreigde uit te sterven – Binali was de laatste die in staat was hun bloed door te geven. Deze jongen had de mierenproef ondergaan en behoorde nu tot de volwassenen. Wat niet wilde zeggen dat hij zijn grootvader niet meer nodig had. Eigenlijk had hij Kolâsji nu meer dan ooit nodig. Juist nu hij hem zou moeten bijbrengen wat de wereld van hem als man verwachtte, dreigde hij uit zijn leven te verdwijnen...

De ruzie met Sathobang had Kolâsji naar de andere zijde van de Corantijn gedreven. Niet lang na de dag van het uit de hand gelopen geruzie kondigde Kolâsji aan dat hij werk had gevonden

op de houtconcessie Anorasa, nabij Apoera, aan de Nederlandse kant van de rivier.

Hij kon het niet langer verdragen in de nabijheid van Sathobang te zijn. De oorlog tussen hen was nu compleet. Hij had zijn hangmat in de woonhut gebonden en sliep niet meer in de slaaphut met zijn vrouw en Binali.

Een paar dagen na de aankondiging vertrok hij uit Oreala. Maar niet voordat hij Binali had geholpen met het opzetten van zijn eigen hut – nu hij volwassen was geworden, kon hij niet meer bij zijn grootmoeder in de hut slapen.

Binali hielp Kolâsji met het dragen van zijn spullen naar de boot. Het jachtgeweer legde hij voorin op een verhoging zodat het niet nat werd als de boot water maakte. De grote bijl, die in een stuk stof was gewikkeld, legde hij onder de zitbank. Kleding, gedroogde vis en vlees en cassavebrood werden in een zeil verpakt.

Binali's hart lag zwaar in zijn borstkas. Het liefst was hij met zijn grootvader meegegaan naar de overkant, nu hij groot was geworden hoefde hij niet meer thuis te blijven. Maar hij durfde het niet te vragen. Hij voelde zich verscheurd door de liefde die hij koesterde voor zijn beide grootouders. Als hij met Kolâsji meeging zou Sathobang alleen achterblijven. En zij had hem nu meer nodig dan zijn grootvader. Sinds de ruzie met Kolâsji was ze stil en teruggetrokken. Als iemand wiens geest reeds naar de andere kant is vertrokken deed ze haar taken in huis. Benwa nam haar veel uit handen.

‘Over twee weken ben ik terug,’ zei Kolâsji voordat de boot zich van de kant losmaakte.

Met een bedroefd hart zag Binali zijn opa steeds verder rivieropwaarts van de oever geraken.

Kolâsji peddelde langzaam maar met stevige slagen over de rivier. Hoe verder hij van Oreala verwijderd was, hoe lichter hij zich voelde. Het leek alsof met het groter worden van de afstand tussen hem en Sathobang de last die hem de laatste tijd neerdrukte almaar lichter werd. Hij was nooit eerder zo opgelucht

geweest om weg van huis te zijn. Nu was zelfs de liefde voor zijn kleinzoon niet voldoende om hem in Oreala te doen blijven.

Het water stond laag. Hij passeerde een zandbank waar vogels in de modder pikten naar voedsel. Langs de oever sprongen apen van tak tot tak. Het lawaai dat ze maakten reikte ver over het water. Kolâsji pakte zijn geweer. De gedachte aan versgestoofd apenvlees als eerste maaltijd als hij straks in Anorasa was deed zijn mond vollopen. Toch legde hij zijn geweer weer neer, teruggaan naar de oever om de gedode aap te zoeken zou een te lang oponthoud betekenen, hij wilde voor de avond op de plaats van bestemming zijn, zodat hij zijn kamp bij daglicht kon opzetten.

Kolâsji versnelde en kwam in de bocht in de rivier. Toen hij omkeek zag hij Oreala niet meer liggen. Zo midden op de machtige, brede Corantijn, waar je op sommige plekken de overkant niet zag, voelde hij zich heel nietig. Ondanks dat zou hij het wel kunnen uitgillen. Twee hele weken bevrijd van de aanwezigheid van Sathobang! Hij hief zijn handen ten hemel. Een luide kreet, die door de rivier werd meegenomen en tot ver over de boomtoppen die aan de oever zijn reis volgden weerklonk, ontsnapte aan zijn keel.

Joerhi-tokorho keek toe hoe Kolâsji steeds verder weg raakte van Oreala. Dat hij juist nu zo ver van het dorp ging werken, baarde haar zorgen. Kolâsji had zo lang als ze hem volgde nooit zijn taak als echtgenoot verzuimd, hoe vreemd Sathobang zich ook gedroeg. Hij was altijd haar steun en toeverlaat geweest en juist nu zij hem goed aan haar zijde kon gebruiken liet hij haar achter. Dit bracht niets dan ellende. Ze maakte zich grote zorgen om Binali.

Ze spoedde zich naar het beraad van de stamouders. Dat vond ze nu belangrijker dan ooit. Als het aan haar lag, bemoeide ze zich eigenhandig met de loop der dingen. Niet voor niets had ze zich bij haar leven opgeofferd voor het voortbestaan van haar volk. Het lag niet in haar aard werkeloos toe te zien hoe haar nageslacht zich in ellende stortte.

Het werk in Anorasa was zwaar. Het was een vrij nieuwe concessie, waar de mens haar wil nog niet aan het oerwoud had opgelegd, en het onderbos was bijna onbegaanbaar.

Met zijn machete baande Kolâsji zich een weg door de wirwar van lianen en lage struiken om bij de *krappa*-bomen te komen. Deze in het gebied veel voorkomende boomsoort, leverde hout dat geliefd was bij de mensen in de stad voor het bouwen van huizen. Kolâsji liet de bomen die hij had omgehakt voorlopig liggen op de plek waar ze waren neergekomen. Het water in de nabijgelegen kreek stond laag en hij hoopte op een regenbui, dan kon hij de stammen naar het water dragen en ze over het water van de kreek naar de Corantijn slepen, waar ze bleven liggen totdat ze werden opgehaald door de boot van de zagerij die verder stroomafwaarts stond. Als het niet ging regenen stond hem een zware klus te wachten. Dan moest hij de boomstammen in blokken zagen en ze stuk voor stuk naar de rivier dragen.

Hij had een stuk grond in concessie gekregen en de bomen die hij omhakte werden door de zagerij opgekocht. Het eerste wat hij had gedaan na aankomst was een hut van *pina*-bladeren opzetten. De houten vloer had hij zo gemaakt dat die iets boven de grond lag. Het kon flink regenen in het gebied en hij wilde niet verrast worden door water in zijn hut midden in de nacht. Ook hield hij zo kruipende dieren buiten de hut.

Kolâsji werkte alleen op de concessie. Zo hoefde hij de inkomsten niet te delen. Als hij niet in het bos bezig was las hij in zijn zwarte King James-bijbel met het koperen slotwerk dat door de hoge vochtigheidsgraad in het oerwoud groen was uitgeslagen, en die hij bewaarde in een kunstig bewerkte houten doos die hij uit Georgetown had meegenomen. Hij genoot van het alleen zijn met zijn Schepper en de natuur. Meestal miste hij Sathobang en de jongen al heel snel als hij van huis was, maar nu bleef hij zich bevrijd voelen. Iedere ochtend bij het opstaan bad hij de Heer om vergiffenis. Op zijn knieën vroeg hij hem te beschermen tegen de duivel die in hem gevaren was toen hij Sathobang naar de keel was gevlogen. De dag dat hij erachter kwam dat zijn voorraad cassavebrood niet groot genoeg zou zijn voor de dagen die hem nog restten op de concessie, verdacht hij haar ervan op

die manier de zaak te saboteren. De volgende dag zou hij naar Apoera gaan om cassavebrood te kopen.

Na een uur varen meerde hij aan bij de aanlegsteiger van het dorp, waarvan de hutten als een lint langs de rivieroever stonden. Het dorp was ontstaan doordat verschillende families uit Epera, aan de Engelse kant, op deze plek waren neergestreken. Ze hadden Epera verlaten nadat het was getroffen door een dodelijke griep epidemie die vele levens had geëist.

Kolâsji passeerde de begraafplaats. Zoals in ieder Arowakdorp lag die ten westen van de nederzetting, daar waar de zon onderging.

Kolâsji was de waterkant nu dicht genaderd. Net als in Oreala hadden ook hier de meeste families hun eigen aanlegplek. In de oever waren op verschillende plaatsen treden in het zand uitgehouwen. Veelvuldig gebruik gecombineerd met de invloed van de zon had het zand er hard als steen gemaakt. Halverwege het dorp torende een hoge houten steiger boven het water uit. Hier legden de grote boten uit de stad aan als ze *pom tayer* haalden, die in dit dorp in grote hoeveelheden werd verbouwd. Kolâsji manoeuvreerde zijn korjaal naar de houten trap die vanuit het water naar de hoge steiger leidde.

De grond aan de oever was bedekt met een geel tapijt van mangovruchten. Het zoetige aroma dat de vruchten – die in verschillende staat van ontbinding verkeerden – verspreidden, kwam in vlagen vanaf het dorp naar de rivier gewaaid.

Tussen de bomen speelden kinderen. Hun gezicht, handen en buik waren kleverig van het gele sap. Toen ze Kolâsji zagen, die zijn boot aan de steiger vastmaakte, renden ze naar de waterkant. Als vliegen aangetrokken door de geur van de gevallen vruchten zwermde ze boven aan de steiger.

‘Wie bent u? Wat komt u hier doen?’ vroeg de brutaalste onder hen. Zijn iets naar voren staande buik zat vol vegen mangosap en vuil. Hij was iets groter dan de rest van de kinderen.

‘Waar komt u vandaan?’ vroeg een van de meisjes.

Zonder Kolâsji’s antwoord af te wachten riep een van de andere kinderen: ‘Heeft u lekkers bij u?’

Kolâsji stak zijn hand in zijn broekzak en haalde er wat *maripa*-vruchten uit te voorschijn, die hij onder de kinderen uitdeelde.

Gretig pakten ze de prehistorisch uitzierende bruine palmvruchten aan en zetten die meteen aan hun mond om ze van de schil te ontdoen. Gulzig schraapten ze met hun tanden het zachte rozige vruchtvlees van de langwerpige pit.

‘Wie wijst me de weg naar de kapitein van het dorp?’

‘Ikke!’

‘Nee ik!’

‘Ik was eerst!’

Ze riepen allemaal door elkaar heen.

‘Lopen jullie maar vooruit. Ik volg wel.’

Lachend liet Kolâsji zich door de kinderen in de richting van de hutten voeren. Hier en daar stonden tussen de hutten houten huisjes, miniatuurversies van de grote koloniale huizen in de stad. De inwoners onderhielden duidelijk frequent contact met de stad. Apoera stond in de omgeving ook bekend als het dorp waar de meeste gemengde relaties voorkwamen. De laatste jaren gingen steeds meer vrouwen uit het dorp samenleven met goudzoekers en rubbertappers die in het gebied werkzaam waren.

Als jonge bokken sprongen de kinderen om hem heen. Enkele van hen waren het levend bewijs van de gemengde relaties die in het dorp gewoon waren. Hun donkere huidskleur en dik krullend haar onderscheidde hen van de andere kinderen.

De kapitein van het dorp zat in zijn woonhut, die aan alle kanten open was en dicht bij de rivier stond – zo kon hij in de gaten houden wie er kwamen en gingen. Kolâsji had hij al zien aankomen toen hij met zijn boot in de richting van de steiger voer.

Kapitein Moralis was een reus van een Spanjaard met een werkelijk kolossale buik, die als een grote trommel over de band van zijn broek hing. Al jaren leefde hij samen met de dochter van het voormalig dorpshef van Epera. Het gouvernement had hem tot hoofd van het dorp benoemd. Het bijbehorende uniform, de hoed en de metalen plaat die hij bij zijn benoeming had

gekregen, droeg hij alleen bij officiële gelegenheden.

Moralis was een waaier van palmnerven aan het vlechten. Die verkocht hij op de markt tijdens zijn tochten naar de stad. Voorovergebogen hield hij de half afgemaakte waaier met zijn voeten in bedwang. Zijn gitzwarte waterige ogen keken toe hoe Kolâsji in de richting van het dorp liep. Toen Kolâsji en zijn gevolg van kinderen dicht genoeg genaderd waren, joeg Moralis de kinderen met een sissend geluid en een wijd armgebaar weg. Joelend waaierden ze alle kanten uit.

‘Goedemiddag, kapitein.’ Kolâsji reikte de man zijn hand.

‘Goedemiddag, kapitein Moralis.’ Zijn stem was zo zwaar dat het een luchtverschuiving teweegbracht. ‘Wat zoekt u?’ Geringschattend rustte zijn blik op Kolâsji. Hij keek verre van vriendelijk.

Kolâsji liet zich daar niet door uit het veld slaan. Hij wist dat men het in de dorpen niet zo op had met vreemdelingen. Ook al waren er in Apoera verschillende buitenstaanders die met Arowakvrouwen samenleefden, dit dorp vormde geen uitzondering op die regel: ook voor deze mannen duurde het lang voordat ze door de inwoners als dorpsgenoten werden gezien. Er waren er die het dorp en daarmee hun gezin verlieten omdat ze die status nooit bereikten.

‘Ik kom van de overkant. Van Oreala. Mijn naam is Kolâsji. Momenteel ben ik werkzaam op een houtconcessie bij Anorasa. Met mijn voorraad cassavebrood haal ik het eind van de week niet en met vlees alleen vul ik mijn maag niet. Hoe kom ik hier aan een voorraad cassavebrood?’

Een bulderende lach deed Moralis’ buik vervaarlijk heen en weer schudden. ‘Aha, je zoekt cassavebrood!’ Zijn onmiskenbare Spaanse tongval deed zijn woorden rollend over zijn tong zijn mond uit komen. ‘Kijk, als ik hebzuchtig was, zou ik je bij die ouwe van me langssturen. Maar dat zal ik je niet aandoen. Mijn vrouw bakt brood waar zelfs een jongeling met een gezond stel tanden in zijn bek zijn kaken op stuk bijt. Dus die moeite zal ik je besparen, hahaha!’ Een lachstuip die meer weg had van een hoestbui deed hem dubbelklappen. Snot vloog alle kanten op. Moeizaam hees hij zich overeind. Een brede glimlach sierde zijn

gezicht. Met de achterkant van zijn hand veegde hij het snot van zijn gezicht. 'Nee, voor cassavebrood moet je bij Jajana zijn. Dat wijf heeft het lekkerste brood uit het dorp. Ze bakt het heerlijk krokant. En het is nog een lekker wijf ook. Jammer dat haar geloof in God haar bloed bevroren heeft. Die moet zich echt een keer goed laten nemen!' Zijn bulderende lach sloeg Kolâsji hard in het gezicht. 'Maar wacht. Ik laat een van de kinderen je erheen brengen,' zei hij nadat hij uitgelachen was.

Onder begeleiding van de jongen die hem als eerste had aangesproken en die een zoon van de kapitein bleek te zijn, liep hij verder het dorp in. Hij wilde zo snel mogelijk uit de buurt van die Moralis zijn. De jongen kon hem amper voor blijven. De afkeer die hij voor Moralis voelde, mengde zich met het medelijden dat naar boven kwam jegens de vrouw die een hut deelde met dit varken. Dat zo iemand door het gouvernement was aangesteld als kapitein van het dorp!

Jajana's ouders waren eveneens uit het missiedorp Epera afkomstig. Anders dan de rest van de inwoners met wortels op die onheilsplek, waren ze niet rechtstreeks naar Apoera gekomen. Verschillende omzwervingen hadden hen met hun twee dochters uiteindelijk in Apoera doen belanden. Als enige van de twee meisjes woonde Jajana nog in het dorp. Morhomorhoro, de jongste van de twee, was samen met haar geliefde de rivier overgestoken om een nieuw leven in Oreala te beginnen. Zo ontvluchtte ze de vijandigheid die haar deel was, het dorp had het niet zo op met de relatie tussen haar en Blakka, de zwartman. Wat dat betrof was ze haar tijd ver vooruit. Toen kon niemand vermoeden dat in de toekomst gemengde relaties in Apoera de normaalste zaak van de wereld zouden zijn.

Jajana had haar jongere zusje nooit meer gezien. Ze had gehoord dat ze daar aan de andere oever een losbandig leven had geleid en haar man als straf daarvoor op mysterieuze wijze overleden was. Men wist haar te vertellen dat haar zus er daarom nog steeds met de nek werd aangekeken.

In Epera had Jajana de school van de missie tot aan de tweede klas bezocht. Toen de epidemie uitbrak sloot de school echter haar deuren.

Geruisloos sloop de ziekte rond door het dorp. Overal vielen mensen ten prooi aan haar dodelijke greep. Het begon met pijnlijke gewrichten, daarna trok de pijn langzaam naar de spieren, om vervolgens het slachtoffer totaal uitgeput en badend in het zweet achter te laten. Verschillende families had de sluipmoordenaar al bezocht. Zijn gewaad hing als een mistige sluier over het dorp en zijn adem drong door de kieren en openingen de hutten binnen. Het gegil van hallucinerende mensen, tot waanzin gedreven door de hoge koorts, was overal te horen. Wie nog niet door de plaag was bezocht stond doodsangsten uit.

Wat de *tokotsji* ook probeerde, de ziekte greep als een wespenzwerm op oorlogspad om zich heen. Klei, boomschors, kruidenaftreksels, amuletten, bezweringen, tabaksrook – niets hielp. Uiteindelijk raakten de ongelukkigen aan de diarree, waar zelfs het beproefde aftreksel van rode katoenbladeren niet tegen bestand was.

De missionaris van het dorp zat met zijn handen in het haar. Op zondag was de kerk zo goed als leeg. Van die kant verwachtte het dorp geen heil. Er gingen zelfs stemmen op dat de plaag gezonden was door Adjali en de stamouders omdat de mensen zich door de komst van de kerk niet meer hielden aan de oude gebruiken. Op een ochtend werd de missionaris dood in bed aangetroffen. Hij had verborgen weten te houden dat de plaag ook met hem vrijde. Dit was voor Jajana's vader het moment om met zijn familie Epera te verlaten. Nog voor de missionaris onder de grond lag, verliet hij samen met een aantal dorpelingen Epera.

Ze trokken landinwaarts, zo ver mogelijk bij de onheilsplek vandaan. Na een paar dagen lopen kwamen ze bij een kreek. Langs de kreek vonden ze een geschikte plek voor het stichten van een nieuw dorp. Ze noemden het Peroeroe.

Jajana's vader plantte er fruitbomen van zaden die hij onder-

weg had gevonden en besloot met de paar varkens die ze uit Epera hadden meegenomen te gaan fokken. Het zou een tijd duren voor de bomen en beesten wat opleverden, dus trok hij het bos in om werk te zoeken als rubbertapper.

In zijn afwezigheid kwam er een bericht van zijn zus Kathójang. Sinds haar vertrek uit Epera had hij haar niet meer gezien. Ze vroeg of hij als hij terug was in Peroeroe contact met haar wilde opnemen. Kathójang woonde in het dorp Wasjabo aan de Nederlandse kant van de rivier, dat ze samen met haar tweede man en diens moeder aan de Corantijn had gesticht. Verschillende mensen uit Epera en andere dorpen uit de omgeving hadden er onderdak gevonden. De grond was goed en door de gunstige ligging aan de rivier was er makkelijk toegang tot andere dorpen in de omgeving. Van het gouvernement hadden ze toestemming gekregen er te blijven wonen. Haar man was tot kapitein van het dorp benoemd.

Als een van de eersten had Kathójang Epera na het uitbreken van de griep epidemie verlaten. Ze was zwaar getroffen door de ziekte. Haar jongste dochter en haar eerste echtgenoot waren al vroeg ten offer gevallen aan de plaag. Met wat er nog van haar gezin restte vertrok ze naar Oreala.

Ongeveer een jaar later werd Kathójang ten huwelijk gevraagd door Fikkie, een man afkomstig uit een van de dorpen aan de Nederlandse kant van de rivier, die op latere leeftijd rooms-katholiek was geworden. Fikkie nam haar mee naar Nieuw Nickerie, om daar in de rooms-katholieke kerk van de districts-hoofdstad te trouwen. Na het huwelijk keerden ze terug naar zijn dorp. Niet lang daarna ging hij het bos in om als rubber-tapper te werken. Tegen de gewoonte in ging Kathójang, die inmiddels zwanger was, met hem mee. In het tapperskamp baarde ze haar kind. Een paar dagen na de bevalling verscheen de moeder van Fikkie in het kamp. De oude vrouw had uitgerekend dat de baby ongeveer rond deze tijd geboren moest worden. Te voet ondernam ze de vijf mijl lange tocht naar de plek waar de tappers kamp hielden. Ze stond erop dat Kathójang en het pasgeboren kind met haar mee teruggingen. Ze vond het geen omgeving om een jong kind te kunnen verzorgen.

Tè voet ondernamen ze de tocht terug naar het dorp waar de oude vrouw woonde. Kathójang was nog niet genoeg aangesterkt van de bevalling. Als het niet meer ging nam de oude vrouw haar samen met de baby op haar rug. Alsof ze niet anders gewend was droeg ze hen met haar pezige lijf dwars door het onderbos. Op sommige plekken was het oerwoud zo dicht dat het zonlicht niet lukte door de bladeren heen te dringen. Een wirwar van lianen en twijgen leek het bos op die plaatsen letterlijk aan elkaar te binden. De oude vrouw liet zich niet tegenhouden door deze koele, duistere plekken die hun tocht vertraagden. Ze was een meester met haar machete. Met krachtige slagen onderwierp ze het onderbos aan de vlijmscherpe wil van het mes.

Tijdens een van hun onderbrekingen voor de nacht vonden ze een plek langs de Corantijn. Hier zetten ze hun kamp op.

Nadat de zon achter de horizon verdwenen was, zwermde de muskieten uit een nabijgelegen moeras als hongerige roofdieren om de vrouwen en de baby heen, maar ze hadden zich goed ingesmeerd met olie van de *krappa*-vrucht en de bittere geur vormde een ondoordringbare barrière voor de insecten. 'Wacht maar tot het vleermuizenseizoen,' zei de oude vrouw, 'die weten wel raad met deze bloedzuigers.'

'Wat een prachtige plek voor een nieuw dorp,' zei Kathójang's moeder de volgende ochtend. Met haar handen in haar zij stond ze voor de snel in elkaar gezette hut en keek ze om zich heen. De lucht voelde koud aan. De ochtendmist die over de rivier en de rest van de omgeving hing fladderde in slierten langzaam omhoog. De vroege zon deed zijn best het gecondenseerde water weg te branden. Een groep brulapen verwelkomde met luid kabaal de nieuwe dag. Hoog in de bomen deden ze met hun rauwe keelgeluid hun aanspraak op het gebied gelden. Maar voor de oude vrouw was dit een teken ze het pasgeboren kind welkom heetten. Ze nam een beetje aarde tussen haar vingers en stopte het in haar mond. Ze sloot haar ogen. 'De grond is rijk.' Ze spoog de aarde op de grond. 'Het oerwoud is hier niet te dicht. Open kappen om hier een nieuw dorp te stichten zal een

makkie zijn. Ons dorp begint al aardig vol te raken door de aanwas van mensen uit Epera. Dus dit is een welkome plek.'

'Dan moeten we mensen zoeken om ons te helpen het bos te openen,' zei Kathójang. Ze was verrukt van het voorstel van de oude vrouw. Door op deze plek een nieuw dorp te stichten zou er weer genoeg ruimte zijn om haar familie, die in verschillende dorpen in de omgeving leefde, om zich heen te verzamelen.

'We hebben niemand nodig,' zei de oude vrouw. 'Als Fikkie terugkomt keren we terug naar deze plek. Samen met hem maken we dan een begin met het dorp. Dan kunnen wij de regels hier stellen. Zonder rekening te hoeven houden met wat anderen willen.'

Nadat Fikkie terugkwam uit het balatabos ging Kathójang met haar kind naar Nieuw Nickerie om het te laten dopen. Op de terugweg gingen ze aan wal op de plek waar de oude vrouw al op hen wachtte. Ze noemden het nieuwe dorp Wasjabo.

Bij terugkeer zag Jajana's vader dat Peroeroe er niet zo best aan toe was. De varkens waren door wilde dieren opgegeten, de vruchtbomen hadden het doordat het dorp op de savanne stond niet gered – door de losse aarde zakte het water te diep weg in de grond. Gedesillusioneerd door hetgeen hij aantrof, maar aangenaam verrast door de boodschap van Kathójang, vertrok hij kort daarna uit het balatabos naar Wasjabo. Door zijn lange aanwezigheid in het balata-gebied had hij goed geld verdiend. Dit kon hij goed gebruiken voor het opzetten van een varkensfokkerij in het nieuwe dorp van Kathójang. Hij keerde niet lang daarna terug om zijn familie op te halen.

Twee jaar later stierf hij aan helse pijnen. Tijdens het omhakken van een boom, kwam er een splinter in zijn oog terecht. Totaal waanzinnig doordat het hout tot in zijn hersenen was doorgedrongen lag hij twee maanden op de vloer van de hut te ijlen en creperen van de pijn.

Voor Jajana's vader overleed, wist Kathójang diens vrouw over te halen hem en de rest van zijn gezin door de katholieke

priester, die op dat moment het dorp bezocht, te laten dopen. Zo werd Jajana reeds op jonge leeftijd gekerstend.

Na het overlijden van haar vader, vertrok ze samen met haar moeder en zusje naar het nabijgelegen Apoera, waar een groot deel van haar familie van moederskant na Epera onderdak had gevonden.

Terwijl het vocht zijn blik vertroebelde zag Binali zijn grootvader steeds verder van de oever geraken. Dit verdriet, dat hij voelde bij het afscheid nemen van de man van wie hij zo veel hield, was hem onbekend. Misschien kwam het door het stemmetje diep vanbinnen dat hem influisterde dat de onbezorgde dagen van zijn jeugd voorgoed voorbij waren. De tranen stroomden over zijn gezicht.

Hij dacht aan de avonden samen bij vuur, de warme gloed die de nachtelijk kou verdreef en muskieten en wilde dieren op een afstand hield, het gezicht van zijn grootvader in het schijnsel van de vlammen, terwijl die verhalen vertelde.

Kolâsji kende vele vertelsels. Soms gingen ze verder terug dan de tijd dat de Ekekoeli de omgeving onveilig maakten. Langzaam en duidelijk articulerend kwamen de woorden over zijn lippen, op gepaste toonhoogte en pauzerend op de juiste plek om de spanning te verhogen.

Van één verhaal kon Binali maar geen genoeg krijgen. Hij genoot met volle teugen als zijn grootvader vertelde hoe de honingzoeker de bosgeest te slim af was geweest.

Op een dag ging de honingzoeker op weg om honingraten los te breken uit de bomen. Om zich tegen de venijnige steken van de bijen te beschermen, bedekte hij zijn hoofd met een kalebas, die hem als gegoten zat.

Voor hij bij het eerste bijennest aankwam, liep hij een bosgeest tegen het lijf.

De ogen van het lelijke gedrocht vielen van

bewondering haast uit hun kassen. 'Jongeman, hoe komt je hoofd zo mooi?' Zijn nasale stem was zo hoog dat het pijn aan je oren deed. Het kostte de honingzoeker moeite de neiging zijn handen voor zijn oren te slaan te onderdrukken. Met van jaloezie doordrenkte ogen keek de bultige bosgeest, wiens haren zowat de grond raakten, de honingzoeker aan.

'Ik heb me gescalpeerd.' De honingzoeker probeerde zijn stem zo nonchalant mogelijk te laten klinken.

'O ja? Dat wil ik ook. Zo'n prachtig hoofd. Zou je mij willen scalperen?'

'Natuurlijk kan ik je scalperen! Ik zal je hoofd villen, maar je moet niet gaan schreeuwen.' De woorden waren eruit voordat de honingzoeker er goed over had kunnen nadenken.

Plechtig beloofde de bosgeest geen lawaai te zullen maken.

Daarop pakte de honingzoeker het mes waarmee hij de honingraten lossneed en maakte een inkeping in de hoofdhuid van het langharig monster, waarna hij in een beweging zijn hoofdhuid eraf stroopte.

Ondanks de gedane belofte gilde de bosgeest het uit van de pijn. Het nasale gekrijs ging door merg en been. De vogels in het omliggende bos vlogen angstig op uit hun nesten. Hun eieren en jongen bleven onbeschermd achter. De apen, die nieuwsgierig het schouwspel beneden hadden gevolgd, maakten zich luid krijsend uit de voeten.

Nadat de hoofdhuid eraf was smeerde de honingzoeker het hoofd van de bosgeest in met peper.

'Aúúúúúúúú!' De bosgeest liet een langgerekte kreet horen. Zijn gekerm was tot ver in de omtrek te horen.

‘Denk je dat het voor mij een pretje was?’ loog de honingzoeker. ‘Maar wie mooi wil zijn moet pijn lijden. Moedig heb ik de pijn weerstaan, makker.’ Hij kon zijn lachen maar nauwelijks onderdrukken.

Ontdaan van zijn hoofdhuid en stervend van de pijn, nam de bosgeest afscheid.

Na een tijd ontsproot er een peperboom op het hoofd van de bosgeest. Als een veren tooi prijkte het op zijn hoofd. Zo moest de bosgeest verder door het leven.

Op een dag liep hij de honingzoeker weer tegen het lijf. ‘Ben jij niet degene die mij zo heeft laten lijden?’

De honingzoeker ontkende in alle toonaarden hem ooit ontmoet te hebben. ‘Dat ben ik niet,’ loog hij. ‘Degene die je zoekt is reeds lang overleden.’

‘Ik zou zweren dat jij het was,’ piepte de bosgeest op hoge toon. ‘Je lijkt als twee druppels water op hem.’ Argwanend staarde hij hem aan.

‘Maar dat ben ik niet,’ hield de honingzoeker vol. ‘De man die je zoekt, ligt daar verderop.’

‘Laten we dan naar zijn botten gaan kijken,’ zei de bosgeest met een stem die geen tegenspraak duldde.

De honingzoeker nam hem mee naar de plek waar hij de beenderen van een hert wist liggen. ‘Hier ligt hij. Precies op de plek waar hij het leven heeft gelaten. Dit zijn honderd procent zeker zijn botten,’ zei de honingzoeker vol overtuiging uit angst dat de bosgeest zijn magie op hem zou loslaten.

‘Dit is zijn verdiende straf, de klootzak! Kom, laten we op zijn overblijfselen dansen!’ juichte het gedrocht. Zonder het antwoord van de

honingzoeker af te wachten, begon hij wild op de botten te springen.

Gerustgesteld door het besef dat hij de bosgeest voor de gek had gehouden, volgde de honingzoeker zijn voorbeeld. Ze zongen en dansten op de plek waar de man die de bosgeest had gescalpeerd zogenaamd was gestorven.

‘Kijk naar dat vleesloze gezicht! En de door de zon gebleekte botten! Tralala tralala!’ zongen ze. Ze dansten aan een stuk door.

De honingzoeker begon moe te worden.

Maar het mormel wist van geen ophouden. Verrukt als hij was dat de dief van zijn hoofdhuid dood onder zijn voeten lag.

De honingzoeker was bekaf. *Als het zo doorgaat val ik nog dood neer van vermoeidheid*, dacht hij.

Steeds harder dansten en sprongen ze.

De honingzoeker was buiten adem. Hij hield het niet lang meer vol. ‘Laten we vooroverbuigen,’ zei hij. ‘Dan dansen we veel mooier. Laten we diep buigen.’

Ze bogen zich voorover. Enthousiast boog de bosgeest zijn hoofd bijna tot aan de grond.

De honingzoeker spoorde hem aan nog dieper door te buigen. Opeens duwde hij de bosgeest met zijn door peperstruiken zwaar beladen hoofd tegen de stenen.

Met een luid gekraak brak het hoofd van de bosgeest. De bosgeest was dood. ‘Kra-kra-kra!’ deden de hersenen terwijl ze wegvlogen. Ze spatten uiteen in een zwerm nachtzwaluwen.

Nu weet je waarom nachtzwaluwen altijd zo’n lawaai maken als de dood in de buurt is. Zo willen ze voorkomen dat de mensen net als de bosgeest verrast worden door de dood.

Kolâsji eindigde zijn verhalen altijd met de woorden: 'Dit is echt gebeurd, hoor. Heel lang geleden. Dat hebben de oude mensen doorverteld. En nu hop, naar je nest!' Dan knipoogde hij naar Binali. 'Het is maar een verhaaltje, hoor. Laat je niet bang maken. Allemaal verzinsels, voor bijgelovige mensen, zodat de *tokotsji* zijn macht kan blijven behouden. Er is er maar één daarboven die weet wanneer het einde nadert. En om de mensen niet onnodig angst aan te jagen, houdt Hij die wetenschap voor hen verborgen. En wat de bosgeesten betreft: daar moet je al helemaal niet in geloven...'

Als Sathobang in de buurt was dempte hij samenzweerderig zijn stem om haar niet onnodig uit haar tent te lokken. Voor haar waren de verhalen handvatten die de stamouders hadden nagelaten om de mensen een leidraad te geven volgens welke ze moesten leven.

Ze vloekte dan ook luidkeels als de krassende roep van een nachtzwaluw de stilte van de nacht kwam verstoren, om vervolgens te zeggen: 'Hier in de hut heb je niets te zoeken! Ga je slachtoffers maar elders halen!'

Met kracht liet Jajana de stamper op de gedroogde brokken geraspte cassave in de houten vijzel neerkomen. Het vlees van haar stevige bovenarmen volgde lillend haar bewegingen. Het doffe geluid waarmee het hout tegen elkaar sloeg begeleidde staccato haar werk. De cassave sloeg in kleine stukken uiteen om uiteindelijk tot meel te verpulveren dat gebruikt werd voor cassavepap. Ze pauzeerde even om met de doek die over haar blote schouders lag het zweet weg te wissen dat van haar slapen langs haar hals in haar decolleté liep. Van een afstand zag ze nu Kolâsji en de jongen van Moralis aan komen lopen. Met de laaghangende zon in hun rug kon ze hen niet thuisbrengen. Nieuwsgierig kneep ze haar ogen samen om het felle zonlicht buiten te houden. Door haar oogharen heen probeerde ze te ontdekken wie de man en het kind waren die steeds dichterbij kwamen.

De manier waarop deze man liep, met zijn borst als een haan naar voren geschoven terwijl zijn armen vlak tegen zijn lijf hingen, wekte meer dan haar interesse. Er verscheen een glimlach op haar gezicht. Zo van een afstand met de zon in zijn rug deed hij haar denken aan een uit de kluiten gewassen kind. Ze kon zijn gezicht nog niet goed zien, maar uit zijn houding maakte ze op dat hij niet uit het dorp kwam. Ze kon niet wachten tot hij dicht genoeg genaderd was. De ander was het kind van *Moralis*, dat zag ze aan de maffe manier waarop hij onder het lopen als een jonge hond met zijn hoofd heen en weer schudde, alsof het met elastiek aan zijn schouders was verbonden.

Jajana boog zich voorover. Goedkeurend liet ze het cassave-meel door haar vingers lopen. Op een paar kleine brokstukken na zat het werk erop. Ze kwam overeind. Haar ogen verplaatsten zich naar de vreemdeling. Ze verbaasde zich over zichzelf – waarom intrigeerde deze man haar zo?

Die morgen was ze vroeg opgestaan. Na haar bad in de rivier was ze meteen begonnen met de voorbereidingen voor het cassavebrood. Al snel klonk in het donker het raspend geluid van de wortels tegen de metalen rasp. De witte pulp deed ze in de *matapi* die aan de dakbalk hing. Door met haar volle gewicht op de stok te zitten die door de lus onder aan de *matapi* was gelegd, schoven de kokervormige palmladeren als een harmonica uit elkaar. De cassavepulp werd samengeperst, het witte vocht stroomde door de mazen naar buiten en liep langs de zijkant naar beneden, waar het werd opgevangen in een kruik onder aan de pers. Het cassavewater verkocht Jajana aan vrouwen die het gebruikten voor het bereiden van soep. De pulp droogde ze op een plaat boven het vuur. Wat er nog aan vocht in zat, verdampte langzaam. Daarna legde ze het in kleine hoopjes op een ronde metalen plaat, waarna ze het met haar handen tot het cirkelvormige flinterdunne brood uitstreek. Boven het vuur bakte ze de broden tot ze zo droog mogelijk waren. Het resultaat van haar werk van die ochtend – de enorme ronde witte platen – werden op het dak van de hut nog eens extra te drogen gelegd. Jajana's geheim bestond eruit dat ze haar broden zo

hygiënisch mogelijk bereidde en ze daarna zo droog mogelijk wist te krijgen. Zo werden ze lekker knapperig, zonder een zurige bijmaak, en bleven ze ongeveer drie maanden goed.

Jajana onderbrak haar arbeid – Kolâsji en de jongen waren haar nu dicht genoeg genaderd. Leunend op de stamper die in vizel stond staarde ze Kolâsji aan. Door de rust in diens smalle ogen verdween in een keer alle vermoeidheid uit haar lijf. Zelfs de zeurende plek die zich al een tijdje had vastgebeten onder een van haar schouderbladen, was er opeens niet meer. Zijn blik leek dwars door haar heen te gaan. Haar ontbijt wiegde zachtjes heen en weer in haar maag en een warm gevoel vloaide door haar lijf.

Geschrokken vroeg ze zich af wat er zou gebeuren als hij haar aanraakte. Als alleen zijn blik al genoeg was om haar bloed te doen borrelen... Ze voelde zich naakt. Ze trok haar kleed omhoog tot onder haar oksels en knoopte het demonstratief stevig vast, terwijl ze zijn blik gevangen hield.

Met moeite kon Kolâsji zich bedwingen niet constant naar het zilveren kruis boven haar decolleté te staren. De woorden van Moralis schoten hem weer te binnen – ‘Jammer dat haar geloof in God haar bloed bevroren heeft...’ Keihard galmden ze in zijn oren na. Als een klap drong het nu pas tot hem door wat hij met zijn woorden bedoeld had. Ze was christen.

Dat ze ongemakkelijk was in zijn aanwezigheid voelde hij feilloos aan. Hij probeerde tijd te winnen om naar woorden te zoeken. Hij richtte zich tot het kind van Moralis, dat bij hen was blijven staan. ‘Je kunt nu gaan. De weg terug vind ik zelf wel.’

‘Krijg ik nog een *maripa*?’ vroeg de jongen brutaal terwijl hij zijn hand uitstak.

Kolâsji stak zijn hand in zijn zak en diepte er nog een *maripa* uit op.

‘En maak nu dat je wegkomt, vrijpostige aap! Hebben je ouders je soms geen manieren geleerd?’ Jajana gebaarde met het doek waarmee ze kort daarvoor het zweet van haar gezicht had gewist in zijn richting.

De jongen maakte zich snel uit de voeten. Maar niet voordat hij de vrucht uit Kolâsji’s geopende hand had gegrist.

‘Kinderen hebben tegenwoordig geen fatsoen meer. Ze nemen

die stadse manieren over,' zei Jajana toen hij verdwenen was. 'Maar het zou me niets verbazen als u zijn vader kende.'

'Die eer is me te beurt gevallen,' zei Kolâsji, wiens woorden eerder uit zijn mond waren dan dat hij zich realiseerde dat Moralis hoe dan ook kapitein van het dorp was. Hij wilde niet de indruk wekken dat hij geen respect voor een notabele van het dorp had, ook al bleek uit Jajana's woorden dat ze zelf ook geen hoge dunk van de man had.

Ze bemerkte zijn ongemak. 'Ach, zo'n varken tot hoofd van Apoera benoemen is toch godgeklagd? Maar we zullen het met hem moeten doen.' Ze sloeg haar hand, die wit was van het cassavemeel, voor haar mond en haar nek zonk weg tussen haar ronde schouders.

De meisjesachtige lach die haar lijf door elkaar schudde verraste Kolâsji. Om zich een houding te geven lachte hij met haar mee, waardoor het ijs enigszins gebroken leek. Het kruis aan haar hals werkte als een magneet op zijn ogen. Om er niet naar te blijven staren, dwong hij zich haar recht in de ogen te kijken. Hij wilde zeker niet de indruk wekken een vrijpostig man te zijn door naar haar rijpe décolleté te blijven staren, dat hem zo uitnodigend aankeek.

Opeens trof hem de gelijkenis met Morhomorhoro. Die was zo treffend dat hij even dacht met open ogen te dromen. De lichte kleur van haar huid en de grijze kleur van haar ogen, in een gezicht omkranst door glanzende zwarte haren, maakte van haar een kopie van de ongelukkige jonge vrouw uit Oreala. Haar ronde vormen en iets lossere huid waren te verwaarlozen verschillen tussen hen beiden.

Geschrokken door de manier waarop hij naar haar keek, niet wetende wat er in hem omging, verloor Jajana opeens alle spontaniteit. Ondanks het weeë aangename gevoel dat haar vanbinnen bekreep als gevolg van zijn aanwezigheid, vermande ze zich. Toch schaamde ze zich niet voor de gevoelens die ze zo onopgemerkt had toegelaten. Ze besloot strengheid te veinzen. 'Terzake. Kan ik u ergens mee helpen?' Haar stem was verre van vriendelijk. Ze trok haar kleed demonstratief opnieuw omhoog en liet de stamper weer in de vizel neerkomen. Haar

ogen waren op haar werk gericht, alsof hij er niet was.

Kolâsji staarde naar het kettinkje om haar hals. Het zilveren kruisje, dat in het hart belegd was met een kristallen steen, danste heen en weer over het rijke vlees van haar décolleté.

Onverwachts keek Jajana op van haar werk. Uitdagend keek ze hem aan. 'Moet u bij mij zijn?' De toon in haar stem was iets vijandiger dan voorheen.

Kolâsji kon de juiste woorden niet vinden. Inwendig vervloekte hij zichzelf. Waarom kon hij niet gewoon dat verdomde cassavebrood kopen en terug gaan naar Anorasa? Hij wist niet of het kwam door haar houding, die uitnodigend noch afwijzend was, of dat het haar verschijning was die zo'n indruk op hem maakte, haar volle, rijpe vormen, die het kleed niet wist te verhullen. Ook de verbluffende gelijkenis met Morhomorhoro hield hem bezig. Hij wist dat ze oorspronkelijk uit Apoera kwam maar het zou wel heel toevallig zijn als uitgerekend deze vrouw familie van haar zou zijn. Hij wilde haar ernaar vragen, maar wist niet waar te beginnen..

'Waar... kan... ik... u... mee... helpen...' vroeg Jajana opnieuw.

Kolâsji wist niet of het speels bedoeld was of dat ze de spot met hem dreef. 'Wilt u me in Gods hemelse naam mijn gedrag vergeven?' Hij lachte verlegen.

Afwachtend staarde de vrouw hem aan.

'Ik kom uit Oreala. Mijn naam is Kolâsji. Momenteel werk ik werk op een houtconcessie bij Anorasa.' Hij keek haar nu recht in het gezicht.

Jajana vatte de manier waarop hij haar in de ogen keek op als zelfverzekerdheid, iets wat ze erg waardeerde in een man. Ze had een zwak voor mannen die haar het gevoel gaven zichzelf onder controle te hebben. Ze liet het niet blijken. Makkelijk wilde ze het hem niet maken.

'Ik ben bijna door mijn broodvoorraad heen. Met wat ik nu heb red ik het niet tot aan de tijd dat ik terug moet naar Oreala. Moralis stuurde me hierheen. Hij zei dat ik bij u terecht kon voor cassavebrood. Aan het dak te zien ben ik op het juiste adres.' Hij glimlachte breed in haar richting.

Opeens wenste Jajana dat ze behoorlijker was gekleed. Dat

haar handen niet zo onder het meel zaten en haar gezicht minder glom van het zweet.

‘Maar bij God, u lijkt ontzettend op iemand die ik ken.’ Met die woorden onderbrak Kolâsji, die zijn nieuwsgierigheid niet meer kon bedwingen, haar gedachtegang. ‘Met precies dezelfde lichte huid en precies dezelfde ogen. Als twee druppels water, jullie zouden zussen kunnen zijn.’

Jajana sloeg haar ogen neer. Ze wist niet of ze er goed aan deed hem op dit moment te vertellen dat Morhomorhoro haar zus was. Ze had deze man een paar keer de Heer horen aanroepen, dus ze vermoedde dat hij godsdienstig was. Ze wilde niet de deur, die op een kier was gezet, met een klap in haar gezicht krijgen.

‘Het zou wel heel toevallig zijn als jullie...’ hield hij aan.

De man was haar iets dichterbij gekomen. Ze kon zijn lichaamsgeur ruiken. Eerlijk zweet, vond ze. De geur van iemand die met hard werken zijn brood verdiende. Indringend, masculien, maar niet onaangenaam. Ze werd er bijna duizelig van. Het was lang geleden dat ze zich zo lomp voelde in de nabijheid van een man.

Kolâsji op zijn beurt verbaasde zich over het vage gevoel dat steeds meer bezit van hem nam. Een gewaarwording die hij tot nu toe alleen had gehad met Sathobang in de buurt.

‘Heeft u haast?’ hoorde Jajana zich tot haar eigen verbazing vragen. ‘Heeft u anders zin in een kalebas vissoep, voor u terug gaat naar Anarosa? Zo krijgt de zon nog wat extra tijd om de broden te bakken. Wacht u hier, dan maak ik me even toonbaar. Want dit vod draag ik alleen als ik werk.’

‘Zo’n verleidelijk aanbod sla ik natuurlijk niet af,’ zei Kolâsji met meer enthousiasme dan nodig was. Op Jajana’s verzoek nam hij plaats op de bank onder het dak van de hut, terwijl zij achter het schot dat het slaapgedeelte aan het zicht onttrok verdween.

Kolâsji bekroop het gevoel dat hij vroeger in het internaat had als ze een bezoek brachten aan de meisjesschool als ze samen naar de mis gingen. Dan liepen de jongens in hun eigen rij naast die van de meisjes. Er was een meisje voor wie hij altijd bijzonder veel aandacht had, en die als reactie daarop haar tong naar hem uitstak. Terwijl hij in afwachting was van Jajana’s

terugkomst, bekreep hem hetzelfde ongeduldige verlangen. Nu hij Sathobang ver weg in Oreala had achtergelaten, was wel haar drukkende aanwezigheid weggevallen, maar de leegte was gebleven.

Hier onder het dak van Jajana's hut voelde hij zijn bloed weer met kracht door zijn lichaam stromen, het bezwaarde gevoel waar hij de laatste tijd onder geleden had was als bij toverslag verdwenen. Hij keek om zich heen. Door de kieren in het dak scheen de zon in loodrechte stralen de hut in. Het hout van de omrastering had zijn beste tijd gehad. Een sterke mannenhand zou hier geen overbodige luxe zijn...

In de slaaphut trok Jajana een lichtblauw kleet aan. Ze haalde een borstel door haar haren en pakte de kalebas met *awarra*-vet, maar bedacht zich. Ze wilde niet te opdringerig overkomen. Hij mocht onder geen beding denken dat ze zich voor hém had mooi gemaakt.

Ze was niet gewoon rekening te houden met anderen waar het haar doen en laten betrof. Met mannen was ze alleen extra voorzichtig. Ze had zeker de geneugten van de liefde gekend, maar dat had ze nooit aan de grote klok gehangen. De gestolen momenten waarin ze had toegegeven aan de hitte die in haar broeide en die had geblust door zich over te geven aan verlangens die ze bij een vluchtige liefde had opgewekt, dateerden van lang geleden, toen ze in Paramaribo woonde, de hoofdstad van het Nederlandse gebied. De anonimiteit die de plek bood stelde haar als ongehuwde vrouw in de gelegenheid zich naar hartelust over te geven aan de geneugten die de geheime liefdes haar boden. Ze had nooit een man aan zich kunnen binden, nooit het geluk mogen proeven van een openlijke relatie en haar verhoudingen waren altijd van korte duur geweest. Ze maakte zichzelf wijs dat het kwam doordat de 'verkeerde' mannen op haar vielen, kerels die een ander toebehoorden maar er geen probleem mee hadden buiten de deur te eten, maar diep in haar hart wist ze dat het was omdat ze zich gewoon goed voelde bij het geheime karakter van haar affaires. Zij had de lusten en de ander de lasten. Zij hoefde zijn vuile ondergoed niet te wassen.

Dus had ze alleen maar relaties gehad die puur sexueel van aard waren en kort genoeg duurden om haar passie levend te houden.

Alhoewel ze in God geloofde en als kind gedoopt was, ze was niet fanatiek in het geloof. Een mens moest boven alles leven, vond ze. Verantwoording legde ze aan niemand anders af dan aan de Heer.

Ze was praktisch ingesteld. Ze schikte zich met gemak naar de geldende normen in het dorp. Ze wist dat ze zich niet kon onttrekken aan de sterke sociale controle die er heerste, dus strooide ze de anderen zand in de ogen door de aura van godsvrucht die ze om zich heen getrokken had. In Apoera ging ze ondanks haar aantrekkelijke voorkomen door voor een koude oude vrijster, die het niet zo op had met mannen, en dat kwam goed uit.

Tot aan de ontmoeting met Kolâsji was het haar gelukt die schijn op te houden. Maar nu zat er buiten een man die zo uit het niets de fragiele rust die ze om zich heen had gecreëerd en die haar de laatste tijd dichterbij de Heer leek te hebben gebracht, ruw kwam verstoren.

Ze maakte zich geen illusie. Natuurlijk was ook deze man getrouwd. Mannen van haar leeftijdscategorie liepen alleen maar vrij rond als er iets mis met ze was en de christenen onder hen waren onder druk van de Kerk reeds lang getrouwd.

Ze wierp een blik in het stukje spiegel aan de wand. Haar mondhoeken trokken omhoog in een glimlach. Ook al liep ze tegen de vijftig, ze was best tevreden met het beeld dat haar toelachte. Met een doek poetste ze de restjes transpiratie van haar gezicht.

Wat moest ze van deze man verwachten? Ze had zeker het gevoel indruk op hem gemaakt te hebben. Het beste was de dingen op hun beloop te laten. 'Zo God het wil, zo zal het gaan,' prevelde ze als een schietgebed. God had deze Kolâsji op haar pad gebracht en alleen Hij wist waar deze ontmoeting toe zou leiden. Ze wist dat ze hoog spel speelde als ze zich overgaf aan de spanning die ze tussen hen had gevoeld. Zo liep ze het gevaar haar zorgvuldig opgebouwde reputatie in één keer teniet te doen door een opwelling van manlustigheid.

Na nog een blik in de spiegel liep zij naar buiten. *Wat was er verkeerd aan iemand iets te eten aan te bieden?* hield ze zichzelf voor.

De babyblauwe jurk deed het grijs van haar ogen ijsig glanzen. Het contrast van haar glanzend zwarte haar met haar lichte huid gaf haar iets van een andere wereld. Haar verschijning deed Kolâsji voor een seconde vergeten in te ademen. Hij moest denken aan de prenten die vroeger de boekjes bij de godsdienstlessen verluchtigden – de heiligen hadden er net zo etherisch uitgezien. Ongemakkelijk schoof hij van zijn ene bil op de andere.

Jajana was bezig soep in twee kalebassen te scheppen. Schichtig keek ze om zich heen. In de hut naast haar werd eveneens gegeten. Ineens kon het haar niets meer schelen. Wat maakte het haar uit wat men van haar zou denken! Ze deed niemand kwaad door open en bloot voor het aangezicht van het dorp een man op bezoek te hebben. Daar kon niets mee mis zijn.

‘Zullen we eerst bidden voor we eten? Zo te horen ben je ook gelovig, net als ik.’ Ze vouwde haar handen samen en sloot haar ogen. Haar lippen prevelden snel en bijna geluidloos een gebed.

Kolâsji volgde haar voorbeeld. Ondertussen maakte hij gebruik van haar gesloten ogen om haar onafgebroken aan te staren. Het kostte hem moeite de juiste woorden te vinden om de Heer te danken voor de maaltijd. Hij betrapte zich erop dat hij haar vergeleek met Sathobang, hoezeer hij ook zijn best deed dat niet te doen. Ze moesten ongeveer van dezelfde leeftijd zijn. Maar dat was wat hem betrof het enige wat ze met elkaar gemeen hadden. Alles wat Sathobang te kort kwam leek Jajana in overvloed te hebben. Haar warme uitstraling, de vriendelijke trek op haar gezicht, haar ronde vormen, alles stond in groot contrast met de vrouw die hij in Oreala had achtergelaten.

Ze opende haar ogen. Hun blikken kruisten elkaar. Verlegen glimlachten ze naar elkaar.

Kolâsji's hart bonkte in zijn keel. Terwijl hij haar aankeek bracht hij de lepel met geurige vissoep naar zijn mond. Het viel hem niet gemakkelijk het hete pepervocht naar binnen te werken – een onzichtbare hand leek zijn keel dicht te knijpen.

Zonder een woord te zeggen lieten ze zich de soep, waar grote stukken vis in dreven, smaken.

‘Ik blijf het zeggen, je lijkt als twee druppels water op iemand bij ons in het dorp,’ zei Kolâsji toen hij zijn kalebas leeg had. ‘Ze heeft toevallig ook familie hier. Ze komt er oorspronkelijk vandaan.’

‘Ik heb geen familie in Oreala,’ zei Jajana resoluut. Inwendig vroeg ze God haar haar leugen om bestwil te vergeven. Nu Hij Kolâsji op haar pad had gebracht wilde ze dat niets de kansen die ze bij hem hoopte te maken in gevaar zou brengen. Ooit, als ze de tijd rijp achtte, zou ze het hem vertellen. Nu vond ze het veel te vroeg. ‘Vertel me over jezelf.’ Jajana probeerde de aandacht naar hem te verplaatsen. ‘We zitten hier wel lekker samen te eten, maar het enige wat ik van je weet is dat je Kolâsji heet en uit Oreala komt.’

Kolâsji had niet zo veel zin over zichzelf te praten. ‘Daar hebben we nog tijd genoeg voor,’ zei hij. ‘Vertel me liever hoe je aan die bijzondere ogen komt. Of ben je van buiten het dorp?’

Jajana lachte. Koket gooide ze haar hoofd achterover. ‘Ik ben geboren in Epera, maar woon nu voor het grootste deel van mijn leven in Apoera. Het is steeds weer hetzelfde verhaal, iedereen barst van nieuwsgierigheid naar de herkomst van mijn ogen.’

‘Vind je het gek? Die zijn heel bijzonder. Zeker voor een vrouw uit deze streek. Zulke ogen zie je alleen bij witmannen.’

‘Je kunt wel zien dat je niet bekend bent met Apoera. Anders zou je wel weten dat er in de omgeving van dit dorp meer mensen met lichte ogen en huid voorkomen. Hun oorsprong ligt in Epera. Je hebt toch wel gehoord van dat dorp, waar jaren geleden een griep epidemie zowat de halve bevolking heeft uitgeroeid?’

‘Ja, dat weet ik. Oreala heeft ook een paar families uit die rampzalige plek opgevangen.’

‘Dat is dus mijn geboortedorp.’

‘Nu snap ik het,’ lachte Kolâsji. ‘Het was toch een missiedorp?’

‘Ja.’

‘Dus die missionarissen hebben flink huisgehouden. Vandaar

die ogen!' Kolâsji sloeg zich op zijn dij van het lachen.

'Dus je gaat ervan uit dat ik het product ben een geile bui van een missionaris?' sprak ze gemaakt verontwaardigd, terwijl haar ogen lachten.

'Waar heb je zulke ogen anders opgedaan?'

'Ik zie dat je het verhaal van de twee Portugese zusjes niet kent?'

Kolâsji schudde zijn hoofd.

'Aanvankelijk waren het drie kinderen. Twee meisjes en een jongen. De jongen heeft het niet overleefd. Hij is vroeg gestorven...'

Kolâsji, die zelf dol was op verhalen vertellen, vooral aan Binali, luisterde aandachtig. Eigenlijk maakte het hem niet uit wat ze vertelde, zolang hij daardoor lang genoeg van haar aanwezigheid kon genieten. Zoals ze tegenover hem zat, druk gebarend met haar handen en een gezicht dat alle kanten op bewoog, kon hij eindeloos naar haar kijken en luisteren. Aan de andere kant merkte hij dat de zon reeds aan de daling naar de horizon was begonnen. Hoe langer hij de tijd rekte des te kleiner was de kans dat hij onder de gesel van de brandende zon terug naar huis moest.

'Lang geleden werden deze kinderen door een Engelse handelsreiziger ontvoerd van het Portugese eiland Madeira. Vraag me niet wanneer dat was, want dat weet ik niet. Het schip waarop hij zich bevond, maakte een stop voor vers water en proviand op het eiland. In de tussentijd ging de buitensporig rijke man van boord. Hij kwam de kinderen, die in de nauwe straten van het centrum van het eiland speelden, tegen. Door ze snoepgoed aan te bieden lokte hij hen mee naar het schip. En je weet hoe kinderen zijn als ze iets zoets te eten krijgen aangeboden. De kinderen, die het thuis niet breed hadden, volgden hem naar de kade, waarna hij ze wist over te halen mee het schip op te gaan, waar hij ze in zijn hut, vastgebonden en met een prop in hun mond, verborgen hield. Zo kwamen ze in Georgetown aan, waar hij met de kinderen van boord ging.'

Niet wetend waar het verhaal naar toe moest leiden, nam hij

haar woorden als een spons in zich op. Hij vond het in elk geval een alleszins interessant verhaal.

‘Afijn, eenmaal in Georgetown, wilde hij de kinderen laten registreren, aangezien hij grond had gekocht in de Berbice, waar hij een suikerplantage wilde beginnen.’

‘Maar waarom ontvoerde hij die kinderen?’ De vraag brandde al een tijd op Kolâsji’s lippen.

‘Dat is nooit echt duidelijk geworden. Er wordt gezegd dat het te maken had met het feit dat hij kinderen had bij een slavin en zijn bezittingen niet aan hen wilde nalaten. Zoiets. Maar val me niet steeds in de rede. Zo komt het verhaal nooit af.’ Ze lachte op haar mooist. ‘Op het kantoor waar hij de kinderen moest registreren, vroegen ze hem of het zijn kinderen waren en of hij daarvan bewijzen kon overleggen, wat hij natuurlijk niet kon. Ze dreigden hem de kinderen af te pakken als hij niet terugkwam met de papieren of in gezelschap van de ouders. In paniek vluchtte hij naar de Corantijn. Daar liet hij de meisjes bij de indianen achter. Het jongetje was toen al overleden. Af en toe keerde hij nog terug om de kinderen te bezoeken. Tijdens een van zulke bezoeken zag hij de meisjes tijdens hun bad in de rivier. Ze waren inmiddels uitgegroeid tot beeldschone jongedames, van wie het lange blonde haar tot aan hun middel reikte. Hij raakte zo in de ban van hen toen hij ze met hun ontblote bovenlijven in het water zag staan dat ook hij het water in stapte en daar de liefde met hen bedreef, de een na de ander. De meisjes raakten zwanger. De kinderen die ze baarden nam hij mee naar de Berbice. Hij kreeg verschillende kinderen met hen. Daarnaast kregen de meisjes ook kinderen met lokale mannen. En daar heb je het antwoord op je vraag, waar de lichte ogen en de bleke huid vandaan komen. Ze hebben flink wat nakomelingen in het gebied. Een van die meisjes was mijn stammoeder.’

‘Dan moet die vrouw uit Oreala die zo op je lijkt ook van hen afstammen.’

‘Zou heel goed kunnen,’ zei Jajana op een toon waar duidelijk uit af te leiden was dat ze niet verder over het onderwerp wilde praten.

‘Daarom lijken jullie zo op elkaar.’ Kolâsji liet zich niet zo snel

uit het veld slaan. Hij voelde dat ze loog, of iets voor hem verborgen hield.

‘Ik ken niet al hun nageslacht,’ zei Jajana. ‘Maar nu genoeg over mij,’ zei ze resoluut. ‘Hoe zit het met jou?’

Kolâsji strekte zijn benen. Hij stond op. ‘Ik moest maar eens gaan. Als het echt donker wordt kan ik beter niet op de rivier zijn. Met de zandbanken aan deze kant van de rivier kan het wel eens gevaarlijk zijn. Maar als je het goed vindt kom ik terug. Dan repareer ik het dak en de omrastering van je hut. Je kunt hier best wel een man gebruiken,’ zei hij met een veelbetekenende ondertoon in zijn stem.

Terwijl hij wegliep met de cassavebroden onder zijn arm keek ze hem na. Ze vond het niet erg dat hij ging. Ze was ervan overtuigd dat hij terug zou keren. Ze had de blik in zijn ogen herkend. Het vuur dat ze had zien branden zou pas gaan liggen als het met haar nectar was geblust. En van een ding was ze ook zeker: dat hij een vrouw in Oreala had. Hij was er niet over begonnen, maar daarom was het niet minder duidelijk. Ze zag het ook aan zijn fysiek. De rijke glans van zijn huid, de staat van zijn kleding – allemaal zaken die hoorden bij een man die de voedende smaak van de liefde heeft leren kennen, waarbij zijn behoeften op alle fronten werden vervuld. Maar het meest belangrijke dat haar aan hem was opgevallen en dat tot haar voordeel strekte, was de rusteloze blik in zijn ogen. Een flauwe glimlach speelde rond haar mond. Ervaren als ze was in de geheime liefde wist ze dat het met het vervullen van die behoeften thuis momenteel niet zo goed zat...

Ver weg van Wajapoch was Joerhi-tokorho overleden, in een oord dat in niets leek op het tropisch regenwoud van haar jeugd. Zonder familie om haar heen om haar afscheid van de wereld van de mensen draaglijk te maken. Ze was niet rouwig geweest om haar heengaan. Ze vond dat ze langer dan nodig op de aarde had rondgezworven. Toen ze voelde dat haar einde naderde

kleedde ze zich uit en ging ze naakt boven op de lakens op de dood liggen wachten. Ze wilde niet door materie gehinderd worden op het moment dat ze de reis naar de wereld van de stamouders zou aanvangen. Met een glimlach op haar gezicht en een blik die al lang niet meer van deze wereld was, wachtte ze af op de dingen die komen zouden.

Haar slaapkamerraam keek uit op de binnenplaats. In het zwakke licht van de middagzon zag ze de schimmen van haar stamouders onder de bogengaanderij die de binnenplaats omsloot. Als vage vlekken vulden ze de gaanderij. Onder de bogen bevond zich de koelste plek van het huis – de zon kwam er nooit. De lichte sfeer die er hing werd gevuld door het gekrijs van twee reuzenara's. Het was moeilijk te zeggen hoe oud de dieren waren. Ze vormden het enig tastbare aandenken aan de plek die ze zo liefhad. Ze had ze jaren geleden meegenomen toen ze met de Ekekoeli wegtrok naar het achterland.

Die ochtend werd ze gewekt door een gevoel van intens verdriet. Ze kon eerst niet thuisbrengen waar het onbestemde gevoel dat zich in haar maagstreek had vastgeklauwd vandaan kwam. Totdat ze beseftte dat het de aankondiging van haar naderende einde was dat haar diep in haar ziel zo verdrietig maakte.

Desondanks verdween de glimlach geen moment van haar gezicht. Joerhi-tokorho was niet rouwig om het feit dat ze dit leven vaarwel moest zeggen. De pijn die ze voelde kwam meer door de onzichtbare nevel waarmee haar leven aan haar voorbijtrok. Ze had geen spijt van de keuzen die ze had gemaakt. Wajapoch had ze van de ondergang gered en daarmee had ze een bijdrage geleverd aan het voortbestaan van de Arowak.

Met het wegtrekken van de zon namen de schimmen op de binnenplaats steeds vastere vormen aan. Ze vulden nu zelfs de slaapkamer.

Naast haar bed zat haar trouwe dienstmaagd. Zo nu en dan bevochtigde ze haar lippen. In de hoeken van de kamer had ze schalen met geurige oliën neergezet om de doodslucht die in het huis hing te verdrijven.

Joerhi-tokorho's ademhaling kwam in onregelmatige stootjes

naar buiten. Slechts nog een paar zwakke draadjes verbonden haar met deze wereld.

Sinds ze het kostuum van haar geboorte als doodskleed had aangetrokken had ze tegen niemand meer gesproken, ook niet tegen haar trouwe dienstmaagd, die sinds het kamp van de Ekekoeli bij haar was. Beiden waren afkomstig uit het grote dorp Paramarebo aan de Paramarebokreek. Evenals de andere inheemse vrouwen was ze door de Ekekoeli geroofd nadat ze het dorp had verlaten op zoek naar een veiliger oord. Met haar haalde Joerhi-tokorho herinneringen op aan vroeger.

Ten slotte had Joerhi-tokorho haar ogen gesloten. Alsof ze haar siësta deed. Ze was zich meer dan ooit bewust van zichzelf. Ze voelde hoe de slagen van haar hart elkaar met steeds grotere tussenpozen opvolgden. Hoe het bloed almaar stroperiger werd in haar aderen. En hoe de dood zijn kleed steeds verder over haar heen legde.

De vrouw aan het bed hoopte haar stem nog een keer te horen – om te weten wat er met het huis en de rest van Joerhi-tokorho's bezit moest gebeuren. Tevergeefs. Het gekrijs van de vogels had haar meesteres teruggevoerd naar de groene beslotenheid van het oerwoud, waar de vochtige warmte die onder het gebladerte bleef hangen haar van harte welkom heette. Tezamen met de nabijheid van haar stamouders verbreedde dit de glimlach op haar gezicht. Zonder de onomkeerbaarheid van de dood te bevechten, vleide ze zich rustig in zijn armen.

Nu, eeuwen later, maakte Joerhi-tokorho zich ernstig zorgen om het voortbestaan van haar bloedlijn. Ze had een beraad van stamouders bij elkaar geroepen. Haar opoffering voor Wajapoch, waardoor indirect het voortbestaan van de Arowak veilig was gesteld, had haar een belangrijke positie in de wereld van de stamouders bezorgd. Ze wilde de toestand van Sathobang in het familieberaad bespreken.

Eigenlijk was het haar meer om Binali te doen. Met hem

dreigde haar bloed op te drogen. Als enige was hij in staat de familielijn voort te zetten. Hij was de enige hoop op nageslacht, Kolâsji en Sathobang waren daar te oud voor.

Nu hij zijn mierenproef had ondergaan was Binali onderdeel geworden van de leefwereld van de mannen. Wat niet betekende dat zijn scholing voltooid was. Juist nu had hij de steun van Kolâsji heel hard nodig. Die zou hem moeten klaarstomen voor de taak die hem als man en echtgenoot te wachten stond. En uitgerekend op dit moment zag het ernaar uit dat Kolâsji, murw door de nukken van Sathobang, zijn heil elders zou gaan zoeken.

Op de stamouders rustte te allen tijde de taak de levenden tot de orde te roepen. Ze konden de zaken niet zomaar op hun beloop laten.

Onder de aanwezigen bevonden zich onder anderen Lokobja en Sasamali. Ook Hijarobang, die als eerste vrouwelijke dorps hoofd haar krijgers had aangevoerd tegen vijandig gestemde stammen, was van de partij.

Joerhi-tokorho was in wezen niet geïnteresseerd in de meningen van de anderen. Ze was er de persoon niet naar zich de wet te laten voorschrijven. De onverkwikkelijke situatie met Sathobang duurde wat haar betreft al lang genoeg. Ze had reeds lang bedacht hoe ze de zaak tot een bevredigend einde wilde brengen. Maar voor de wijze waarop ze dit wilde doen had ze de toestemming van de meerderheid van de stamouders nodig.

‘Ik hoef jullie niet te vertellen waarom ik jullie bij elkaar heb geroepen,’ begon ze de bijeenkomst. Door de nadruk op zichzelf te leggen wilde ze vanaf het begin haar positie duidelijk stellen. ‘De offers die ik bij leven heb moeten brengen, deden half niet zo’n pijn als wat ik nu in mijn hart voel.’

Lokobja schoof ongemakkelijk op zijn plek heen en weer. Sinds zijn komst naar het land van de stamouders was hij in een constante stille strijd met haar verward over het leiderschap, waarin hij tot nu toe, dank zij haar positie, steeds het onderspit had gedolven. Deze keer had hij zich voorgenomen een felle strijd met haar aan te gaan. Hoe moeilijk ook, hij wist dat hij die van haar kon winnen.

De stamouders maakten in alle toonaarden bekend hoe goed ze op de hoogte waren van de offers die zij gebracht had en hoe dankbaar zij waren dat ze de familie daarmee een belangrijke plek in de hiërarchie in de wereld van de levenden en van de stamouders had gegeven.

Lokobja kookte inwendig. Hij was de wijze waarop ze steeds werd bewierookt beu.

Joerhi-tokorho op haar beurt wist dat haar geen noemenswaardige tegenstand te wachten stond. De bijeenkomst had ze dan ook voor de vorm georganiseerd. Ze had net zo goed haar besluit ten uitvoer kunnen brengen en hen naderhand op de hoogte gesteld. Ze wist dat ze in Lokobja een geduchte tegenstander had en wilde hem niet de kans geven de anderen tegen haar op te jatten. De respectloze wijze waarop hij bij leven vrouwen had bejegend, had hij meegenomen naar de wereld van de stamouders: hij zag het kennelijk als een persoonlijke nederlaag dat een vrouw de belangrijkste plek binnen de familie innam.

‘Sathobang heeft zich altijd al vreemd gedragen,’ zei een jonge vrouw die het leven liet ten tijde van de Ekekoeli. ‘Bij haar weet je nooit wat je het volgende moment kunt verwachten...’

‘Ze is niet goed bij haar hoofd!’ riep Hijarobang. ‘In mijn tijd had ik haar laten geselen om haar die kuren af te leren. De dorpshoofden van tegenwoordig hebben geen gezag. In Wajapoch hadden we korte metten met haar gemaakt. Ze maakt de familie te schande!’

‘Wacht even, heb ik je goed verstaan?’ Lokobja staarde haar met samengeknepen ogen aan. Hij had zich voorgenomen met vleierijen in de gunst van de anderen te geraken, maar hij was er de man niet naar om geduldig naar zo veel onzin te zitten luisteren. ‘Als je het over schande aan de familie toebrengen wilt hebben weet ik er nog wel een paar.’ Hij lachte gemeen. ‘Sathobang gedraagt zich in ieder geval naar haar geslacht. En dat kan je niet van een ieder hier zeggen.’

Hijarobang’s neusgaten gingen wijd openstaan. ‘Ik hoef me nergens voor te schamen. Integendeel. Als ik er niet was geweest om die slappelingen van mannen te leiden was Wajapoch alsnog

van de aardbodem weggevaagd. En niet door de hand van de Ekekoeli. Maar door jaloezie van onze eigen stamgenoten. Dan waren de offers van mijn moeder voor niets geweest.' Ze spuugde voor hem in het zand. 'Je praat te veel onzin. Die tabaksrook beneemt je het verstand, verachtelijke *tokotsji*.'

Voor Joerhi-tokorho kwam de woordenwisseling niet ongelegen. Het stelde haar in de gelegenheid zich als hoeder van de vrede te presenteren. En Lokobja maakte zich ook niet geliefder op deze manier. 'Laten we elkaar hier geen verwijten maken,' suste ze schijnheilig. 'Daar is deze bijeenkomst niet voor bedoeld. Laten we ophouden Sathobang verwijten te maken, daar is niemand mee geholpen. Laten we zoeken naar een manier om haar te helpen en zo de loop der dingen te keren. Het voortbestaan van ons nageslacht staat op het spel.'

Lokobja keek haar van achter zijn oogharen aan. Hij wilde haar toeroepen dat ze een vals serpent was, meesteres in verdeel en heers. Maar de kalmerende hand die zijn eerste vrouw op zijn been legde deed hem de woorden die op de punt van zijn tong lagen inslikken. In afwachting van de oplossing waarmee ze ongetwijfeld op de proppen zou komen besloot hij zich gedeisd te houden. Zo goed als hij haar kende wist hij dat ze die al lang had uitgebroed.

'Het is niet Sathobang over wie we ons zorgen moeten maken. Het is me meer om jouw zoon te doen, Sasamali,' sprak Joerhi-tokorho tot de vader van Binali. Ze wist dat zijn stem straks doorslaggevend zou zijn, omdat hij het meest direct in contact stond met al degenen over wie het hier ging. De argumenten waarmee hij zou komen, zouden voor de andere stamouders veel gewicht in de schaal leggen. 'Wie leert hem de kunst van het bouwen van een hut te perfectioneren? Wie laat hem zien hoe hij de kostgrond van zijn vrouw openlegt en in brand steekt om de aarde te voeden met de as van de bomen? Wie vormt hem tot een perfect jager, die te allen tijde weet te overleven in het oerwoud? En het belangrijkste van al: wie brengt hem bij wat er van hem verwacht wordt als goede man en vader, zodat hij in staat is ons bloed door te geven aan de generaties die lang nadat hij zijn plek te midden van ons heeft ingenomen de wereld van de

mensen nog zullen bewandelen? Uitgerekend Kolâsji, de bron waaruit hij zou moeten kunnen putten, die alle wijsheid in zich opgeslagen heeft, is bezig zich te verliezen in een vrouw die in staat is zijn wereld op z'n kop te zetten.'

De stamouders zuchtten. Gedachten aan liefdes die ze bij hun leven hadden gekend drongen zich ongevraagd aan hen op.

Lokobja streek over zijn been, waar het litteken zat dat zijn tweede vrouw hem had bezorgd.

De vrouw glimlachte voor zich uit. De wond waarmee hij was thuisgekomen had bij haar de twijfels weggenomen over de verhalen die over hem de ronde deden.

'Maar in de liefde tussen de mensen kunnen we ons toch niet mengen?' zei iemand voorzichtig. 'Is de kracht om de harten van de mensen te beroeren niet alleen Adjali voorbehouden?'

Lokobja lachte in zijn vuistje. 'Je hebt gelijk. Wat dat betreft kunnen we hem niet voor de voeten lopen.'

'Wat stel je dan voor?' vroeg Sasamali, die tot dan toe niets had gezegd. Voor zover hij haar kende verwachtte ook hij dat haar plan reeds lang voor deze bijeenkomst klaarlag.

'Weet die vrouw dan niet dat Kolâsji zijn eigen vrouw heeft? Waarom papt ze met hem aan? In mijn tijd had ik wel raad met haar geweten,' zei een familielid dat een paar jaar geleden de gelederen van de stamouders was komen versterken. 'Kort voor ik de wereld van de mensen vaarwel had gezegd hadden we zo'n geval in het dorp. Het was een publiek geheim dat een van de vrouwen het hield met de man van een ander. Alleen de vrouw die hiervan de dupe was, was nog nergens van op de hoogte. Op een dag kwam de drijvende winkel naar het do— naar het dorp.' Ze hinnikte van het lachen om haar verhaal. Het kon haar blijkbaar niet schelen dat het bepaald niet de eerste keer was dat ze het vertelde.

De aanwezigen keken ongeduldig in haar richting. Zowel Joerhi-tokorho als Lokobja lieten haar begaan. Deze onderbreking gaf hun de kans hun gedachten te ordenen.

'De meeste mannen waren teruggekomen van het werk in het oerwoud, waar ze flink verdiend hadden. Hun zakken zaten goed vol. Op dat moment kwam de vrouw die het met de man van een

ander hield naar de rivier. Hij was er met enkele vrienden. Ze kochten drank om hun terugkeer te vieren. Je weet hoe het tegenwoordig gaat, aan *kasjiri* hebben ze niet genoeg. Ze drinken van de vreemde waters, waar hun geest slecht tegen bestand is. Maar afijn, ontmoeten de twee tortelduiven elkaar bij het water, zegt die man tegen haar: "Zal ik wat voor je kopen? Kies maar wat uit." De vrouw koos een paar haarkammen. Ze waren prachtig, van gebleekt been, ingelegd met kleurige stenen. Gewoon brutaal, open en bloot voor een ieder om te zien. Natuurlijk kreeg de vrouw van die man het te horen. Eerst wilde ze het niet geloven. Maar haar argwaan was gewekt. Twee dagen later was er een dodenwake in het dorp. Alle partijen waren daar verzameld. Hij maakte de fout zijn minnares een kalebas met *kasjiri* aan te bieden. En dat voor de ogen van zijn vrouw. En zijn liefde was nog zo brutaal het van hem aan te nemen ook! Voordat ze er erg in had, werd ze van achteren besprongen. De vrouw van die man pakte haar midden in het haar op haar hoofd. Triomfantelijk hield ze een bos haar omhoog. Zó'n bos haar!' De vertelster gebaarde met haar handen. 'Een hele bos haar is in haar hand gebleven. Want die vrouw had lang haar. En de ongelukkige maar gillen met haar handen aan haar hoofd: "Kijk wat je hebt gedaan, kijk wat je hebt gedaan...!" ' Ze schokte van het lachen. 'Ze is nooit meer naar buiten gekomen. Nou ja, alleen 's morgens vroeg kwam ze even naar de rivier. Maar dan zag je haar de rest van de dag niet meer. Je inlaten met de man van een ander, dat is toch verschrikkelijk? Dat is oorlog. Als anderen zich ermee gaan bemoeien, is de oorlog compleet. Weet je hoeveel dorpen op die manier zijn ontstaan? De verliezende partij kon haar gezicht niet meer in het dorp laten zien en moest naar een ander dorp verhuizen of een plek ver weg om een nieuw dorp te stichten...' Buiten adem van haar eindeloze relaas keek ze triomfantelijk om zich heen. Ze genoot ervan dat ze de tijd had gekregen haar punt te maken – meestal werd ze al veel eerder onderbroken. Maar ze had kunnen zeggen wat ze wilde zeggen. Wat haar betrof was er maar een oplossing: Sathobang moest die andere vrouw een geducht pak slaag geven en haar man gewoon teruggeisen.

Eigenlijk zag ze het probleem niet. Ze snapte niet waarom Joerhi-tokorho of Lokobja haar niet onderbroken hadden. Dat het uit den boze was dat een man in een dorp openlijk twee vrouwen had wisten ze allemaal. Dat dit kon leiden tot complete dorpsoorlogen hadden sommigen van hen tijdens hun leven meegemaakt.

Het was Lokobja die de vrouw uiteindelijk met een mond vol tanden liet staan. 'Dat is waar wat je daar zegt,' zei hij. 'Maar vergeet niet dat het nu om een vrouw uit een ander dorp gaat.'

Joerhi-tokorho verplaatste de aandacht naar Sasamali. 'Je vroeg hoe ik dacht dit probleem aan te pakken.'

Lokobja loerde in haar richting.

Voorzichtig haar woorden zoekend, zette ze uiteen hoe zij dacht de loop der dingen te kunnen beïnvloeden. Ze wist dat ze door beheerst te blijven hun aandacht zou weten vast te houden en de impact van haar woorden beter tot hen kon laten door-dringen.

'Dat is een gewaagd plan!' riep Sono.

Lokobja had door dat ze zich niet slechts als de bedenker van het plan zag maar het ook zelf ten uitvoer wilde brengen. Hij wist dat daarvoor de instemming van het gros van de stamouders nodig was, dus probeerde hij haar de wind uit de zeilen te nemen. Hij onderbrak haar midden in haar betoog door voordat zij erom vroeg vrijwillig zijn hulp aan te bieden. Hij achtte zich de aangewezen persoon, mede gezien het feit dat hij Sathobang had grootgebracht.

Door dat te zeggen was hij precies waar Joerhi-tokorho hem hebben wilde. Doordat hij zich beschikbaar stelde bood hij haar de kans hem af te serveren en de stamouders te confronteren met zijn tekortkomingen, die volgens haar legio waren. Met hem aan de kant stond niets haar in de weg de dingen naar haar hand te zetten. Het was háár plan, en ze zou het zélf ten uitvoer brengen. 'Ik heb zo mijn twijfels of jij wel de juiste persoon bent om het probleem Sathobang op te lossen, Lokobja,' zei ze bedaard. Ze wist dat ze hem zo boos kreeg. Hoe meer hij zich liet gaan des te meer zou zij boven hem uit stijgen.

'En waarom dan niet?' vroeg hij met ingehouden woede, alsof

hij haar gedachten kon lezen. 'Juist ik, die haar al die jaren heb grootgebracht.'

Joerhi-tokorho had zich tot nu toe nog niet uitgelaten over het feit dat ze het plan zelf ten uitvoer wilde brengen. Door zijn opvoeding van Sathobang als argument te gebruiken maakte Lokobja de fout die ze verwachtte dat hij uiteindelijk zou maken. Ze kende hem daar te goed voor.

'Mooi, die opvoeding. Je kunt daar trots op zijn,' zei Joerhi-tokorho met onverholen sarcasme. 'Kijk naar het resultaat. Is dat niet de oorzaak van alle ellende?'

De tweede vrouw van Lokobja maakte aanstalten iets te zeggen. Met een handgebaar legde hij haar het zwijgen op.

Instemmend gemompel over de woorden van Joerhi-tokorho ging door de gelederen.

'Sathobang moet leren met haar tijd mee te gaan. Jij bent niet de aangewezen persoon om haar daarbij te helpen. Dat ze wil leven volgens de gebruiken van de Arowak, daar is niets mis mee. Ik zal de laatste zijn die daar iets tegen heeft. Maar met de veranderende wereld zal ook zij moeten leren haar *kasjiri* slapper te brouwen dan ze gewend is. Zie wat ervan komt. Ze vliegen elkaar als beesten naar de keel. En wie is er de dupe van? De jongen! En daarmee staat het voortbestaan van ons geslacht op het spel.'

'Schandalig...' fluisterde de moeder van Sathobang, terwijl ze verwijtend in de richting van Lokobja en de zijn tweede vrouw keek. Ze kroop dichterbij de vader van Sathobang aan.

'Insinueer je hiermee dat alles mij te verwijten valt? Dat het komt door mijn opvoeding? Dat is pure onzin! Als die kerel zich als een vent zou gedragen was het nooit zover gekomen. Een flink pak op haar donder had hij haar moeten geven!' brieste Lokobja. 'Ze had nooit met die vent en zijn vreemde gewoontes moeten trouwen!' gilde hij boven alles uit.

De vader van Sathobang keek scheef in zijn richting. Hij was altijd al tegen het huwelijk van zijn dochter en die jongen met zijn stadse manieren geweest. Het was Lokobja die hem ervan had overtuigd dat Sathobang een goede partij aan de haak had geslagen. Dat het lezen en schrijven een machtig wapen was, dat

hen als familie goed van pas zou komen, nu de overheid uit de stad de mensen steeds meer regels oplegde.

‘Wie is volgens jou het meest geschikt voor de taak Sathobang wat verstand bij te brengen? Wie mag jouw plan ten uitvoer brengen?’ vroeg Lokobja met een stem waar het venijn vanaf droop. Hij pauzeerde een ogenblik en keek haar geringschattend aan. ‘Laat me raden.’ Hij pauzeerde opnieuw en keek in het rond. Een voor een staaarde hij de stamouders in de ogen. Toen hervatte hij zijn betoog: ‘Jij zeker?’ Zijn woorden spoog hij als slecht gebrouwen *kasjiri* uit zijn mond.

‘Het gaat niet om Sathobang,’ zei Joerhi-tokorho bedaard. ‘Het gaat om Binali. Háár leven is grotendeels geleefd, terwijl hij nog zo veel jaren voor zich heeft. Hij is het die ons geslacht opnieuw tot bloei zal kunnen brengen.’

Lokobja voelde dat hij het niet kon winnen van haar. Die wetenschap en de kalmte die ze uitstraalde deden hem ten slotte zijn beheersing verliezen. ‘Wie denk je dat je bent om mij de les te kunnen lezen over de wijze waarop ik mijn kleindochter heb grootgebracht! Heb jij kinderen opgevoed? Liet jij niet je pasgeboren dochter achter om je hangmat in de hut van een andere man op te hangen?’ Terwijl de woorden zijn mond verlieten wist Lokobja dat hij een verloren strijd voerde. Zijn laatste opmerking had het er niet beter op gemaakt. Maar hij kon niet meer terug.

Het was Sasamali die het mes dat halverwege zijn borstkast stak verder naar binnen duwde. ‘Geen ander dan Joerhi-tokorho is in staat tot mijn moeder door te dringen,’ zei hij met een stem die geen tegenspraak duldde. ‘Ik zou het ook op me kunnen nemen. Maar ik denk dat het verdriet van ons weerzien een moeilijk te nemen obstakel zal zijn. Ze heeft groot respect voor Joerhi-tokorho, dat moeten we niet uit het oog verliezen.’

Hier en daar werd instemmend geknikt.

‘De manier waarop ze zich opofferde om Wajapoch van de ondergang te redden, heb ik talloze keren van haar moeten aanhoren. Daarbij was ze net als andere vrouwen in het dorp tot tranen toe geroerd. Als ze tijdens de vlechtlessen de meisjes bijbrengt hoe ze het verhaal van Joerhi-tokorho in hun

vlechtwerk moeten verwerken worden er tot op de dag van vandaag nog flink wat tranen gelaten. Als iemand in staat is tot haar door te dringen is het Joerhi-tokorho wel.'

Met geloken ogen had Joerhi-tokorho hem aangehoord. Door haar oogharen wierp ze een blik in de richting van Lokobja, die er verslagen bij zat. Ze had geen medelijden met hem. Er stonden grote belangen op het spel. Dit kon ze niet aan anderen overlaten. Niet alleen stond het voortbestaan van haar nageslacht op het spel, het zou ook zijn weerslag hebben op de familie hier in de wereld van de stamouders. Als het bloed op aarde uitstierf, zou hun spel in de deze wereld worden gemarginaliseerd. Hun restte dan niets dan dat ze hun dagen in ledigheid doorbrachten, zonder offerandes van het nageslacht om hun bestaan gewicht te geven.

Joerhi-tokorho openbaarde zich voor het eerst aan Sathobang op het moment waarop het aangekondigde tijdstip van Kolâsji's thuiskomst reeds lang verstreken was. Gevangen door een hevig verlangen naar zijn terugkeer zat ze die avond met Binali aan de oever van de Corantijn.

Aanvankelijk had ze Kolâsji's langdurige afwezigheid niet anders beschouwd dan de vorige keren dat hij een tijd voor werk van huis was geweest. 'Eigenlijk komt het wel goed uit dat hij juist nu naar Anarosa is,' had ze tegen Benwa gezegd. 'Zo krijgt iedereen de kans tot rust te komen. Voor de jongen is het geen gezicht ons zo als beesten tegen elkaar te keer zien gaan. Dat hoort niet,' vond ze. 'Zeker nu hij aan het begin van zijn volwassen leven staat.'

Verschillende versies over de uit de hand gelopen ruzie waren als een bosbrand door het dorp gegaan. Binnen de kortste keren gonsde het hele dorp van het ene of andere verslag van wat er was voorgevallen in de hut van de predikant en diens vrouw.

Sathobang lag er niet wakker van. Aanvankelijk was ze te ver in zichzelf teruggetrokken om zich bewust te zijn van de praat-

jes die de ronde deden. Later, toen ze zich weer gewaar werd van het leven om haar heen, toen de lethargie, die als een beschermende engel haar bewustzijn had ingekapseld en haar ervoor had behoed volledig haar verstand te verliezen, van haar was afgevallen, drongen de bemoeizieke praatjes pas tot haar door.

Ze haalde haar schouders op. Ze wist dat ze de tijd niet terug kon draaien. Dus nam ze de dingen zoals ze waren.

De sporen van die dag sierden als een diep paars halssnoer haar hals. Om het dorp niet nog meer stof tot praten te geven door hen iedere dag opnieuw te confronteren met de geweldadige uitwerking van de ruzie, liet ze zich op Benwa's advies zo min mogelijk buiten de hut zien. 's Morgens nam ze een kattenbadje in de hut, met water dat Benwa voor haar van de rivier meenam. 's Avonds poedelde ze onder de bescherming van de duisternis uitgebreid in de rivier.

Zolang het resultaat van de ruzie als een stille getuige op haar lichaam prijkte, ontweek ze ook Binali zo veel mogelijk. Nu hij zijn eigen hut had, hoefden ze elkaar niet nodeloos voor de voeten te lopen. Ze hoefde er ook niet veel moeite voor te doen. Sinds Kolâsjî's vertrek was hij weinig thuis. Zijn dagen bracht hij door in het bos of op het water met zijn vrienden.

Toen Kolâsjî niet op de afgesproken dag terug was, maakte Sathobang zich geen zorgen. Langzaam aan had ze de draad weer opgepakt. De lamlendigheid daags na de ruzie, had haar lichaam en ziel tezamen met de striemen in haar hals verlaten.

Toen hij er na een week nog niet was moest ze bekennen dat ze hem miste. Echt zorgen maakte ze zich nog niet. Ze verlangde ernaar hem weer om haar heen te hebben, om samen de draad van het leven weer op te pakken.

Dat ze zich niet echt zorgen maakte kwam omdat ze wist dat hij zonder aannemelijke reden niet langer dan noodzakelijk weg zou blijven.

Ze nam zich plechtig voor minder nukkig te zijn als hij terug was. Dat had ze met Benwa tijdens het uitbrengen van een plengoffer beloofd, onder het aanroepen van de stamouders als getuigen had ze die belofte gedaan.

Nu Binali zijn mierenproef achter de rug had, zat haar taak er wat dat betrof voorlopig op. Ze liet het verder aan Kolâsji over hem te onderwijzen in wat het leven van hem als man verwachtte. Ze probeerde zich geen zorgen te maken dat hij hem niet het respect zou bijbrengen voor de geschiedenis van zijn volk. Als het eenmaal zover was en hij kinderen zou krijgen zou ze haar taak als overgrootmoeder ter harte nemen en erop toezien dat na hun geboorte de juiste handelingen werden verricht. Nooit meer mocht haar geslacht lijden onder de wraak van de goden. Als dat eenmaal gebeurd was, had ze de cirkel rond. Dan was voor het oog van de wereld van de mensen en die van de stamouders duidelijk dat ze de Arowakse gebruiken eerbiedigde. Zo nodig zou ze opnieuw de strijdbijl opgraven. 'Kolâsji heeft reeds gemerkt dat er wat dat betreft met mij niet te spotten valt,' had ze Benwa verteld, die haar zuchtend aanhoorde.

Nu de rust in haar was teruggekeerd en de striemen in haar hals verdwenen waren, keek ze uit naar Kolâsji's thuiskomst. Haar middagen bracht ze door aan de waterkant, in afwachting van zijn terugkeer. Ze verwachtte hem niet voor de middag terug. Hij had er een hekel aan om met felle zon op het water te zijn. Sathobang plaagde hem daarmee, door te zeggen dat het langdurige verblijf in de stad hem zonnevrees had bezorgd. Ze was er nooit geweest, maar naar wat zij had horen vertellen, bouwde men er enorme hutten van hout en speelde het leven zich grotendeels af binnen de muren van die bouwwerken. De mensen gingen van hut naar hut, waar ze zich uren achtereen in ophielden. Zo kwamen ze weinig in de zon. Dus verbaasde ze zich niet over zijn aversie tegen de stralen van het hemels licht.

Zo'n leven zou niets voor haar zijn. Ze hield te veel van de wispelturigheid van de natuur. Ze zou het niet lang volhouden op een plek die door enorme muren de natuur buiten hield. Ze had ook nooit de behoefte gevoeld hem te vergezellen tijdens zijn sporadische reizen naar de stad. De nietigheid van het bestaan dat de nabijheid van het immense regenwoud kenmerk-

te, gaf haar juist de zekerheid die ze nodig had om deel van het leven te zijn.

Maar de langdurigheid van Kolâsji's afwezigheid begon haar parten te spelen. Ze had haar dagelijkse bezigheden naar de oever van de Corantijn verplaatst. Het maakte de hitte waar het dorp onder kreunde enigszins draaglijk. Tot lang na het invallen van de duisternis hield ze zich bij het water op.

Dit gaf stof tot praten: haar gedrag werd aan haar onverbeterlijke grilligheid geweten, wat reden gaf tot diep medelijden met Kolâsji. Door haar aard bezoedelde ze de herinnering aan Joerhi-tokorho, werd er gezegd. Volgens anderen waren haar kuren het gevolg van haar grenzeloze grootheidswaan, die het gevolg was van haar afkomst. Weer anderen waren ervan overtuigd dat ze langzaam haar verstand aan het verliezen was en dat het niet anders kon dan dat het slecht met haar zou aflopen. Maar er waren ook geluiden te horen van mensen die vonden dat ze niemand lastig viel daar 's avonds aan de rivier.

Gedreven door het gemis van zijn grootvader en gevoelig voor de positieve verandering in het gedrag van Sathobang zocht Binali steeds vaker haar nabijheid op. Op een houtvuur aan de rivier, bij de aanlegplaatst van Kolâsji's korjaal, roosterden ze *maripa*- en *awarra*-pitten, of de zaden van de broodboom. Zo genoten ze samen van de namiddagen en vroege avonden aan de rivier.

Als ze haar kleinzoon over vroeger vertelde, droeg hun aanstekelijke lach tot aan de hutten die het dichtst bij de rivier stonden. Op sommige avonden voegden Benwa en Morhomorhoro, om wie de oudere vrouw zich had ontfemd als was het haar eigen dochter, zich bij hen. Dan leken alle zorgen van de afgelopen weken flarden uit een ver verleden.

Door de gezelligheid werd Binali weer het kind dat hij ondanks de mierenproef nog altijd was. Hoe Sathobang hem ook inpeperde dat hij door zijn initiatie volwassen was, vanbinnen kon hij het maar niet voelen. Hij speelde nog altijd het liefst bij de mangobomen aan het water met Mimijang en met zijn vriendjes, die sinds de dag van hun initiatie net zo hard hun best

deden de schijn op te houden volwassenen te zijn, wat ook hun niet altijd even goed afging.

's Nachts, alleen in zijn hut, wilde hij niets liever dan naar de hut van zijn grootmoeder kruipen en zich stiekem in een hoekje te rusten leggen. Vaak had hij in het donker naar haar vertrouwde ademhaling staan luisteren. De angst voor haar wispelturige karakter dreef hem steeds weer terug naar de eenzaamheid van zijn hut, waar hij maar niet aan kon wennen.

Wat hem betrof was Kolâsji nu lang genoeg weggeweest. Met Sathobang durfde hij daar niet over te praten. Sinds de dag dat ze elkaar in de haren waren gevlogen, hadden Sathobang en Binali zijn naam niet in de mond genomen.

De zwoele avondwind die van de rivier waaide, bracht die avond geen verkoeling. Al dagen was de hitte niet te harden. Ondanks de periode van de kleine regens, was het al dagen achter elkaar droog. Iedereen zwoegde onder de gesel van de zon. De daken van de hutten waren veranderd in brandgevaarlijke objecten. De meeste keukens waren op veilige afstand van de hut in de openlucht verplaatst. Overdag was het zand zo heet dat je er met blote voeten amper op kon lopen. Ieder druppeltje verspild vocht werd dorstig door de aarde opgezogen.

Sathobang schepte zo nu en dan een kalebas water uit de rivier, die ze over hen beiden leeggoot. Hun gelach als reactie op de vochtige plens, deed niet vermoeden dat ook het lauwe rivierwater niet in staat was de zo fel gewenste verkoeling te brengen.

Bij iedere korjaal die in de schemering aan het eind van de dag de bocht om kwam hielden ze even stil. Om vervolgens, als de korjaal dicht genoeg genaderd was om te zien wie er aan boord was, verder te gaan met het waterspel, alsof er niets aan de hand was. Angstvallig ontwaken ze daarbij elkaars blik. Geen van beiden durfde het de ander te bekennen. Kolâsji's afwezigheid begon danig aan hen te vreten.

In het schijnsel van het licht van de maan, die vol aan de hemel stond, verplaatste Sathobang haar gedachten naar tijden die nooit meer terugkwamen.

Op dezelfde plek gezeten, in afwachting van zijn komst naar Oreala tijdens de vakanties... Het was verboden elkaar in het openbaar te spreken, dus wisselden ze steelse blikken als hij aan land kwam.

Ze wist nog goed hoe hij haar later stiekem in het bos vertelde over het gemis van haar aanwezigheid. Dat hij moedeloos door de vertrouwde straten van de hoofdstad dwaalde, die hem, sinds de dag dat hij haar van de rivier had zien teruglopen, opeens zo vreemd voorkwamen.

Ze durfde hem niet te bekennen dat ze meer aan hem moest denken dan ze zichzelf wilde toestaan. Het idee haar toekomst te verbinden aan een man die beter zijn weg wist in de stad dan in haar geliefde oerwoud leek haar aanvankelijk geen aanlokkelijk vooruitzicht. Toen zijn familie bij haar ouders en Lokobja om haar hand vroeg, had ze een paar dagen bedenktijd gevraagd. Niet dat ze hem niet aantrekkelijk vond of dat ze zich geen leven met hem kon voorstellen, maar haar praktische instelling maakte dat ze eerst alle voors en tegens tegen elkaar wilde afzetten.

De wetenschap dat de gemakken van de stad verslavend waren, zoals ze had horen zeggen, en dat zij die ooit aan haar borst gespeend waren, altijd terug zouden verlangen naar haar geneugten, maakte haar besluit er niet makkelijker op.

Ze zou op geen andere plek kunnen aarden dan deze. Hier was ze thuis, hier wist ze haar hoofd boven water te houden, hier, waar het oerwoud en de rivier overvloedig voorzagen in haar behoeften. Ze kon zich met geen mogelijkheid een leven buiten hun nabijheid indenken. Haar grootste angst was dat op een dag de lokroep van de stad sterker zou worden dan dat wat hen verbond.

Ondanks haar twijfels maakten zijn stadse manieren toch indruk op haar. Zijn flair, die hem niet misstond en die de jongens uit haar omgeving ontbrak, zijn vertederende arrogantie, alsof de wereld hem toebehoorde, de waters die hij gebruikte om onaangename lichaamsgeuren te verdrijven, zijn drang om alles naar zijn inzicht te verklaren, dat alles intrigeerde haar. Waar ze niet aan kon en wilde wennen, was de manier waarop hij zijn haar kort tegen zijn hoofdhuid afgeknipte en met vet vastplakte.

Ze wist dat door te besluiten met hem samen te leven zijn aura op haar zou afgeven, daar was ze van overtuigd. Diep vanbinnen wond die gedachte haar op. Niet dat ze voor hem zou veranderen – dat niet. Maar het aanzien dat ze voor de buitenwereld zou krijgen sprak haar zeker aan.

Met zijn negentien jaren was Kolâsji de leeftijd om een eigen leven te starten ver gepasseerd. Desondanks was hij een van de meest begeerde vrijgezellen in Oreala en omgeving. Het feit dat hij in de stad op school was geweest, maakte hem voor de ouders van geslachtsrijpe dochters van onschatbare waarde. Dat hij kon lezen en schrijven betekende dat hij kon rekenen op een goede positie als hij ooit besloot terug te keren naar het dorp.

Sathobang genoot van de manier waarop hij met allerlei vleierijen probeerde bij haar in de gunst te komen. Als hij haar vertelde hoe verteed hij was door de liefde, nadat hij haar de eerste keer op het pad dat naar de rivier leidde had gezien, voelde ze de hitte in haar lijf langzaam omhoogkruipen naar haar kruin om met een aangenaam tintelend gevoel in het uiterste puntje van haar hoofd te eindigen, waardoor ze onbedaarnd moest lachen. En Kolâsji kon geen genoeg krijgen van haar lach.

Bij zijn terugkeer uit de stad had hij altijd een stapel brieven bij zich die hij haar schreef als het vuur van zijn verlangen om haar te zien weer zo hoog oplaaide dat hij de slaap niet kon vatten. 's Nachts zocht hij de koelte boven op het dak van het internaat, waar hij haar eindeloze brieven schreef, die hij in zijn koffer bewaarde – het had geen zin ze op te sturen aangezien ze niet kon lezen – bij terugkeer in het dorp las hij ze haar voor. Ze genoot van die weerkerende ceremonie als ze stiekem wegglipten naar hun geheime plek in het oerwoud achter het dorp, gestolen momenten, die ze niet met elkaar behoorden te delen voor de dag dat ze voor het hele dorp getuigd hadden dat ze voortaan bij elkaar hoorden.

Maar eerst moest hij haar kostgrond afmaken. Daarna kon hij beginnen aan de hut, die hij op het erf van Lokobja bouwde. De laatste vakanties bracht hij door in de nabijheid van het verblijf van de grootvader van Sathobang, waar hij hem hielp met zijn dagelijkse klussen. Alles wat nodig was om bij hem in een goed

blaadje te komen te staan pakte hij aan, als bewijs dat hij een goede echtgenoot voor zijn kleindochter zou zijn. Dat hij het grootste deel van zijn leven in de stad had doorgebracht, vormde geen beletsel. Tijdens de schoolvakanties had zijn vader hem voorbereid op zijn taken als man in het Arowakse dorp.

Toen hij haar vertelde dat de leiding van de Kerk in de stad hem had gevraagd het eerste kerkje in Oreala te starten, wist Sathobang niet wat ze daarvan moest denken. Haar grootvader had haar een afkeer bijgebracht voor de regels die de overheid steeds dwingender aan de mensen in het dorp probeerde op te leggen. Dat uitgerekend zij haar toekomst ging verbinden aan een man die een vreemde god naar het dorp bracht, bracht haar diep in haar hart aan het twijfelen over de juistheid van haar keuze.

Maar ze wist dat ze niets te kiezen had, dat hij veel te diep onder haar huid zat om nog terug te kunnen krabbelen. Lokobja hoefde ze geen raad te vragen. Hij had zijn antwoord paraat. Gek genoeg had uitgerekend hij helemaal geen bezwaar tegen Kolâsji. Zijn afkeer van buitenstaanders, onder wie hij Kolâsji ondanks alles rekende, liet hij voor deze ene keer varen.

Toen de hut af was, keerde Kolâsji definitief terug naar het dorp. Sathobang stemde om onverklaarbare redenen in met een christelijk huwelijk, in het geïmproviseerde Anglicaanse kerkje van Oreala. Onwennig door de onbekendheid met de ceremonie die werd uitgevoerd door een predikant uit de stad, liet ze de gebeurtenissen over haar heen komen. Haar maakte het niets uit. Als hij daarna zijn hangmat maar bij haar in de hut zou vastmaken.

‘Geef jezelf niet weg zonder strijd.’ De woorden van haar stiefmoeder, de tweede vrouw van Lokobja, galmden hard na in haar oren. ‘Een goede Arowakse vrouw, komt niet te gewillig over. Maakt niet uit hoeveel zin je hebt of hoe goed hij je weet te plezieren, het vuur van de strijd zal de lust in jullie beiden naar grotere hoogten stuwen. Jouw afwijzing zal hem des te meer naar je doen verlangen. Zorg ervoor dat het altijd een uitdaging voor hem blijft. Hou constant het gevoel overeind dat er nog iets te veroveren valt, dan hoeft je je niet te bekommeren om andere

vrouwen. Hoe makkelijker je het hem maakt, hoe meer hij op jacht zal gaan naar moeilijkere prooien.' Dat soort wijsheden vormden de voornaamste voorbereiding op haar huwelijksnacht.

Ook al zagen ze elkaar bijna dagelijks tijdens zijn vakanties in het dorp, aan het eind van de middag op hun vaste plek in het bos, buiten het bereik van bemoeizieke ogen in het dorp, zij had hem nooit toegestaan haar zelfs met een vinger aan te raken.

Tijdens de avond van hun huwelijk, toen hij na zijn bad in de rivier de hut binnenkwam, lichtelijk beneveld door de *kasjiri*, lag ze naakt in de hangmat op hem te wachten. Niet dat de staat waarin ze hem ontving betekende dat ze klaar was zich meteen aan hem over te geven... Ontelbare keren had ze dit moment in haar fantasie beleefd, hoe ze zich als een jaguar zou verweren, de huid van rug zijn openhalen, haar dijen strak tegen elkaar aan zou klemmen... Het was slechts fantasie gebleken. Verlegen liet ze hem begaan, totdat hij haar bloed zodanig liet schuimen dat ze met haar vuisten in haar mond een gierende lachbui stelte en kronkelend onder het gewicht van zijn lichaam, en de kracht die zich in haar onderrug samenbalde, met een enorme explosie via haar vagina naar buiten liet vloeien.

Het besef dat de heftige ruzie tussen haar en Kolâsji haar moest doen inzien dat ze het zo slecht nog niet getroffen had met hem vond ze pijnlijk. Nooit eerder had hij zich lijfelijk aan haar vergrepen. Dat mocht ook niet meer gebeuren, dat zou ze hem duidelijk maken wanneer de tijd daar geschikt voor was. Het belangrijkste dat haar na zijn thuiskomst te wachten stond was ervoor zorgen dat de sfeer weer goed werd.

Ze werd in haar gemijmer gestoord door een vrouw die iets verderop met haar rug naar hen toegekeerd aan het water zat. Een scherpe scheiding splitste haar haren, uitlopend in twee vlechten.

Sathobang wist niet hoelang ze daar zat. Ze kon zich niet herinneren haar daar eerder gezien te hebben. Aan de kromming van haar rug en de losse manier waarop haar vel om haar gestalte

hing, was te zien dat ze ondanks haar pikzwarte haren flink op leeftijd moest zijn.

Het was niet haar plotselinge verschijnen dat Sathobang het meest verbaasde, maar dat ze haar rimpelige naaktheid baadde in het licht van de volle maan. Naakte vrouwen aan de rivier waren geen bezienswaardigheden. Die hielden zich niet hier op, op de plek waar de mannen hun korjalen aanmeerden, maar verderop, voorbij de bocht in de rivier. Daaruit trok Sathobang de conclusie dat deze vrouw een vreemdeling moest zijn.

Stilletjes zat de oude vrouw met haar rug naar hen toegekeerd voor zich uit te staren. Zo van achteren kon Sathobang haar niet thuisbrengen. 'Dag moedertje!' riep ze opgeruimd, eerder uit nieuwsgierigheid om de vrouw in het gezicht te zien dan uit beleefdheid.

Zonder van houding te veranderen mompelde de vrouw binnensmonds een onverstaanbare groet.

Binali, die met rijstkorrels naar vissen hengelde, keek op. Zijn wenkbrauwen trokken samen terwijl zijn ogen de duisternis aftastten. Waar hij ook keek nergens was een levende ziel te bekennen. Met een vragende blik in zijn ogen keerde hij zich in de richting van zijn grootmoeder. Een onzekere glimlach speelde rond zijn mond.

Beledigd door de norske, onverstaanbare groet van de vrouw, had Sathobang haar gezicht afgewend. Het irriteerde haar dat ze haar geen blik waardig keurde. Tegelijkertijd vergrootte dit haar nieuwsgierigheid. Wat deed ze daar, naakt bij de aanmeerplek voor de korjalen, met in de nabijheid geen kledingstuk te bekennen?

Sathobang tuurde in de richting waaruit ze Kolâsji verwachtte, ook al wist ze dat het te laat was om nog de rivier op te gaan.

Door de manier waarop ze haar gezicht van hem had afgedraaid, kreeg Binali de indruk dat ze hem voor de gek hield. Hij schudde zijn hoofd en lachte achter zijn hand om haar niet te laten merken dat hij erin gestonken was. Hij zou haar spel niet meespelen. Met haar grappen over spoken moest ze niet bij hem aankomen. Van die angst had zijn grootvader hem reeds lang afgeholpen.

Een gevoel van verveling bekreep hem. Zijn grootvader verwachtte hij vandaag niet terug. Tot overmaat van ramp werd hij zich de lege plek in zijn maag gewaar, die ook nog eens knorrend tekeerging.

Hij hield het voor gezien aan de waterkant. Veel liever ging hij terug naar de hut, waar Benwa zeker met de maaltijd op hen wachtte, in plaats van hier aan de rivier het mikpunt te worden van de kinderachtige streken van zijn grootmoeder.

Sathobang keek langs hem heen. De oude vrouw zat nog immer onbeweeglijk in dezelfde houding. Haar fragiele bouw straalde een zelfverzekerdheid uit, die werd versterkt door haar naaktheid. Van waar ze zat voelde Sathobang de kracht die deze vrouw uitstraalde.

Dat de vrouw haar geen blik waardig keurde, betekende volgens haar dat ze op de hoogte was van de ruzie tussen haar en Kolâsji. Ze besloot naar huis te gaan en begon haar spullen bij elkaar te rapen.

Blij dat ze naar huis gingen, hielp Binali enthousiast mee. De holte in zijn maag had zich steeds verder uitgebreid.

Sathobang stond op. Haar ontstemdheid was van haar gezicht en de manier waarop ze haar rug rechtte af te lezen. Gewend aan de wisselende stemmingen van zijn grootmoeder, besteedde Binali er geen aandacht aan.

Nog een keer keek ze achterom, naar de plek waar de rivier in een bocht verderliep, toen maakte ze aanstalten te gaan.

‘Liefde is geen instinct dat gevoed wordt door de vertrouwelijkheid van de aanwezigheid van de ander,’ zei de oude vrouw opeens, ‘maar als een kostgrond die, eenmaal beroofd van haar mineralen, slechte vruchten voortbrengt.’

Haar stem had krachtig en helder geklonken in de stille duisternis, die zo nu en dan werd verstoord door de dwingende lokroep van een wild beest op zoek naar een maat.

Eerder verrast door het geluid van haar stem dan door de boodschap die de woorden in zich verborgen hielden, stond Sathobang stil. Ze keek ze om zich heen. Naast de naakte vrouw, Binali en zij was er geen levende ziel in de omgeving te bekennen. Haar blik verplaatste zich naar de vrouw, die nog steeds met

haar rug naar hen toegekeerd zat. Uit haar houding maakte Sathobang op dat ze niet tegen hen gesproken kon hebben. Wat had de eenzame oude vrouw ertoe gebracht zo uit het niets in het luchtledige over de liefde te praten? Alsof die voor haar geen geheimen kende! Ze concludeerde dat het haar zaak niet was, dat de vrouw haar geheugen blijkbaar reeds lang had gewist, waardoor ze de woorden die zojuist haar lippen verlaten hadden en die zo wijs hadden geklonken, waarschijnlijk meteen weer kwijt was.

Toch had ze mooi gesproken, vond Sathobang. Ze knoopte de woorden in haar hoofd, zodat ze die niet zou vergeten.

Uit medelijden met de oude vrouw zo alleen bij de rivier spoorde ze Binali aan haar gedag te zeggen. 'Groet je niet?' zei ze terwijl ze wegliepen. 'Je hebt toch manieren geleerd?'

'Groeten?' zei Binali verbaasd. 'Wie? Zeker het water en de vissen.' Hij lette niet op en stootte zijn voet aan een van de uitlopers van de wortels van een mango boom. 'Au! Jij met die flauwe grappen van je. Kijk wat er gebeurt!'

Sathobang gaf hem speels een duw tegen zijn schouder. 'Je mag dan wel volwassen zijn, maar niet groot genoeg dat ik je geen pak slaag kan verkopen,' zei ze spottend.

'Waarom doe je zo raar?' Binali keek haar boos aan.

'Wat bedoel je? Ik vroeg je alleen maar gedag te zeggen tegen die oude vrouw bij het water.' Sathobang wees in de richting van de rivier, waar de oude vrouw nog altijd op dezelfde plek zat.

'Welke vrouw? Ik zie helemaal geen vrouw.' Binali deed geen moeite zijn irritatie te verbergen.

'Daar bij het water. Iets voorbij de plek waar we net zaten. Kijk, daar, die vrouw zonder kleren. Daar bij het water.' Ze gebaarde in de richting van de oude vrouw.

'Ik zie helemaal niets.' Hij begreep zijn grootmoeder niet meer. Of ze was haar verstand kwijt of ze maakte een heel onsmakelijk grap, waar hij niet echt om kon lachen. 'Laat me met rust. Ik sterf van de honger,' zei hij.

'Wat héb je? Het wordt tijd dat je grootvader naar huis komt. Die mierenmat hadden ze beter op je hoofd kunnen leggen. Om je wat meer verstand te geven. Ik geloof dat de geur van je

mannenpis je naar het hoofd aan het stijgen is.' Een heftig verlangen Kolâsji weer te zien besprong haar. Het overviel haar zo allesoverheersend dat het in een keer de herinnering aan de oude vrouw bij de rivier wegvaagde.

Terwijl ze zich probeerde te herinneren waarom ze plotseling zo boos was op Binali liepen ze samen terug naar het dorp.

Joerhi-tokorho was bij de rivier achtergebleven. Dit was niet het moment om haar identiteit aan Sathobang te openbaren. Ze had haar al een paar dagen geobserveerd aan de rivier, onzichtbaar voor haar mensenoog had ze haar dicht genoeg kunnen naderen om de hunkerende flikkering in haar ogen te zien. Ze herkende die blik, die haar herinnerde aan de jaren die ze in verlangen naar de nabijheid van haar dierbaren had moeten doorbrengen. De tijd had haar leed verzacht, maar niet de leegte weten te vullen die de gedwongen scheiding in haar ziel had geslagen. Het was die blik in Sathobang's ogen die haar deed besluiten aan haar zielenoog te verschijnen, om haar te helpen de cocon die ze om zich heen had gesponnen, waarbinnen de werkelijkheid van het bestaan aan haar voorbijging, van zich af te werpen. Ze moest er werk van maken dat Kolâsji weer naar huis terugkwam.

Anders dan Sathobang was zij zich wel bewust van het gevaar dat haar bestaan bedreigde. Ze kende het verlangen van de vrouw aan de andere oever, wier slapende honger naar liefde was wakker geschud door Kolâsji's masculiene flair. Indien hij de kans kreeg door te dringen tot haar intiemste wezen, zou ze zijn lust zodanig opwekken dat er voor Sathobang geen plek meer in zijn bestaan zou zijn. Dit soort verlangens was, eenmaal tot leven gekomen, moeilijk uit te roeien.

Joerhi-tokorho hoopte dat Sathobang na zou denken over de woorden die ze gesproken had. Dat die woorden haar hoofd zouden vullen, het vuur van haar verlangen aan zouden wakkeren, en haar wegsleuren uit de gelatenheid waarmee ze zich bij de situatie leek te hebben neergelegd. Zolang ze maar niet in ledigheid de terugkeer van Kolâsji zou afwachten...

Het speet haar van de jongen, dat ze hem in verwarring had

gebracht. Maar ze moest zich aan Sathobang vertonen voordat Kolâsji zo gevangen zat in het web dat Jajana met vrouwlistige precisie om hem heen aan het weven was.

Joerhi-tokorho kende de beperkingen van haar taak. De loop der dingen kon ze niet naar haar hand zetten. Dat was alleen Adjali gegeven. Ze kon slechts haar best doen Sathobang's gedachtenwereld te beïnvloeden, zodat zij beslissingen nam die de zaken in haar belang zouden doen uitvallen.

Na het beraad, waarbij de stamouders hadden besloten dat ze naar de wereld van de mensen mocht terugkeren, hadden ze Hariwari laten komen, die gewoon op een dag de wereld van de mensen was uitgelopen. Hij was de enige die in direct contact stond met Adjali. Daarom was hij nodig om haar plan bij de Allerhoogste te bepleiten. Het was gebruik dat hij persoonlijk zijn zegen gaf aan dit soort ondernemingen. Niet lang daarna bracht Hariwari, na Adjali geconsulteerd te hebben, het verlossende woord. Haar reis naar de wereld van de mensen om het lot van haar nageslacht mede te helpen te bepalen kon doorgang vinden.

Joerhi-tokorho genoot ervan terug te zijn op de plek die ze bij haar leven zo had gemist – in het onmetelijke regenwoud, waar reuzen van bomen met hun wijdvertakte wortels de aarde bij elkaar hielden, waardoor het regenwater geen kans kreeg de vruchtbare grond weg te spoelen en het gebied veranderde in een oord dat in gelijkenis niet onderdeed voor de plek waar ze haar laatste levensadem uitblies.

Anders dan Lokobja, die ondanks de geneugten van de wereld van de stamouders, de hang naar de wereld van de mensen niet had verloren, wilde zij nog een keer de nabijheid van het regenwoud ervaren. Joerhi-tokorho vond dat ze het verdiende nog een keer liefelijk terug te zijn op de plek die ze gedwongen had moeten verlaten, om te wandelen door de dorpen en te zien wat de mensen van het leven gemaakt hadden, het resultaat van haar opoffering van nabij te mogen aanschouwen.

Wat Lokobja betrof, ze verdacht hem ervan terug te willen

naar de aarde omdat hij nog steeds verlangde de onfrisse praktijken te hervatten waarmee hij de mensen tijdens zijn leven angst aanjaagde. Als hij de kans kreeg zou hij als zwerfgeest de mensen weer de stuipen op het lijf jagen en zich overgeven aan zijn kwalijke gewoonte vrouwen onder de rokken te kijken. Ze snapte niet waarom Adjali hem niet had gestraft door hem als *kanaima* veder te laten leven of als een *joloko*, geesten van overledenen aan wie een plek in de wereld van de stamouders is ontzegd, die doelloos in het niets rondzwerven en in hun ellende mensen angst aanjagen door zich in al hun lelijkheid aan hen te tonen...

Vol ongeduld naar de volgende dag zat Joerhi-tokorho aan de Corantijn. De komende dagen zouden van groot belang zijn voor het succes van haar aanwezigheid in de wereld van de mensen. Zij moest erin slagen vat op Sathobang te krijgen.

Ze staarde naar het donkere water, dat snel voorbijgleed. Het deed haar denken aan de rivier waaraan het kamp van de Ekekoeli was opgeslagen, ook al was die niet zo breed en machtig. Ze genoot van de magische glinstering van het maanlicht op het wateroppervlak, dat zo nu en dan werd opengebroken door vissen die hun zilverkleurige onderbuiken aan het hemellicht toonden. Het geluid van nachtelijke kikkers, die hun territorium bewaakten, begeleidde de stilte, waardoor die haast tastbaar werd.

Joerhi-tokorho sloot haar ogen en haalde diep adem, waarna ze in het niets verdween.

Waar ze had gezeten, zat nu een *okopipi*. De kleur van zijn huid deed niet vermoeden dat de bulten op zijn rug een dodelijk vergif verborgen hielden. Het helblauwe kikkertje met de enorme zwarte ogen die leken op een nachtelijke hemel zonder sterren, kwaakte een keer voordat hij in het water verdween.

Na een onrustige nacht, het gevolg van de warmte die de dag achter had gelaten in combinatie met het koortsachtige verlan-

gen naar Kolâsji, ging Sathobang de volgende morgen met Benwa baden in de rivier. De nacht had een onbestemd gevoel bij haar achtergelaten, dat zich als slechte *kasjiri* in haar maagstreek ophield.

Aan het begin van de nacht had ze de slaap niet kunnen vatten. Woelend in haar hangmat had ze alles van zich afgeworpen. Alles wat ook maar enigszins de hitte kon belemmeren haar lichaam via haar poriën te verlaten, belandde op de vloer.

Het razen van het verhitte bloed door haar aderen dreef haar bijna tot waanzin. Door zachtjes met haar vingertoppen de knop tussen haar dijen te masseren waar al haar zenuwen bij elkaar kwamen, zocht ze tevergeefs naar ontlasting, om de rust in haar lijf te doen wederkeren. De kreetjes die de golven waarmee haar kracht naar buiten vloeiende begeleidden, smoorde ze met gebalde vuisten.

Kort nadat haar lichaam zich had hersteld van de ontlasting van haar driften, voelde ze de hitte en de onrust in alle hevigheid weer terugkeren. Vanuit haar ooghoeken zag ze opeens iets helblauws tegen de binnenkant van het palmladeren dak, daar waar de grote dakbalk de hut binnenkwam. Als bevroren in hun kassen stonden de enorme glanzende ogen van het kikkertje haar aan.

Sathobang had het te moeilijk met zichzelf om energie te verspillen met het beestje te verjagen. Zelfs de gedachte dat het dier haar met zijn gif kon raken, kon haar er niet toe bewegen van haar hangmat op te staan. Bewegingloos lag ze in bed, in de hoop zo het ongemak van de hitte te verminderen. Wat haar betrof konden de *tokotsji's* liever vandaag dan morgen de weergoden aanroepen voor een flinke regenbui.

Ze hoopte vurig dat Kolâsji de volgende dag terug zou zijn. Per slot van rekening was hij nu al een week over tijd. Met hem erbij zou de afschuwelijke hitte draaglijker zijn. Anders konden ze 's nachts samen naar de rivier gaan en verkoeling zoeken in het water.

Opeens moest ze aan Sasamali denken. Die had ook het dorp verlaten voor werk en was nooit meer teruggekomen. Ze kreeg het voor het eerst die nacht even koud.

De kikker hield haar nog immer vanaf dezelfde plek onafgebroken in de gaten.

Het voorval bij de rivier stond haar weer helder voor de geest. Ze werd verrast door de onaangekondigde manier waarop het gebeuren haar bewustzijn binnendrong. Ze zag weer Binali voor zich. Zijn vreemde reactie toen ze erop aandrong dat hij de vrouw gedag zei. Ze weet het aan het gemis van Kolâsji – ze wist dat ook hij daardoor werd verteerd. Ze zag de oude vrouw weer voor zich, zittend in het volle maanlicht aan de oever van de rivier. Haar breekbare gestalte, gevat in veel te ruim vel, terwijl er ondanks de broosheid van haar voorkomen een imponerende kracht van haar uitging. Liggend in haar hangmat voelde Sathobang opnieuw een lichte boosheid opkomen over de arrogante wijze waarop de vrouw haar had bejegend. Meteen daarna kwam medelijden jegens de oude vrouw opzetten, vanwege het feit dat haar geslonken verstand haar zo duidelijk parten speelde. Ze brak zich het hoofd over wie ze was, waar ze vandaan kwam en wat ze in haar toestand daar alleen bij de rivier deed. Schuldgevoel vanwege het feit dat ze haar daar alleen had achter gelaten be kroop haar.

Opeens herinnerde ze zich de woorden die de vrouw sprak toen ze wegliepen—

Liefde is geen instinct dat gevoed wordt door de vertrouwelijkheid van de aanwezigheid van de ander, maar als een kostgrond die, eenmaal beroofd van haar mineralen, slechte vruchten voortbrengt.

Sathobang liet de woorden een paar keer door haar hoofd spelen, om ze vervolgens zachtjes uit te spreken, eerst snel, daarna een voor een, achter elkaar de woorden op haar tong afwegend. Ze lachte in zichzelf. Nog even en ze werd net zo kinds als die oude vrouw. Wat haar betrof was liefde iets wat vanzelf ging. Het was er of het was er niet. Ze nam haar liefde voor Kolâsji als voorbeeld. Ze hadden zo veel stormen doorstaan

dat ze ervan overtuigd was dat niets en niemand hen meer uit elkaar kreeg.

Sathobang gluurde naar het kikkertje, dat nog steeds onbeweeglijk op dezelfde plek zat. Ze had zowat de hele nacht in haar hangmat liggen spoken. Door de opening boven in de hut voelde ze koele lucht naar binnen stromen. Ze draaide zich op haar zij. Nu het de duisternis uiteindelijk was gelukt de hitte te verjagen voelde haar lijf loom aan. Haar ogen kon ze met moeite openhouden. Ze had bijna de hele nacht wakker gelegen – het zou niet lang duren voor de eerste zonnestralen de strijd met de mist zouden aangaan. Dan zou het binnen afzienbare tijd gedaan zijn met de koele lucht.

Terwijl haar ogen zich langzaam sloten zag ze ver boven zich het blauwe kikkertje tegen het dak. Zijn hypnotiserende ogen boorden dwars door haar ziel.

Het bad in de rivier zat erop. Samen met Benwa en Morhomorhoro zat Sathobang aan de oever. Het eerste licht piepte achter de muur van bomen aan de overkant van de rivier en zette de lucht erboven en het water van de Corantijn in een hemels vuur. De vrouwen genoten in stilte van het uitbundige spektakel. Alledrie teruggetrokken binnen de veilige muren onder hun hersenpan.

Benwa had die nacht de slaap eveneens niet kunnen vatten. De warmte had ook haar rusteloos in haar hangmat doen keren. Dat ze tegen het aanbreken van de nieuwe dag nog geen oog had dichtgedaan lag niet alleen aan de warmte. Het was haar bezorgdheid om Sathobang die haar uit de slaap hield, gealarmeerd door hetgeen Binali haar die avond na het eten had verteld. Haar handen lagen onrustig in haar schoot, zoals altijd als ze zich zorgen maakte over haar zus.

Ze zat te broeden op een manier om haar zus zover te krijgen dat ze meeging naar Marahakang, in de hoop dat hij haar iets kon geven om haar zenuwen tot bedaren te brengen. Ze keek vurig uit naar Kolásji's thuiskomst, in de hoop dat zijn terugkeer

voorkwam dat Sathobang dieper wegzakte in de gekte, waarvan de tekenen volgens Binali steeds duidelijker werden.

Morhomorhoro's zorgen waren van een andere aard, ook al hadden die eveneens met Sathobang te maken. Ook zij had die nacht amper een oog dichtgedaan. De hitte had haar haar hangmat uitgedreven. Ze verliet haar hut en had de nacht doorgebracht aan de oever van de rivier.

Ze was gewend aan nachtelijke wandelingen. Met een doek om haar schouders tegen de kou liep ze soms een flink eind het bos in, onbevreesd voor wilde dieren of duistere creaturen, om ergens op de stam van een omgevallen boom te blijven zitten totdat het gloren van de dag haar terug naar huis dreef. Dat waren voor haar de enige momenten waarop ze onbespied door ogen waar de minachting van afdroop, van de natuur en de buitenlucht kon genieten. Ze had meer angst voor de mensen, voor wat ze met hun tong aanrichtten dan voor wilde dieren – die kon ze met flink kabaal op de vlucht doen slaan.

Die nacht had ze de oever van de rivier opgezocht omdat de hut haar te benauwd werd. De wetenschap die ze sinds die middag met zich meedroeg, deed de muren op haar afkomen. Liggend in haar hangmat, kletsnat van het zweet, zag ze ze dreigend op haar afkomen. Op een gegeven moment hield ze het niet meer uit en klam van haar eigen vocht ontvluchtte ze haar hut. Zittend aan de rivier overdacht ze hetgeen zich die middag had voorgedaan.

Het bezoek van haar tante Kathójang, de zus van haar overleden vader, die samen met haar echtgenoot en diens moeder Wasjabo had gesticht, had haar met het onheilspellende bericht opgezadeld. Op aandringen van Kathójang had de vader van Morhomorhoro Peroeroe verlaten om zich met zijn gezin in dat dorp te vestigen. Niet lang daarna stierf hij, waarna haar moeder met de kinderen naar Apoera vertrok.

Sinds haar vertrek uit Apoera met haar overleden echtgenoot Blakka, was Kathójang het enige familielid met wie ze nog contact onderhield. Haar tante was er de vrouw niet naar om van haar hart een moordkuil te maken. Over haar nicht kon je in

haar nabijheid beter geen kwaad woord laten horen. 'Dat ze het slecht heeft getroffen in het leven, kan een blinde van een afstand zien,' redeneerde ze droogjes als de toestand van Morhomorhoro ter sprake kwam. 'Dezelfde blinde ziet ook van meters afstand dat het arme wezen niet de door vleselijke lusten gedreven mannenverslindster is, waarvoor men haar uitmaakt om de immoraliteit van de eigen daden niet onder ogen te hoeven komen.' Ze was vroom katholiek maar veroordeelde haar niet niet. 'Het is niet aan de mensen om over elkander te oordelen,' vond ze. 'Dat is slechts de Heer voorbehouden. Op de dag des oordeels zullen we zien wie links van zijn troon komt te staan om in de hel te branden en wie niet. Riep Jezus niet in hoogst eigen persoon de mensen zonder zonden op om de eerste steen te werpen?'

Morhomorhoro was net als haar zus en tante katholiek gedoopt, maar de loop van haar leven had haar het geloof in God doen verliezen. Ze stond er alleen voor en haar goden waren de mensen, zoals haar tante Benwa en Sathobang, aan wie ze daadwerkelijk wat had.

Kathójang had er vaak op aangedrongen dat ze bij haar in Wasjabo kwam wonen – maar daar had ze altijd beleefd maar kordaat voor bedankt. 'Ik heb met Oreala leren leven. Hier vond ik een thuis met Blakka. Ook in mijn ellende weet ik waaraan ik toe ben. Wie weet komt er een dag dat ze hier zo aan mijn aanwezigheid gewend zijn dat ik geen bezienswaardigheid meer ben. Elders moet ik van voor af aan beginnen. Bovendien liggen Wasjabo en Apoera zo dicht bij elkaar dat men in elkaars adem leeft. Van Apoera en alles wat ermee te maken heeft heb ik m'n bekomst.'

Kathójang bezocht haar regelmatig om haar ongevraagd op de hoogte houden van de ontwikkelingen binnen de familie, omdat ze vond dat familie hoe dan ook familie bleef. Van haar hoorde ze dat haar moeder na een kortstondig ziekbed in haar slaap was overleden.

Die middag stond Kathójang op het heetst van de dag als gebruikelijk onaangekondigd bij Morhomorhoro voor de hut.

Na de nodige beleefdheden te hebben uitgewisseld en de meegebrachte presentjes voor haar en de kinderen te hebben overhandigd, vertelde ze haar zonder veel omwegen het nieuws. 'Wat ik nu ga zeggen zal hard bij je aankomen.'

Gealarmeerd door de toon van haar stem zocht Morhomorhoro steun bij de hangmat door er met haar volle gewicht tegenaan te leunen en zich vast te houden aan het touw waarmee hij aan de muur vastzat.

'Kolâsji zit al een sinds een paar dagen bij Jajana in Apoera.'

'Kolâsji bij Jajana? Hoezo, kennen zij elkaar dan? Wat heeft hij daar te zoeken?' Vol ongeloof keek ze haar tante aan.

Van de blik waarmee Kathójang terugstaarde was geen spoor-tje emotie af te lezen. Ze had genoeg in haar leven meegemaakt om zich nog ergens over te verbazen.

'Wat moet hij daar?' vroeg Morhomorhoro toen ze zichzelf weer enigszins bij elkaar geraapt had.

Kathójang knikte alleen maar samenzweerderig.

'En die arme Sathobang zich maar afvragen waar hij blijft. De klootzak...!'

'Die zus van jou heeft altijd iedereen zand in de ogen gestrooid. Ik heb het altijd al geweten. Ze heeft heet bloed. Alleen weet ze dat heel goed verborgen te houden. Ze speelt het spel verdomde goed. Tot nu toe heeft ze in Apoera haar stank goed binnen weten te houden. Wat denk je dat ze al die jaren uitspookte in Paramaribo? Ze mag dan oud zijn, een oude vrijster is ze nooit geweest...' Kathójang schudde van het lachen om haar eigen grap. 'Daarom kunnen zij en ik het niet met elkaar vinden. Ze weet dat ik haar doorheb. Maar mij houdt ze niet voor de gek! Terwijl jij de slechte naam draagt die zij verdient...!'

Morhomorhoro had haar oudere zus sinds ze Apoera verlaten had niet meer gezien. Ten tijde van haar vertrek woonde ze in de stad. Nadat ze naar Apoera was teruggekeerd liet ze via Kathójang weten dat ze zich net als de rest van de familie voor haar schaamde en ook zij niets met haar te maken wilde hebben. Daar had ze mee leren leven. De angst om de vriendschap van de twee mensen die haar naast haar twee kinderen het dierbaarst waren te verliezen, had haar die nacht naar de rivier gedreven.

Ze moest nadenken over wat haar te doen stond. Die ochtend, toen ze voor het ontwaken van het dorp terugliep naar haar hut, had ze daar het antwoord nog steeds niet op gevonden.

Sathobang's gedachten werden die ochtend in beslag genomen door een onbeheersbaar verlangen naar Kolâsji. Zij had besloten de hele dag aan de rivier door te brengen en eenieder die vanaf het water vanuit de richting van Anorasa het dorp bezocht te vragen of ze een levensteken van Kolâsji hadden gezien.

Opeens ontdekte ze het blauwe kikkertje tegen de binnenkant van de poot van de bank, een paar centimeters van haar heen vandaan. Van schrik sprong ze overeind. Instinctief volgden Benwa en Morhomorhoro haar. Eenmaal tot bedaren gekomen, vroeg Benwa wat er aan de hand was.

'Een *okopipi*! Hij zat zowat op mijn heen!' Ze zakte door haar knieën om hen het kikkertje te laten zien. Maar het blauwe dier-tje was in het niets opgelost. 'Hier zat het. Echt.' Ze wees naar de lege plek waar ze het kikkertje kort daarvoor had zien zitten en lachte om haar eigen paniek.

Benwa kon er niet om lachen. 'Ik ga terug naar de hut,' zei ze in plaats daarvan met een diepe zucht. Morhomorhoro volgde haar op de voet.

Zittend naast de twee oudere vrouwen had Morhomorhoro besloten zich bij de loop van de dingen neer te leggen. Het was het Lot dat tot nu toe haar leven had bepaald. Wie was zij om te trachten het Lot naar haar hand te zetten? Haar viel in ieder geval niets te verwijten.

Stiekem hoopte ze dat de zaken niet zodanig zouden escaleren dat het spoor van Jajana naar haar zou lijden. Ze had het er met de vrouwen nooit over gehad dat ze een zus in Apoera had. Ze vond dat ze niet verantwoordelijk gesteld kon worden voor de daden van een zus die al lang geen deel meer uitmaakte van haar leven.

Als de wetenschap dat Kolâsji een verhouding met Jajana had

haar de band met de twee vrouwen die haar zo dierbaar waren zou doen kwijtraken, zou ze daarmee leren leven. Ze was er zo langzamerhand aan gewend geraakt de boom te zijn waartegen eenieder zijn kruik met nachtelijke urine leeggooide...

Het deed Joerhi-tokorho goed dat Sathobang had besloten niet langer werkeloos af te wachten totdat Kolâsjî huiswaarts keerde. Ze vond het tijd worden dat haar de ogen opende.

Zij hield zich bezig met hetgeen haar te doen stond als Sathobang erachter kwam dat Kolâsjî zich in het gezelschap van een andere vrouw in Apoera bevond. Ook al was het nu nog zijn mankracht die hij inzette om haar te helpen met de onderhoudswerkzaamheden aan haar hut, zij spande nauwgezet het koord aan waarin ze hem hoopte te vangen, zodat het niet lang meer zou duren voor de aard van zijn arbeid zich zou verplaatsen naar de intimiteit van haar slaaphut.

Sathobang zat op de bank waar ze was achtergelaten door Benwa en Morhomorhoro. Vandaaruit had ze goed zicht over de rivier. Ze had zich zo comfortabel mogelijk geïnstalleerd. Met haar benen onder haar lijf gevouwen, was ze in afwachting van de korjalen die vanaf de bocht in de rivier het dorp zouden naderen. Zelfs de felle zon, die reeds zijn eerste stralen liet gelden, zou haar niet van haar plek weten te verdrijven – ze was in de schaduw van een van de bomen aan de waterkant gaan zitten.

De eerste korjaal die het dorp aandeed, vervoerde twee mannen die terugkwamen van de jacht in de bossen aan de overkant. Met moeite manoeuvreerden ze de zwaarbeladen boot naar de kant. De twee honden voorin maakten een kabaal van jewelste. Midden op de boot lag het resultaat van de nachtelijke tocht hoog opgestapeld – twee bosvarkens, een hert, een stel boskippen en konijnen waren het bewijs van een succesvolle jacht.

Voordat de boot de kant had kunnen bereiken, stond Sathobang te midden van de al even hard blaffende honden uit het dorp, die op het lawaai waren afgekomen, aan de oever.

‘Hou je koest!’ riep een van de mannen boven het kabaal uit tegen de honden. Tevergeefs. Het leek er meer op alsof hij ze had aangespoord hun keel nog luider op te zetten.

‘Hebben jullie Kolâsji gezien?’ Met haar handen voor haar mond, om haar stemgeluid te versterken gilde ze naar de mannen, maar ze kwam niet boven het lawaai van de honden uit.

De mannen waren druk in de weer met het uitladen van de korjaal, en sloegen geen acht op haar.

Sathobang raapte een steen op en gebaarde ermee in de richting van de honden, die zich snel uit de voeten maakten. Op veilige afstand bleven ze blaffend kijken naar wat er aan de oever gebeurde.

‘Hebben jullie Kolâsji gezien?’ vroeg ze opnieuw. ‘Hij is aan het werk bij Anorasa.’

‘Wie?’

‘Kolâsji! Hij is al een paar weken geleden de rivier overgestoken. Hij ging hout kappen op de nieuwe concessie bij Anorasa.’

‘Nee, die hebben we niet gezien. Maar we zijn daar ook niet in de buurt geweest,’ zei een van de mannen.

De boot lag vast. Een voor een droegen ze hun buit naar de kant.

Sathobang liep terug naar haar plek op de bank. Het gewicht van haar lichaam leek te drukken op haar benen. ‘Het is nog vroeg, ik heb nog de hele dag. Voor hetzelfde geld zie ik hem zo meteen de bocht om komen,’ sprak ze zichzelf moed in terwijl ze toekeek hoe de mannen de boot leeghaalden.

Opeens zag ze de oude vrouw van de vorige avond aan komen lopen. Nu ze haar gezicht kon zien wist ze zeker dat ze haar niet kende. Ze verbaasde zich erover dat ze op dit tijdstip naakt ergens naar toe onderweg was. Zo in het volle daglicht, duidelijk zichtbaar voor iedereen. Dat ze zich niet schaamde voor de mannen die bij de boot bezig waren! Ze was ervan overtuigd dat de tijd haar van haar verstand beroofd had.

Kordaat stappend kwam ze haar richting uit gelopen. Ze was wel kwiek voor haar leeftijd. Haar losse huid bewoog zachtjes heen en weer.

‘Goedemorgen, moedertje, u bent ver van huis! Bent u aan de

wandel?’ Sathobang ging ervan uit dat ze in haar geestestoestand uit een van de dorpen boven aan de heuvel naar beneden was gekomen. Even be kroop het angstige gevoel haar met een *kanaima* van doen te hebben. Door de praatjes die de ronde deden over Lokobja had ze altijd sceptisch gestaan tegenover het bestaan van die wezens. Maar zittend op de bank met de vreemde oude vrouw dichtbij, die haar zo onderzoekend aanstaarde, was ze daar opeens niet meer zo zeker van. ‘Bij wie moet u zijn? Waar zijn uw kleren gebleven?’ vroeg Sathobang voorzichtig, in de hoop dat ze familie in het dorp had die zich over haar kon ontfermen.

De oude vrouw glimlachte. De plooien in haar gezicht rolden over elkaar heen en haar ogen verdwenen achter de gordijnen van haar gelige huid. Haar tandeloze mond verbreedde zich en liet het bleekroze vlees zien waar het wit van haar botten doorheen schemerde.

Nu was Sathobang er zeker van: dit moest een *kanaima* zijn! Een moordzuchtige heks, die ingehuurd was om haar te doden en zich in een oude vrouw had veranderd om haar te misleiden...

‘Vrees niet, dochter,’ zei de vrouw met dezelfde krachtige stem die Sathobang zich nog wist te herinneren van de vorige avond.

Terwijl haar hart in haar keel klopte staarde ze de oude vrouw aan. Ze kon zich niet voorstellen dat de *kanaima* de moed zou hebben haar kwaad te doen met de twee mannen zo nabij.

‘Excuseer me voor de angst die ik in je hart zaai. Deze zak die mijn botten draagt heeft eeuwen geleden, ver voordat de tijd zich erin had vastgebeten en ellende de veerkracht had verjaagd, de Arowak voor rampspoed behoed.’

Langzaam voelde Sathobang de angst uit haar lijf wegstromen. Nu wist ze dat ze niet met een *kanaima* te maken had, maar dat het toch een oude gek was, zoals haar eerste ingeving was geweest. Zenuwachtig lachte ze het laatste restje angst weg. ‘Wat brengt u naar Oreala? En waar is uw klee d? Komt u van boven?’ Sathobang gebaarde in de richting van de heuvels, die als een groene wal achter het dorp omhoogglooiden. ‘Bent u Macoesi of Warau, of hoort u bij de Wapisjana? Of komt u van de overkant van de rivier, uit Apoera of Wasjabo?’

‘Niets van dat alles,’ zei de vrouw met overtuiging. ‘Ik kom voor jou, Sathobang.’

De vrouw was dus toch een *kanaima* – hoe kwam ze anders aan haar naam? Naarstig vroeg Sathobang zich af wie dit monsterachtige creatuur op haar af had gestuurd. Ze kon niemand bedenken. Hononokwa was de enige die ze daartoe in staat achtte, maar die had na het bezoek aan Marahakang haar houding tegenover haar in positieve zin veranderd... ‘U komt voor mij?’ vroeg ze met een iel stemmetje waar de verbazing van afdroop.

‘Ik ben Joerhi-tokorho, je stammoeder. Ik ben door de stamouders naar de wereld van de mensen gezonden. We maken ons zorgen om het voortbestaan van ons geslacht. Met Binali droogt het bloed op. Het is van belang dat de jongen leert hoe hij als man de valkuilen van deze wereld het hoofd moet bieden, zodat hij een sterk geslacht weet voort te brengen en ons bloed weer gaat stromen over deze wereld. Dan zijn mijn ontberingen niet voor niets geweest.’

Zonder haar te onderbreken had Sathobang naar de oude vrouw geluisterd. In haar hoofd woedde een storm. Ze was er nog steeds niet van overtuigd dat ze niet met een *kanaima* van doen had, die haar probeerde te misleiden door zich voor te doen als de stammoeder. Opeens vroeg ze zich af of ze niet bezig was haar verstand te verliezen, zoals wel over haar werd verteld. Ze vond het frappant dat de oude vrouw net de dingen noemde waar ook zij zich zorgen over maakte, vooral waar het Binali betrof. Zij had er alles aan gedaan om te voorkomen dat de jongen haar werd afgepakt door Adjali en de Beeldschone Hoedster van de Kruik met Namen, als straf voor de manier waarop Kolâsji hen weinig respect toonde, en dat ze een oude dag tegemoet zou gaan waar ze afhankelijk zou zijn van de goedheid van vreemde mensen, om de jaren die haar nog restten in deze wereld zin te geven. De oude vrouw had haar angst een stuk verder aangewakkerd: zij vreesde voor het voortbestaan van haar nageslacht, wat inhield dat ook het bloed van Sathobang hier in deze wereld uitgedroogd zou zijn. Dan was er niemand die haar offers zou brengen en haar bij bepaalde gelegenheden zou

herdenken. Ook zou er niemand zijn over wie ze vanuit de wereld van de stamouders zou kunnen waken. Wat de oude vrouw gezegd had was zo helder als water.

De mannen bij de boot hadden het vlees, dat ze aan de waterkant van de ingewanden hadden ontdaan, in manden gelegd, die nu aan een band om hun hoofd was vastgemaakt. Zo hadden ze hun handen vrij om de rest van de spullen te dragen. Terwijl de mannen in de richting van het dorp liepen deden de honden zich grommend te goed aan het bloederige feestmaal van huid en ingewanden dat bij de oever voor hen was aangericht.

‘Ik ken u niet. Waarom zou ik met u zaken bespreken die u niet aangaan? Iedere gek kan beweren dat ze onze stammoeder is. Die is al eeuwen geleden overleden. Is dat niet veel te hoog gegrepen? Zegt u me liever waar u naar toe wilt, dan kan ik u de weg wijzen.’ Sathobang sprak als gewoonlijk druk gebarend met haar handen.

De jagers, die haar vanaf een afstand in de gaten hielden, waren haar nu dicht genoeg genaderd.

‘En waarom trekt u geen kleren aan? Het is toch geen gezicht om zo bij het volle daglicht naakt rond te lopen?’ hoorden ze haar zeggen.

Verbaasd bleven ze staan. ‘Wat is ze aan het doen?’ vroeg een van hen. ‘Tegen wie praat ze?’

‘Dat is een goede vangst, heren,’ zei Sathobang toen ze zag dat de jagers waren blijven staan. Ze wendde haar blik af van de mannen en glimlachte in de richting van het oude besje. ‘Het water loopt me nu al in de mond, moedertje. Het is Kolâsji geraden dat hij straks ook vers vlees mee naar huis neemt.’ Ze was er nu zeker van dat het vrouwtje ‘evenwichtige’ verhalen ophing, om te verbloemen dat haar verstand haar reeds lang in de steek had gelaten. Ze had gewoon met een oude gek van doen en niet met een *kanaima* die het op haar leven voorzien had.

‘Als je het mij vraagt is ze nu écht haar verstand kwijt,’ fluisterde een van de jagers terwijl ze omkeken naar Sathobang, die zittend op de bank druk gebarend in het luchtledige zat te

praten. 'Ik denk dat ik maar een omweg maak voor ik naar huis ga. Het is goed als Benwa weet wat zich hier bij het water afspeelt. Wat een treurigheid.'

'Nu Binali zijn initiatie achter de rug heeft is het belangrijker dan ooit dat hij onder de hoede komt van een volwassen man,' begon de oude vrouw opnieuw tegen Sathobang. 'En wie is daarvoor beter geschikt dan zijn grootvader? Die heeft hij meer dan ooit nodig. Van wie moet hij anders leren zich te ontwikkelen tot een verantwoordelijk man, die in staat is de ouders van zijn toekomstige vrouw ervan te overtuigen dat hij goed voor hun dochter zal zorgen? Je weet het, geen ouder zit te wachten op een schoonzoon wiens rechterhand een kopie is van zijn linkerhand. Hoeveel mannen hebben dit dorp niet noodgedwongen moeten verlaten nadat hun reputatie zo was verpest dat niemand hen nog als aanwinst voor de familie zag? Zij slijten hun leven nu in de stad, met vrouwen die nooit de nabijheid van het oerwoud hebben gevoeld. Binali moet leren hutten bouwen, akkers aanleggen, jagen, vissen en nog veel meer zaken die een man onder de knie hoort te krijgen, zoniet, dan vrees ik het ergste voor hem.'

Of Sathobang het nou wilde of niet, de oude vrouw wist steeds net die dingen te zeggen die haar interesse trokken. Ze raakte steeds meer onder de indruk van haar woorden. De aanvankelijk lacherige manier waarop ze de vrouw bejegend had maakte plaats voor serieuze belangstelling. Het feit dat de vrouw naakt was, maakte haar plotseling niet meer uit. Wie ze was en waar ze vandaan kwam konden haar evenmin nog iets schelen. Dat de vrouw die in haar gekte beweerde de stammoeder te zijn, net die zorgen aanhaalde die ze had jegens de toekomst van haar kleinzoon, maakte dat ze opeens een grote verbondenheid met haar voelde. Ze bespeurde in haar de bondgenoot die noch Kolâsji noch Benwa ooit waren geweest. 'Wat doe ik eraan om ervoor te zorgen dat zo'n lot Binali treft?' hoorde ze zichzelf vragen. Ze kende ze, mannen, veelal afkomstig uit andere dorpen, die tevergeefs hun best hadden gedaan de ouders van het meisje van hun dromen te overtuigen van hun kunnen. Of meelijwekkende

schepsels, die het gelukt was de ouders van zo'n meisje zand in de ogen te strooien met woorden die mooier klonken dan hun daden waren, die, nadat ze eenmaal de hut van hun ouders hadden verruild tegen die van de ouders van het meisje door de mand vielen, waarna de man werd weggezonden. Hun restte niets dan het dorp te verlaten waar de kans op een partner verspeeld was, in de hoop elders in een dorp ver weg, waar niemand hen kende, opnieuw een poging te wagen. Het was mede daardoor dat jonge mannen die plotseling naar het dorp verhuisden, door ouders van geslachtsrijpe dochters met argwaan werden bejegend.

‘Wat je te doen staat om je kleinzoon dat lot te besparen, is dat wat je je afvraagt?’ zei de oude vrouw.

‘Moedertje, ik ben zo moe van het eeuwige strijden. Kolâsji is de makkelijkste niet. Hij heeft zo zijn gedachten over dit soort zaken. En die god van hem maakt het er niet eenvoudiger op.’

Beiden zwegen voor een moment. De zon had zich al van de horizon losgemaakt en stond als een vurige bal boven de bomen aan de overkant van de Corantijn. De hitte waarmee hij de aarde bestookte had nog geen vat op Sathobang, die in de schaduw zat van de enorme broodboom. Maar ze maakte zich wat dat betreft geen illusies – ze wist dat het niet lang zou duren voordat ook deze plek zou zwichten voor de vurige wilskracht van het hemellicht. ‘Het wordt vandaag wéér zo'n hete dag,’ verzuchtte ze.

De oude vrouw knikte. ‘Maar aan het eind van de dag komt daar verandering in. Dan hebben de regens het gebied bereikt,’ zei ze stellig.

Sathobang glimlachte. De gekte liet weer even haar gezicht zien. Ze keek in de ogen van de oude vrouw. De pupillen van haar wijd openstaande ogen hadden de kleur van water dat door de krekken in het oerwoud stroomde, bruin van de rottende bladeren die erin hebben liggen trekken. Zwarte gaten omcirkeld door een bruine ring. Ze moest denken aan de ogen van de kikker die haar in de hut had opgezocht.

‘Wat te doen aan het probleem met Kolâsji, op zo'n manier dat de jongen daar niet de dupe van wordt? Hoe blijf je zijn god voor?’ zei de oude vrouw met een glimlach.

Sathobang glimlachte onzeker terug, in afwachting van wat ze ging zeggen.

‘Maak gebruik van de kracht die in je schuilt. Laat de herinnering aan de nachten op de vloer, waar je hem tot waanzin dreef door hem dat te onthouden waarnaar hij het vurigst verlangde. Hoe hij in het bos achter de hut tot ontlading kwam en de liefde die jullie voor elkaar koesterden samenvloeide. Durf vrouw te zijn, Sathobang. Zo simpel is het.’

‘Zó simpel?’ zei Sathobang weifelend, terwijl ze zich afvroeg wat de oude vrouw van de liefde wist... Toch was ze blij met haar nieuwe bondgenote, waardoor ze bijna vergat zich te verbazen over hoe het kon dat ze zo goed op de hoogte was van haar intiemste liefdesleven.

‘Ja, zo simpel is het,’ herhaalde de oude vrouw nadrukkelijk.

‘Maar daarmee ontkom ik toch niet aan de wraak van Adjali en Harijakoeja, die hij constant uitdaagt met zijn stadse god?’

De oude vrouw lachte. ‘Zijn god of Adjali, het is allemaal een pot nat. Kolâsji is een goed mens en daar gaat het om. Dan maakt het niets uit welk opperwezen je dient. En wat Harijakoeja betreft, die is net als de mensen rekenschap verschuldigd aan Adjali. Die ziet heus wel hoezeer je je best doet haar te behagen. Die rekening vereffen je maar als Binali kinderen krijgt. Ze wacht heus wel.’

Sathobang schaterde het uit van het lachen. ‘Dat is precies wat ik van plan ben!’ Ze wilde net over de langdurige afwezigheid van Kolâsji beginnen en dat ze zich daar echt zorgen om begon te maken toen ze Benwa haar hoorde roepen. Ze keek achterom, naar Benwa, die haastig kwam aangelopen. Haar gezicht voor-spelde niet veel goeds.

Sathobang was benieuwd wat ze van haar nieuwe vriendin zou vinden. Als ze maar niet begon te zeuren over het feit dat ze naakt was.

‘Dat is mijn zus Benwa.’ Ze keerde zich naar de vrouw, die haar wijsvinger tegen haar lippen had gelegd. Vervolgens keerde ze zich in de richting van haar zus, die nu dicht genoeg was genaderd. ‘Wat maak je voor drukte?’ zei ze tegen Benwa. ‘Vanwaar die haast?’

Benwa had het zelf gezien. Sathobang zat op de bank in het luchtledige te praten. Waar ze al zo lang bang voor was, was een feit. Haar zus was bezig haar verstand te verliezen. Of ze was het reeds volledig kwijt. Ze wist niet of ze haar moest confronteren met wat ze met haar eigen ogen had gezien. Ze stond handenwringend tegenover haar. Haar tong lag als verlamd in haar mond.

Sathobang keerde zich naar de oude vrouw – die opeens nergens meer te bekennen was. Een schreeuwende leegte staarde haar aan.

‘Waar is...’ ze maakte haar zin niet af. Opeens schoot het haar te binnen dat de oude vrouw haar met de vinger voor haar mond had gebaard te zwijgen. ‘Waar is de reis naar toe?’

Benwa staarde haar aan. Het sarcasme waarmee Sathobang haar woorden koos sneden als een mes door haar ziel.

Sathobang op haar beurt kon zien aan de manier waarop haar zus naar haar keek, dat ze dacht dat ze haar verstand kwijt was. Het deerde haar niet. Als zij maar wist dat ze niet gek was. Ze wendde haar blik in de richting waar de rivier een bocht maakte en probeerde de gespannen stilte die tussen hen in hing te verdrijven. ‘Aan het eind van de middag gaat het flink regenen. Ik hoop dat Kolâsji voor die tijd terug is.’

Hoe Benwa haar hersenen ook pijnigde, ze kon geen woorden vinden die geschikt waren om te verbergen wat ze vanbinnen voelde, de pijn bij het besef dat haar jongere zus zich in een wereld bevond waar zij geen toegang toe had. Met haar ogen volgde ze de *okopipi* die zich met grote sprongen in de richting van het water begaf. Het blauw van zijn huid stak fel af tegen het zonlicht.

Sathobang zag de *okopipi* ook. Zou het toch de befaamde stammoeder zijn, die haar had bezocht en haar zorgen deelde?

De voorspelling van de oude vrouw kwam keurig uit. Een machtig schouwspel van de natuur ging vooraf aan het moment dat de regen in alle hevigheid losbarste. De lucht werd opeens zwart als de nacht, en alsof het licht van de zon midden op de dag werd uitgedaan, nam de duisternis bezit van het land. Na

een paar felle bliksemflitsen, gevolgd door dondergerommel, stroomden de waterplaatsen in het dorp over en vormde het water dat niet door de verzadigde grond opgenomen kon worden plassen en kleine stroompjes.

Verheugd over de weersomslag droegen de mensen enorme kruiken naar buiten om water op te slaan. De hitte had zo veel ongemakken met zich meegebracht dat de regen een onuitgesproken blijdschap teweegbracht, die voelbaar te midden van de hutten hing.

Kort voor de regenbui losbarstte werd Sathobang verlost uit haar onzekerheid over het wegblijven van Kolâsji. Al vanuit de verte had ze de twee vrouwen zien aankomen. Aan de gejaagde manier waarmee ze hun pagaaien door het water lieten gaan, was te zien dat ze zich niet midden op de rivier door de bui wilden laten verrassen. Geamuseerd sloeg ze de strijd van de twee vrouwen gade. Onder de snel donker wordende lucht peddelden ze haar tegemoet. Dat was het moment dat Sathobang zich realiseerde dat de oude vrouw gelijk had gekregen met haar weersvoorspelling.

Nadat Benwa zonder een woord te zeggen terug was gelopen, had ze gehoopt dat de oude vrouw opnieuw zou verschijnen. Nu kon ze bijna niet meer wachten met haar te spreken over het wegblijven van Kolâsji, over wat hem zo lang op Anorasa hield. Ze ging er niet vanuit dat hij er vanwege de gezelligheid langer bleef zitten dan noodzakelijk, ze kon zich niet voorstellen dat hij het gezelschap van wilde beesten en kruipende en vliegende insecten boven dat van haar verkoos.

Maar haar hoop was tevergeefs. De oude vrouw kwam niet terug.

Ze realiseerde zich dat als het niet Joerhi-tokorho was die ze in hoogsteigen persoon had ontmoet, ze te doen moest hebben met een machtige *tokotsji*, die de kunst verstond zich onzichtbaar te maken. Ze dacht aan de verhalen die over haar grootvader de ronde deden. Ze had nooit geloofd dat hij zo'n slecht mens zou zijn geweest. Ze was er wel van overtuigd dat hij krachten bezat die het verstand van normale mensen te boven ging.

Zo was ze eens aanwezig geweest tijdens het uitdrijven van een kwade *joloko* die bezit had genomen van een vrouw. De aanvankelijke overtuiging van de boze geest dat geen levende ziel hem weg kreeg, veranderde al snel in gesmeek de ongelukkige vrouw te mogen verlaten. De krachten die haar grootvader Lokobja had opgeroepen, hadden hem zo gemarteld dat hij gillend op de vlucht sloeg, de arme vrouw totaal uitgeput maar bevrijd achterlatend.

De vrouwen hadden het gered. Buiten adem meerden ze aan. Sathobang bleef zitten waar ze zat. De drukkende atmosfeer die de aankomende verandering van het weer teweeg had gebracht, maakte dat iedere beweging haar te veel was. Ze wachtte totdat de vrouwen nabij waren. Ze had de hoop reeds opgegeven dat Kolâsji gezien het weer die dag nog terug zou keren. Ook had ze niet durven dromen dat de vrouwen haar zouden verlossen uit haar onzekerheid.

Ze waren haar nu dicht genoeg genaderd. Ze waren niet van Oreala. Door de duisternis die midden op de dag over het land was gevallen groette ze de vrouwen alsof het avond was. De vrouwen beantwoordden haar groet. Ze vonden het vreemd dat ze daar zo beheerst zat terwijl alles erop leek dat de bui die over niet al te lange tijd zou losbarsten, haar geen tijd zou geven droog haar hut te bereiken.

‘Hebben jullie Kolâsji gezien?’ vroeg ze eerder uit gewoonte dan dat ze een bevredigend antwoord van de vrouwen verwachtte.

De vrouwen bleven staan. ‘Wie wil dat weten?’ vroegen ze.

‘Ik. Hij is mijn man.’

De vrouwen wisselden een veelbetekenende blik.

Verveeld keek Sathobang in hun richting.

De vollere van het tweetal vrouwen, wier benen wijd uit elkaar stonden, als palen onder haar kleed uitstaken en in grote platvoeten eindigden, kwam waggelend als een eend op haar toegelopen. ‘Ben jij de vrouw van Kolâsji?’ vroeg ze.

Sathobang veerde verrast overeind. De manier waarop de vrouw sprak gaf haar hoop. Iets in de toon van haar stem zei haar

dat ze wist waar haar man uithing. 'Ja, ik ben zijn vrouw. Sathobang.' Haar hart klopte in haar keel.

De vrouw keek achterom naar waar de andere vrouw stond, die haar bemoedigend toeknikte. 'Wat ik nu ga zeggen, valt me niet makkelijk, dat moet je van de aannemen.' Ze pauzeerde even alsof ze haar daardoor de kans wilde geven zich voor te bereiden op de slechte tijding.

Sathobang schrok. Ondanks de drukkende hitte liep het koude zweet uit haar poriën. Hier was iets ernstigs aan de hand! Kolâsji had een ongeluk gehad of in het ergste geval was hij net als Sasamali ten prooi gevallen aan de gevaren van het oerwoud. Beschermend sloeg ze haar armen om haar bovenlijf, om de kou die van binnenuit bezit nam van haar lichaam te verdrijven. Als een flits schoot het bezoek van de oude vrouw door haar hoofd. Daarom had ze haar opgezocht...! En zich zorgen gemaakt over Binali...! De komst van Benwa had haar ervan weerhouden haar te vertellen dat Kolâsji zich in de wereld van de stamouders bevond, waar hij zich herenigd had met Sasamali... Haar gemakker over de nachten die ze lang geleden samen deelden was een balsem om de pijn te verzachten geweest...

'Wat is het dat u me wilt vertellen?' hoorde ze zichzelf vragen met een piepstem.

'Dat de man die Kolâsji heet... ervan uitgaande dat we over een en dezelfde persoon spreken... de predikant van de kerk van dit dorp—'

'Eeeeeuhhhhh!' Een knallende boer ontlastte Sathobang van de druk die haar hart zowat samenknep.

'...laat ik de dingen maar zeggen zoals ze zijn... Hij is bij een vrouw in Apoera. Haar naam is Jajana.'

Even was het stil. Dan verschenen er diepe lachrimpels in haar ooghoeken. Haar gezicht vertrok in een grimas.

De hoge muizenlachjes die piepend Sathobang's mond verlieten, deden de vrouwen haastig weglopen. Met zo'n lach konden ze zich wel voorstellen dat die man zijn vrouw verliet...

Op weg naar het dorp concludeerden ze dat deze Sathobang niet goed bij haar verstand moest zijn – eveneens een gegronde reden voor een man om zijn vrouw te verlaten.

Gedurende een seconde was het doodstil. Het was alsof de natuur zijn adem inhield en het leven voor een moment bevroor. Dan barstte de hemel met oorverdovend dondergerommel vergezeld van vlamrende bliksemflitsen uiteen. Van de ene seconde op de andere kon je geen hand voor ogen zien. De beide vrouwen die de eerste hutten nog niet bereikt hadden, zetten het op een lopen.

Op de bank aan de rivier, onder de gesel van het hemelwater, dat zich met kletterend geraas in dikke stelen naar beneden stortte, zat Sathobang. Haar piepende lach werd overstemd door het natuurwater. Het masserende effect van de regendruppels, die haar huid in vlam zetten, verjoeg de kou die tegelijk met de regen naar beneden was gedaald. Ze kon maar niet stoppen met lachen. *Kolâsji leefde. Kolâsji leefde. Kolâsji leefde.* Dat was alles wat voor het moment van belang was. De inhoud van de rest van de boodschap was nog maar nauwelijks tot haar doorgedrongen. Hij leefde – dat was alles wat ze voorlopig weten moest.

De regen maakte in een keer goed wat het het dorp al die dagen onthouden had – onafgebroken viel het met grote hoeveelheden naar beneden.

Zo vond Binali haar, zittend op de bank in de stromende regen voor zich uit glimlachend.

‘Kolâsji leeft,’ zei ze terwijl hij haar met zachte drang meevoerde. ‘Hij leeft. Hij is in Apoera. Nu zal hij snel thuiskomen...’

Nadat Kolâsji Apoera had verlaten na zijn succesvolle zoektocht naar cassavebrood, reisde hij weer af naar Anorasa. Onderweg brak hij een stuk van een van de broden en stopte dat in zijn mond. De smaak was anders dan wat hij ooit geproefd had, luchtiger en knapperiger.

Toen Jajana hem vertelde dat ze in de loop der jaren door flink experimenteren met de dikte van het beslag en de duur van de baktijd een eigen procédé had ontwikkeld had hij niet echt naar haar geluisterd. Nu hij het brood door zijn mond liet gaan,

moest hij toegeven dat ze geen woord te veel had gezegd. Zelfs het brood van Sathobang, waar normaal niets op aan te merken was, moest hier zijn meerdere in erkennen.

Eenmaal terug in Anarosa leken de dagen plotseling langer dan normaal. Zijn armoedige onderkomen, de haastig in elkaar gezette hut, gingen hem steeds meer tegenstaan. Met tegenzin stond hij 's morgens op om aan het werk te gaan. De eerste lading hout was al opgehaald door de mensen van de houtmolen, en hij zag ertegen op tegen het einde van de week het hout naar de rivier te sjouwen. Door het uitblijven van de regens, die het gebied al lang bereikt moesten hebben, was de kreek droog gebleven. Hem restte niets anders dan voor de tweede keer de omgehakte stammen met zijn blote handen naar de rivier te dragen.

Kolâsji was sterk. Hij draaide zijn hand niet om voor een flinke stam. Maar deze keer schoof hij het moment steeds verder voor zich uit – de stropigheid die sinds zijn bezoek aan Apoera bezit had genomen van zijn lijf deed hem met moeite vooruitkomen. Er restte nog een week voordat de boot de verschillende concessies in het gebied voor de laatste keer dit seizoen zou aan doen. Als hij de stammen tegen die tijd niet bij het water had zou zijn arbeid voor niets geweest zijn en zou hij ze moeten achterlaten als trofee voor houtstropers die van de Engelse kant de rivier overstaken om op Nederlands gebied hout te roven.

Zijn gedachten dreven steeds opnieuw af naar de cassavebakster in Apoera. Sommige nachten werd hij wakker als ze hem in zijn dromen had bezocht. Haar rijpe vrouwelijkheid, die met moeite door haar kleed aan het oog onttrokken werd, was soms zo binnen bereik dat hij werd gewekt door de plotselinge beweging van zijn hangmat. Soms beeldde hij zich in dat hij in de duisternis van de nacht in haar hut stond en hij naar haar keek terwijl ze sliep.

Het verlangen naar huis dat kort voor zijn bezoek aan Apoera aan hem was beginnen te knagen was als in een nevel opgegaan. Het enige moment van de dag dat Sathobang en de jongen in zijn gedachte voorbijflitsten was in de morgen, wanneer hij hen

eerder uit gewoonte dan om andere redenen in zijn gebed meenam.

Hoe dichterbij kwam de dag dat hij terug moest naar Oreala, des te zwaarder werd zijn gemoed bij de gedachte aan het weerzien met zijn vrouw.

Het waren de gedachten aan Jajana die hem vanbinnen een lichtheid bezorgden en een onweerstaanbare nieuwsgierigheid in hem hadden gewekt. Dat besef ontroerde hem zozeer dat het denken aan haar reeds voldoende was om hem van zijn werk af te houden.

Zoals beloofd was hij intussen een keer teruggeweest naar Apoera, waar hij de hele dag had doorgebracht met het repareren van het dak en houtwerk van Jajana's hut. Het was een ruime hut met woon- en kookgedeelte aan de voorkant, terwijl het achterste deel voor slapen werd gebruikt, alles onder een dak. Het achterste deel was afgeschermd door een houten wand, terwijl het voorste gedeelte ruim en open was aan alle kanten, met houten banken rondom. Een hoek was ingericht als keuken. Ernaast stond een kleinere hut, die Jajana als bakkerij gebruikte.

Terwijl Kolâsji bezig was met de reparaties en zij met het brood, hield hij haar onafgebroken in de gaten. De manier waarop haar lijf deinde op de bewegingen van haar arbeid...

Jajana was niet dik te noemen. Wel was ze rijkelijk bedeed met stevig vlees op haar botten. Ze was bijna vijftig jaar, wat haar ook was aan te zien. Toch straalde ze een belofte uit die mannen deed verlangen erachter te komen wat zich achter die façade verborgen hield. Naast ingehouden seksuele spanning straalde ze iets verzorgends uit, waardoor ze zich bij haar meteen op hun gemak voelden. Haar natuurlijke distantie verhoogde de drang die ze bij hen opwekte om verder met haar te willen gaan dan ze op het eerste gezicht toeliet. Het was juist die terughoudendheid die ook vrouwen tot haar aantrok, waarmee ze hen zand in de ogen strooide, door hen het gevoel te geven dat ze waar het hun mannen betrof van haar niets te vrezen hadden – als meester in de geheime liefde, slaagde ze erin in het dorp de indruk te wekken dat ze een tevreden oude vrijster was, in tegenstelling tot haar

zus, wier naam nog steeds de nodige tongen losmaakte.

Jajana had zo haar redenen voor dit berekenende gedrag. Tijdens haar langdurige verblijf in de stad was het haar niet gelukt de man aan zich te binden voor wie ze haar vrije leven zou willen opgeven. Ze had er geleefd voor de verovering, waarna ze gauw genoeg had van de man in kwestie. Terug in het dorp, op een leeftijd dat mannen van haar gading grotendeels voorzien waren, restte haar niets anders dan een celibatair bestaan, dat slechts zo nu en dan werd onderbroken door een vluchtige affaire. Haar amoureuze vluggertjes vonden meestal hun ontlading in het hutje op haar kostgrond, ver verwijderd van nieuwsgierige blikken.

Ook al was Apoera niet het soort dorp waar men zich wat dit betrof te veel bezighield met het doen en laten van anderen, toch koos ze voor een bestaan als dit, aan de ene kant omdat de geheimzinnigheid van haar verhoudingen haar sexuele spanning verhoogde, aan de andere kant uit angst daardoor herinneringen wakker te roepen aan haar jongere zus.

Jajana wist wat voor impact ze op mannen had, maar ook dat ze niet al te kieskeurig kon zijn, aangezien de tijd begon te dringen. Dat Kolâsji op haar pad was gekomen beschouwde ze als een godsgeschenk. Dat hij een vrouw had, weerhield haar er niet van haar troeven uit te spelen. Na de aanvankelijke praatjes die in het dorp werden rondgestrooid – dat hij helemaal hier naar toe was gekomen om haar rust te verstoren – zou men weer overgaan tot de orde van de dag. Zijn vrouw woonde niet in het dorp, dus voor represailles hoefde ze niet te vrezen.

Wel was haar opgevallen dat Kolâsji geen man was die je van de ene op de andere dag moest overvallen. Hij was meer het type dat je de indruk moest geven dat er wat te veroveren viel. Ze deed haar best hem net dat beetje te laten zien waardoor hij werd geprikkeld en zou verlangen naar meer. Door zich afzijdig te houden terwijl hij bezig was met de reparatiewerkzaamheden aan haar hut vergrootte ze zijn nieuwsgierigheid. Als hun blikken elkaar ‘per toeval’ kruisten, sloeg ze verlegen haar ogen neer, maar niet vooraleer ze hem lang genoeg de kans had gegeven in haar pupillen het vuur te zien dat haar ziel verteerde.

Uiteindelijk gelukte het Kolâsji ondanks zijn tegenzin de boomstammen naar de rivier te slepen. De dag dat hij terug moest naar Oreala kwam steeds dichterbij en de gedachte daaraan drukte hem meer terneer dan de tegenzin die hij voelde tot dit soort fysieke inspanning.

Op de dag van vertrek lag zijn hart zwaar en onbeweeglijk als een rots in zijn borstkast. Zelfs het losmaken van de touwen waarmee zijn korjaal was vastgemaakt aan de oever kostte hem moeite. Ondanks dat hij zich afvroeg of hij een griep onder de leden had, wat gezien het droge weer uitzonderlijk was, wist hij diep in zijn hart dat de stropenigheid die bezit had genomen van zijn lichaam te wijten was aan het knagende verlangen naar Jajana.

Het peddelen in de richting van Oreala viel hem zwaarder dan ooit. Het was alsof zijn hart in stukken werd gesneden en aan de piranha's werd gevoerd. De holte in zijn binnenste werd almaar groter toen hij de bocht van de rivier naderde. De zon was al bijna geheel achter de horizon verdwenen, maar zijn huid gloeide alsof hij werd blootgesteld aan de felle zon. Hij werd overmand door het heftige, bijna ziekmakende verlangen Jajana te bezitten, om iedere centimeter van haar uitnodigende lichaam lief te hebben.

Het gevoel deed hem in een keer zijn korjaal omkeren en met hernieuwde kracht veranderde hij het doel van zijn reis.

Kolâsji had naast Sathobang slechts geproefd van betaalde liefde, zoals die te krijgen was in de straten van Georgetown, Springlands of Nickerie. Daar was hij jaren geleden, ver voordat Sathobang hem de kunst van het beheersen als ultieme verhoging van het genot had bijgebracht, zijn onschuld kwijtgeraakt.

Bevangen door de vrolijkheid die er heerste was hij met vrienden net zo groen als hij de gelegenheid binnengelokt. De liefdeloze manier waarop hij zijn maagdelijkheid bij het pleziermeisje in Georgetown kwijtraakte, was hem als een

vernederende gebeurtenis bijgebleven, waarbij hij in minder tijd dan nodig was om de gulp van zijn broek te openen werd bevrijd van zijn zaad, tezamen met het geld dat sinds het begin van de avond in zijn broekzak brandde. In zijn bijzijn had ze zich gewassen, waarna ze vrolijk riep: 'Zo, zaakje schoon, volgende klant!' en keek hem met vlamme ogen haar kamer uit. Terwijl hij had gedacht dat ze nog wat zouden praten.

De schaamte die hij voelde als hij hieraan terugdacht, kon hem er echter niet van weerhouden zijn behoefte te bevredigen, die hem steeds weer de straat op dreef.

Kolâsji had in zijn fantasie reeds ontelbare keren zijn vingers gebrand aan Jajana's weelderige vormen. Verscheidene malen had de gedachte aan haar hem het werk doen onderbreken, dat slechts hervat kon worden als hij de hand aan zichzelf sloeg en zich van de spanning verlost.

Kolâsji twijfelde er niet aan dat het verlangen wederzijds was. Het was niet voor te stellen dat het vuur dat hem vanbinnen verterde slechts in hem woedde.

De bevestiging dat hij zich daarin niet had vergist, kwam op het moment dat hij opeens weer voor haar stond. Alsof het de normaalste zaak van de wereld was, onderbrak ze haar werk. Zonder een woord te zeggen verdween ze achter het schot waar haar slaapvertrek zich bevond. Hij volgde haar, en trof haar staand midden in de kamer, het kleed had ze van zich afgegooid en de flikkering van de olielamp deed zich te goed aan haar volle pracht. Met één stap was Kolâsji bij haar en zoals hij in zijn fantasie al vele malen had gedaan verborg hij zijn gezicht tussen haar borsten. Een diepe zucht ontsnapte aan zijn lijf. Zijn hoofd voelde licht aan en elke vezel in zijn lijf vertelde hem dat hij thuis was, eindelijk thuis.

Jajana maakte meer waar dan hij in zijn fantasie ooit had kunnen vermoeden. De dagen die volgden waren gevuld met de geuren en kreten van hun hartstochtelijke liefde. Het was alsof ze wat in te halen hadden, meerdere keren per dag gaven ze zich aan elkaar over. Ze gingen helemaal in elkaar op, de een wilde geen

moment alleen zijn buiten de nabijheid van de ander.

Kolâsji veranderde als een hagedis. Zijn liefde werd met net zo veel gretigheid beantwoord als de mate waarop hij die gaf, het gaf hem een kracht waarvan hij vergeten was dat hij die bezat.

Het duurde niet lang voordat de passie hun uit hun schulp deed kruipen, ze het geheime karakter van hun liefde prijsgaven en het dorp getuige werd van de ware aard van hun verhouding. Die kwam zo natuurlijk over dat men zich er niet aan stoorde. Ze vonden dat Jajana het na al die jaren van eenzaamheid verdiende een man voor haarzelf te hebben gevonden.

De Spaanse kapitein van het dorp was het daar roerend mee eens, met een onverholen ondertoon van jaloezie in zijn stem beweerde hij het al lang ongehoord te vinden dat een vrouw als Jajana zomaar los rondliep.

Het nieuws dat Kolâsji niet in Anarosa aan het werk was maar zich ophield bij een vrouw in Apoera bracht geen verandering teweeg in het gedrag van Sathobang. Nog altijd verplaatste ze aan het eind van de dag haar huishouden naar de oever van de Corantijn. Taken die ze normaliter in en rond de hut deed, werden nu verricht op de bank aan het water, zittend in de schaduw van de broodboom. Slechts de regen die het dorp regelmatig in een poel veranderde wist haar daarvan te weerhouden.

De oude vrouw had zich al een tijd niet meer laten zien. Op sommige momenten was het verlangen haar weer te zien en spreken zo groot dat ze niet wist of het knagende gevoel in haar maagstreek daarvan het gevolg was of dat het kwam doordat ze Kolâsji zo miste.

Nadat ze had gehoord dat hij in Apoera zat bij een andere vrouw, had de blijdschap die het gevolg was van de wetenschap dat hij gezond was de overhand gehad boven de kennis dat er een ander in het spel was. Wat niet inhield dat er geen jaloezie in haar hart leefde. Dat hij de warmte van een ander verkoos boven

dat wat zij te bieden had, het idee dat de geur van een ander zijn neusvleugels streekte en de vingertoppen waaraan ze de geheimen van haar lichaam had prijsgegeven een ander beminden... In de beslotenheid van haar slaaphut vervloekte ze hem zodanig dat ze soms pas tegen de morgen huilend in slaap viel.

Toch was het juist de pijn van de wetenschap dat Kolâsji haar bedroog, die haar ervan overtuigde dat hij vroeg of laat terug zou komen. Ze verkeerde in de stellige overtuiging dat het vuur dat de nieuwsgierigheid naar het onbekende bij hem had opgewekt, niet eeuwig bestand zou zijn tegen de herinneringen aan de tijd die zij samen hadden doorgebracht. Als hij eenmaal zijn bekomst had van wat hem zo vrijelijk werd aangeboden zou hij naar Oreala terugkeren. 's Middags zat ze bij de rivier op de uitkijk – zijn terugkomst zou wat haar betrof niet lang meer op zich laten wachten.

Het was op een van die middagen dat Binali, die op hoogte was van het feit dat zijn grootvader zich in Apoera bevond, zich bij haar voegde aan de rivier. De reden van Kolâsji's langdurige afwezigheid had Sathobang voor hem verborgen gehouden. Ze wilde niet dat hij het respect voor zijn grootvader kwijtraakte.

'Ik ga naar Apoera,' zei Binali onomwonden tegen haar. 'Hij is nu lang genoeg van huis geweest. Dat vind jij ook, anders zat je niet iedere middag hier aan het water.'

Sathobang schrok van de vastbeslotenheid in zijn stem, maar liet het niet merken – het stemde haar tegelijkertijd trots dat hij de verantwoordelijkheid nam die hoorde bij zijn status. Hij was per slot van rekening geen kind meer. Het kostte haar moeite tegen zijn zo vurig uitgesproken voornemen in te gaan. Onder geen beding mocht hij naar Apoera, dat zou haar goed uitgekende strategie in de war kunnen brengen. 'Als je dat maar uit je hoofd laat!' riep ze streng. 'Wie ben jij om je grootvaders doen en laten te bepalen? Je pis mag dan de geur hebben van een volwassen man, dat geeft je nog niet het recht de autoriteit van je grootvader in twijfel te trekken! Je mag dan je initiatie achter de rug hebben, je hebt nog een lange weg te gaan.'

'Maar oma, waarom niet?' zei hij met een stem die in niets leek

op de bijna volwassen manier waarop hij in eerste instantie tegen haar had gesproken.

‘Vraag me niet waarom,’ zei Sathobang onverbiddelijk. ‘Ik wil het eenvoudig niet hebben. En zolang je opa van huis is ben ik hier de baas.’ Ze vergat even dat juist zij degene was die het zaad van zelfstandigheid in hem had geplant.

‘Maar ik mis hem zo. En ik verveel me. Als hij terug is kan ik eindelijk eens een keer echt op jacht.’

Sathobang glimlachte. ‘Jij en je jacht... Die loopt heus niet weg. Er zullen nog zo veel gelegenheden zijn waarbij je met je grootvader op jacht kan. Marahakang had gelijk toen hij zei dat je gedragen wordt door een bosgeest. Voorlopig zal die maar even geduld moeten betrachten. En je weet dat die eigenschap tijdens de jacht een schone zaak is. Dus oefen daar nu maar vast op.’

Binali snapte niet waarom zijn grootmoeder zo geduldig de komst van zijn grootvader afwachtte terwijl die zich op minder dan een uur varen van Oreala bevond. Hij snapte ook niet wat hem zo bezighield dat hij niet naar huis kwam, al was het maar voor even. Hij besloot stiekem de rivier over te steken en tegen de wens van zijn grootmoeder in op zoek te gaan naar zijn grootvader.

Alsof Sathobang zijn gedachten kon lezen zei ze: ‘En als je het maar uit je hoofd laat, achter mijn rug om de rivier over te gaan. Dan ben je echt niet jarig. De mierenproef zal een genot zijn vergeleken met wat je in dat geval te wachten staat.’ Ze pakte hem bij zijn schouders en keerde hem naar zich toe. ‘Je laat dat uit je hersens!’ riep ze met haar gezicht dicht tegen het zijne aan. Haar ogen puilden woest uit haar kassen. ‘Heb je me verstaan!?’

‘Au, laat me los, je doet me pijn!’ gilte Binali.

Ruw duwde ze hem van zich af. Haar nagels stonden in zijn schouders.

Met schrik in zijn ogen staarde hij haar aan. ‘Je bent gek!’ zei hij. ‘Helemaal gestoord! Vind je het gek dat opa niet naar huis komt?’ Met zijn vingers trok hij zijn mondhoeken uit elkaar terwijl hij zijn tong tegen haar uitstak.

‘Wacht maar, ik krijg je wel...!’ zei Sathobang. ‘Wie zich als

een kind gedraagt wordt als een kind gestraft. Wacht maar tot ik je te pakken krijg...' Ze wist dat ze hem had waar ze hem hebben wilde. Ze had hem genoeg angst aangejaagd. Hij zou het uit zijn hoofd halen tegen haar wil in te gaan. Sathobang kende haar mannen. Ze glimlachte voor zich uit. Net zo zeker als ze was van het feit dat Kolâsji terug zou komen, zo zeker was ze van het feit dat Binali het uit zijn hoofd zou laten de rivier over te steken. Dat hij haar voor gek uitmaakte deerde haar niet. Als hij maar niet haar plannen doorkruiste.

Zomaar uit het niets verscheen Joerhi-tokorho naast haar op de bank. Ze verbaasde zich inmiddels al niet meer over de plotselinge verschijningen van de oude vrouw. Ze werd overvallen door een vrolijkheid waar ze zich zelf over verbaasde. Het was alsof ze een oude bekende terugzag.

De oude vrouw glimlachte. 'Het doet me goed te zien dat je hart niet bitter is. Dat je je lach niet hebt verloren.'

'Zolang er leven is in dit lijf zal ik mijn lot niet laten bepalen door toevalligheden. En ik zal me niet laten neerdrukken door de ongemakken die dat met zich meebrengt,' zei Sathobang strijdlustig.

'Ik zie dat je hebt nagedacht.'

'Zie ik eruit als iemand die zich onderdompelt in onachtzaamheid? Nee moedertje, daar heb ik te veel voor meegemaakt. Daarvoor heb ik met te veel smart de machten die over ons leven heersen leren eerbiedigen. Mijn zoon moest me ontnomen worden om me te doen realiseren dat wie de goden uitdaagt zijn dagen in ellendigheid zal doorbrengen. Kolâsji lijkt daar nog steeds niet van doordrongen te zijn.'

'Je bent een sterke vrouw, Sathobang. Hoed je ervoor dat je kracht niet verwordt tot een last. Zachtheid is je sterkste wapen. Daarmee heb je Kolâsji ooit aan je weten te binden.'

'Ach, Kolâsji... die vermaakt zich in Apoera met een ander.' De lach die op haar woorden volgde kon de bitterheid die erin besloten lag niet verhullen. Voor het eerst vertrouwde ze iemand toe dat Kolâsji haar bedroog.

De oude vrouw legde een hand op haar schouder. Een troos-

tende warmte trok door haar lijf. Tranen welden op in haar ogen, maar ze vermande zich.

‘Als je er zo onder lijdt, eis dan op wat je rechtens toekomt. Je bent nota bene voor de wet met hem getrouwd. Waarom geef je de jongen niet zijn zin? Wie weet lukt het hem Kolâsji te bewegen weer naar huis terug te keren.’

Sathobang zweeg. Haar besluit stond vast. Kolâsji moest zelf de weg naar huis terug vinden. De jongen naar Apoera laten vertrekken paste niet in haar plan. Ze wist heel goed dat de oude vrouw wel eens gelijk zou kunnen hebben. Kolâsji kon bij het zien van de jongen zijn verstand terug krijgen en besluiten terug naar Oreala te komen, en dan was het helemaal niet zo zeker of ze hem daarmee terug had. Ze wilde zich door niemand van haar eenmaal genomen besluit af laten brengen. Ook niet door de oude vrouw bij wie ze zich op een onverklaarbare wijze zo vertrouwd voelde. Ze achtte zich vrouw genoeg om haar hut zelf op orde te krijgen. Dat ze haar deelgenoot maakte van haar verdriet kwam omdat ze haar trof op een moment waarbij zuchten alleen niet voldoende was om de druk op haar hart te ontlasten. Het deed haar goed er met iemand over te kunnen praten. Ondanks de sterke band die ze met Benwa had, voelde ze niet de behoefte haar in vertrouwen te nemen. Het medelijden van haar zus was het laatste waar ze op zat te wachten, en aan een bezoek aan Marahakang, zoals Benwa had voorgesteld, had ze eveneens geen behoefte. Het ging hier om een zaak van het hart en daar kon de oude man haar niet bij helpen. ‘Hij komt zeker terug,’ zei ze met een zelfverzekerdheid die ook haarzelf verbaasde.

‘Hoeveel mannen hebben niet hun gezin verlaten om nooit meer terug te keren?’ zei Joerhi-tokorho. ‘Vooral wanneer er een andere vrouw in het spel is...’

‘Neem maar van mij aan: hij komt terug. De herinnering aan onze liefde zal zegevieren.’

‘Dus de jongen als lokaas inzetten vind je niet het proberen waard?’

De blik in Sathobang's ogen verhardde. Haar stem verhief zich. ‘Nee! Ik laat mijn strijd niet door de jongen uitvechten! Als

ik die op mijn manier voer, weet ik dat zowel Binali als ik er profijt van zullen hebben als hij eenmaal terug is.'

De woorden kwamen met zo'n zelfverzekerdheid uit haar mond – Joerhi-tokorho had er niets op terug te zeggen. Ze sloot haar ogen en haalde diep adem. Haar longen vulde zich met de rijke geur van het Amazone-water dat, doordrenkt van het leven uit het binnenste van het regenwoud, op z'n gemak naar de oceaan stroomde. Ze besepte dat haar aanwezigheid in de wereld van de mensen niet langer noodzakelijk was. Ze was in haar opzet geslaagd. Sathobang had haar zelfmedelijden dat ze al die jaren als een verstikkende cocon om zich heen had gedragen en waardoor ze alles om haar heen meesleurde naar het gat dat ze voor zichzelf had gegraven, van zich afgeworpen. Ze had de kracht in zichzelf hervonden, iets wat vele malen sterker was dan de façade die met het blote oog zichtbaar was en slechts diende ter verbloeming van wat er vanbinnen leefde. Het was dezelfde kracht die Wajapoch van de ondergang had gered, waardoor vandaag de dag de Arowak nog de aarde bewandelden. De kracht die het hart van de grote Ekekoeli wist te verschrompelen, waardoor zijn eenmaal gegeven woord standhield tot na zijn laatste ademtocht...

Stil zaten de vrouwen naast elkaar.

Het was Sathobang die de stilte verbrak. 'Vanwaar dit zwijgen, moedertje? Kom laten we onze goede spirit niet bederven,' zei ze plagerig.

Joerhi-tokorho lachte haar tandeloze mond bloot. Maar haar ogen lachten niet. 'Drijf je de spot met me? En hou op tegen me te spreken alsof ik ze niet allemaal op een rij heb,' zei ze op gemaakt ernstige toon.

'Aan je verstand twijfel ik niet, moedertje. Daar zijn je woorden te wijs voor. Je hebt geen idee hoe je me geholpen hebt bij de beslissing die ik heb genomen. Het zijn de woorden die je op de eerste avond aan de rivier sprak, die mij dienen als wapen in de strijd die voor me ligt.'

Joerhi-tokorho glimlachte stilletjes voor zich uit.

'En over verstand gesproken, daar kan ik me beter zorgen over maken, nu het hele dorp ervan uitgaat dat ik gek ben, dank zij de

gesprekken met jou. Zelfs mijn kleinzoon maakte me daarnet voor gek uit.'

Ze schoten beiden in de lach.

'Mij deert het niet. Die gedachte leefde reeds ver voor jouw komst. Als ik maar weet dat ik niet gestoord ben.'

Het verheugde Joerhi-tokorho dezelfde eigenwijze karaktertrekken in Sathobang te herkennen, die haar ooit kenmerkten.

Sathobang genoot van het onbezorgde gevoel dat de aanwezigheid van de oude vrouw haar bezorgde. Dat het verstand de oude vrouw niet verlaten had, was haar zo langzamerhand wel duidelijk, en dat ze in het bezit was van een of ander magische kracht, waardoor ze zich onzichtbaar kon maken, leed geen twijfel... 'Wie bent u eigenlijk, moedertje?'

Joerhi-tokorho staaarde voor zich uit. Ze hield haar lippen op elkaar geperst.

Sathobang wist dat ze geen antwoord op haar vraag behoefde te verwachten. Het maakte haar eigenlijk niet zo veel uit, de zwijgzaamheid van de oude vrouw kon de blijdschap die haar aanwezigheid teweegbracht niet drukken.

Joerhi-tokorho begreep dat Sathobang nog steeds niet geloofde dat ze de stammoeder was. Aanvankelijk was ze van plan geweest met haar de reden te bespreken van haar komst naar de wereld van de mensen. Dat ze naast het helpen bepalen van het lot van haar nageslacht nog één keer de nabijheid van het regenwoud, dat ze de laatste jaren van haar leven zo had moeten missen, wilde ervaren, dat ze nog een keer wilde baden in de vochtige warmte die overdag onder het gebladerte bleef hangen en 's nachts de koude nevel die het bruine tapijt op de bodem soepel hield wilde opsnuiven.

Nu ze haar van nabij had leren kennen en de trotse kracht die haar eigen was had ervaren, wist ze niet of ze het op prijs zou stellen dat de stamouders zich met haar zaak bemoeiden, waardoor haar bezoek een averechtse werking op haar zou hebben. Sathobang had een eigenwijsheid die kenmerkend was voor de vrouwen uit haar geslacht. Joerhi-tokorho wist dat zij en haar dochter Hjarobang daar goede voorbeelden van waren. Zij was niet het soort vrouw dat haar levenspad door anderen liet

bepalen. Haar strijdlust was alleen maar toegenomen nu ze de kracht van haar eigen liefde had leren kennen. Joerhi-tokorho was ervan overtuigd dat ze haar de strijd best wel kon toevertrouwen.

‘Gaat u me nou vertellen wie u bent? Ik vind dat ik daar nu wel recht op heb, nu ik u mijn diepste roerselen heb toevertrouwd.’

Joerhi-tokorho zweeg. Ze achtte het beter te verdwijnen zoals ze gekomen was. Het was onnodig sporen achter te laten over haar bezoek aan de wereld van de mensen door te vertellen wie ze was. Ze verwachtte dat ze elkaar in dit leven toch niet meer terug zouden zien. Haar taak in dezen was volbracht.

In een keer was ze weg. Precies zoals ze gekomen was.

Enkele dagen na het laatste gesprek met Joerhi-tokorho leek het erop alsof Sathobang's geloof in de kracht van de liefde en het volharden in haar overtuiging werden beloond. Aan het eind van de middag zag ze hem plotseling dichterbij komen in zijn korjaal op de Corantijn. Ze had hem reeds van een afstand herkend aan zijn houding, lang voordat hij dicht genoeg genaderd was en ze zijn gezicht kon zien. Zijn trots naar voren gestoken borst en de krachtige vorm van zijn gestalte waren voorhaar voldoende om in de naderende figuur Kolâsji te herkennen.

In gedachte had ze dit moment ontelbare keren beleefd. Hoe ze van de bank sprong en uitzinnig van vreugde naar de oever rende, waarbij ze het hele dorp door haar gegil in haar blijdschap liet delen. Of hoe ze vol ongeduld in het water sprong en hem tegemoet zwom terwijl de mensen aan de kant haar aanmoedigden.

Niets van dat alles gebeurde. Beheerst bleef ze op de bank zitten toekijken terwijl hij steeds dichterbij kwam. De kalme manier waarop ze zijn komst over zich heen liet gaan, was slechts uiterlijke schijn. Binnen in haar vochten verschillende emoties om voorrang. Kwaadheid zoemde als een zwerm wespen door haar binnenste, zodanig dat haar oren ervan suisten, en ze wist dat ze als ze eraan toegaf, hem met haar nagels de huid van het

lijf zou stropen. En er was het geraas van het bloed door haar aderen, dat een hitte in haar onderbuik veroorzaakte die zich zodanig samenbundelde dat ze als ze zich niet inhield hem zo gauw hij de oever had bereikt de kleren van het lijf zou rukken en de liefde met hem zou bedrijven.

Desondanks stond ze beheerst op en maakte aanstalten hem tegemoet te lopen. Iets in zijn houding en de manier waarop hij haar blik meed, deed haar van gedachten veranderen. Opeens beseft ze dat zijn ziel was achtergebleven op de plek waar hij vandaan kwam. Het drong ruw tot haar door dat ze er niet bij had stilgestaan dat hetzelfde lokaas dat zij hem voorhield nu hij terug was door de andere vrouw tegen haar gebruikt kon worden. Toch sprak ze zichzelf moed in door te redeneren dat wat zij met elkaar deelden verder terugging dan de paar weken die hij in Apoera had doorgebracht. Als ze naar hem keek wist ze dat haar geduld nog een tijdje op de proef gesteld zou worden, maar ze was ervan overtuigd dat ze uiteindelijk zou zegevieren.

Ze nam zich voor het pad dat ze de afgelopen weken volgde niet te verlaten nu hij terug was, maar vooralsnog dezelfde koers te blijven varen. Met die gedachte doofde het vuur van begeerte dat binnen in haar was opgelaaid en ging het kokende bloed weer liggen. Ze wist zich in te houden en gaf niet toe aan de kwaadheid die haar vanbinnen verteerde.

Sathobang had het bij het rechte eind gehad – slechts zijn lichaam was huiswaarts gekeerd, zijn hart was in Apoera achtergebleven.

De onrust die de dagen daarna van hem af straalde was zo tastbaar dat Sathobang er 's nachts als hij sliep door uit haar slaap werd gehouden. Hij ontweek zo veel mogelijk het oogcontact met haar. Ze vroeg hem niet wat hem zo lang van huis had gehouden, en zelf kwam hij er ook niet mee.

Hij bracht zo veel mogelijk tijd buiten haar gezichtsveld door en greep iedere gelegenheid aan om haar nabijheid te ontvluchten. Zeer tegen zijn gewoonte in ging hij 's nachts op jacht en keerde pas tegen de ochtend huiswaarts – zonder Binali mee te nemen. Als hij geen andere uitweg had en hij bevond zich in haar

nabijheid wist hij zich geen raad met zijn houding.

Wat Sathobang het meest pijn deed was dat Binali leed onder zijn gedrag. Kolâsji besteedde amper aandacht aan hem.

Zelf kon ze ermee leven. Het was allemaal onderdeel van haar plan. De keren dat ze de behoefte voelde met hem over de situatie te praten, bedacht ze zich, uit angst dat er dan geen stop op haar woorden zou zijn en het loskomen van haar emoties in een keer haar zorgvuldig opgebouwde strategie zou ondermijnen.

Binali bemerkte de verandering in zijn grootvader, maar desondanks voerde de blijdschap over zijn terugkomst bij hem de boventoon. Wat de verhouding tussen zijn beide grootouders betrof, hij was gewend aan de verstoorde sfeer tussen hen, voor hem was er wat dat betrof niets wezenlijks veranderd.

‘Kolâsji, wat is er aan de hand?’ vroeg Sathobang hem soms als ze zag hoe moeilijk hij het had.

‘Niets, wat zou er moeten zijn?’ was steevast het antwoord.

Ze zag dat hij onder de liefde leed, en het deed haar pijn dat ze geen onderdeel uitmaakte van zijn verdriet.

Binali probeerde zo veel mogelijk in de buurt van zijn grootvader te zijn. Langzaam aan werd hem duidelijk dat er dit keer meer aan de hand was dan de gebruikelijke ruzies tussen zijn grootouders. Het feit dat ze niet openlijk met elkaar bekvechten en de spanning toch om te snijden was, zei hem genoeg. Hij vroeg zich af hoe lang zijn grootmoeder de rust zelve zou blijven. Hij hield zijn hart vast – hij vreesde de onvoorspelbaarheid van haar karakter. Ook was hij bang dat ze opnieuw in zichzelf zou beginnen te praten. Dat zou met de toestand waarin zijn opa zich bevond de sfeer er niet beter op maken. Binali had spijt dat hij er niet meer op had aangedrongen dat hij met zijn grootvader mee was gegaan naar Anorasa, hij wist dat diens houding te maken had met iets wat daar verderop gebeurd moest zijn.

Op een zondag lag Kolâsji na de kerkdienst, die hij had hervat, in zijn hangmat terwijl Sathobang bezig was met het bereiden van het eten. Hij haalde zijn mondharmonica te voorschijn, die hij kort daarvoor had gebruikt om tijdens de dienst het gezang

muzikaal te begeleiden. Het roodkleurige, met zilver afgezette instrument, dat van beide zijden bespeelbaar was, bewaarde hij in een kist met een slot erop, zodat Binali, die er een grote fascinatie voor koesterde, er niet bij kon.

De metaalachtige klanken vulden de ruimte onder het dak. Verrast door het onverwachte geluid hield Sathobang stil. Sinds haar huwelijk had ze geen voet meer in de kerk gezet. Toch genoot ze soms in de avonduren van de muziek uit de harmonica, als Kolâsji voor haar speelde, iets wat al jaren niet meer was voorgevallen.

Op Kolâsji's gezicht stond een weemoedige trek. 'God behoeft jou, totdat we elkaar weer zien' speelde hij op het instrument. Binali, die wel eens mee ging naar de kerk, herkende de melodie – voor Sathobang hield het geluid slechts herinneringen aan betere tijden in zich verborgen.

Met steeds meer passie blies Kolâsji op zijn harmonica. De weemoedige klanken die hij veroorzaakte grepen Sathobang zo aan dat ze een slok water nodig had om de prop die zich in haar keel vormde te verwijderen.

Gebiologeerd staarde Binali zijn grootvader aan. Hij schudde met zijn hoofd mee op de maat van de muziek. Voor hem mocht dit moment heel lang duren, het herinnerde hem aan de tijd dat het thuis goed was. Maar toen zag hij tot zijn verbazing grote tranen over Kolâsji's gezicht lopen. De muziek hield abrupt op – slechts het droge gesnik van Kolâsji was te horen. Dit was voor Binali aanleiding eveneens in tranen uit te barsten. Door toe te geven aan zijn verdriet bij het zien van de tranen ging alle ellende van de afgelopen weken in een flits aan hem voorbij, en hij voelde zich nog ellendiger.

Met een ruk keerde Sathobang zich om, gealarmeerd door het gesnik. Ze duwde bijna de pan omver. Toen ze bekomen was van de schrik vroeg ze met ingehouden woede. 'Wat is er toch met je aan de hand? Wat heb je? Is er soms een bekende gestorven?' En met onverholen sarcasme: 'Is je minnares soms overleden? Nôu?'

Kolâsji reageerde niet. Met opgetrokken knieën lag hij in elkaar gedoken in zijn hangmat. De tranen bleven uit zijn ogen stromen, zonder dat hij daarbij geluid maakte.

In verwarring gebracht liep Binali de hut uit. Voor Sathobang hem achterna kon gaan was hij verdwenen in het bos.

‘Kun je je niet beheersen!’ riep Sathobang luidkeels. ‘Kijk, hoe je die jongen overstuur maakt met je gedrag!’

Kolâsji keek met wijd opengesperde ogen dwars door haar heen. Ze maakte geen deel uit van zijn gedachtewereld. Hij had haar buitengesloten. Hij verlangde zo hevig naar de zachte warmte van Jajana dat het snikken hem opnieuw verscheurde.

Hulpeloos staarde Sathobang hem aan. De tranen brandden haar achter de ogen. Net als hij zou ze ook onbeheersbaar willen huilen. Haar haren uit haar hoofd trekken. Zich gillend in de modder wentelen. Ten overstaan van het hele dorp haar verdriet uitgillen... Ze wist dat ze zich moest beheersen. Ze moest sterk zijn voor hen beiden, totdat hij zijn kracht weer hervonden had. Dat was ze verschuldigd aan Binali. Voor hem moest ze opa en oma tegelijk zijn.

Ze verlangde heftig naar de aanwezigheid van de oude vrouw, bij wie ze haar hart zou kunnen uitstorten. Ze had nu zo graag met haar van gedachten gewisseld over de gevolgen van haar keuze, haar twijfels getoetst aan haar wijze raad... Maar er was geen weg terug. Ze moest het pad blijven volgen dat ze had uitgestippeld. Ze moest juist nu sterk blijven en Kolâsji niet haar zwakte tonen, dan bestond het gevaar dat ze Kolâsji voor eeuwig kwijt zou zijn. En de jongen had zijn grootvader meer dan ooit nodig. De gebeurtenissen van de laatste tijd begonnen hun tol ook bij hem te eisen. Alleen de angst dat hij haar kwijt zou raken zou Kolâsji terug in haar armen drijven... Anders vreesde ze dat Binali zou eindigen als een van de arme stakkers waar de oude vrouw het over had gehad, wiens schaduw alleen al voldoende was om ouders van huwbare dochters hun deuren te doen sluiten.

Enkele dagen na het voorval kondigde Kolâsji aan dat hij opnieuw naar Anarosa ging om te werken. Door de regens van de afgelopen dagen zou de kreek goed vol zijn en de mensen van

de houtmolen hadden hem gevraagd daar gebruik van te maken, ze konden het extra hout goed gebruiken.

Op de dag van vertrek beloofde hij Sathobang dat hij na een week terug zou komen. Hij ging er slechts naar toe omdat het extra geld goed van pas kwam na het slecht verlopen seizoen. Hij zou de volgende donderdag terug zijn.

Daarom kreeg hij in Oreala de bijnaam van Meneer Donderdag, die hem bijbleef tot zijn laatste snik.

Na een paar weken was Sathobang het wachten moe. Ze besloot anders dan de vorige keer niet werkeloos te blijven zitten wachten tot hij terugkwam. Op een middag nam ze de boot en stak samen met Binali de Corantijn over om, zoals ze tegen Benwa zei, naar Apoera te gaan en met eigen ogen te zien wie die Jajana was. Wat niet betekende dat ze van haar aanvankelijke strategie was afgestapt, haar gang naar Apoera was daar zelfs onderdeel van. 'Door hem op eigen terrein tegemoet te treden, wil ik hem laten zien dat ik de situatie beheers. Wie weet beseft hij daardoor wat hij kwijtraakt. Ik weiger te geloven dat er niets meer rest van wat we ooit deelden.'

Benwa had er een hard hoofd in. Ze was inmiddels op de hoogte van het feit dat Jajana de zus van Morhomorhoru was. Dat had die haar zelf verteld. Van haar wist ze dat Jajana de geheime liefde tot een kunstvorm had verheven en dat ze daar zeer bedreven in was. Benwa vreesde het ergste. Het enige sprankje hoop bestond eruit, zoals ze concludeerde na het gesprek met de jonge vrouw, dat Jajana voor het eerst pronkte met haar verovering. Het feit dat het daarom ook voor haar een nieuwe situatie betrof, kon betekenen dat ze de zaken niet meer zo onder controle had als ze gewend was. De kans was aanwezig dat ze fouten maakte, waardoor ze uiteindelijk alsnog aan het kortste eind zou trekken.

Benwa had die wetenschap voor zich gehouden, dat had ze Morhomorhoru met haar hand op haar hart beloofd. Die was als de dood dat ze anders de aandacht weer op haar zou vestigen en de oude verhalen weer naar boven zouden komen drijven. Juist

nu men na al die jaren gewend begon te geraken aan haar aanwezigheid in het dorp.

Als er sprake was van verandering van strategie dan lag die in het feit dat Sathobang de jongen met zich meenam – terwijl ze hem in eerste instantie niet bij de strijd had willen betrekken, redeneerde ze nu dat hij haar geen keus liet. Het was Kolâsji die de jongen erbij betrokken had, door hem op te zadelen met zijn neerslachtigheid, die het gevolg was van het verlangen naar zijn maîtresse. Aan de andere kant was Sathobang er niet zo rouwig om Binali onderdeel te maken van haar plan. Zo kon ze de strijd op twee fronten voeren. Uiteindelijk ging het haar toch om de toekomst van de jongen.

Aan het eind van de middag vingen ze de reis aan. Dan maakte ze de meeste kans hen beiden samen aan te treffen. Jajana zou dan terug van haar kostgrond zijn en Kolâsji kennende zou hij tegen dit tijdstip zeker thuis zijn.

De oever was verlaten toen ze aanmeerden. De kinderen die normaal onder de mangobomen speelden waren nergens te bekennen. Hun komst ging zelfs voorbij aan Moralis, die het normaliter niet ontging als er vreemdelingen naar het dorp kwamen. De mangotijd was voorbij. De geur van rijpe mango's was vervangen door die van het terpentijnachtige aroma dat de bladeren onder de hitte van de zon afscheidde.

Ze gingen aan wal. Sathobang wist dat ze verrast zouden zijn met haar komst, ze zouden haar na al die tijd niet verwachten. Dit gaf haar de kans de situatie te beheersen.

Ze had haar bezoek goed voorbereid. Ze was eerder in het dorp geweest – ze had er familie wonen. Ze wist ongeveer waar de hut van Jajana stond: ze had zich laten vertellen dat ze in een van de laatste hutten woonde, aan het eind van het pad dat naar Wasjabo leidde.

Anders dan de afgelopen dagen, waarop de regen zich al vanaf de morgen liet zien, was het die dag stralend weer. De hitte was niet om te harden en de meeste dorpelingen hadden de schaduw van hun hut opgezocht. Ook Kolâsji en Jajana zaten loom bij elkaar

onder het dak, met daarboven de enorme witte platen cassavebrood. Zij zat in haar hangmat met haar beiden benen bungelend aan een kant. Ze schommelde zachtjes heen en weer. Slaperig probeerde ze zich koelte te verschaffen met haar rieten waaier.

De gelijkenis met Morhomorhoro viel Sathobang meteen op. Ze verbaasde zich er niet over – ze wist dat de jonge vrouw eveneens uit het dorp afkomstig was. Ze zocht er verder niets achter en het maakte haar ook niets uit. Wat haar het meest verraste was dat de vrouw zo anders was dan ze het zich in haar fantasie had voorgesteld. In niets leken ze op elkaar. Ze kon zich niet voorstellen dat Kolâsji zich aangetrokken voelde tot dit volgepropte lijf gevat in een vel dat wat haar betreft wel wat zon kon gebruiken. Wat zag hij in dat mens?

Kolâsji zat op een houten bank, zijn in een korte kaki broek gestoken benen voor hem uitgestrekt. Zijn handen had hij achter zijn hoofd gevouwen, leunend tegen een van de palen van de hut. Zijn ogen waren gesloten.

De huiselijke eenvoud die hun samenzijn uitstraalde, de harmonie die hun relatie blijkbaar kenmerkte had Sathobang in een onbewaakt moment diep getroffen. Maar ze vermande zich.

Door de hitte bevangen keek Jajana van onder haar geloken oogleden loom naar de vrouw en de jongen. Ze kon zich niet herinneren ze eerder gezien te hebben. Ze vroeg zich af wat ze in deze hitte op het pad naar Wasjabo deden. Ze hield het erop dat ze daar vandaan kwamen en op de terugweg waren. ‘Goedemiddag, aan de wandel?’ groette ze. Ondertussen wuifde ze zich langzaam koelte toe.

Sathobang bleef voor de hut staan. Ze richtte haar blik op Kolâsji en negeerde Jajana volledig. ‘Goedemiddag,’ zei ze met luide maar beheerste stem. ‘Ik ben met mijn eigen ogen komen kijken of mijn man hier woont. Nu ik het heb gezien weet ik dat het geen fabel is.’

Kolâsji, die niet sliep maar zijn ogen had gesloten om het licht buiten te houden, schoot naar voren. Gehaast kwam hij overeind. Zijn ogen vlogen van Sathobang naar de jongen en weer terug. De vragende blik van Binali, die niet door

Sathobang was voorbereid op de aard van de ontmoeting, brandde een gat in zijn ziel. Binali's blik overlaadde hem met zo'n gevoel van schaamte dat hij de jongen niet recht in het gezicht durfde te kijken. Hij richtte zich tot Sathobang. Inwendig vervloekte hij haar dat ze de jongen getuige had laten zijn van deze onverkwikkelijke situatie. 'Vanwaar die behoefte jezelf zo te pijnigen, Sathobang?' vroeg hij met zachte stem.

Jajana zat nu recht overeind. Ze probeerde voor zichzelf te bepalen wat haar te doen stond, wat de beste reactie zou zijn, een waardoor ze het respect van Kolâsji niet kwijtraakte. Nooit eerder, in al haar affaires, was ze geconfronteerd met de andere vrouw. In haar stoutste fantasie had ze niet gedacht dat Sathobang de moed zou hebben naar Apoera te komen. Zeker niet omdat ze het niet meteen in het begin al had gedaan. Met haar hart in haar keel, smeekte ze God dat deze vrouw geen scène maakte. De aanblik van een hysterica die haar man kwam opeisen zou de sfeer in het dorp kunnen doen omslaan. Tot nu toe had het feit dat Kolâsji een vrouw in een ander dorp had niet echt reden tot praatjes gegeven, omdat de vrouw voor de mensen in het dorp geen gezicht had. Daar zou nu weleens verandering in kunnen komen. Van achter haar oogleden gluurde ze naar de vrouw. Ze was niet bepaald knap te noemen. Haar pezige lijf en volle lippen vond ze niet bijdragen aan haar uiterlijk. Maar iets in haar houding sloeg haar ondanks alles keihard in het gezicht, de manier waarop ze haar rug recht hield met het gezicht iets geheven, een beetje gekanteld... Jajana voelde zich in elkaar krimpen in de aanwezigheid van deze vrouw, van wie ze gehoord had dat ze haar verstand reeds lang voor Kolâsji haar verliet kwijt was. Niets wat ze over haar had horen vertellen had haar voorbereid op de manier waarop ze haar nu in levenden lijve voor zich zag staan. Ze besloot dat het haar zaak niet was. Het beste wat ze kon doen is Kolâsji met haar alleen laten.

Traag stond ze op. 'Ik ben achterin,' zei ze. Om zichzelf postuur te geven wierp ze Sathobang een scheve blik toe. Daarna verdween ze achter het schot dat het slaapgedeelte van de rest van de hut scheidde. Vandaaruit kon ze het gesprek volgen

zonder dat Sathobang getuige was van de schaamte die ze ondanks alles voelde.

Sathobang had haar sinds ze zich tot Kolâsji had gericht geen blik waardig gekeurd. Het was haar niet eens opgevallen dat ze zich had teruggetrokken. Ze hield Binali's hand stevig in de hare geklemd.

‘Waarom pijnig je jezelf zo door hier te komen?’ vroeg Kolâsji opnieuw.

‘Dat doe ik niet,’ zei Sathobang ijsig.

‘En de jongen?’ Hij wees naar Binali.

‘Het is geen kind meer. Ben je vergeten dat hij zijn initiatie al achter de rug heeft? Ach ja, je bent ook al zo lang weg... Wist je nog hoe wij eruitzagen?’

Jajana begreep dat de jongen een troef was in de handen van Sathobang, hij verschaftte haar een machtig wapen. Voor de vrouw zelf hoefde ze niet bevreesd te zijn. Ze wist hoe ze Kolâsji met haar lichaam in verroering bracht en vreesde niet hem aan zijn vrouw kwijt te raken. Haar lijf had nog lang niet al haar geheimen prijsgegeven, de bodem van de kruik waaruit hij zo gretig dronk was nog lang niet bereikt... De grote appetijt die Kolâsji jegens haar aan de dag legde – ze deden het nog iedere dag, soms meerder keren per dag – was daarvan het bewijs. Nee, het was de jongen om wie ze zich zorgen maakte. Jajana wist dat Kolâsji de jongen miste en dat ze die behoefte niet kon vervullen. Dus vatte ze het plan op de jongen van Sathobang los te weken. Dan was Kolâsji volledig in haar macht. De gelegenheid daartoe zou zich al heel gauw voordoen. Binnenkort zouden ze voor een paar dagen naar Springlands gaan. Ze zou Kolâsji vragen de jongen mee te nemen. Als ze eenmaal in de stad waren zou ze de kans benutten de jongen voor zich te winnen.

‘Laat me je helpen je spullen aan land te dragen, dan kun je hier slapen,’ zei Kolâsji, die zich geen houding wist te geven, om de stilte tussen hen op te vullen. ‘Het wordt al gauw donker.’

Achter de houten wand verbeet Jajana zich. Hoe kon Kolâsji haar een slaapplek aanbieden? Ze hield zich in, ze zou niet achter het schot vandaan komen en zich er tegenaan bemoeien. Maar als het aan haar lag kreeg dat mens geen onderdak bij haar in de hut.

‘Ik kwam hier niet om te slapen,’ zei Sathobang kordaat. Met een ruk keerde ze zich om en trok Binali, wiens hand ze nog altijd vasthad achter zich aan.

Verscheurd door emoties snapte Binali nu pas waar de praatjes in Oreala over zijn grootvader vandaan kwamen...

Ze brachten de nacht door bij een nicht van Sathobang, die hen zonder naar de reden van hun komst te vragen toestond hun hangmatten onder haar dak vast te maken. Uit het verdriet achter haar ogen, dat haar nicht niet voor haar kon verhullen, maakte ze op dat ze niet naar de reden van haar komst naar Apoera behoefde te vragen. Ze begreep heel goed wat er loos was.

Ondanks de familieband tussen haar en Sathobang had ze begrip voor het feit dat Sathobang’s echtgenoot haar bedroog. Ze vond dat ze het er zelf naar had gemaakt – met haar excentrieke gedrag sinds de dood van haar zoon, kon het niet anders dan dat hij uiteindelijk de benen nam.

Die nacht huilde Binali zich stilletjes in slaap. Nu was zijn wereld dus echt op z’n kop gezet. Van het ene op het andere moment was hij keihard geconfronteerd met de ware aard van de problemen tussen zijn grootouders. Zijn kijk op de zaken was drastisch veranderd nu de twee mensen die hem zo dierbaar waren zo ver uit elkaar gedreven waren. De boosheid die in hem naar boven kwam zetten keerde zich tegen de vrouw die als twee druppels water op Morhomorhoro leek, en nam de volgende dag, tijdens de terugreis naar Oreala alleen maar toe.

Enkele weken na het onverwachte bezoek van Sathobang en Binali aan Apoera, gingen Jajana en Kolâsji met de MS Coppename naar Springlands. Het moderne motorschip onderhield sinds kort de verbinding tussen Apoera en Nickerie en was eigendom van het gouvernement aan de Nederlandse kant van de rivier. Met dit schip, dat een grote attractie was voor de dorpen langs de rivier, zouden ze een bezoek brengen aan Springlands, het dichtstbijzijnde handelscentrum aan de Engelse kant.

Jajana had Kolâsji zover gekregen dat ze er samen heen gingen, onder het mom dat ze er haar voorraad cassavebrood wilde verkopen, ze zou er daar meer geld voor krijgen dan hier in het dorp.

Toen hij eenmaal ingestemd had, stelde ze voor dat Binali hen vergezelde. Kolâsji zag in eerste instantie niet veel in haar voorstel, maar daar kwam verandering in toen ze hem ervan overtuigde dat het goed was als de jongen af en toe ook tijd met hem doorbracht. Hij was nota bene zijn grootvader en ze vond het maar niets dat hij alleen maar vrouwen als Benwa en Sathobang om zich heen had. Ze vond dat hij een leeftijd had bereikt dat hij het voorbeeld van een manspersoon in zijn leven heel goed kon gebruiken. De reis naar Springlands was zoals zij het zag de eerste aanzet om het contact tussen Kolâsji en zijn kleinzoon te herstellen.

De MS Coppename maakte een de stop bij Oreala om passagiers mee te nemen. Hiervan maakte Kolâsji gebruik om aan wal te gaan, terwijl Jajana aan boord bleef wachten. Zijn aanvankelijke twijfels of hij Binali wel of niet moest meenemen waren omgeslagen in het verlangen de jongen bij zich te hebben. Met een knagend gevoel in zijn buik, het gevolg van de spanning en onzekerheid die hij voelde, liep hij het dorp in. Hij had er niet veel vertrouwen in dat Sathobang de jongen mee zou sturen.

Bijtend op haar nagels wachtte Jajana aan boord zijn terugkomst af. In stilte smeekte ze God haar gebed te verhoren en de jongen mee te laten gaan. Vanaf de dag dat ze Kolâsji had ontmoet dankte ze God iedere ochtend dat Hij op een moment dat ze het niet meer verwacht had, een man op haar pad had

gebracht die ze niet met anderen behoefde te delen. 'O God, laat haar geen toestand maken en Binali met zijn grootvader mee laten gaan.' Vurig probeerde ze God voor haar karretje te spannen. Haar vingers waren onder het bidden zodanig in elkaar vervlochten dat ze pijn deden.

Door het lawaai dat de kinderen aan de oever veroorzaakten bij het zien van het schip, was Sathobang's nieuwsgierigheid gewekt. Toen ze het enorme schip zag, haastte ze zich met al wat kon lopen naar de rivier— halverwege zag ze Kolâsji van boord gaan! Ze hield haar pas in en maakte meteen rechtsomkeert. Haar hart klopte in haar keel – ze was bang dat ze zou flauwvallen. Ze drukte haar handen tegen haar borst om haar ademhaling onder controle te krijgen en haastte zich terug naar de hut in de hoop dat hij haar niet had gezien.

Snel rende ze de slaaphut in. Ze trok het kleed dat ze aanhad over haar hoofd en deed de lichtgele jurk aan die Kolâsji ooit voor haar had meegenomen van een van zijn reizen naar de stad. De kleur vond hij goed bij haar teint passen...

Ze had zich nog maar net neergelegd in de hangmat toen Kolâsji bij de hut kwam, met Binali breed glimlachend naast hem. Het viel Sathobang ineens op dat hij al bijna even lang was als zijn grootvader.

Ze was zo blij hem te zien dat ze uit de hangmat wilde springen en hem tegemoet rennen en hem vastpakken, de warmte van zijn huid onder haar vingers voelen. Ze had niet zozeer behoefte hem liefdevol te kussen, nee, ze werd beheerst door het verlangen hem volledig te bezitten. Ze wilde hem knijpen, haar nagels diep in zijn huid begraven totdat ze zijn bloed zag. Hem in zijn schouders bijten tot hij het uit zou gillen van de pijn. Zo zou ze hem haar liefde tonen, laten voelen hoeveel ze hem had gemist.

Maar ze deed niets van dat alles. Verbazing veinzend staarde ze hen aan, terwijl ze beheerst in de hangmat bleef zitten. Ze was zich ervan bewust dat ze in haar rol moest blijven, ze gunde hem geen blik in de verlangens die haar al sinds zijn vertrek martelden. Ze moest geduldig blijven en het spel goed spelen als

ze hem niet voorgoed kwijt wilde zijn. Ze nam geen genoegen meer met een tijdelijke terugkeer, zoals de vorige keer. Het was alles of niets.

Ze hadden de hut nog maar net bereikt of Binali maakte luidkeels de reden van Kolâsji's komst bekend. 'Oma, ik mag mee naar de stad!' gilde hij blij.

Sathobang voelde het bloed uit haar hoofd wegtrekken. Even dreigde ze voor de tweede keer binnen korte tijd haar bewustzijn te verliezen. Door zich aan de zijkant van de hangmat vast te houden voorkwam ze dat ze over de rand kieperde.

Ze vermande zichzelf. Zoekend naar de juiste reactie staarde ze hen aan. Ze deed haar best haar gezicht zo min mogelijk de spiegel van haar hart te doen zijn.

'Ik mag mee naar Springlands!' riep Binali. 'Kun je me helpen mijn spullen te pakken, anders vertrekt de boot zonder ons!'

Vanwaar ze zat keek Sathobang op naar Kolâsji. Rond zijn mond speelde een verlegen glimlach. 'Vind je het goed als de jongen meegaat? Over een paar dagen zijn we weer terug. Het wordt tijd dat hij ook eens een keer ziet dat de wereld groter is dan dit dorp en deze rivier.'

In plaats van hem verwijten te maken over het lef dat hij had om zo onaangekondigd voor haar te verschijnen en de jongen het hoofd op hol te brengen, stond ze op om Binali te helpen zijn kleding in een doek bij elkaar te knopen.

Kolâsji keek haar na hoe ze in de slaaphut van Binali verdween. Het was hem opgevallen dat ze gewicht was kwijtgeraakt, de lijnen in haar gezicht waren harder geworden. Rond haar mond kleefde een verbeterde trek. De gele jurk, die ooit zo mooi haar teint van gebrande suiker ophaalde, versterkte nu juist haar vale huid, die alle glans leek te hebben verloren. Wat ze niet was kwijtgeraakt was haar kaarsrechte rug, het teken van haar onverzettelijke karakter. Toch had hij medelijden met haar. Een knagend schuldgevoel hem van het ene op het andere moment een barstende koppijn.

Ondertussen vroeg Sathobang zich in de hut van Binali af hoe ze deze actie van Kolâsji moest plaatsen. Was het een teken van een poging tot toenadering, via de jongen...?

‘Zul je voorzichtig zijn?’ Ze voelde de behoefte Binali tegen zich aan te drukken, maar ze bedacht zich, hij was tenslotte geen kind meer, hij sliep niet voor niets in zijn eigen hut. De ontwikkelingen van de afgelopen tijd hadden de indruk gewekt alsof zijn initiatie nooit had plaatsgevonden. Binali gedroeg zich nog steeds als het kind dat hij voordien was – daarom vroeg hij ook haar hulp bij het zoeken van zijn spullen. Ze was ondanks alles blij dat Kolâsji zich om hem bekommerde. Het werd tijd dat hij zijn opvoeding ter hand nam.

Sathobang was niet op de hoogte van Jajana’s aanwezigheid aan boord van het schip. Stiekem hoopte ze dat dit een voorwendsel van Kolâsji was om haar weer te zien. Ze durfde het bijna niet te hopen, maar het leek erop alsof dit het bewijs was dat haar strategie begon te werken. Vervuld van die gedachten vergezelde ze de twee in stilte naar de steiger, waar ze vol ontzag opkeek naar het imposante schip.

Uitgelaten dat hij eindelijk een keer de stad zou zien en dat hij een paar dagen met zijn grootvader zou doorbrengen, groette Binali haar vluchtig om vervolgens voorzichtig balancerend de loopplank van het schip, dat aan de lange steiger was aangemeerd, over te gaan.

Kolâsji zei haar snel gedag en ging Binali achterna het schip op.

Al die tijd was het Sathobang gelukt zich goed te houden. Het schoot haar te binnen dat het de eerste keer was dat jongen zo lang van huis zou zijn. De tranen brandden achter haar oogleden, het liefst had ze onbeheerst gaan staan janken, maar ze wist zich te bedwingen.

Met veel kabaal maakte het schip zich los van de steiger. Breed glimlachend stond Binali aan de hoge reling terwijl hij met grote gebaren naar haar zwaaide.

Een rilling trok over haar rug. Ze zwaaide terug.

Op eens werd haar aandacht getrokken door een beweging achter een van de patrijspoorten. Het gezicht van Jajana! Haar bleke huid stak door het grote contrast met de donkere binnenkant van het schip scherp af achter het glas...

Die nacht huilde Sathobang zich sinds lange tijd weer in slaap.

Na eindeloos langzaam over de rivier gevaren te hebben, met de groene muur van het oerwoud dat aan beide zijden van de Corantijn dicht langs het water groeide, maakte de boot een stop bij Crabwood Kreek, een slaperig smokkelaarshol op Engels grondgebied. In het water bij de steiger dreef een grote hoeveelheid boomstammen, geroofd in het oerwoud aan de overkant. Hier gingen twee jonge vrouwen en een baby aan boord, waarna de boot de tocht vervolgde.

Binali keek zijn ogen uit. Tijdens het eerste gedeelte van de reis passeerden ze verschillende dorpen. Vrouwen en kinderen stonden zwaaiend langs de oever. Sommige vrouwen stonden voorovergebogen in het water kleren te wassen of de afwas te doen. Hier en daar werd er naar de boot geroepen. De stemmen droegen ver over de rivier, maar door het lawaai van de motor was moeilijk te verstaan wat ze zeiden. Af en toe peddelden dorpelingen de boot tegemoet om hun waar te koop aan te bieden.

De nacht brachten ze door in het ruim van het schip, waar het bedompt was en naar olie rook. Overal hingen hangmatten en ook de vloer was bezaaid met matten waarop mensen lagen te slapen. Ondanks de onrustige nacht dank zij het geluid van huilende kinderen, die bang waren van het constante geronk van de motor, vond Binali het een avontuurlijke belevenis.

‘Dat daar was Post Rotterdam,’ zei Kolâsji terwijl hij naar een moerassig stuk land gebaarde op de plek waar de monding van de Corantijn en de Nickerie-rivier samenkomen. ‘In de koloniale tijd was dat de hoofdstad van Nickerie.’ De lage vegetatie stak af tegen de imposante bomen erachter. ‘Toen de Nederlanders genoeg hadden van de strijd met het water hebben ze de stad naar de andere kant van de rivier verplaatst en het water haar gang laten gaan.’ Hij wees naar de overkant, waar de contouren van Nieuw-Nickerie, de provinciehoofdstad, slaperig in het ochtendgloren te zien waren.

Voor hen lag de Atlantische Oceaen. Het samenvloeien van de twee rivieren op de plek waar ze hun vracht in zee uitstorten aan de horizon was een indrukwekkend gezicht.

Niet lang daarna arriveerde de boot in Springlands, de hoofdstad van de provincie Berbice. Het lukte Kolâsji om voor vijftien cent een ossenspan te huren om hen samen met Jajana's manden vol cassavebrood naar het logement te vervoeren, waar ze voor tien cent per nacht zouden overnachten.

Binali was nog steeds niet bekomen van de indruk die het enorme schip op hem had gemaakt. Met vaste grond onder zijn voeten hoorde hij nog steeds het geronk van de motor in zijn oren, terwijl zijn benen de schommelingen van het schip nog met zich mee droegen. Met onvaste passen volgde hij Jajana en zijn grootvader. Onder de indruk van het leven in de haven keek hij zijn ogen uit. De kruiers die gillend hun diensten aanboden en het komen en gaan van mensen en goederen vond hij fascinerend, terwijl het hem tegelijkertijd ook angst inboezemde.

De paar keer dat hij een zwartman of Oost-Indiër van nabij had gezien waren het *balata*-tappers of goudzoekers geweest die hun geluk in het oerwoud kwamen beproeven. De enige zwartman die hij echt kende was Old Samson, de vriend van zijn grootvader, die altijd een presentje voor hem meebracht. Het was voor het eerst dat hij zo veel zwartmannen en Oost-Indiërs bij elkaar zag. En nieuw voor hem waren hun vrouwen. Die was hij in Oreala nooit tegengekomen. Vol bewondering keek hij naar het kapsel van de vrouwen van de zwartmannen, die als kunstige beeldhouwwerken hun hoofd sierden. De vrouwen van de Oost-Indiërs op hun beurt hadden hun haren aan het oog onttrokken door witte, kunstig bewerkte doeken.

Aanvankelijk bleef hij angstvallig in de buurt van Jajana en Kolâsji. Maar dat duurde niet lang. Eenmaal gewend aan de nieuwe omgeving moest Kolâsji hem op weg naar de ossenspan verschillende malen meesleuren omdat hij voor de zoveelste keer zich ergens aan stond te vergapen.

Vanaf het moment dat hij aan boord was gekomen had Jajana haar best gedaan hem voor zich te winnen. Naast de presentjes die ze voor hem had, mocht hij van haar doen en laten wat hij wilde. Aan boord had Jajana verschillende keren zijn kant gekozen als hij en Kolâsji weer eens van mening verschilden. Dit zette zich voort in Springlands. Ze overlaadde hem met cadeaus, van sommige wist hij niet eens wat hij ermee aanmoest.

Ondanks dat bleef zijn houding gereserveerd, en lukte het haar niet echt indruk op hem te maken. Na goedkeurend geknik van Kolâsji aanvaarde hij de kroontjespen die ze voor hem had gekocht. 'Voor bij de schriften die je van je grootvader kreeg,' zei ze. Terug in het logement legde hij de pen bij de prentkaarten, de draaitol en het overhemd die hij eerder van haar had gekregen. Hij nam zich voor Sathobang niet te vertellen hoe hij aan de spullen was gekomen.

Iedere keer dat Binali naar Jajana keek, herinnerde hij zich weer de dag dat hij met zijn oma naar Apoera was geweest. Die kennismaking met wat in zijn ogen de aanstichtster van alle ellende was, maakte het onmogelijk haar met andere ogen te bezien.

Een dag voordat ze terug zouden gaan, kondigde Jajana aan dat ze bezoek zouden brengen aan het bureau voor inlandse zaken. Ze vertelde Kolâsji dat ze daar iets dringends te regelen had en dat ze graag had dat hij daarbij aanwezig was. Op zijn vraag waar het om ging antwoordde ze: 'Ik moet wat zaken voor mijn toekomst veiligstellen.' Verder wilde ze er niet op ingaan.

Binali ging met hen mee.

Eenmaal in het kantoor van de commissaris voor burgerzaken, konden ze hun oren niet geloven toen zij Sathobang ter sprake bracht.

'U zou haar met eigen ogen moeten zien. Hoe oud en gebogen ze is,' loog ze. 'Ze is zo krom dat ze met haar hand op haar rug rondloopt. Ze is niet in staat op een behoorlijke manier haar huishouden te voeren of haar taak als vrouw te vervullen. Daarom is hij bij haar weg gelopen...' Ze gebaarde naar Kolâsji.

‘...en zijn hij en de jongen bij mij. Daarom verzoeken wij u het huwelijk te ontbinden.’

Verrast en niet voorbereid op haar actie staarde Kolâsji haar aan. Van verbazing wist hij geen woord uit te brengen, maar zijn ogen waren tot strepen getrokken uit woede. Hoe haalde ze het in haar hoofd hem in bijzijn van de jongen zo voor schut te zetten, door zulke leugens over Sathobang te verkondigen, die nooit een kwaad woord over haar had gesproken, terwijl ze daar het volste recht toe had! Met moeite hield hij zich in, om haar en zichzelf niet in bijzijn van de man en Binali voor schut te zetten deed hij er het zwijgen toe. Nu zag hij haar ware aard. Alsof de schellen van zijn ogen vielen en hij wakker werd uit een mooie maar valse droom.

Het beeld van Sathobang doemde voor zijn geestesoog op, in de zachtgele jurk, zittend in haar hangmat, zoals hij haar een paar dagen geleden had gezien. Die jurk had hij haar cadeau gedaan na een van zijn bezoeken aan Springlands. De trotse manier waarop ze haar rug recht hield en de treurige blik in haar ogen, die niet kon verhullen wat er in haar hart omging. Voor het eerst sinds maanden ervoer hij een heftig verlangen naar haar nabijheid. Hij snakte ernaar haar lach te horen. Zelfs de gedachte aan haar norse gedrag vervulde hem met de wens haar nu boven alles bij zich te hebben. Met pijn in zijn hart beseftte hij opeens hoe ver ze van elkaar afgedreven waren, zo ver dat hij niet meer wist of de weg terug nog te overbruggen was...

De ambtenaar zag zijn zwijgen echter als de bevestiging van de woorden van Jajana. ‘Ik zal de zaak in onderzoek nemen. U hoort van me,’ hoorde Kolâsji hem zeggen voor ze de ruimte verlieten.

Binali, wiens afkeer voor Jajana zijn climax bereikte, nam het Kolâsji in stilte kwalijk dat hij haar had toegestaan zulke leugens over Sathobang te verkondigen. Voor hem was de lol van het verblijf in de stad eraf. Hij kon niet wachten tot de volgende dag, wanneer de boot hen terug zou brengen naar zijn vertrouwde plek aan de Corantijn.

Die avond in het logement hadden Jajana en Kolâsji hun eerste ruzie. Listig als ze was lukte het Jajana die te beslechten met een heftige vrijpartij, waarna Sathobang in haar gele jurk slechts een vage vlek werd in de herinnering van Kolâsji.

Op de dag van vertrek straalde Jajana. Uit niets bleek dat er tussen haar en Kolâsji onenigheid was voorgevallen.

De volgende dag arriveerde de MS Coppename aan het eind van de middag in Oreala. Wederom was het dorp uitgelopen. Sathobang was in haar hut gebleven. De wetenschap dat Jajana zich aan boord van het schip bevond had haar alle lust ontnomen naar de waterkant te gaan.

Zonder Kolâsji en Jajana gedag te zeggen maakte Binali aanstalten het schip te verlaten.

‘Groet je niet?’ vroeg Kolâsji.

Binali mompelde een binnensmondse groet.

Jajana keek hem na terwijl hij wegliep. Ze had haar best gedaan hem voor zich te winnen, ze sprak zichzelf moed in met de gedachte dat ze de volgende keer meer succes zou hebben.

Binali was al aan wal toen Kolâsji hem ineens achternakwam. Hij overhandigde hem een bos levende krabben aan een touw bij elkaar gebonden, die hij had gekocht bij een van de korjalen die op de terugweg langszij hun waar hadden aangeboden. ‘Neem dit mee voor je grootmoeder,’ zei hij. ‘Je weet hoe dol ze erop is.’ En hij liep terug naar het schip. Maar na een paar passen bleef hij weer staan. ‘Doe haar de groeten!’ zei hij met een verlegen glimlach. Toen de boot met krabben langs het schip was gekomen, had hij meteen aan haar moeten denken. Hij keek nog eenmaal om. Het vertrouwde dorp lag er vredig bij. Hij betrapte zich erop dat hij tevergeefs hoopte nog een glimp van Sathobang op te vangen. Zijn passen voelden zwaar aan.

Binali's humeur was door het geschenk als een blad aan een

boom omgeslagen. Afgezien van de gedachte aan een heerlijke krabbensoep, die zijn smaakpapillen in werking zette, was hij blij dat hij naast zijn eigen presentjes ook een cadeau voor zijn grootmoeder bij zich had.

Sathobang, die de scheepshoorn had gehoord, verwachtte Binali die dag terug, maar helemaal zeker was ze er niet van. Stilletjes hoopte ze dat Kolâsji wederom met hem naar de hut zou komen. Ze wilde hem niet onder ogen komen bij het schip, met dat mens aan boord.

Tot haar grote teleurstelling hoorde ze hoe het schip zich losmaakte van de steiger. Korte tijd daarna kwam Binali van achter de hut tegenover de hare te voorschijn. Ze was blij hem te zien, en deed haar best haar teleurstelling dat Kolâsji niet de moeite had genomen hem naar huis te vergezellen te verbergen. Kolâsji had blijkbaar geen behoefte haar te zien. Voor het eerst sinds ze haar strategie om Kolâsji terug te krijgen had uitgedacht twijfelde ze aan de effectiviteit ervan. Het was de eerste keer dat ze zich afvroeg of ze de kracht van hun liefde niet had overschat. Ze realiseerde ze zich voor de tweede keer dat ze er geen rekening mee had gehouden dat de andere vrouw zich kon bedienen van dezelfde wapens als die welke zij in de strijd wierp, met dat verschil dat zij het moest hebben van herinneringen, terwijl Jajana realiteit was.

Blij weer thuis te zijn, rende Binali zijn grootmoeder tegemoet.

Zijn enthousiasme deed haar goed.

Hij overhandigde haar de krabben.

‘Waar heb je ze vandaan?’ vroeg ze.

‘Die heeft opa voor je meegegeven.’

Toen ze hoorde dat de krabben van Kolâsji kwamen, rukte ze ze uit zijn handen en smeed ze tussen de bananenbomen naast de hut. Wat moest ze met zijn geschenken als hij haar niet eens onder ogen durfde te komen! Haar ogen vulden zich met tranen. Snikkend rende ze haar slaaphut binnen. Nu drong het pas echt tot haar door dat ze hem voorgoed kwijt was aan een ander. Hij had haar voorgoed verlaten.

Geschrokken door het gedrag van zijn grootmoeder, rende Binali naar de hut van Benwa.

Toen die hoorde wat er was voorgevallen, verontschuldigde ze zich voor het gedrag van haar zus. Hoe kon ze zo dom zijn om zo iets kostelijks weg te gooien! Haar geduld met Sathobang begon op te raken. Wat haar betrof werd het tijd dat ze de draad van haar leven weer oppakte en zich neerlegde bij het onvermijdelijke. Zij moest het al jaren zonder man doen, en zij was er niet aan onderdoor gegaan. Het was in elk geval geen reden krabben te vermorsen. Ze raapte de krabben op en trakteerde Binali die avond op een heerlijke krabbensoep, terwijl Sathobang zich van verdriet voor de rest van de dag niet meer liet zien.

Precies een maand nadat Binali uit Springlands was teruggekeerd arriveerde de brief van het bureau voor inlandse zaken, met het dringende verzoek dat Sathobang zich moest melden. Ook al had ze lange tijd niets van Kolâsji gehoord, ze werd nog altijd verteerd door de hoop dat de herinneringen aan hun liefde hem op een dag zouden doen inzien dat zijn plaats bij haar was. De brief verraste haar en bracht tevens lichte paniek bij haar teweeg. Ze was nooit verder geweest dan enkele dorpen in de omgeving, laat staan dat ze er ooit van had gedroomd de MS Coppename te betreden voor een reis over de Corantijn.

Binali las haar de brief voor. Ze diende zich nadrukkelijk binnen een maand te melden op het kantoor, wilde ze de wet niet overtreden. In dat geval zou ze worden opgehaald uit het dorp.

Haar eerste ingeving was Kolâsji een bericht te sturen en hem te vragen wat ze moest doen. Wat had zij met die zaken in de stad te maken! Ze was er nooit geweest en ze was er altijd van uitgegaan dat men daar niet op de hoogte was van haar bestaan.

Maar het idee Kolâsji om advies te vragen liet ze gauw varen. Ze had ook haar trots.

Om zich de schande te besparen die haar te wachten stond als ze onder dwang uit het dorp zou worden opgehaald, zoals ze wel

eens had zien gebeuren, stapte ze samen met Binali de eerstvolgende keer dat de Coppename het dorp aandeed aan boord. Met angst in haar hart, dank zij de vreemde geluiden van het schip en de onbekende wereld die ze tegemoet trad, volbracht ze de reis.

Het bangst was ze toen het schip bij de monding arriveerde en een stukje de zee op moest voordat het in Springlands kon aanmeren. De deining die het zeewater veroorzaakte deed haar haar toch al lege maaginhoud binnenstebuiten keren.

De overvolle stad maakte nog meer indruk op Sathobang dan ze op Binali had gemaakt. Bepaalde beelden deden haar denken aan de verhalen van Kolâsji over zijn bezoeken aan de stad, waardoor hij sterk in haar gedachten was. Ze had nooit gedacht dat ze ooit het regenwoud zou verlaten om naar de stad te gaan, maar nu het zover was, vond ze het jammer dat ze die ervaring niet met Kolâsji kon delen. Ze prees zich gelukkig dat Binali hier niet zo lang geleden geweest was, anders zouden ze beiden verloren zijn geweest op deze vreemde plek.

Die nacht lukte het hen niet een slaapplek voor de nacht te vinden. Met de brief als enige aanknopingspunt wisten ze de weg te vinden naar het bureau voor inlandse zaken, waar ze op de stoep van het gebouw de nacht doorbrachten. Met hun hangmat als deken lagen ze tegen elkaar aan totdat ze gewekt werden door de geluiden die het begin van de nieuwe dag aankondigden.

Doordat ze de nacht op de stoep van het gebouw hadden doorgebracht, waren ze de volgende morgen het eerst aan de beurt. Met kloppend haar ging Sathobang het kantoor binnen waar Binali eerder was geweest met Jajana en zijn grootvader. Ze wist nog steeds niet wat de reden was waarom men haar had ontboden.

Verlegen keek ze naar de gewichtig uitzierende witman achter het bureau.

Binali herkende de man van de vorige keer.

‘Ik kreeg een brief dat ik me bij u moest melden,’ zei

Sathobang. ‘Daarom ben ik vandaag hier. Dit is mijn kleinzoon Binali. Het is een geluk dat hij de stad kent, anders was ik nergens geweest. Ik weet niet waarom...’

De ambtenaar stond op van achter zijn bureau. Hij bleef voor haar staan. Zonder omwegen of plichtplegingen stak hij van wal. ‘Dus ú bent Sathobang?’ vroeg hij op een toon alsof hij haar niet geloofde.

Terwijl hij sprak keek Sathobang naar het portret van de oude vrouw met de witte kap en het ronde brilletje dat vanaf haar plekje aan de muur streng de kamer in keek. Opeens dacht ze met weemoed aan de oude vrouw aan de rivieroever, die ze nooit meer terug had gezien. ‘Dus u bent Sathobang?’ hoorde ze de man nogmaals vragen. Ze knikte.

‘U bent werkelijk Sathobang uit Oreala?’ Van zijn gezicht stond grote verbazing af te lezen.

Ze knikte opnieuw. Ze snapte niet waar hij naar toe wilde.

‘Mijn god, en ze zeiden dat je oud was en maar nauwelijks kon lopen. Dat je rug gebogen is en dat je niet voor je man kunt zorgen. Dat hij je daarom had verlaten.’ Zijn bulderende lach vulde de kamer.

Sathobang huiverde.

‘Wat mij betreft kunt u gaan. De zaak is hierbij afgedaan. Ik heb wel wat beters met mijn tijd te doen.’

Voor ze de tijd kreeg zich te realiseren wat er aan de hand was, stond Sathobang met Binali te midden van de drukte op straat. Terwijl ze ronddoelden door de onbekende stad, brak ze haar hersenen over het gebeuren in het kantoor van de man. Ze begreep er niets van.

Binali, die haar verwarring zag, voelde zich schuldig omdat hij haar in het ongewisse liet. Hij achtte het niet nodig te vertellen wat hij wist. Hij wilde haar voor de pijn van het verraad van Kolâsji in bescherming nemen.

Die nacht sliepen ze in een logement dicht bij de haven. Het begin van de nieuwe dag kondigde zich aan zonder dat Sathobang erin was geslaagd erachter te komen hoe het kwam dat ze de kracht van de herinneringen aan de liefde van haar en

Kolâsji zo had overschat. Terwijl ze de stad hoorde ontwaken legde ze zich neer bij de gedachte dat er voor hen samen geen toekomst meer was. Ze had haar troeven verkeerd uitgespeeld.

In plaats van te wachten op de MS Coppename, die pas de dag daarna de terugtocht zou aanvaarden, vonden ze een plek op een van de drijvende winkels, die hen terugbracht naar Orecala.

Vier
Georgetown

Waar het water uit de Amazone via de Demerara-rivier de Atlantische oceaan in stroomde lag aan de rechteroever de stad Georgetown. Eeuwen geleden lukte het Nederlandse kolonisten de stad tegen het water te behoeden en de moerasgrond door middel van een vernuftig irrigatiesysteem van kanalen droog te leggen. Aan de oceaanzijde legden ze een dijk aan om zo het verkregen land bescherming te bieden tegen de zee, die constant op de loer lag om het anderhalve meter onder de zeespiegel liggende gebied opnieuw in te nemen. Het lukte hen echter niet de stad met zijn veelal in uitbundig barokke stijl opgetrokken gebouwen te behouden – in 1821 raakten ze het weer kwijt aan de voormalige Engelse bezitters, die het Nederlandse Stabroek veranderden in het huidige Georgetown.

De Engelsen gaven de stad haar uiteindelijke gezicht. De opmerkelijk koloniale gebouwen met hun aantrekkelijke en uitbundige houten structuren in Victoriaanse stijl zijn een blijvende herinnering aan het verlies van de Nederlanders.

Ondanks het feit dat de aanwezigheid van het regenwoud duidelijk voelbaar was door de vochtige warmte die als een onzichtbare nevel overal door drong, beseft Kolâsi dat hij ver verwijderd was van de plek die hij de afgelopen jaren zijn thuis genoemd had.

Staande aan de reling van het schip vulde de modderige geur van het Amazonewater vermengd met het aroma van het stadsleven zijn longen.

Met gemengde gevoelens ging hij aan wal in de stad die

ingebod lag tussen de roestkleurige Demerara-rivier aan de westzijde en de bruinigrijze Atlantische oceaan aan de noordkant. Aan beide bruinkleurige watermassa's dankte de stad haar melasse-achtige bedomptheid, en tegelijkertijd zorgden ze voor verkoeling tegen de drukkende vochtigheid.

De laatste keer dat Kolásji de stad had bezocht, was jaren geleden tijdens een bijeenkomst van predikanten uit de dorpen in het regenwoud. Toen wist hij niet hoe snel hij terug moest keren naar Oreala. Terug naar de plek waar hij zo gelukkig was met Sathobang.

Hij werd overmand door de gevoelens die hem bekropen bij het weerzien van de vertrouwde omgeving. De kriskras door elkaar neergezette gebouwen hielden geen geheimen voor hem verborgen. Het knagend gevoel dat hij had gefaald en dat hem vanbinnen opvrat, werd hierdoor iets afgezwakt. Hij was kwaad op zichzelf dat hij zich op zijn leeftijd als een puber had laten meevoeren door een verliefdheid die hem in een onbewaakt moment had overvallen en in één klap zijn leven op z'n kop had gezet. Met de staart tussen de benen, zoekend naar een plek om zijn wonden te likken, had hij Apoera verlaten.

Met een schok kwam hij bij zijn positieven toen het tot hem doordrong dat de passie die hij voor Jajana voelde net zo abrupt was gaan liggen als dat die was komen opzetten. Het verbaasde hem hoe vanzelfsprekend Jajana de breuk had opgenomen. Geen moment gaf ze hem de indruk te willen vechten voor dat wat hen op elkaars pad had gebracht. Ze legde zich erbij neer alsof ze het had zien aankomen en dat was dat.

In Oreala durfde hij zich niet te vertonen. Niet alleen had hij Sathobang en Binali in de steek gelaten, toen hij zijn verstand terug had schaamde hij zich tegenover de mensen die door hem op het pad van de Heer waren gezet en die hij aan hun lot had overgelaten, waar het de verdieping van hun geloof betrof. Met open ogen was hij in de val van de duivel gelopen, die hem verleid had en zo zijn geloof op de proef had gesteld.

Met een span getrokken door twee koeien liet hij zich naar het

logement voor mannen in de nabijheid van Promenade Gardens in de wijk Cummingburg vervoeren. Onderweg pijnigde hij zijn hersenen over het feit dat ook Sathobang niet de moeite had genomen voor hun relatie te strijden. Ze had zich gedragen alsof het haar goed uitkwam. Vol schaamte dacht hij terug aan het moment met Jajana en de jongen op het kantoor voor inlandse zaken in Spinglands. Dat was de eerste keer dat hem de twijfels bekropen over een toekomst met haar. De afkeer die hij op dat moment jegens haar voelde, toen ze hem voor de ogen van Binali in zijn hemd zette, sloeg een bres in de roes waarin hij op dat moment al maanden verkeerde. Daarna ging alles als in een stroomverstelling, met als uiteindelijk resultaat zijn aanwezigheid hier in de hoofdstad.

Na zich geïnstalleerd te hebben in het logement in het enorme witgeverfde houten gebouw in koloniale stijl, waarvan de beheerster alle bezoekers met wantrouwen bejegende, ging hij de stad in. De druk die de kamer zonder ramen, die net groot genoeg was om een bed en een stoel te herbergen, op hem uitoefende, deed hem zo gauw hij kon het gebouw uitvluchten.

Ondanks de treurige reden van zijn komst naar Georgetown genoot hij van de stad, die zich zonder schaamte aan hem blootstelde. De hernieuwde kennismaking met de pittoreske aanblik die de prachtige koloniale gebouwen met houten veranda's, gelegen aan brede boulevards met bomen aan beide zijden boden, maakte hem warm vanbinnen. Het waren de bomen, die eenmaal in bloei geurige bloemen droegen, waaraan de stad haar bijnaam 'Stad der tuinen' dankte.

Hij kwam voorbij de St. George Kathedraal, die men tijdens de bouw volledig in steen had willen optrekken. Het toenmalige koloniale bestuur had zich hiertegen verzet, zodat het imposante gebouw voornamelijk uit groenhart was opgetrokken, waarmee het het grootste houten gebouw in Gotische stijl in een tropische stad was geworden.

Hoe dieper hij de stad in trok des te meer viel de spanning van de afgelopen dagen van hem af. Het weerzien deed hem tot zijn

eigen verbazing goed. De kalmerende werking die uitging van de herkenning van de vertrouwde beelden maakte dat hij zijn situatie zoals die op dat moment was, makkelijker kon accepteren. Als een man van God wist hij dat hem niets anders restte dan zijn leven in Diens handen te leggen en ervan uit te gaan dat wat er ook gebeurde Zijn werk was. Als hij geloofde in de grootheid van de Heer, en zijn hoofd boog voor Diens almacht wist hij dat alles goed zou komen. Was hij niet degene die in de kerk predikte dat wie dacht dat God slechts een god was van bloemen en zoetigheid, bedrogen uit zou komen? God was net zo goed wraakzuchtig, en wie niet volgens Zijn plan leefde kreeg te maken met Zijn toorn. Kolâsji wist dat hij wat hem overkwam had verdiend. Die gedachte deed een rust over hem neerdalen die hem zijn kracht deed hervinden. Zijn schouders reichten zich en zijn stappen werden zelfverzekerder alsof alle zorgen van hem waren afgevallen door de goddelijke kracht.

Zo dwaalde hij uren door de stad, totdat de duisternis die over de stad viel hem teruggedreef naar het logement.

Liggend in het bed in de benauwde kamer liet Kolâsji de hernieuwde kennismaking met de stad van zijn jeugd in gedachten de revue passeren. Evenals toen vond hij ook nu geen antwoord op de vraag welke van haar twee meest inposante bouwwerken de meeste indruk op hem maakten, de St. George Kathedraal, met zijn puntige torens, kunstig bewerkte muren, gewelfde plafonds en glas-in-loodramen met het Elizabethaans zwart-witstrepeneffect op de muren of de Stabroekmarkt, die naast geniaal vakmanschap van Nederlandse architecten en stedenbouwers ook de energie van de huidige bewoners reflecteerde en werd gedomineerd door de imposante klokken-toren...

De volgende dag ging Kolâsji al vroeg op pad. De hitte en de geluiden van de ontwakende stad lokten hem zijn bed uit. Opwinding maakte zich van hem meester toen hij het logement

uitliep en meteen midden in het drukke leven terecht kwam. Hij moest wennen aan de drukte waarmee de dag in Georgetown begon – het was zo anders dan het stille ontwaken van de dag in het regenwoud. Toch duurde het maar even voor hij het verschil als vanzelfsprekend omarmde. Doelloos slenterde hij door de straten en vergaapte hij zich aan de etalages en de uitgestalde waar. Tot zijn verbazing betrapte hij zich erop dat hij zich regelmatig afvroeg wat voor indruk dit stadsleven op Sathobang zou maken. Hij vroeg zich af of hij ooit het genoeg zou smaken deze ervaring met haar te delen.

Zonder dat hij er erg in had stond hij opeens voor de deur van het jongensinternaat in de Auburnstraat in de wijk Stabroek. Het witte houten gebouw met de bruine luiken, dat aan de buitenkant veel weg had van een gesloten vesting, was niet door de tijd gespaard gebleven. Het ontbreken van veranda's aan de straatkant maakte van het pand een in zichzelf gekeerd bouwwerk. Op verschillende plekken bladderde de verf en de dakgoot was begroeid met wilde ananas – het had zijn beste tijd gehad.

Tot Kolâsji's grote verbazing stond de poort, zeer tegen de gewoonte uit zijn tijd in, op een kier. Hij duwde de deur verder open en liep het terrein op. Het contrast met de gesloten, sombere buitenkant was enorm. Langs de binnenkant van het drie verdiepingen tellende gebouw liep op de bovenste verdieping een veranda met sierlijke bogen aan de bovenzijden en kunstig bewerkte rondhouten spijlen bij de balkons. Gelijkvloers liep over de hele lengte van het gebouw, dat om een rechthoekige binnenplaats was gebouwd, een gaanderij waarvan de bovenkant eveneens kunstig met bogen was versierd.

Het weerzien met deze plek, waaraan hij zowel goede als slechte herinneringen had, gaf hem een warm gevoel vanbinnen. De herinneringen aan zijn jeugd maakten een heftig schuldgevoel jegens Binali bij hem los. Hoe konden zijn lusten hem zo de baas zijn geweest dat hij de jongen had overgelaten aan de grillen van Sathobang en haar zus? Hij vouwde zijn handen en vroeg God over de jongen te waken en hem niet de dupe te laten worden van zijn zonden, dat Hij hem wijsheid schonk nu

hij op weg was naar volwassenheid en daar zijn steun bij moest ontberen.

Hij maakte zich opnieuw boos over wat men er vroeger aan deed om de jongens 'het bos uit het lijf te halen', zoals men de Spartaanse opvoeding placht te noemen. 'Pas als jullie deze plek verlaten zullen jullie mij dankbaar zijn,' waren woorden die Vader Michael Anthony Bennets, het hoofd van het internaat, vaak uitsprak. 'Dan zullen jullie begrijpen dat ik het beste met jullie voorhad. Het primitieve gedrag belemmert je alleen maar in het bereiken van een goede positie in de beschaafde wereld. En juist daar ligt de toekomst.' De hardhandige wijze waarmee er vervolgens te werk werd gegaan om de jongens het geloof bij te brengen, kneep hem nu nog bijna de keel dicht. En tegelijkertijd be kroop hem een wee gevoel, veroorzaakt door de vertrouwde sfeer die er van de binnenplaats uitging.

Op dit tijdstip van de dag was het uitgestorven. Maar dat was slechts schijn. Evenals toen trok men zich 's middags als de zon op zijn heetst was terug voor de verplichte siësta, in de verrassend koele ruimtes met de hoge plafonds. Uit ervaring wist Kolâsji dat het niet lang meer zou duren voordat het gebouw in een keer tot leven zou komen en de ramen en deuren als op een onzichtbaar commando tegelijkertijd open zouden vliegen en horden lawaaijige jongens naar buiten zouden komen. In zijn tijd duurde het geschreeuw maar even. Met de verschijning van Vader Michael Anthony Bennets met een enorme bel in zijn hand, in de deuropening van zijn kantoor, daalde van het ene op het andere moment een ijzige stilte over de binnenplaats neer. Geruisloos wachtten de jongens op het gerinkel van de bel – dat was voor hen het teken om in keurige rijen voor hun respectievelijke klaslokalen te gaan staan. Na de tweede bel zongen ze uit volle borst 'God save the queen', om na de derde bel gedisciplineerd het lokaal in te lopen.

De onderwijzers die les gaven op het internaat leken uitgekozen te zijn op basis van hun vaardigheid in het bedenken van sadistische strafmethoden. Legio waren de technieken die ze toepasten bij het tuchtigen van ongehoorzame jongens of zij die niet mee konden komen in de les – het schieten met elastiekjes

tegen de enkels van degenen die vergaten hun sokken aan te doen, slaag met de zijkant van een dunne liniaal op de knokkels bij de ongelukkigen die het schoonschrijven niet meester konden worden, een prop in de mond van notoire babbelaars tot aan het pak rammel op je billen met een houten liniaal...

Vader Michael Anthony Bennets spande de kroon. Vechtende jongens en zij die de Bijbel niet in hun hoofd wisten te stampen kwamen voor zijn rekening. Slechts het betreden van de lokalen was voor sommige jongens al voldoende om spontaan in tranen uit te barsten. Vooral niet al te snuggere leerlingen waren verzekerd van slaag tijdens zijn niet van tevoren aangekondigde bezoeken. Zijn visites verliepen volgens een vast ritueel. Met een sadistische glimlach op zijn gezicht liep hij midden in de les het lokaal binnen. Tijdens het lopen toverde hij een houten liniaal in de vorm van een baseballbat uit zijn achterzak te voorschijn. Zonder een woord te zeggen bleef hij voor het bord staan. Het spontaan in gesnik uitbarsten van sommige jongens verhoogde de intimiderende sfeer die van zijn komst uitging. Met samengeknepen ogen staarde hij de jongens aan. Zijn onafscheidelijke sigaar bungelde in zijn mondhoek. 'Wie denkt dat hij hier voor zijn plezier is, vergist zich. Het kost de Kerk een fortuin om jullie te voeden, te kleden en klaar te stomen voor de maatschappij. Dus wie dat niet waard is, maakt vandaag kennis met John-doe-je-plicht.' Zo noemde hij zijn marteltuig liefkozend. Dit was het moment voor degenen die wisten dat er geen ontkomen was aan een pak slaag, hun gesnik op te voeren. 'Waarom huilen jullie al? Kom nou! Ik heb jullie nog niet eens aangeraakt.' Hij schokschouderde van het lachen. In grote zwierige letters schreef hij het begin van een bijbelvers op het bord. Hij wist precies hoe ver de klas was waar het bijbelkennis betrof. Een voor een riep hij de jongens naar voren, te beginnen bij de eerste rij. Spelfouten werden vergeven afhankelijk van de status die de jongen in het internaat beklede. Zijn favorieten gingen vrijuit. Het bijbelvers moest foutloos afgemaakt worden. Net zo lang totdat iemand de tekst goed had. Dan werden de ongelukkigen die de tekst verkeerd hadden, wederom om beurten naar voren geroepen. Daar moesten ze zich over de

voorste lessenaar buigen terwijl hun handen werden vastgehouden door een jongen die voorin zat. Soms behoorde die ook tot degenen die in afwachting waren van een kennismaking met John-doe-je-plicht. Vader Michael Anthony Bennets trok de broek van de ongelukkige strak om zijn billen. Zijn hand strekte hij zo ver mogelijk naar achter om het marteltuig met de platte kant met alle kracht op het zitvlak van de jongen te doen neerkomen. Het geluid van de slagen en het gegil van de jongens, die soms tekeergingen als een bosvarken in het zicht van het slachtoffer, was tot in de andere lokalen te horen. Wat soms weer tot huilbuien leidde in klassen die niet wisten of zij het volgende slachtoffer zouden zijn van Vader Michael Anthony Bennets' poging de Bijbel met harde hand in hun hoofden te stampen. Terwijl het zweet over zijn gezicht stroomde en zijn hoofd rood aanliep, verloor Vader Michael Anthony Bennets zich volledig in de uitvoering van zijn opvoedkundige taak. Dat zijn methode soms zelfs de strengsten onder de onderwijzers te veel was, zag je aan de manier waarop ze uit onmacht op hun lippen beten terwijl het hoofd zich uitleefde op de arme stakkers.

Kolâsji behoorde als pientere leerling tot een van zijn favorieten. Door zijn uitstekende kennis van de Bijbel lukte het hem tot aan de zesde klas toe aan John-doe-je-plicht te ontkomen. Totdat ook hij er op een dag aan moest geloven. De pijn die de marteling met zich meebracht, was erger dan hij in zijn fantasie had kunnen bedenken. De harde blauwe plekken die hij er op zijn billen aan overhield waren echter niets vergeleken bij de pijn die de vernedering in zijn ziel achterliet. Lang nadat de plekken op zijn billen verdwenen waren, was de wond vanbinnen nog niet geheeld.

Kolâsji keek op zijn horloge. Het zou niet lang meer duren voordat de serene sfeer die over de binnenplaats hing, plaatst zou maken voor gillende kinderstemmen.

Opeens had hij spijt dat hij het terrein was opgelopen. Zijn bezoek aan het internaat had wonden opengereten waarvan hij dacht dat ze al lang waren geheeld. De herinnering aan de ergste straf die hij ooit had moeten ondergaan, bedoeld om de

jongens tot in hun ziel te raken, en die erger was dan de lijfstraffen van Vader Michael Anthony Bennets, wakkerde na al die jaren nog altijd een diep gevoel van schaamte bij hem op. Deze straf was bestemd voor degenen die blijk gaven andere goden dan de Heer te dienen...

Tijdens een van zijn vakanties in het dorp stierf zijn grootvader. Hij moest ongeveer twaalf jaar oud zijn geweest. Naar plaatselijk gebruik kreeg hij een rieten band om zijn bovenarm als bescherming tegen *joloko's*, die bij dat soort gelegenheden hun kans aangrepen mensen kwaad te doen. Hij vergat het koord te verwijderen toen hij terug naar de stad ging, zodat het werd ontdekt door een van de jongens, die het zonder dralen aan de zaalmeester meldde. Die op zijn beurt rapporteerde het aan Vader Michael Anthony Bennets. Met samengeknepen, waterige ogen staarde die hem aan, terwijl hij zijn hoofd treurig heen en weer schudde. 'Dat uitgerekend jij me teleurstelt! Van jou had ik beter verwacht! Dat je ouders in demonen geloven kan ik ze niet kwalijk nemen. Dat is het bos. Maar jij! Jij hebt God leren kennen. Hoe kún je je daarmee inlaten! Wie in Hem gelooft heeft geen rieten banden als bescherming nodig. Je hebt God heel verdrietig gemaakt. En daarmee ook mij. Nog een zo'n voorval en je kunt de vakanties in het dorp wel vergeten. Eerst kom je terug onder de littekens van de mierenbeten, ten gevolge van barbaarse praktijken, en nu dit... Mijn arbeid van jaren doe je zo in één keer te niet. Je laat me geen keus. Ik ga voor jou geen uitzondering maken. Dat zou een slecht voorbeeld zijn voor de anderen. God spaarde ook Zijn eigen zoon niet.'

Kolâsji had hem zonder tegenspreken aangehoord. Hoe moest hij de man, die tegen de vijftig liep en met het restant zandkleurig haar tegen zijn kale schedel geplakt, uitleggen dat thuis de regels van het regenwoud golden? Dat het niet in hem op was gekomen het handelen van zijn ouders in twijfel te trekken? Net zo goed als hij in het internaat zich neerlegde bij de daar geldende regels? Dat daardoor soms de strijd die binnen in hem woedde over welke waarden hij zich eigen moest maken, hem moedeloos maakte? Dat zijn angst voor de zwerfgeesten het

uiteindelijk had gewonnen van zijn geloof in God, die slechts uit dode letters in een boek bestond en van wie hij niet zeker was of hij net zo weinig macht bezat als het papier waarop zijn naam was geschreven?

Voor straf omdat hij 'de grootheid van de Heer ondergeschikt had gesteld aan die van andere goden', werd hij verplicht een gebloemde meisjesjurk aan te trekken met pofmouwen, een strik op de rug en een klokkende rok. Daarmee moest hij alle klassen af, waarna hij met het vernederende gelach van de jongens van de laagste tot de hoogste klassen nog in zijn oren nagalmend midden op het schoolplein in de zon moest knielen om na te denken over zijn zonden. Het ergste was de pauze, toen hij te midden van de spelende jongens zijn straf uitzat, die pas tegen het avondeten werd beëindigd, waarna hij zich eerst bij Vader Michael Anthony Bennets moest melden om hem te bedanken voor de manier waarop hij hem op het goede pad hield...

Ondanks alles deed de herinnering aan de manier waarop hij kennis had gemaakt met de Heer zijn geloof in Hem niet wankelen. Hij kon Hem niet verantwoordelijk stellen voor de daden van sterfelijke wezens als Vader Michael Anthony Bennets, die net zo goed verantwoording schuldig waren aan Hem als hij.

Het was niet slechts ellende die het leven in het internaat kenmerkte. Ook zijn sexuele ontwikkeling vond plaats binnen de muren van dit gebouw. Zoals die keer in de rij voor het klaslokaal, gereed om naar binnen te gaan, waarbij er een woordenwisseling ontstond tussen twee klasgenoten...

Een van de jongens, een mengeling tussen een zwartman en een Oost-Indiër, beet de ander toe dat hij zich beter kon aftrekken in plaats van hem lastig te vallen. Ter illustratie van zijn woorden, maakte hij een masturberend gebaar ter hoogte van zijn kruis, tot grote hilariteit van de rest van de jongens.

Kolâsji had er niet om kunnen lachen, maar hij had zijn ogen wel goed de kost gegeven en de beweging goed onthouden. Dit was het begin van eindeloze bezoeken aan het toilet, waar zich na een aantal vruchteloze pogingen een wereld aan hem open-

baarde die hem een aangename afleiding bezorgde binnen het strenge regime in het internaat.

Op weg naar de uitgang kwam Kolâsji voorbij het kantoor van waaruit vroeger Vader Michael Anthony Bennets het internaat en de bijbehorende school drilde. Zijn blik viel op een papiertje dat aan de gesloten deur hing. Nieuwsgierig liep hij erheen.

Met spoed gevraagd: inwonende conciërge.
Leeftijd boven de 45 jaar. Ten minste tweede
klasse onderwijs na de lagere school nood-
zakelijk. Affiniteit met inlandse kinderen strekt
tot voordeel, christelijke levensovertuiging is
een vereiste.

Wij bieden woonruimte, salaris afhankelijk van
de opleiding, en een prettige werksfeer.
Belangstellenden aanmelden bij directeur
Vader Percy Westfall.

Op de derde augustus in het jaar 1492 verliet Christopher Columbus met de schepen de Nina, de Pinta en de Santa Maria Spanje om een nieuwe route naar Indië te ontdekken. De reis over de grote oceaan nam weken in beslag, waarbij ze werden vergezeld door slechts wolken en water. Het bij elkaar geraapt zoitje kreeg er op een gegeven moment genoeg van. Moe en angstig dat ze uiteindelijk toch van de wereld, die in hun voorstelling plat was, zouden vallen, dreigden ze Columbus te vermoorden indien hij geen opdracht gaf rechtsomkeert te maken. Columbus smeekte ze hem nog een paar dagen te gunnen, in geval ze dan nog geen land zagen zouden ze naar huis terugkeren.

Tot zijn geluk zagen ze na twee dagen varen

bladeren op het water drijven. De mannen waren uitzinnig van blijdschap. Hun vreugde werd nog groter toen er de volgende dag een tak voorbijdreef. Reikhalzend keken ze uit naar land, dat nu niet meer ver kon zijn. Uiteindelijk zagen ze in de verte een strook land. Ze gingen voor de kust voor anker. Vanaf het schip zagen ze een grote groep mensen, die hen vanaf het strand nieuwsgierig gadesloegen.

Enthousiast lieten de matrozen een sloep te water, waarna ze naar de kust voeren. De mensen wachtten hun komst niet af – eer ze het land hadden bereikt waren ze de bossen in gevlucht die aan het strand grensden. De matrozen voeren terug naar het schip. Toen ze omkeken zagen ze hoe de mensen weer het strand op kwamen en hen nieuwsgierig nastaarden.

Columbus overlegde met zijn matrozen hoe deze mensen op hun gemak te stellen. Ze besloten een groot kleed op het strand uit te spreiden, waarop ze biscuit, kruiken met wijn, glazen, een vergrootglas, spiegels en snoeren met bonte kralen legden, waarna ze weer naar het schip terugkeerden.

Argwanend bekeken de mensen de spullen.

Vanaf het schip deden Columbus en zijn mannen de mensen voor hoe ze de presentjes moesten gebruiken. Met een glas in de hand demonstreerden ze hoe ze de wijn moesten inschenken en drinken.

In het begin reageerde de mensen niet. Pas na drie dagen werd het geduld van Columbus en zijn mannen beloond. Ze zagen hoe drie jongemannen naar de spullen liepen. Een van hen stak een vinger in de wijn en likte die af. Voorzichtig volgden de andere twee zijn voorbeeld. Daarna pakte

een van hen de kruik met wijn en schonk een glas vol, precies zoals hij de matrozen had zien doen. Daarna dronken ze alledrie van de wijn. Vanaf het schip spoorden de matrozen hen aan door met ze mee te drinken. Een van de jongens aan land werd zo dronken dat hij zich op het kleed legde te midden van de spullen. De matrozen stuurden een sloep aan land. De twee andere jongens maakten zich uit de voeten terwijl ze hun dronken kameraad slapend achterlieten.

De matrozen namen hem mee naar het schip, waar ze hem zijn roes lieten uitslapen.

De volgende morgen wasten ze hem en trokken hem prachtige kleren aan, waarna ze hem aan de mensen op het strand toonden. Die avond vertrokken ze terug naar Spanje met de jongen aan boord van het schip als cadeau voor koning Ferdinand van Aragon en Isabella van Castilië. Hij was het levende bewijs dat ze een nieuwe werelddeel hadden ontdekt.

Het was de eerste reis van Christopher Columbus naar het land van de mensen. Columbus was onder de indruk van de rijkdom van het land, dat vol zat met goud en edelstenen, dus pakte hij de mensen hun land af in naam van koning Ferdinand van Aragon en koningin Isabella van Castilië.

‘En zo raakten de mensen hun rechten weer eens kwijt,’ zei Kolâsji, die inmiddels als Paul door het leven ging, naar de naam die hij bij zijn doop in het internaat had gekregen.

Op deze manier maakte hij de jongens uit het regenwoud bewust van hun afkomst. Nadat hij door het internaat was aangenomen als conciërge had hij zich dat plechtig voorgenomen. Vader Percy Westfall, de nieuwe directeur, was uit ander hout gesneden dan Vader Michael Anthony Bennets en liet hem daarin vrij.

Naast het voorlezen van artikelen zoals die over de ontdekking van Amerika door Columbus maakte Kolâsji er een gewoonte van op de laatste vrijdag van de maand groepjes jongens mee te nemen voor een tour door de stad. De middag begon met een wandeling door de straten van Georgetown, waar hij hen vertelde over de geschiedenis van de stad, over de strijd die de Nederlanders hadden gevoerd tegen het water en over de overname door de Engelsen. Hij wees hen op de bakstenen palen waarop de oude huizen waren gebouwd – stille getuigen van de tijd waarin de stad regelmatig onderliep.

Kolâsji wist veel van de geschiedenis van de stad, dit was er tijdens de geschiedenislessen ingestampt door Vader Michael Anthony Bennets. Hij vertelde de jongens over de periode waarin de Fransen de dienst uitmaakten in de stad, die ze Demerara noemden, naar de rivier waarlangs ze gebouwd was, een bijna vergeten hoofdstuk. Alsof hij zijn hele leven in de stad had doorgebracht, sprak hij met hen over de verschillende bouwstijlen die je er tegenkwam en aan welke karakteristieke kenmerken je die kon herkennen.

Toen Kolâsji de advertentie op de deur van het kantoor van vader Percy Westfall had gelezen, besloot hij te wachten tot na het middagslaapuur. Zoals verwacht was er niet veel veranderd aan de manier waarop de jongens het gebouw uitzwermden. Net als in zijn tijd veroorzaakten ze daarbij een oorverdovend lawaai, dat door het gesloten karakter van de binnenplaats werd versterkt.

Het kostte hem weinig moeite de baan te krijgen. De functie leek hem op het lijf geschreven. Toen Vader Percy Westfall hoorde dat hij als kind in het internaat was grootgebracht was de zaak snel beklonken. Iemand bracht hem met de auto naar het logement, waar hij tot groot ongenoegen van de zuur kijkende beheerster voor twee nachten betaalde en vertrok.

Hij beschouwde dit als de hand van God die hem leidde. Die had ervoor gezorgd dat hij na een middag doelloos slenteren bij het internaat was terechtgekomen, met deze baan en een dak boven zijn hoofd als gevolg. Het sterkte hem in het geloof dat

zijn gebeden werden verhoord en dat de Heer hem hulp bood bij het opnieuw inrichten van zijn bestaan.

De loop van de gebeurtenissen van de afgelopen tijd hadden hem zijn lot in handen van de Heer doen leggen met het gebed 'Heer, zoals U beveelt, zo neem ik het aan, zoals U wilt, zo zal het gaan.' Door zijn rotsvast vertouwen hoopte hij op een goede afloop, voor zowel Sathobang en Binali als voor hemzelf. Die twee betrok hij iedere dag in zijn gebeden terwijl hij zijn best deed het gemis dat hem af en toe neerdrukte niet permanent tot zijn hart toe te laten.

Zijn vrijdagmiddagwandelingen met de jongens in de schaduw van de bomen langs de kant van de brede boulevards, eindigde hij stevast met een bezoek aan de dierentuin en de daarnaast gelegen Oronoque botanische tuin op de hoek van de Vlissingenweg en de Regentenstraat in de wijk Newtown. Ter plekke vertelde hij hen over de wonderlijke wereld die het tropische regenwoud vormde. Zo probeerde hij de band met het gebied levendig te houden. Hij achtte het zijn taak hun de verborgen schatten die het gebied zo bijzonder maakte te leren kennen en waarderen, zodat hun afkomst, die de basis moest vormen vanwaaruit hun verdere leven zich zou ontwikkelen, niet werd overschaduwd door wat ze op school en in de stad meekregen. Zo hoopte hij indirect de schuldgevoelens tegenover Binali te verkleinen, nu hij hem niet kon bijstaan in zijn transformatie van jongen tot man.

Voor het personeel van de dierentuin en de daarnaast gelegen botanische tuin was Kolâsji een vertrouwd gezicht geworden. Dit dankte hij niet alleen aan zijn vrijdagse bezoeken met de jongens – hij bracht er een groot deel van zijn vrije tijd door. De nabijheid van de planten en dieren uit het regenwoud voerden hem in gedachten terug naar de plek waar hij eens zo gelukkig was met Sathobang, ver voordat het leven haar hart bitter had gemaakt. Hij overdacht zijn aandeel in de gebeurtenissen die haar bijna de lust tot leven ontnomen hadden en die indirect geleid hadden tot de breuk.

Het verlangen naar het regenwoud maakte dat Kolâsji de

jongens met passie vertelde over de schoonheid ervan en het belang van die plek voor de rest van de wereld. Soms vertelde hij hun over de magische sfeer die er in het regenwoud hing. 'Je moet het je voorstellen als een wereld vol geluiden, die soms opeens kunnen wegvallen, waarna er een schreeuwende stilte rondhangt en de inval van het licht door het gebladerte zorg draagt voor een magisch lichtspel, die het groen in al zijn verscheidenheid laat zien,' vertelde hij de jongens, die hij dicht om hem heen verzamelde zodat hij niet luid hoefde te praten. 'Door de hoge vochtigheidsgraad voelt de hitte aan als een tweede huid. Al wat er leeft is met elkaar verbonden en voor het eigen voortbestaan van elkaar afhankelijk...' Hij kon helemaal opgaan in de diversiteit van het regenwoud. 'Het gebied herbergt het grootste aantal dieren per vierkante meter in de wereld. De natuur is er zo verscheiden dat geen enkele plek in het bos lijkt op een andere. Een verzameling van verschillende soorten leefomgevingen vormt één groot geheel. Je hebt er hoge bergen, die uitlopen in groene valleien, doorkruist door tropische rivieren, vol vogels, dieren, insecten, planten, reptielen en amfibieën... Dit alles leeft boven of onder het bladerendak van de bomen die het ecosysteem van het regenwoud zo uniek maken, rijk maar tegelijkertijd kwetsbaar...'

'Weet een van jullie wat het regenwoud maakt zoals het is?' vroeg hij op schoolmeesterachtige toon aan de jongens, die in verschillende mate belangstelling toonden voor zijn verhaal, maar het allemaal om hun eigen reden waardeerden – ook al betekende het voor de meesten een middagje vrij van de drukkende atmosfeer binnen de muren van het internaat, toch hielden ze stuk voor stuk allemaal in stilte van Kolâsji, die alleen op momenten als deze spraakzaam was. Ondanks zijn gesloten karakter hadden ze het gevoel dat ze bij hem terechtkonden als ze ergens mee zaten, en daar maakten ze ook gebruik van. Zo goed en zo kwaad als het ging en voor zover zijn functie het toeliet probeerde Kolâsji een klankbord voor hen te zijn. Met zijn eigen ervaringen in het internaat in het achterhoofd, wist hij hoe belangrijk dit voor hen was.

'De warmte, de vochtigheid en de regen geven het regenwoud

haar speciale karakter. Het dankt zijn naam dan ook aan de vele regenbuien die in het gebied voorkomen en het zo vruchtbaar houden.'

Met de jongens uit de hogere klassen sprak hij over de vier leefomgevingen waar de complexe wereld van het regenwoud in kon worden verdeeld, waardoor de verschillende soorten konden voortbestaan zonder elkaar te veel te beconcurreren. 'Op de bodem van het regenwoud leven verschillende soorten planten en dieren rondom de stammen van de bomen te midden van de lage vegetatie. De smalle bomen, heesters, kruiden en dieren onder het bladerendak. Het gebladerte dat wordt gevormd door de hoge bomen met hun typische platte kruinen, die ongeveer vijftig tot honderd voet hoog kunnen worden. En als laatste de ranke bomen met kruinen in de vorm van een paraplu die boven het bladerdak uitsteken en hoger dan tweehonderd voet kunnen worden...'

Vanuit de wereld van de stamouders zag Joerhi-tokorho hoe het Sathobang en Kolâsji verging. Ze maakte zich geen zorgen nu hij op de boot naar Georgetown was gestapt nadat zijn relatie met Jajana was misgelopen en niet terug naar Oreala was gegaan. Ze was eigenlijk helemaal niet ontevreden met hoe de dingen zich ontwikkelden. De scepsis van Lokobja legde ze naast zich neer. Ze vond dat er niets mis was met de manier waarop ze de zaken in de wereld van de mensen had aangepakt. Dat Sathobang tot het inzicht kwam dat de kracht van de liefde die ze ooit met Kolâsji deelde sterk genoeg moest zijn om hem terug te winnen, daar stond ze nog altijd vierkant achter. Voor haar stond het buiten kijf dat de macht van die kracht vaak onderschat werd. Was het niet die kracht die de grote Ekekoeli had gedreven, waardoor Wajapoch van de ondergang werd gered?

Sathobang kon natuurlijk niet verder kijken dan de grenzen van het dorp waar ze zich bevond, terwijl Joerhi-tokorho wel kon zien hoe het Kolâsji verging. Als de tijd daarvoor rijp was, zou hij terugkeren naar Oreala. Als eenmaal het verlangen naar

Sathobang, opgewekt door de herinneringen aan hun liefde, zo groot werd dat hij alleen door eraan toe te geven kon voorkomen dat hij zich aan het opgelaaide vuur verbrandde, zou hij naar haar teruggaan.

Ze wist ook dat Sathobang het sterke vertrouwen dat ze had gehad in de kracht van de herinneringen aan de liefde tussen hen aan het kwijtraken was, maar dat haar liefde voor hem niet aan kracht inboette en dat er een dag zou komen dat ze zou beseffen dat haar strategie juist was geweest. Door niet toe te geven aan de drang hem met kracht op te eisen toen hij zich verloor in de verlokking van een andere vrouw, en juist afstand te creëren, had ze ervoor gezorgd dat de herinneringen aan hun liefde in leven bleven. Zonder dat ze het wist had ze gebruik gemaakt van de boodschap die ingebed lag in de lessen waarmee de tweede vrouw van Lokobja haar voorbereid had op haar huwelijksnacht. Het resultaat was dat hij, hoewel in persoon ver verwijderd van het regenwoud, zijn hart had achtergelaten op de plek waar hij haar vroeg of laat zou terugvinden. Hij zou terugkeren naar Oreala en zich bekommeren over Binali in zijn proces van volwassenwording.

Joerhi-tokorho zou zich blijven verbazen over de liefde. Voor het eerst sinds eeuwen kon ze zonder wrok terugdenken aan de grote Ekekoeli, die onder invloed van de kracht van de liefde beslissingen had genomen die nu nog van invloed waren op het bestaan van de Arowak. Ze had nog één plan.

De bezoeken aan de dierentuin en de botanische tuin vormden voor Kolâsi meer en meer een verzachting van de pijn die in hem woelde. Door de jongens te vertellen over de plek waar hij in zijn hart zo naar hunkerde lukte het hem zijn verblijf in de stad enigszins draagbaar te maken.

Tijdens een van de bezoeken aan de botanische tuin werd zijn aandacht getrokken door twee felblauwe kikkertjes die bewegingloos bij elkaar op een enorme rode orchidee met een geel hart zaten. De een had de rug naar de ander toegekeerd.

Met zijn vinger tegen zijn mond maande Kolâsji de jongens tot stilte. Hij gebaarde hen voorzichtig naar voren te komen.

Gebiologeerd staarden de jongens naar de kikkers, die geen acht op hen sloegen.

‘Dit zijn twee *okopipi*’s,’ fluisterde Kolâsji. ‘Ze behoren tot de grootste soort van de genus *dendrobates*, ofte wel giftige kikkers. Moet je zien hoe prachtig hun kleur is, hoe sterk die contrasteert met het rood van het blad! Maar schijn bedriegt... Die kleur beschermt hen tegen aanvallen. Daarmee laten ze aan roofdieren weten dat het slijm op hun huid giftig is. Sinds mensenheugenis maken de inwoners van het regenwoud gebruik van dat gif om op vogels en zoogdieren te jagen. Wie zich afvraagt of ze nog ergens goed voor zijn nu de jagers over geweren beschikken, heeft niet goed geluisterd naar wat ik over het regenwoud heb verteld...’ Stuk voor stuk keek hij de jongens aan, alsof hij daardoor hoopte dat zijn woorden beter tot hen door zouden dringen.

Maar de jongens hingen aan zijn lippen.

‘Ondanks hun formaat vormen deze wezens met de mens en de andere soorten een belangrijk deel van de complexe wereld van het regenwoud. En daarom vormen ze, net als de mens, een onmisbare schakel voor het voortbestaan van het regenwoud.’ Hij pauzeerde even. Op zijn gezicht verscheen een ernstige trek. Hij gebaarde naar de kikkers. ‘Wie weet hoe ze heten?’ vroeg hij. De serieuze trek had plaatsgemaakt voor een ondeugende glimlach.

‘*Okopipi*, meneer Paul,’ fluisterde een van de jongens.

‘Die naam bedoel ik niet. Ik bedoel hun échte namen, die ze van hun vader en moeder bij hun geboorte hebben gekregen.’ Hij keek samenzweerderig in het rond. Zijn stemgeluid daalde.

Verwachtingsvol staarden de jongens hem aan. Ze wisten dat als Kolâsji die toon aansloeg er een verhaaltje aan zat te komen. Dit waren het soort verhalen die, zoals hij beweerde, ouder waren ‘dan de hele mensheid bij elkaar’.

‘Ze heten Sathobang en Kolâsji, die twee blauwe kikkers op het blad. Ze wonen in het regenwoud in de omgeving van Oreala. Wat je ziet is onderdeel van een paringsritueel. Laat je

geen zand in de ogen strooien door hun houding.' Hij gebaarde naar de kikkers. 'Alhoewel het vrouwtje haar rug naar het mannetje heeft toegekeerd, houden ze zielsveel van elkaar. Dit is haar manier om zijn lust op te wekken.'

De jongens grinnikten.

'Maar dat is een lang verhaal. Een verhaal over de liefde. Ze houden zo veel van elkaar dat ze elkaar het leven onmogelijk maken. Maar het komt uiteindelijk toch nog goed met hen.' Hij keek op zijn horloge. Zijn ogen stonden treurig. 'Het is al laat, jongens,' zei hij met een dikke stem. Het lukte hem de tranen achter zijn ogen te verbergen. 'Kom, laten we naar huis gaan. Herinneren jullie me er de volgende keer aan dat ik jullie het verhaal van Sathobang en Kolâsji vertel?'

Onder veelal erbarmelijke omstandigheden stichtten Leia Dicks, Johannes Mac Intosch, James Lewis, Jane Lewis, Lydia Lewis, John Elaxander, James Lingaard, Adolphus Lingaard, Adolphina Lingaard, Joseph Jeffery, Stephan Jeffrey, Eva Jeffrey, Frederik James, Ella Klaverweide, Josephina Walker, Jajana de Vries, Charles Orban, Old Joseph Gardon, Big Willem Gardon, Small Willem Gardon, Hendrick Bronne, Kapitein Moralis, Cornelis Sabajo en vele anderen de dorpen langs het deel van de Corantijn-rivier waar dit boek zich afspeelt. In een tijd dat de grensrivier door de koloniale overheden op Brits en Nederlands grondgebied niet strikt werd gecontroleerd, trokken zij vrij rond in dit stukje Amazone-regenwoud. Apoera, Oreala, Epera, Wasjabo, Peroeroe en verscheidene andere leefgemeenschappen van inheemsen langs de bovenloop van de Corantijn ontstonden dank zij hun inzet. Opdat hun verhaal niet verloren ging maakte Joseph Jeffery vele aantekeningen. Deze dienden mede als inspiratie voor het boek. Zonder Joseph Jeffrey was ik nooit op dit verhaal gekomen. Daarom dank ik hem in het bijzonder.

Tussen Apoera en Oreala is uiteraard breder geworden dan deze aantekeningen. Arowaks uit verschillende delen van Suriname en Nederland hebben me hun verhalen verteld. Die orale vertellingen zijn, met de aantekeningen van Joseph Jeffrey, samengevoegd tot een verhaal.

De personages uit dit verhaal zijn mijn geesteskinderen. Overeenkomsten met bestaande personen berusten op toeval.

Orale geschiedenis valt moeilijk op waarheid te toetsen. Ik ben ook niet geïnteresseerd in waarheidsbevinding. Het is de mystiek van de verhalen die me aanspreekt – ze proberen te verklaren zou de mythe doden. Het is de waarheid van de overlevering die is overgebleven. Ik prijs me bijzonder gelukkig dat ik daarin mag delen. Daarom dank ik al degenen die mij hun verhalen hebben toevertrouwd.

De totstandkoming van dit boek was geen lichte bevalling.

Tijdens dat proces heb ik van verschillende kanten steun gevonden. Daar ben ik hen zeer erkentelijk voor. Het zou te ver voeren al die mensen hier persoonlijk te bedanken. Toch wil ik Jackie Burger bedanken, omdat zij mij in de gelegenheid stelde het boek af te schrijven in Le Chato, haar prachtige vakantie-kasteel in Frankrijk.

En bovenal dank ik de Heer.

Amsterdam, januari 2005

BRONNEN

P. van Baarle, A.L. Sabajo, L.I. Sabajo, M.A. Sabajo en G. van der Stap, *Arhwaka lokonong djang*, Sociaal-culturele vereniging Ikyoshie en Instituut voor Algemene Taalwetenschap, i.s.m. Wetenschapswinkel UvA, Amsterdam / Haarlem, 1989

Andrew Sanders, *The Powerless People, An analysis of the Amerindians of the Corentyne river*, Warwick University Caribbean Studies, Macmillan Publishers Ltd, Londen en Basingstoke, 1987

Joop Vernooij, *Powaka, woonplaats van Lokonon*, Uitgave ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de St. Wilhelmusschool, Paramaribo 1992